

IIB INTERNATIONAL REFEREED ACADEMIC SOCIAL SCIENCES JOURNAL

SPECIAL ISSUE 2 2012 VOLUME: 03 ISSUE:07

İÇİNDEKİLER

BATI MEDENİYETİNDE DEĞİŞMEYEN TOPLUMSAL GELENEK: TEKTİPLEŞTİRME	1-9	KENTLİ BİREYLERİN REKREASYON TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ: ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ	129-136
<i>Enver Sinan MALKOÇ</i>		<i>Sibel ARSLAN</i>	
CYBER TERRORISM: TECHNOLOGY AND POWER	10-17	XIII-XV. YÜZYILLAR ARASI DÖNEMDE KUZEYBATI ANADOLU'DA KÜLTÜREL YAPIYA DAİR BİR DEĞERLENDİRME: CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ	137-146
<i>Gökşen ARAS - Özlem ŞAHİN SOY</i>		<i>Tunay KARAKÖK</i>	
MEDYA ve KAOS	18-29	KÜ-POST DÖNÜŞÜMÜN YENİ VATANDAŞLIK BİÇİMİ OLARAK NEGATİF ÇOK-KÜLTÜRLÜLÜK BAĞLAMINDA İNDİRGEMECİ GETTOSAL VATANDAŞLIK	147-161
<i>Abdulkadir Oğrak</i>		<i>Ali ÖZTÜRK</i>	
TÜRK SPOR FEDERASYONLARINDA ALTI SİGMA YÖNETİM MODELİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİNİN BAZI PARAMETRELER BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	30-52	SÂMİHA AYVERDİ'NİN YAŞAYAN ÖLÜ ROMANINDA İNSANIN DOĞUŞU	162-172
<i>A.Serdar YÜCEL Sebahattin DEVECİOĞLU</i>		<i>Gülsemin HAZER</i>	
FOREIGN LANGUAGE POLICY PRACTICES IN TURKEY: FROM OTTOMAN TO REPUBLIC	53-68	SAİD HALİM PAŞA'DAN BUGÜNE "BUHRANLARIMIZ"	173-188
<i>Hülya KÜÇÜKOĞLU</i>		<i>Mehmet DOĞAN</i>	
ISSUES FACING ARAB AMERICANS AND THEIR ACCESS TO MENTAL HEALTH CARE	69-78	ORTADOĞU'DA KÜLTÜR VE MEKÂNIN KAYBI: KÜLTÜREL BELLEĞİN YİTİMİ	189-191
<i>Balkazar S. ADAM</i>		<i>Ahmet TAŞGIN</i>	
UEFA AVRUPA FUTBOL ŞAMPİYONASI'NIN ANALİTİK OLARAK İNCELENMESİ	79-91		
<i>Lale ORTA, Tuğrul AKŞAR, Yalçın BEŞİKTAŞ</i>			
LİBERTERYEN VE KOMÜNİTERYEN ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK DİKOTOMİSİ	92-107		
<i>Rıdvan ŞİMŞEK</i>			
TÜKETİCİLERİN ÇEVRE VE SOSYAL DUYARLILIKLARI ÇERÇEVESİNDEKİ TUTUMLARININ, DAVRANIŞLARININ, BİLİNÇLERİNİN VE FİRMALARIN YAPMIŞ OLDUKLARI SOSYAL VE ÇEVRESEL UYGULAMALARA KARŞI SATINALMA TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ	108-128		
<i>Yeliz BAŞ, Abdullah ÖZTÜRK, Betül AYRANCI, Canpolat ÇALIŞKAN, Fatih TANYEL, Doğan AKSU, Mustafa YILMAZ2 Mehmet EREN2</i>			

CHIEF EDITOR

Dr. Güran YAHYAOĞLU

ASSISTANT CHIEF EDITOR

Dr. Hakan Murat KORKMAZ

Dr. Gülten HERGÜNER

EDITOR

Dr.Metin YAMAN

Dr.Nezahat GÜÇLÜ

Dr.Halil İbrahim BAHAR

Dr.Mustafa ARGUŞAH

Dr.Ayhan AYTAÇ

Dr.Murat ERCAN

Dr.Işık BAYRAKTAR

Dr.Erdal ZORBA

Dr.Bahar GÜDEK

Dr.Serdar TOK

Dr.Mutlu TÜRKMEN

Dr.Hülya Gülay OGELMAN

Expert Nesrin CEYLAN

Dr.Fatih ÇATIKKAŞ

Dr.Yener ÖZEN

Dr.Çetin YAMAN

Dr.Nurhayat ÇELEBİ

Dr.Aylin ZEKİOĞLU

Dr.Şule Yüksel YİĞİTER

Dr.Selami GÜNEY

Dr.Nur DİLBAZ ALACAHAN

ASSISTANTS OF EDITORS

Dr.Nurgül ÖZDEMİR

Dr.H.Arif TUNCEZ

Dr.Yener ATASEVEN

Dr.Gülten BULDUKER

SYSTEM EDITORS AND MANAGERS

Dr.Hakan Murat KORKMAZ

Dr.Serdar TOK

Dr.Fatih ÇATIKKAŞ

FIELD EDITORS

Dr.Ahmet AKŞİT

Dr.Bariş KARAELEMA

Dr.Bariş KAYA

Dr.Çiler HATİPOĞLU

Dr.E.Görkem KAYAALP ERSOY

Dr.Ebru ÖZGÜR GÜLER

Dr.Esin ÖZKAN

Dr.Eva ŞARLAK

Dr.Hakan SARIBAŞ

Dr.Hava ÖZKAN

Dr.İbrahim YILMAZ

Dr.Kerime ÜSTÜNOVA

Dr.Nevin KOYUNCU

Dr.Neylan ZİYALAR

Dr.Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ

Dr.Ruhet GENÇ

Dr.Seda ŞENGÜL

Dr.Serkan EKİZ

Dr.Sevgi MORALI

Dr.Siret HÜRİSOY

Dr.Solmaz ZELYUT

Dr.Tuğçe TUNA

Dr.Ülkü GÜNEY

Dr.Valide PAŞAYEVA

Dr.Yasemin İNCEOĞLU

Dr. Naim DENİZ

TECHNICAL EDITOR

Burhan Maden

burhanmaden@gmail.com

Dr. Selami GÜNEY

Değerli Dostlar.,

Sayı 7 Cilt 3 de yine siz değerli bilim gönüllüsü dostlarımızın 15 yayınına yer vermiş bulunmaktayız. Bu sayımız da özel sayı olarak çıkarılmıştır. Sayımızda 1 nci uluslararası kültür ve toplum kongresinde sunulan bazı bildiriye yer verilmiştir. Her geçen gün dergimize katılım sağlayan akademisyen ve yazar sayımız giderek artmaktadır. Bu nedenle bizleri çıktığımız andan şuanki ana kadar hiç yalnız bırakmayan siz değerli dostlarımıza, okurlarımıza ve takipçilerimize teşekkür ederiz. Dergimiz bu sayısıyla birlikte “DOAJ ve ProQuest” indeksle de anlaşma yaparak taranan indeks sayısını uluslararası arenada 7 ye çıkarmıştır. Eylül 2012 tarihi itibarıyla ULAKBİM sosyal bilimler indeks değerlendirme toplantısına dergimizin son altı sayısı gönderilmiş ve dergimizin ULAKBİM tarafından taranması konusundaki talebimiz de iletilmiştir. Sayı 4 ile birlikte dergimizin dili malum İngilizceye dönmüştür. Fakat anlaşma yaptığımız birçok kongre ile ilgili gelen bildirimler İngilizce ve Türkçe olması nedeniyle özel sayı şeklinde Türkçe İngilizce olarak yayına alınmaktadır. Özel sayıların dışında hiçbir yayın İngilizce dışında kabul edilmemektedir. Her üç ayda bir yeni bir sayı çıkaran dergimiz bir sonraki sayısını Aralık 2012 tarihinde çıkartacaktır. Şimdiden yeni sayımızda görüşmek ve yayınlarınıza yer vermek için sabırsızlanıyor, hepinize gönül dolusu sevgi ve saygılarımızı sunuyoruz. Esenlikler dilerim.

BATI MEDENİYETİNDE DEĞİŞMEYEN TOPLUMSAL GELENEK: TEKTİPLEŞTİRME

Enver Sinan MALKOÇ

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı Doktora Öğrencisi

Özet: İnsanın kâinata dair öznel algı ve yorumlara sahip olması son derece doğaldır. Ancak bir kişi ya da grup, kendi öznel algı ve yorumlarını başkalarına dayatmaya başladığında bunu ne ahlaken ne de hukuken doğal sayabilmek mümkün değildir. Eski Yunan'dan bugüne yaklaşık 2500 yıllık Batı Medeniyeti Tarihini incelediğimizde, güçlü ve çoğunluk olanın zayıf ve azınlık üzerinde her zaman dayatmacı bir rol üstlendiğini görüyoruz. Bu dayatmanın biçimi tarihsel şartlar doğrultusunda değişkenlik gösterip farklı olanı zaman zaman yok edici, zaman zaman baskı altına alarak asimile edici şekle bürünse de, tektipleştirici niteliği hiçbir zaman değişmemiştir. Öyle ki; Batı Medeniyetinde tektipleştirmeye yönelik baskıların, tarihsel süreç içinde hiç değişmeyen bir gelenek halini aldığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Tektipleştirme, Tektiplilik, Çokkültürcülük, Batı Medeniyeti, Toplumsal Değişim, Gelenek.

UNCHANGED SOCIAL TRADITION IN THE WESTERN CIVILIZATION: MAKING MONOTYPE

Abstract: It is very natural that mankind has subjective perception and comments about universe. however; when a person or a group begins to force their own subjective perception or comments on others, it is not possible to consider this natural neither morally nor legally. When it is searched the 2500 year-history of Western Civilization from ancient Greeks till today, it is clear that the one who is strong and in majority has always taken a forcing role on the one who is weak and in minority. This forcing sometimes terminated the one who was different, sometimes put pressure changing in historical circumstances. Although the shape of this forcing assumed the disguise of assimilation, it has never lost its quality of making monotype. We can say that pressures aiming uniformity throughout history have become a neverchanging tradition in Western Civilization.

Key Words: Making monotype, Uniformity, Multiculturalism, Western Civilization, Social Change, Tradition.

Bu çalışma 28.06.2012 tarihinde Ankara'da 1. Uluslararası Kültür ve Toplum kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

İnsan, kendisinin de içerisinde bulunduğu evreni duyumsar, algılar, anlamlandırır, yorumlar ve bu evrende etkin rol alarak bir şeyler üretir. Bu sürecin her aşamasında hem öznel hem de nesnel yanlar bulunmakla birlikte öznelğin payı her adımda artış gösterir.

Her ne kadar yaşamın her anında öznelğin bir payı ve değeri olsa da birey; kendi algı ve yorumlarının gerçekliğinden –dolayısıyla da nesnelliğinden- şüphe etmek istemez. Bu algı ve yorumları başkalarıyla da paylaşmak, onları toplumsal bütünlük içinde kabul edilmiş görmek ister.

Bu durumda; “bana göre böyle olan şey, başkasına göre başka türlü olabilir” düşüncesinin karşısında her zaman “bana göre böyle olan şey kesinlikle doğrudur ve başkasına göre başka türlü olması kabul edilemez” düşüncesi vardır. Bu ikinci mantalitede birleşenler, aynı düşünce ve değerler üzerinde de birleştikleri zaman ortaya bağnaz ve baskıcı bir sosyo-psikolojik tablo çıkar. Söz konusu sosyal gruba göre; “kendi algı ve yorumları (inançları, değerleri, kültürleri vs) doğrudur ve bunun karşısında (yani yanlış) olanlara hayat hakkı tanımak bile adeta suçtur. İsteyerek ya da istemeyerek herkes, onların temsil etmekte olduğu “İdeal Tek Tip” in kalıplarına uymalıdır.

Aslında birey ya da grubun; kendi benimsediklerini, en isabetli inanç, fikir ve kanaatler olarak varsayması yadırganmamalıdır. Zira herkes doğruluğu hakkında ikna olduğu fikri benimsemektedir ve bu fikrin en doğru fikir olduğunu düşünmesi, kişinin iç çelişki ve çatışmalardan kurtularak kendisiyle barışık ve tutarlı kalabilmesi bakımından önemlidir.

Dolayısıyla buraya kadar bir problem yoktur. Problem; birey ya da toplum psikolojisinin, kendisini empatiye kapattığı noktada başlamaktadır. İnsanlar; “nasıl ki biz en doğru inanç ve fikirlere sahip olduğumuzu düşünüyorsak, başkaları da kendi inanç ve fikirlerinin doğru olduğunu düşünüyorlar. Dolayısıyla bizim gibi onların da düşünme, düşüncelerini ifade edip savunma, yayma ve onlara göre yaşama hakları olmalıdır” diyemedikleri takdirde “Çok Kültürcülüğe Karşı Tektipleştirme” refleksleri harekete geçmektedir.

Gerçekte bu, insanlığın genel sorunlarından birisidir. Tarihte var olmuş birçok toplumda tektipleştirmenin değişik biçimlerine az ya da çok rastlanabilmektedir. Biz ise bu çalışmanın sınırları içerisinde; Batı toplumlarında tarih boyunca süregelen, belirgin ve (gerek uygulamaları gerekse sonuçları bakımından) şiddetli tektipleştirme geleneği üzerinde durmakla yetineceğiz. Batı toplumları üzerine odaklanmamızın sebebi; buradaki söz konusu uygulamaların insanlık üzerindeki tahrip edici / yıkıcı etkilerinin başka coğrafya ve medeniyetlerdeki benzerleriyle kıyaslanamayacak derecede baskın olmasındandır.

BATI MEDENİYET GELENEĞİNDE TEKTİPLEŞTİRME

Öncelikle belirtmek gerekir ki; tektipleştirici anlayış, farklı biçimlerde uygulama alanları bulur. Bunları temelde; farklı olanı aşağılayıcı, kısıtlayıcı ve yıldırıcı uygulamalar ile yine farklı olana hayat hakkı tanımayan ve onu yok etmeye çalışan uygulamalar şeklinde iki kısma ayırabilmemiz mümkündür. Batı Medeniyeti tarihi, bu uygulamalardan zaman zaman birisinin, zaman zaman diğerinin

örnekleriyle dolup taşmıştır. Dönemsel şartlarla birlikte yöntemler değişse de burada değişmeyen tek şey, “Tektipleştirme Geleneği” olmuştur.

“Toplumsal Gelenek” ve “Toplumsal Değişim”, sosyoloji biliminin iki önemli kavramıdır. Toplumsal Gelenekler kısaca; görelî bir süreklilik gösteren toplumsal pratikler kümesini temsil ediyor. Buna karşılık “Modern dünyada yaşayan bizler, toplumun hiçbir zaman statik olmadığının, toplumsal, siyasal ve kültürel değişikliklerin aralıksız devam ettiğinin farkındayız” (Marshall, 1999: 136).

Bu açıdan bakıldığında, Batı toplumlarının gerek kendi içlerindeki azınlıklara ve güçsüzlere gerekse dış toplumlara karşı tahammülsüz tutumunun “değişmeyen bir toplumsal gelenek” hali aldığını, tahammülsüzlüğün yansıma biçimlerindeki farklılıkların ise değişmeyen bir geleneğin değişen uygulamaları olmaktan öteye gitmediğini söyleyebiliriz.

Batıdaki Tektipleştirme geleneği ile “Ütopya Yazımı”nın Batı’da ortaya çıkıp gelişmesi arasında da sıkı bir bağlantı vardır. Ütopyalar, ideal insan ve toplum modeli arayışının ürünleridir. Ütopya yazarları, kurguladıkları ideal tipi hayali toplumlarındaki herkese bir elbise gibi giydiren ve kalıptan çıkmış robotlar gibi tek tip insanlardan oluşan bir toplum önerisi getirirler. Ütopyaları bu mantıkla kurgulayan zihniyet, Batı toplumlarındaki genel zihniyetin bir parçasıdır ve ondan aldığı bakış açısıyla yine ona hizmet etmiştir.

BATI MEDENİYETİ TARİHİNDE TEKİPLEŞTİRME UYGULAMALARI

Batı Medeniyet tarihini doğuşundan günümüze kadar -hızlı bir biçimde de olsa- gözden

geçirdiğimiz zaman, tektiplilik sağlamaya yönelik fiilî uygulamaların orada nasıl bir gelenek hali aldığını açık biçimde görürüz.

Batı Medeniyetinin temelini attıkları kabul edilen Eski Yunanlılar, yaşadıkları sitelerde demokratik devletler kurmuşlardı. Ancak bu demokrasilerde sadece hür yurttaş erkeklere oy hakkı veriliyor; köleler, ülkeye dışarıdan gelip yerleşmiş olan yabancılar ve kadınlar bundan mahrum bırakılıyordu. Yunanlılarda kölecilik ve köleleştirme mekanizması, sistematik ve son derece yaygın olarak kullanılıyordu. Kölecilik bir yana; Sokrates gibi büyük bir filozofun -adi suçlar ya da siyasi sebeplerle değil- sadece farklı / aykırı fikir ve davranışlarından dolayı idam edilmiş olması, Antik Yunanda hür yurttaşların dahi belli düşünce ve davranış kalıplarının dışına çıkamadıklarının en bariz göstergesidir.

Aslında Yunan medeniyetinden çok daha eski ve köklü birçok medeniyet vardı. Yunanlılar, bu medeniyetlerden özellikle Yakındoğu bölgesinde var olanların doğrudan ya da dolaylı etkileri altında yükselmiş oldukları halde kendi medeniyetleri dışında kalan tüm insanları “barbar” olarak tanımlıyorlardı. Çok daha köklü ve zengin bir kültüre sahip olsanız da, neticede onlardan farklı olduğunuz (ideal tiplerine uymadığınız) için gözlerinde barbar olmaktan kurtulamıyordunuz.

Batı medeniyet tarihinde Eski Yunanlıların ardılı kabul edilen ve Makedonyalı Büyük İskender tarafından kurulan Helenistik İmparatorluk döneminde işlerin kısmen değiştiği görülür. Doğu’ya giderek bu barbarların (!) kadim kültüründen son derece etkilenen İskender ve devamcıları döneminde Doğu-Batı medeniyetlerinin sentezi olarak Helenistik medeniyet kurulmuştur. “Fakat karışık

olmasına karşın bu uygarlık Yunan uygarlığına benzer bir uygarlıktı, Yunan modellerini kendisine örnek ediniyordu ve daima da böyle kaldı. Hindistan'a kadar olan Asya uygarlığı yüzlerce yıl, ta Arapların gelişine kadar, Yunan uygarlığı biçimini korumuştur". (Blunt, 1984: 45)

Bu evrede henüz kurulma aşamasında olan Batı medeniyetinin tam anlamıyla sistemleşmesi, Roma İmparatorluğu döneminde sağlanan dünya hâkimiyeti eliyle gerçekleşecektir. Grek ve Latin kültürlerinin sentezi üzerinde yükselen bir Batı Medeniyet modeline ulaşmış olan Romalılar, istila ettikleri topraklarda var olan yerel kültürlere imparatorluk mantalitesiyle yaklaşmışlardır. Buna göre, Romalılar dışındaki tüm tebaa yüzyıllarca köle statüsünde kalmış, ancak İmparatorluğun siyasi otoritesine boyun eğip Romalıların üstünlüklerini kabul ettikleri sürece kendi yerel kültürlerini devam ettirmelerine ses çıkarılmamıştır. Hatta Romalılar ile uyum içindeki çok tanrılı pagan inançlarını sürdürmelerinden memnuniyet bile duyulmuştur. Aynı hoşgörünün paganizmi reddederek kendileriyle ters düşen Yahudiler ve Hıristiyanlara karşı da gösterildiği ise söylenemez. Romalılar, aynı zamanda siyasi hâkimiyetleri için de potansiyel tehlike olarak gördükleri bu farklı din mensuplarını baskı ile kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Sonuçta MS 70 yılındaki ayaklanmalarını takiben Yahudiler yıkıma uğratılarak Filistinden sürülmüşler, Hıristiyanlar ise yüzyıllarca yasak olan dinlerini gizlice yaşamak zorunda kalmışlardır.

Dolayısıyla aslında şiddet kültürüyle özdeşleşmiş olan Romalıların bu şiddeti tamamen siyasal ve ekonomik kaygılarla bayraklaştırdıklarını söyleyebiliriz. Romalıların kendi inanç ve yaşam biçimlerini, kendi doğrularını başkalarına da

taşıma, dünyaya yayma gibi bir gayeleri yoktu. Romalılar, kendi asalet ve üstünlüklerine tam anlamıyla inanmışlardı. Kendi inanıp başkalarının da kabul etmesini bekledikleri tek "doğruları" buydu. Esaretleri altında bulundurdıkları farklı toplumlardan kendi asil rollerini taklit etmelerini değil, sadece asaletle hak edilmiş hâkimiyetlerine itiraz etmemelerini, sömürülerine teslim olmalarını bekliyorlardı. Bunun için onların farklı olmaları ve farklı yaşamaları kendileri açısından bir problem teşkil etmiyordu.

Romalıların, istila ettikleri topraklardaki kültür farklılıklarını dert etmemelerinin bir diğer sebebi de onların kendileriyle bir arada, hür ve eşit şartlarda yaşamıyor olmalarıdır. Uzak bir sömürge ülkesindeki herhangi bir toplumun, başlarına gönderilen vali ve idarecilerle çatışmadıkları sürece kendi içlerinde nasıl yaşadıklarının, imparatorluk açısından bir önemi yoktu. Buna karşılık Romalılarla bir arada, onların yanında yaşamak zorunda kalan kölelerin, onlara ait herhangi bir inanç ve değeri kabul etmediğini gösterebilmesi ya da ifade edebilmesi ise kabil değildi.

Batı Medeniyetindeki tektipleştirme uygulamalarının en katı örnekleri ise Roma İmparatorluğu'nun MS 4. Yüzyılda Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ve diğer dinlere mensubiyeti yasaklamasıyla görülmeye başlanmıştır. Batı Medeniyeti açısından gerçekten de karanlık bir çağ olan Ortaçağ, tektipleştirme zihniyetinin en katı yansıması olan farklı olana yaşam hakkı tanımama uygulamalarının örnekleriyle dolup taşmıştır.

Bu dönem Avrupa'sındaki baskı, savaş ve katliam uygulamalarında zorla Hıristiyanlaştırma ve kendi mezhebini zorla kabul ettirme amaçları ağırlıktadır.

Hıristiyan Roma ve ardılı Hıristiyan siyasi otoriteler, pagan Roma İmparatorluğundan farklı olarak kendilerine kendilerince kutsal bir rol biçmişlerdi. Buna göre dünyayı ve insanlığı dinlerinin buyruklarına göre biçimlendirmeleri, herkesi buna boyun eğdirmeleri, direnenleri ise yok etmeleri gerekiyordu. Ortaçağ Avrupa Hıristiyan toplulukları yukarıda da belirttiğimiz üzere empatiden yoksun bir şekilde, “bizce doğru olanı herkes doğru kabul etmelidir, yanı sıra direnenlerin yaşamaya hakkı yoktur” anlayışı ile hareket ettiler. Böylece egemenlikleri altına aldıkları topraklarda Müslümanları, Yahudileri ve paganları olduğu gibi farklı / azınlık Hıristiyan mezhep mensuplarını da yok etme yoluna gittiler.

Avrupa’daki bu kutsal kıyımlardan nasiplerini ilk alan ve böylece din değiştirmeye zorlananlar paganlar olmuştur. “Örneğin Charlemagne (9. yüzyıl) gibi bazı imparatorlar, kuzeye yaptıkları seferlerde, yöre halklarıyla yaptıkları anlaşmalara yörenin Hıristiyanlaştırılması şartını koymuşlardır. Saksonların Hıristiyanlaştırıldıkları dönemde, yöreyi istila eden Hıristiyan yöneticiler, yöre halkı için şiddet, baskı ve zorlama içeren bir dizi kural getirmişlerdir. ‘Hıristiyan olmamış bir Sakson halkın arasında kendini gizlemeye çalışır ve vaftizi kabul etmeyi reddederse öldürülecektir’ ve ‘Hıristiyanlara karşı paganları gizlemeye çalışan kişi öldürülecektir’ gibi kurallar, Hıristiyanlığın bu bölgede nasıl yayıldığı hakkında ipucu vermektedir. ... 7. ve 8. Yüzyıllarda İstanbul’da imparator Leo, imparatorlukta birliği sağlamak gerekçesiyle Yahudileri zorla Hıristiyanlaştırmaya çalışmıştır.” (Gündüz, 2006: 32)

“Haçlı Seferleri öncesinde ve esnasında sömürgeleştirme ve zorla Hıristiyan yapmak amaçlı savaşlar

sürmekteydi: İlk olarak Avrupa’nın doğusuna (Charlemagne’ın Saksonlara düzenlediği seferler) ve sonrasında da güneyine doğru.” (Goosens, 2006: 148)

Müslümanların, fethettikleri Ortadoğu memleketlerinde gerek Hıristiyanlara, gerekse diğer din mensuplarına güven içinde inandıkları gibi yaşama hürriyeti sağlamış olmalarına karşın Hıristiyanlar, Haçlı seferlerinde zapt ettikleri bu topraklarda tüm Müslüman ve Yahudileri katletmiş ve bu din mensuplarının buralara bir daha yerleşmelerini yasaklamışlardır.

Aynı olay İber yarımadasında da yaşanmıştır. Bugün İspanya dediğimiz topraklar, 5. yüzyılın başlarında Roma eliyle zorla Hıristiyanlaştırılmış, yine 5. yüzyılın sonlarına doğru Vizigotlar tarafından istila edilmişti. Farklı olan herkesi yok edip ortadan kaldırmaları için Hıristiyanlara 300 yıl, Vizigotlara ise 235 yıl fazlasıyla yeterken Müslüman Araplar bölgede 780 yıl boyunca hüküm sürdükleri halde kimseye bir zorlamada bulunmamış, çok kültürlü / çok inançlı dokuyu zedelememişlerdir. İspanya’daki son Müslüman devleti olan Gırnata 1492 yılında ahalinin din ve inanç hürriyetlerine dokunmayacakları vadiyle Katolik Hıristiyanlar tarafından teslim alınmış, ancak birkaç yıl içinde başlayan baskılar hızla artarak Müslümanlığın İspanya topraklarında yasaklanmasına ve ölümle cezalandırılmasına kadar varmıştır. Böylece Müslümanlar dinlerini değiştirmeye zorlanmış, direnenler ya katledilmiş, ya da ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmışlardır. (Wiesner-Hanks, 2009: 151-153)

Müslümanlar gibi Yahudiler de Avrupa’daki bu baskı ve dışlanmalardan nasiplerini almışlardır. “Nitekim Yahudilere karşı Hıristiyan tepkisi,

13. Yüzyılda onların İngiltere’den, 15. Yüzyıl sonlarında (1492’de) İspanya’dan/ Endülüsten, bir müddet sonra ise Portekiz’den kovulmalarına neden olmuştur.” (Gündüz, 2006: 33)

1492 yılında “Isabel ile Fernando bütün Yahudilere, yanlarına hiçbir şey almadan İspanya’yı terk etmelerini emretti. Tarihçiler 200.000 dolaylarında Yahudinin İspanya’yı terk ettiğini tahmin ediyorlar.” (Wiesner-Hanks, 2009: 151)

“Bazen de Haçlı seferlerinin muhatapları, heretik olarak değerlendirilen çeşitli Hıristiyan mezhepleri olmuştur. Gerek Bogomiller ve benzeri düalist Hıristiyan akımlar gerekse Ortodokslar ve diğer doğu kiliseleri, tarihte, Haçlı ordularının şiddet eylemlerinden nasiplerini bolca almışlardır.” (Gündüz, 2006: 33)

1506 yılında Lizbon’daki Paskalya komünyonu sırasında galeyana gelen Katoliklerin, 3 gün içinde kendilerinden farklı inançlara sahip olduklarından şüphelendikleri 2000 kişiyi öldürmeleri, bu konudaki sayısız örnek arasında en çarpıcı olanlardandır. (Ruff, 2011: 233)

“Catherine de Medici, Katolik Fransa’nın Protestan bir devlete dönmesinden endişe ediyordu. Düzenlediği dini ve siyasi entrikalar zirvesine, St. Bartolomeo Katliamı ile ulaşacaktı.” (Ruff, 2011: 255) Bu katliamlarla birlikte, Fransa’daki Protestanlaşma tehlikesi büyük ölçüde bertaraf edilmiş olmaktadır.

Farklı mezhebe mensup olanlar, bazen katledilmeden göç edebilme imkanı da bulabiliyorlardı. Örneğin Calvinciliğin yaşam felsefesini taşıyan Püritenler ve Huguenotlar, Avrupa’da gördükleri baskının neticesinde Amerika’ya göç etmek zorunda kalmışlardır. (Lee, 2009: 48)

“Hıristiyanlığın kilise merkezli şiddet eylemleri, Ortaçağ ve sonrasında düşünürlere, bilime, bilim adamlarına, kilise otoritesine karşı çıkan kimi siyasal liderlere, dinsel düşünce ve yaklaşımlarıyla kilisenin çizdiği sığ kalıpların dışına çıkanlara ve kiliseye bağlı olmayan laik kesime yönelik olarak da olanca hızıyla devam etmiştir. Burada, görüşleri nedeniyle diri diri yakılarak ölüm cezasına çarptırılan ünlü düşünür Giordano Bruno (1548-1600) ve Çek milli kahraman ve ilahiyatçı Jan Huss’un (1372-1415) isimlerini saymak örnek olarak yeterli olacaktır. (Gündüz, 2006: 33-34)

Burada önemle vurgulamamız gerekiyor ki; Avrupa’daki bu zorla tektipleştirici ve direneni yok edici gelenek, sadece Katolik inanç mensuplarınca temsil edilmiyordu. Katoliklerin, aslında kıtaya mal olmuş bu geleneğin sadece başarılı bir uygulayıcısı oldukları gerçeğiyle karşı karşıyayız diyebiliriz.

Katolikler ve Protestanlar arasında cereyan eden kanlı “Otuz Yıl Savaşları”, her iki tarafın da zaman zaman faili olduğu, zaman zaman maruz kaldığı toplu kıyımlara sahne olmuştur. Bir fikir vermesi bakımından bazı rakamlar nakledecek olursak; Kutsal Roma İmparatorluğu nüfusunun 1618 ile 1648 arası otuz yıl içinde 21 milyondan 13,5 milyona, Bohemya nüfusunun ise aynı tarihler arasında 3 milyondan 800 bine indiğini belirtebiliriz. (Lee, 2009: 119)

Luther öncülüğünde isyan eden Protestanlar, hâkimiyet alanları içinde kendilerine karşı başlatılan köylü ayaklanmalarını bastırırken Katoliklerden hiç de aşağı kalmamışlardır.

Luther; “ Sadece bir ahmak, boğazlamanın ve çalmanın Hıristiyanlığa ve sevgi ilkesine uygun

olmadığını ileri sürebilir. Gerçekte sevgi budur” demiştir. Yine Luther köylüler isyanı sırasında “ Bir köylüyü öldürmek cinayet değildir. ... Onları ezin, boğazlarını kesin, etkisiz hale getirin. ... Bir köylüyü öldürmek vahşi bir köpeği öldürmek gibidir” sözlerini sarf etmekten çekinmemiştir. (Gündüz, 2006: 35)

Avrupalılar, keşfettikleri Amerika’da yerli halkları acımasızca katledip köklerini büyük ölçüde kurutur, kalanlarını köleleştirir ve topraklarına el koyarlarken; onların barbar ve eğitimsiz vahşiler olmalarını, sapkın inançlara bağlı bulunmalarını, insan kurban etme gibi zalimce ritüelleri sürdürmelerini ve Hıristiyanlığın yayılması önünde engel teşkil etmelerini gerekçe gösteriyorlardı. (Wallerstein, 2010: 17-18)

Dönemin Batılı düşünürlerinden olup yerlilere karşı işlenen insanlık suçlarını hem hukuken hem de vicdanen haklı gerekçelere oturtmaya çalışan, bunu yaparken de “Aristoteles’in ‘barbarlık’ kavramına dayanan Sepulveda’ya göre, genel olarak barbarlara karşı verilen her savaş haklı olacaktır”. “Aristoteles’e göre, üç barbar türü şunlardır: 1. İnsanlıktan nasibini almamış ve zalim olanlar. 2. Başka bir dili konuşanlar. 3. Akıldan yoksun, yasadız ve öndersiz birer canlı gibi dolaşanlar”. (Akal, 1997: 116)

Bu savlara karşı çıkan insafly Batılı düşünürler de olmuştur. Örneğin Sepulveda’ya karşı çıkan “Las Casas’a göre birinci kategoriye Amerika’daki tutumlarıyla, olsa olsa İspanyol sömürgeciler girebilir”. (Akal, 1997, s. 116) Ancak Batı medeniyetindeki genel eğilim; Las Casas’ın aksine, başka bir dili konuşanları bile barbar ilan edip bu gerekçeyle onlara karşı verilen her türlü savaşı haklı sayan zihniyettendir.

Aynı gerekçe, ilerleyen zaman dilimlerinde köle olarak Amerika’ya getirilerek insanlık dışı koşullar altında çalıştırılan Afrikalılar ile topraklarına el konularak tüm yer altı ve yer üstü zenginlikleri sömürülen Afrikalı ve Asyalılar için de geçerli sayılacaktı.

Batıda dini reddeden seküler anlayışın hâkim olması da söz konusu geleneğin uygulama biçimleri üzerinde herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Batı toplumları, dışında kalınması kabil olmayan kutsal dinlerinin yerine; dışında kalınması kabil olmayan kutsal din dışı ve modern değerler ikame etmişlerdir. Bu değerler de o kadar kutsaldır ki; Eşitlik, adalet ve özgürlük sloganlarıyla gerçekleştirilen Fransız ihtilali sonucunda hali ve durumu beğenilmeyen yüz elli bin kadar insan giyotine gönderilmiştir.

Batıda farklı olanı dışlayıcı zihniyetin meyvelerinden birisi de; milliyetçi / ırkçı hareketlerin burada ortaya çıkıp güçlenmiş ve ikinci dünya savaşında olduğu gibi korkunç tahripkâr boyutlara ulaşmış olmasıyla verilmiştir. Alman Nazileri ile İtalyan faşistleri, kendilerini üstün ırk olarak görüyor ve diğerlerinin her şeylerini ellerinden alma hakkını kendilerinde buluyorlardı.

Bugün dünyada demokrasinin bayraktarlığını yapma iddiasındaki liberal ve demokrat devletlerin durumu da çok farklı değildir. Bu devletler, kendi tebaalarına nispeten iyi insani hak ve koşullar sunmalarına karşın; iktisadi alanda tüm dünyayı sömürürken, bu sömürüye karşı direnişe geçen ülkeleri ya da siyasi oluşumları darbelerle, savaşlarla ya da katliamlarla bastırırken hep aynı ayrımcı zihniyetle hareket etmektedirler.

Birinci Körfez savaşı sırasında düşürülen bir NATO uçağından Iraklılar tarafından sağ olarak ele geçirilen askerin dayaktan yüzü gözü şişmiş resmini gören Batılıların fevranı manidardır. Bombaladıkları bu ülkede öldürülen ve sakat bırakılan binlerce asker ya da sivil insanı görmezden gelen Batı kamuoyunun o ülkeyi bombalamaya giden bir askerin dövülmesi karşısında ayağa kalkmasının sebebi ise bellidir. Dayak yiyen kendi insanlarıdır, katledilen on binler / yüzbinler ise kendilerine benzemeyen ve dolayısıyla hayvan kadar (karabatak kuşları kadar) bile değeri olmayan insanlardır.

Birçoğumuz, Amerikalılarca çevrilen bazı Kızılderili – Kovboy filmlerini izlemiştir. Özellikle çocukluğumuzda bunların etkisinde kalmış, garip sesler çıkararak saldıran Kızılderililerden korkmuşuzdur. Hâlbuki bu filmler; insanların topraklarını gasp ederek onları soykırıma uğratan barbarlar tarafından, tabloyu ters çevirip kendilerini medeni, yok ettikleri insanları ise barbar göstermek üzere sahnelenmiştir. Farkında olsak da olmasak da onların gözünde bizler de birer Kızılderiliyiz. Onlardan olmayan ve onların işgaline, katliamına, sömürüsüne maruz kalan herkes Kızılderilidir. Bunları tek tek ele alır; Vietnamlılar, Afganlılar, Iraklılar için sürüsüyle filmler yapar ve kendilerinin ne kadar masum, onların ise ne kadar suçlu olduklarını anlatırlar.

Modern Batılı ülkelerin kendi içlerindeki azınlıklara karşı tutumlarını da kısmen Yunanlıların ve Romalıların kölelerine karşı tutumlarına benzetebiliriz. Türkiye’den ve diğer doğu ülkelerinden ağır ve pis işlerde çalıştırılmak üzere getirilenlerin (Robinson Crusoe’nun kölesi Cuma misali) para biriktirerek özgür yurttaşlar haline gelmeye

başlamaları hal-i hazırda Batı toplumlarında ciddi rahatsızlıklara yol açmaktadır. Bu insanların kendileriyle aynı yerde ama köle gibi yaşamasına itiraz etmeyen kitleler, onların kendi ideal ti-polojilerine uymadıkları halde kendileri gibi özgür yurttaşlar haline gelmeye başlaması karşısında aşırı ırkçı ve hatta terörist eylemlere yönelmeye başlamışlardır.

SONUÇ

Batı dünyasının yaklaşık 2500 yıldan bugüne doğal ve de zorunlu olarak değişen tüm dinamiklerine karşın iyice kök salmış ve kolay kolay değişmeyen bir “tektipleştirme” geleneğine sahip olduğu açıktır. Bu gelenek; tarihsel süreç içinde farklı olanı bazen ezme bazen de yok etme gibi değişik yöntemlere başvurursa da, bunlara karşı olumsuz ve de adil olmayan tavırlar takınma temel mantığına her halükarda sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Söz konusu durum; maalesef günümüzün çağdaş ve modern Batılı demokrasileri açısından dahi değişmiş değildir.

Elbette günümüz Batı toplumları içerisinde çokselsliliği, çokkültürcülüğü ve gerçek bir demokrasi anlayışını samimiyetle savunan insanların sayısı da yadsınamayacak kadar fazladır. Ancak Batı toplumlarındaki genel refleksler ve Batılı devletlerin yürütegeldiği ikiyüzlü / samimiyetsiz politikalar, söz konusu erdemli çabaları bastırmakta, etkisiz ve marjinal bir çizgiye itmektir. Anders Behring Breivik isimli ve Norveç uyruklu ırkçı bir teröristin 22 Temmuz 2011 tarihinde düzenlediği saldırılarda büyük çoğunluğu kendi vatandaşı olan 77 kişiyi sırf çokkültürcülükleri sebebiyle katletmesi, giriş kısmında bahsettiğimiz “farklı olanlara hayat hakkı

tanımak bile suçtur” anlayışının bir sonucudur. Bu saldırının yapılmış olmasından belki de daha vahim olanı ise; böyle bir saldırıya sebep olan anlayışı destekleyenler yerine lanetleyenlerin Batıda marjinal kalmalarıdır.

KAYNAKÇA

AKAL, C.B., (1997).

Modern Düşüncenin Doğuşu, 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

BLUNT, A.W.F, (1984).

Batı Uygarlığının Temelleri, çev. Müzehher Erim, 3. baskı, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

GOOSENS, A., (2006).

Din Savaşları, Tarih Boyunca Avrupa’da Savaş ve Barış, Derleyenler: Anja V. Hartmann & Beatrice Heuser, İstanbul: Etkileşim Yayınları, s. 249 - 268.

GÜNDÜZ, Ş., (2006).

Şiddet ve Sevgi İkileminde Hıristiyanlık, İstanbul: Risale Yayınları.

LEE, STEPHEN J., (2009).

Avrupa Tarihinden Kesitler, çev. Ertürk Demirel, 3. baskı, Ankara: Dost Yayınları.

MARSHALL, G., (1999).

Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

RUFF, JULIUS R., (2011).

Erken Modern Avrupa’da Şiddet 1500-1800, çev. Didem Türkoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

WALLERSTEİN, I., (2010).

Gücün Retoriği / Avrupa Evrenselciliği, çev. Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: bgst Yayınları.

WIESNER-HANKS, MERRY E., (2009).

Erken Modern Dönemde Avrupa, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

CYBER TERRORISM: TECHNOLOGY AND POWER

Gökşen ARAS¹ Özlem ŞAHİN SOY²

¹ Atılım University Faculty of Arts and Sciences Department of English Language and Literature

² Atılım University Faculty of Arts and Sciences Department of Translation and Interpretation

Abstract: Cyber terrorism is regarded as the convergence of terrorism and cyberspace. The general definition of cyberspace is everything remotely connected to the internet, the 3-D animation, and telecommunications and all of them combined. In short, it is used to name any kind of modern information transfer. On the other hand, terrorism that formed the greatest paranoia in the twentieth century world refers to those acts which are intended to create terror for an ideological goal and by a member or members of a group, which deliberately target, or else disregard the safety of civilians. The combination of these two up-to-the-minute terms became one of the most outstanding contexts in American Studies at the beginning of the twenty first century. A group of writers titled as Cyberpunk Movement dealt with the subject of cyber terrorism in their works under the influence of highly developed technology and its effects on power relations in the world. Among these writers, William Gibson and Bruce Sterling, come to the fore, with their use of such themes as the relations between human beings and machines, the combination of both, the invasion of the brain and the body, cyber world and the movement of human being in the cyberspace, the power of dominating cyberspace and the control of information by means of technology, artificial intelligence and so on. This paper will be a short analysis of cyber terrorism as it appears in certain cyberpunk novels, and the subject will also be discussed by referring to a few real life examples.

Key Words: Cyber terrorism, Cyberpunk, William Gibson, Bruce Sterling, *Neoromancer*, *Islands in the Net*.

SİBER TERÖRİZM: TEKNOLOJİ VE GÜÇ

Özet: Siber terörizm, terörizm ve siber uzayın birleşimi olarak ele alınmaktadır. İnternet, 3 boyutlu animasyon ve telekomunikasyon ile ilgili her şey ve bunların tümünün birleşimi, siber uzay kavramının genel bir tanımını oluşturmaktadır. Kısaca, her türlü modern bilgi transferini tanımlamak için kullanılmaktadır. Öte yandan, 20. yüzyılın en büyük paranoyasını oluşturan terörizm ise ideolojik bir amaç uğruna şiddet içeren tüm hareketleri ve bir grubun üyesi ya da üyeleri tarafından sivillerin güvenliğine kastedilmesi ya da bu güvenliğin hiçe sayılmasını ifade etmektedir. Bu son derece modern iki kavramın birleşimi, 20. yüzyılın başlarında Amerikan kültür çalışmalarının en göze çarpan konularından birini oluşturmuştur. Siberpunk Hareketi temsilcileri olarak adlandırılan bir grup yazar, eserlerinde siber terörizm kavramını çok gelişmiş teknoloji ve dünyadaki güç ilişkilerine etkisi bağlamında incelemektedir. Bu yazarlar arasında, özellikle, William Gibson ve Bruce Sterling, insan ve makineler arasındaki ilişkiler, her ikisinin birleşimleri, beyin ve vücudun istilası, siber dünya ve insanın siber uzaydaki konumu, her şeyi etkisi altına alan siber uzayın gücü, teknoloji ve yapay zeka tarafından bilginin kontrolü temalarıyla öne çıkmaktadır. Bu çalışma, yukarıda adı geçen yazarlara ait belli başlı siberpunk romanlarda, siber terörizm kavramının nasıl işlendiğinin kısa bir analizi olmakla birlikte, gerçek yaşama dair örneklere de yer verilecektir .

Anahtar Kelimeler: Siber terörizm, Siberpunk, William Gibson, Bruce Sterling, *Neoromancer*, *Islands in the Net*.

INTRODUCTION

The development of technology in the second half of the 20th century has been “seen as the motor of all progress, as holding solutions for most of our social problems, as helping to liberate the individual from the clutches of a complex and highly organized society, and as the source of permanent prosperity, in short, as the promise of utopia in our time” (Mesthene, 1998: 16). However, it has also created several problems not only in the lives of the individuals such as their inability to go on their jobs and join the democratic government system, and above all losing their privacy and rights as an individual but also in the power relations and the new wars of different types on country levels. Within this frame, this type of technology is “seen as autonomous and uncontrollable, as fostering materialistic values, and as destructive of religion, as bringing about a technocratic society and bureaucratic state in which the individual is increasingly submerged, and as a threatening, ultimately, to poison nature and blow up the world” (Mesthene, 1998: 17).

AIM AND SCOPE

The term technology is no longer merely the technology that the human beings have created for positive concerns in their lives; however, it suggests lots of complicated terms and concepts. This paper aims to present the ways new technology affects relations in the world and the kind of threats that are posed by technology as is reflected in the works of William Gibson and Bruce Sterling. In the first part of the study, the signs of this kind of terrorism will be traced in

the world and in literature. In the second part, the presentation of the theme of cyber terrorism in the works of Gibson and Sterling will be discussed. The conclusion will include a general discussion of cyber terrorism, cyberspace and its relation to power balance in the world.

In the words of Kroger, “technological society is described under the sign of possessed individualism: an invasive power where life is enfolded within the dynamic technological language of virtual reality ... the recoding of human experience by the algorithmic codes of computer wetware” (Kroger, 1992: 2). On the same issue, in his book, entitled *Virtual Reality* (1991), Howard Rheingold postulates that VR (Virtual Reality) represents an interesting combination of several simulations, including television, computer simulated environments and so on, and uses the word “*Cyberspace* as a common synonym for the simulated spaces of *virtual reality*,” stating that “cyberspace feels like one of those developments that come along unexpectedly and radically alter everyone’s outlook forever after” (cited in Bell and Kennedy, 2000: 150).

Within this frame, it might be useful to refer to the famous French theorist of technology, Paul Virilio, who asserts that virtual reality has definitely become much more evident and it seems to be clear that technologies seriously challenge the social status of human beings and their rights of privacy. To him, new military technologies lead to cyberwars eventually for the fact that video-technologies and technologies of simulation have been used for wars; to illustrate, “video was created after the second world war in order to radio-control planes and aircraft carriers ... Similarly, television

was first conceived to be used as some kind of telescope, not for broadcasting ...video is originally a de-corporation, a disqualification of the sensorial organs which are replaced by machines ... the eye and the hand are replaced by the data glove, the body is replaced by a data suit, sex is replaced by cybersex. All the qualities of the body are transformed to the machine ... Thus, virtual reality leads to de-realization” (Virilio, 1997: 44-45).

Central to Cyberpunk fictions is the concept of virtual reality, as in Gibson’s *Neuromancer* sequence, where the world’s data networks form a kind of machine environment into which a human can enter by jacking into a cyberspace deck and “projecting his disembodied consciousness into the matrix” (Nicholls, Clute, Stableford, 1979: 288).

Because of the fact that technology is “inherently inimical to human values” (Friedenfels, 1998:78), the emphasis should be put on the relations between human beings and machines, including computers, and of course the combination of both, and the invasion of the brain and the body, cyber world and the movement of human being in the cyberspace, the power of dominating cyberspace and the control of information by means of technology, artificial intelligence, all of which have been some of the major concerns of Cyberpunk Movement that deals with the cyber terrorism and its pervasive influence on the lives and the cultures of the individuals. At the close of the twentieth century, it is certain that cyberculture has provided a great material for such an interaction between technology, the machines and the human beings, and as for the literary works,

these terms have also been some of the major contexts of the American cultural studies.

Cyber terrorism, which is generally used to refer to innumerable illegal “attacks and threats of attack against computers, networks, and confidential information ... to intimidate or coerce a government or its people in furtherance of political or social objectives” (Denning, 2000:2) leads to violence, death or bodily injury, explosions, plane crashes, economic loss due to its attacks against persons, and their property, and governments. The next generation of terrorists, in a digital world, seem to be much more powerful because of their easy access to knowledge and hacking skills. In this respect, “computer programs for destroying the information systems, finding out the credit card, identity card, and their password information, creating worms, Slammer, MsBlaster, Sobig, spyware, spam, and so on are only some of the digital attacks” which prove that cybercrime is very much a part of the digital landscape today” (Evliyaoğlu, 2006: 119). They also put up quite a lot of Web sites in different formats and contents to be able to spread their messages, and ideologies, and recruit supporters, and they use the Internet to communicate and coordinate any kind action they wish, unless these systems are carefully secured. This security violation inevitably creates violence, swindling, and sexual or economic abuse, experienced by the users of such web sites as Facebook and so on. Throughout history, there have been several examples of such cyberterrorist attacks, “for example, in 1996 a computer hacker disabled a Massachusetts ISP and damaged part of the ISP’s record keeping system. During the Kosovo conflict in 1999, NATO computers were blasted with e-mail

bombs and hit with denial-of-service attacks by hackers protesting the NATO bombings, and so on” (Denning, 2000: 2).

Within this scope, Jenny Wolmark in her article titled “Cyberculture” states that information technology increasingly dominates social, cultural, political and economic interactions on a global scale and its applications and manifestations have had a profound impact on notions of space and time as well as definitions of self and other, human and machine. There has been a revision between the real and the virtual, the human and the artificial, the conditions of post modernity.” (Wolmark, 2003: 218).

Further to this, Larry Mccaffery claims that “cyberpunk seems to be the only art systematically dealing with the most crucial political, philosophical, moral, and cultural issues of our day” (Mccaffery, 1988: 9). Among these issues are not only the control or censorship of computer networks and information technologies but also such items as “future shock, artificial intelligence, cybernetics, chemical weapons, terrorism, techno-angst, the devaluation of cash currency, conurbation, the advent, hacker criminals, the re-emergence of fundamentalism around the world, toxic waste, famine, and American culture’s romanticization of insanity” can be listed (Mccaffery, 1988: 9).

NEOROMANCER BY WILLIAM GIBSON

William Gibson in his *Neuromancer* (1984) deals with the issue of the problematic relationship with technology. In the work, cyberspace is a form of technology, which controls information, in other words, power. In addition to this, “William

Gibson’s cyberspace is an effective and original symbol of human involvement with machines, not only in ways that threaten apocalypse but in ways that break down hitherto reassuring physical, psychological, and philosophical boundaries between human and mechanical existence” (Slusser and Shippey, 2000: 76). Gibson depicts a futuristic society which is ruined by a nuclear war. On the other hand, another American science fiction author, Bruce Sterling creates an early twenty first century world seemingly peaceful with delocalized networking corporations in his *Islands in the Net* (1988).

Both Gibson and Sterling dealt with such subjects as the Internet or Virtual Reality much before either existed. Gibson is also famous for having coined the word “cyberspace.” He wrote his famous *Sprawl Trilogy* which is composed of *Neuromancer* (1984), *Count Zero* (1986), and *Mona Lisa Overdrive* (1988).

The Trilogy presents a near future in which human beings are closer to machines and technology becomes a part of human body in various forms such as implants, sockets or cloning. The machines also become more human as well. Gibson depicts artificial intelligences and machines which act and feel like human beings. The novels are set in a fictional near future world where the nation state has withered away and power lies in multinational corporations, where the electronic information technology has come to not only to dominate life but also determine the power relations.

Gibson combines high-technology with the lives of people from the lower social strata in *Neuromancer* in which he narrates the story of

Henry Dorsett Case, a talented computer hacker or in other words a space cowboy in the virtual world. However, his connection to it is prohibited because of the mycotoxin given to his body by his previous employers. Molly, another talented cyberspace user helps him to provide his service to Armitage who is an ex-military officer. His nervous system is repaired and Case sets out on a mission with a team, in which each person has special gifts. He reaches Wintermute, a powerful Artificial Intelligence, planned by a powerful family, the Tessier-Ashpool dynasty. Wintermute, although being a programmable machine, is presented as having humane characteristics. In the final part of the novel, Case completes his mission on time, and he continues the hacking work, but understands that the inhuman intelligence that he fought against survives in the matrix. Case appears to be the future embodiment of the 1980s phenomenon: the computer hacker and a free soldier of technology who works at his own charge who is trying to maintain the distinction between the life outside and inside cyberspace or in other words between the “real world” and the “virtual world.” Case is presented as follows: “At twenty-two, he’d been a cowboy, a rustler, one of the best in the Sprawl. He’d been trained by the best ... He’d operated on an almost permanent adrenaline high, a by-product of youth and proficiency, jacked into a custom cyberspace deck that projected his disembodied consciousness into the consensual hallucination that was the matrix. A thief, he’d worked for other, wealthier thieves, employers who provided the exotic software required to penetrate the bright walls of corporate systems, opening windows into rich fields of data” (*Neuromancer*, 5).

Gibson presents Cyberpunk themes and concerns in *Neuromancer* such as cybernetics, developments in the field of genetic engineering, surgeries that combine human body to machines through prosthesis, changing economic systems due to new formations, terrorism, artificial intelligence and cyberspace and so on. Gibson’s prophecy about the near future has already been fulfilled in that the depiction of the world, dominated by information technology, in which characters survive with their ability to master technology is not different from today’s world.

As is seen, the Cyberpunk world is governed by huge companies or corporations and traditional wars for power among the governments are replaced by high-tech data wars between the corporations.

ISLANDS IN THE NET

As opposed to many cyberpunk novels, Sterling’s *Islands in the Net* offers a view of an early twenty-first century world that seems peaceful with social order and corporations working in harmony on the surface. The work presents a vast series of adventures in all over the world, from Grenada, Mali, and Singapore to Africa. Thus the Cyberpunk themes such as global network controlling the power, terrorist attacks, supported by high technology, its combination with low-lives and data hacking, and reflections of an economically changing world are detected in this work.

The novel takes place in 2023–2025 on Galveston, Texas; Atlanta, Georgia; Grenada; an island in

the north east coast of South America; Singapore and Africa.

The female protagonist, Laura Webster experiences events beyond her control and finds herself in the places off the net, from a datahaven in Grenada, to a Singapore under terrorist attack, to the poorest and most disaster-struck part of Africa.

The action sets off when the corporation organizes a conference between itself and three data havens - EFT Commerzbank of Luxemburg, The Young Soo Chim Islamic Bank and Grenada United Bank - in the Lodge. Right after the first day of the conference, the representative of Grenada, Winston Stubbs, is assassinated. The organization which admits to killing him calls itself "F.A.C.T." (Free Army of Counter-Terrorism). The corporation decides to send Laura with her husband and baby to Grenada on a diplomatic mission to prove that the corporation had nothing to do with the murder.

In *Islands in the Net*, Sterling presents discussions about popular life and expectations of future life. "The new-millennium" in the work does not only mean new opportunities but also new popular tricks and senseless ideas and images for Sterling. For instance, there is a conversation on "Optimal Persona" between Laura and his husband David. This speech also gives an idea about the future Sterling presumes throughout his work: "I dreamed I saw my Optimal Persona last night." ... No. Seeing your O.P. – it's a fad. Like folks used to see UFO's, you know? Some weirdo in Oregon says he had an encounter with his personal archetype. Pretty soon, everybody and his brother's having visions. Mass hysteria, collective unconscious or some such. Stupid.

But modern at least. It's very new-millennium" (*Islands in the Net*, 3).

The artificial world or the cyber world is the central motif in the work in that people gain power through their ability to use it. Advancement in technology is a major point of emphasis in the work: "Every year of her life, Laura thought, the Net had been growing more expansive and seamless. Computers did it. Computers melted other machines, fusing them together. Television-telephone-telex. Tape recorder-VCR-laser disc. Broadcast tower linked to microwave dish linked to satellite. Phone line, cable TV, fiber-optic cords hissing out words and pictures in torrent of pure light. All netted together in a web over the world, a global nervous system, an octopus of data" (*Islands in the Net*, 17).

These huge companies control all the ways of power in *Islands in the Net*. Sterling, in a way summarizes the whole Cyberpunk world in one sentence; "Power is where action is" (*Islands in the Net*, 28), and the Net or the virtual world is exactly the place where the action takes place in Cyberpunk novels. In such a world, governments lose control of information technologies and multinational corporations find a way to continue as they like: "Regulation is a burden, and multinationals are always tempted to move out from under it" (*Islands in the Net*, 38).

CONCLUSION

The Neuromancer and *Islands in the Net* envision the future as a place where humans and machines increasingly interact. Technology invades the human body in the form of grafts, implants, cloning,

and carbon sockets which allow machines direct access to the body. Softwares can be inserted directly into the body like computer disks, making the body in essence a programmable machine. Conversely, machines become more human as well. Technology provides the option of creating artificial “constructs” that create a person’s intellect, image, and personality so that the person can “live” even after his/her death.

Gibson mainly focuses on the effects of high technology, and the individual’s struggle to survive in this rapidly advancing world against technology, and he deals with individuals who define their existence with technology and cannot live without technology. Therefore, Gibson handles the characteristic preoccupation of postmodern science fiction that appears to be the theme of technologically induced mutability of subjectivity itself. Thus, the relation between man and technology is highlighted in the works of Gibson. Furthermore, it makes an indirect statement about the power-structure of future societies.

The novels are set in “The Sprawl,” Chiba, Freeside, the Villa Straylight, Dog Solitude and cyberspace itself; in a near-future world dominated by corporations and omnipresent technology, after a limited World War III. The events of the novels are spaced over 16 years, and each novel tells a self-contained story. Gibson explores a world of direct mind-machine links (jacking in), emerging machine intelligence and a global information space. The main theme of the trilogy may be a description of an artificial removing its hardwired limitations to “become something else.” This something else appears to

be the sum of all human knowledge, or a kind of technological singularity.

Gibson and Sterling emphasize the economic and social change in the world. They both underline the power of multinational corporations as in the case of *Neuromancer* and *Islands in the Net*. These corporations are omnipotent in human lives and their greatest weapon depends on controlling technology and data. To survive in such a world turns out to be a matter of chance, since crime and violence become ordinary. The characters make use of high technology to become a part of power. For instance, they implant biochips, like Case in *Neuromancer* in which human beings are not only presented as connected or united with machines but also act like machines. The figure of the cyborg is central to the Cyberpunk novels of Gibson and Sterling. The body transforms from its traditional shape and structure into something, that can be evolved, de-evolved, genetically engineered, simulated, retooled or revived.

Themes such as advancements of science and technology, organ transplantation, and surgeries that combine human body to machines through prosthesis, computer networks, and control of information and power relations through these nets, and a world ruined by chemical weapons, terrorism, computer pirates, known as “hackers” cyberspace, artificial intelligence and cybernetics, which appear in Gibson’s novels are dominant in the works of Sterling, too.

REFERENCES

BELL, D., & KENNEDY, B. M., (2000).

The Cybercultures Reader. London and New York: Routledge.

DENNING, D.E.,(2000).

Cyberterrorism. Testimony before the House Terrorism Committee on Armed Services, May 23, 2000 Website <http://www.cs.georgetown.edu/~denning/infosec/cyberterror.html> Access date:15 April 2008.

EVLYAOĞLU, G., (2006).

Problemlı Toplumlara Şıfa Reçeteleri Siber Felsefe. Ankara: Düşünen Adam Yayınları.

FRIENDENFELS, R., (1998).

SocialChange: An Anthology. New York: General Hall Inc.

GIBSON, W., (1984).

Neuromancer. New York: Ace Books.

KROKER, A., (1992).

The Possessed Individual Technology and Postmodernity. London: Macmillan.

MCCAFFERY, L., (1988).

“The Cyberpunk Controversy,” in Mississippi Review 16.2 & 3 9, 1988.

MESTHENE, E.G., (1998).

Technological Change Its Impact on Man and Society. Cambridge: Harvard University Press.

NICHOLLS, P., & CLUTE, J., & STABLEFORD, B., (eds.), (1979).

The Science Fiction Encyclopedia, Garden City, NY, Doubleday& Company.

SLUSSER, G., & SHIPPEY, T., (2000).

Cyberpunk and the Future of Narrative Fiction. Athens and London: The University of Georgia Press.

STERLING, B., (1988).

Islands in the Net, New York: Ace Books.

VIRILIO, P., (1997).

Open Sky, London: Verso.

WOLMARK, J., (2003).

“Cyberculture”, A Concise Companion to Feminist Theory, Mary Eagleton (Ed.). Malden, Blackwell Publishing,

MEDYA ve KAOS

Abdulkadir Oğrak

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Özet: Yaşadığımız yüzyılı bir “tasarım çağı” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Modern dönemde yeryüzünde her şey yeniden düşünüldü ve yeniden ele alındı. Bu bağlamda her şeyin yeniden tasarlandığı bir döneme girildi. Bu yeniden tasarım sürecinde medya önemli roller yerine getirmiştir. Bu yazı da medyanın düzen kurucu, var olan düzeni sürdürücü ve düzenleyici rolü ele alınacaktır. Medyanın tasarlayıcı bir güç olarak temel toplumsal alanlar olan kültürel, ekonomik ve siyasal alanları nasıl düzenlediği ele alınacaktır. Medya kaos ilişkisi tamamen yok sayılmayacak, ancak kaos çağrışımı olan durumların da aslında düzen kurmaya götürme amacına nasıl hizmet ettiği açıklanacaktır. Medyanın düzen kurucu rolü medya araçlarının tarihsel gelişimi de dikkate alınarak yapılacaktır. Ancak konunun ağırlık merkezini günümüz medya araçları ve onların düzen kurma fonksiyonları ne şekilde yerine getirdiğine ayrılacaktır.

Anahtar Kavramlar: İletişim, medya, tasarım, düzen, kaos.

MEDIA and CHAOS

Abstract: It would not be wrong to define the era we are living in as an “Age of Design”. In modern times, everything was re-thought and re-analyzed. By this means, an age that everything was redesigned was faced. Media/Press had an important role in this redefinition process. In this paper, the role of media as order creator, order maintainer and organizer will be evaluated. The mechanism of media’s organizing of cultural, economic and political domains as a designing power will be investigated. The relation between media and chaos will not be ignored but how the chaotic situations lead to order formation indeed will be explained. The role of Media as order creator will be analysed by considering the historical evolution of media tools. By the way, the main axis will be based on contemporary media tools and how they perform their roles of order constitution.

Keywords: Communication, media, design, order, chaos.

Bu çalışma, 28-30 Haziran 2012 tarihleri arasında, Ankara’da gerçekleştirilen “I. Uluslararası Kültür ve Toplum Kongresi”nde bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Yaşadığımız dönem, her şeyin tekrardan tasarlandığı bir dönemdir. Başta insan olmak üzere, insanın maddi ve manevi evrendeki her şeyi yeniden tanımlandı ve yeniden şekillendirildi. Üstelik bu yeniden biçimlendirme faaliyeti sonlu bir oluşturma şekli değildi. Oluşturulan her yeni nesne veya durum bir süre sonra yeniden değişmeye-değiştirilmeye veya bir başka ifade ile tasarlanmaya muhtaç bir varoluş şekliydi. Bireysel ve sosyal alanlarda sürekliliğe dönüşen kurgulamalar şüphesiz ki aktif bir dinamiğin varlığına da işaret etmektedir. Tarihin bu döneminin özneleri, değişim ve yeniden tasarlama süreçlerini ve bu faaliyeti sürekli halde tutmayı mümkün kılacak araçlardan yararlanmışlardır. Hatta değişim ve yenileşmedeki bu sürekliliği değişimin araçlarında da hayata geçirmişlerdir.

Medyalar (basın) doğuş dönemlerinde (17. yüzyıl ve sonrasında) kendisine atfedilen klasik işlevlerini yerine getirmek üzere yapılanmıştır. Toplumu bilgilendirecek, eğlendirecek ve eğitecekti. Böylece toplumsal yapıda enformasyon dolaşımını sağlayarak çeşitli düşünce ve ideolojilerin üretimine de olanak verecekti. Bu dönemde medya-basın- modernleşmeye geçişin önemli alanlarından biri olmuştur.

Medyalar bu tasarım faaliyetinin en önemli ve başta gelen araçlarıdır. Bu yönüyle konumuzun başlığından hareketle, medyanın bir kaos elemanı olduğu şeklinde oluşacak bir yargının konunun bütünlüğü içinde tersine bir kanaati destekleyeceğine ifade etmemiz gerekir.

Konuya başlarken makalemizin esasını oluşturacak olan kavramların izahını yaparak başlamakta yarar

bulunmaktadır. Konuyu dört ana kavram üzerine oturtmaya gayret ettik. Bu kavramlar; iletişim, medya, tasarım, düzen ve kaos kavramlarıdır.

İLETİŞİM

İletişim insanın en tabii etkinliklerinden biridir. Sosyal bir varlık olarak insanın her türlü faaliyeti, aynı zamanda bünyesinde iletişime ilişkin bir boyut barındırmaktadır. Bilindiği üzere iletişim, düşünce, ileti, istem ve anlamların sözle, konuşmayla, söylemeyle ya da fiziksel araçlarla, bir us ve bellekten ötekine aktarılmasını sağlayan bir süreçtir (Odyakmaz, 2008: 60). Bütün toplumlarda insanlar, enformasyon ve sembolik içerik alışverişinde bulunurlar (Thompson, 2008: 25).

İletişim en temel anlamıyla bildirimde bulunmaktır (Bostancı, 2011: 80). İnsan sosyal bir varlık olarak ortaya çıktığı andan itibaren çevresiyle temas halindedir. Bu temas halini aynı zamanda iletişimin başlaması ve içeriklenmeye başlaması olarak da düşünmek mümkündür. Yaşamak başlı başına iletişim faaliyetlerini kapsayan bir olgudur. İnsan doğduğu andan itibaren çevresiyle sürekli iletişim ve etkileşim halindedir. Farkında olarak ya da olmayarak çevremizi etkilemeye veya ondan etkilenmeye başlarız. Bu çift yönlü etkileşim yaşam boyu sürer. İnsanoğlu hayatı boyunca zekasını, kültür ve birikimini, duygu ve düşüncelerini, alışkanlıklarını başkalarıyla paylaşmak için iletişim faaliyetinde bulunur.

İletişim dil ve bedenle vasıtasız yapılabildiği gibi, kişiden ya da bir gruptan ötekilere iletimde simgeler kullanmak yoluyla da aktarılabilir. Bu yönüyle iletişimi toplumsal bir etkileşim olarak

da tanımlamak mümkündür (Odyakmaz, 2008: 60).

İletişim şekilleri ve araçları insanlığın tarihsel gelişmesine paralel bir seyir takip etmiştir. Doğal olan sosyalleşmenin bir parçası olan iletişim etkinliğinin dışında bir mesajı herhangi bir araç kullanarak başka birine ulaştırma faaliyeti sanılandan çok eskilere dayanır (Crowley ve Heyer, 2011: 18). Bununla birlikte iletişimin araçlar yoluyla ulaştırılması, esas gücünü yakın zamanlarda gösterdi. Önce matbaanın ortaya çıkışı, ardından elektriğin hayata girmesi günümüz iletişim araçlarının şekillenmesinde başat role sahiptir. Matbaa gazeteyi, gazete ise haber ticareti olgusunu orta çıkarmış, radyo ve tv , nihayet internet, iletişim araçlarının hayatın her anına ve her alanına dokunan enstürümanlara dönüştürdü. (Crowly ve Heyer, 2011: 142-465).

MEDYA

Her çeşit bilgiyi bireye ve topluma aktaran, eğlendirme, bilgilendirme ve eğitime gibi üç temel fonksiyona sahip, görsel, işitsel ve hem görsel hem de işitsel araçlara medya diyoruz. Bu bağlamda yazılı olarak gazete ve dergiler, sesli ve görüntülü olarak radyo, tv, sinema ve nihayet bilgisayar ve internet medya kavramıyla ifade edilen araçlardır. Çoğu kere medya ve kitle iletişim araçları eşanlamlı olarak kullanılırlar. Medya özünde iletişimin bir parçasıdır. Fakat yukarıda tanımladığımız çerçevede doğal iletişimin bir parçası sayılamaz. Kimileri bu ayrımı kişisel iletişim ile kitle iletişimi biçiminde yapmaktadır (Bostancı, 2011: 82).

Medya form ve içerikleri planlanan, tasarlanan, yer ve zamanı, olası sonuçları hesaplanarak gerçekleştirilen özel bir iletişim türüdür. Medyanın bir diğer önemli özelliği yapısı ve işleyişi gereği kitlesel olmasıdır. Hem modern medyanın hem de bilgisayarların gelişimin yaklaşık aynı zamana denk gelmesi şaşılacak bir durum değildir. Medya makinaları da hesaplama makinaları da modern kitle toplumları için gereklidiler. Aynı metinleri, ses ve görüntüleri – dolayısıyla aynı ideolojik inançları- milyonlarca insana yayma yeteneği, bu insanların doğum, çalışma, tıbbi ve polis kayıtlarını tutmak kadar önemliydi. Fotoğraf, film, ofset baskı, radyo ve televizyon ilki için olanak yaratırken bilgisayarlar da ötekini olanaklı kıldı. Kitle medyası ve veri işleme birbirini tamamlayan teknolojilerdir, birlikte ortaya çıkarlar ve gelişirler ve böylece modern kitle toplumunu olanaklı kılarlar (Crowley ve Heyer. 2011: 468). Medya kitle toplumu ile olan zorunlu bağı kadar, piyasa ekonomisinin koşulları göz önünde tutularak ve piyasa ekonomisinin işlemlerini kolaylaştırmak üzere oluşturulan ticari kuruluşlar ve işletmelerdir (Odyakmaz, 2008: 73). Hatta günümüzde medya bir iletişim aracından çok bir güç olarak düşünülmektedir. Bu yönüyle gücün sahibinin amaçlarına hizmet edeceği kaçınılmaz bir durumdur (Göka, 2011: 22).

TASARIM

Herhangi bir şeyi zihinde şekillendirme ve kurma çabasına tasarım diyoruz. Tasarım zihinsel bir canlandırma ve zihinsel süreçlerin kullanımını ön plana çıkaran bir işleyiştir. Tasarım ilgi ve algı arasında bir bağlam aracıdır. Nesnel gerçeklikle

doğrudan bir ilişkisi yoktur. Duyumsal algı ile bilgiye dayalı bileşenle şekillenen bir süreçtir.

Tasarım öncelikle görsel sanatlar, mühendislik ve diğer yaratıcı işler çerçevesinde ele alınır. Ancak günümüzde tasarımla ilişkilendirilmeksizin ele alınan hayatın herhangi bir alanı bulunmamaktadır.

DÜZEN

Düzen; bir bütünün unsurları arasında belirli ilke ve yasalar çerçevesinde anlamlı bir ilişkinin bulunması hali ya da karşılıklı işlevsel bağıllıklar içinde bulunan bir dizi öğenin oluşturduğu bütünlüktür (Ozankaya, 1995: 45).

Düzen kavramını, konumuz bağlamında medyanın düzen kurucu işlevinin ne derece anlamlı olduğunu ifade edebilmek bakımından tanımlama ihtiyacı duyduk. Keza medyanın kaos kavramıyla ilişkisi zorunlu olarak düzen kavramıyla da ilişkisini ele almamıza sebep olmuştur.

KAOS

Kaos düzen kavramının karşıtı olarak kullanılmaktadır. Düzenden yoksunluk biçimsizlik ve karmaşana halini ifade eder. Sosyal olaylar için kullanıldığında ise öngörülemeyen ve sonuçları kestirilemeyen, kuraldışı ve karmaşanın hakim olduğu sosyal durumu dile getirmek için kullanılır.

Medyanın toplumsal durumlarda gerek düzen kurucu olma vasfı, gerekse sosyal karmaşıklığın rolünün ne olduğu konumuz açısından açıklayıcı önemi olacaktır.

Çalışmamızın ana kavramlarını açıkladıktan sonra, bu çalışmada idamız şu olacaktır. Medya Kaos yaratıcı bir araç değildir. Medya toplumsal hayat ve onun bütün görünür alanlarına ilişkin ya dolaysız veya dolaylı olarak düzen kurucu ya da kurulu düzeni sürdürücü, geliştirici, meşrulaştırıcı fonksiyon icra etmektedir. Medyaya yöneltilen bozucu olma eleştirisi mevcuda müdahale ederek ama yerine yeni bir form kazandırma etkisidir. En kaotik görünümde medyanın etkisinin varlığına ilişkin görünümün gerisinde bile medyanın düzen kurucu rolünü aramak gerektiğini ortaya koymaya çalışacağız.

TASARIM ÇAĞI

Yaşadığımız yüzyılın en bariz vasıflarından birisi hiç şüphesiz önceki çağlara göre her şeyin daha çok planlı, öngörölmüş ve tasarımsal olarak yaşanıyor olmasıdır. Yeni dönemde biçim ve niteliği söz konusu olmaksızın her şey tasarlanan ve önceden hazırlanan bir kurguyla insanla yüzleştirilmektedir. Bu bağlamda insanların yaşadığı mikro ve makro mekanlardan gündelik yaşamda temas ettiği her bir şey tasarımın kapsamı dahilindedir. Yaşadığımız şehir, yürüdüğümüz cadde ve sokaklar, gezintiye çıktığımız doğal sahalar, yemek amaçlı için oturduğumuz restaurantlar, alışveriş yaptığımız çarşılar, giydiğimiz kıyafetler, beslenme alışkanlıklarımız, boş vakitleri nasıl ve nerede değerlendireceğimiz. Mevsimine göre ne giyeceğimiz, hangi renklere ilgi duyacağımız, eğlence tarzımız, siyasal ve dinsel tutumları ediniş ve gerçekleştirme durumumuz dahil her konu tasarlanan ve bir kurguyla birey ve topluma sunulur hale gelmiştir.

Kuşkusuz bu durum yeni dönemin ana karakteristikleriyle ilgilidir. Modern toplumlardaki birey, büzülmüş benliğin kapalı dünyasına oldukça yabancı bir hareketlilikle karakterize olur. Bireylerin seyahat ve fiziksel hareketliliğindeki gelişme yeni olasılıklarla karşılaşmalarını, esnekliklerini ve kendilerini yeni durumlarda hayal etme kapasitelerini arttırmıştır (Thompson, 2008: 289). Modern toplumlar ve onların yaşamındaki rasyonel ölçülerle şekillenmektedir. Ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal hayat modern toplumlarda belirli kurallara bağlanan ve yine belirli yöntemlerle bir süreklilik içinde yeniden üretilen bir özellik arz etmektedirler. Toplumsal unsurlar ve aktörler örgütlüdür. Farklı gruplar arasında iletişim ve etkileşim süreklilik gösterdiği gibi, farklı toplumsal kesimler arasında rekabet en öne çıkan durumlardan biridir. Farklı sosyal grup, sınıf ve topluluklar arasındaki ekonomik, kültürel ve siyasal rekabet bir yandan sosyal hayatın kesintisiz değişimine olanak tanırken öte yandan sürdürülebilir bir sosyal düzenin varlığını mümkün kılmaktadır.

Modern döneminin bir diğer bariz vasfı Alvin Toffler'in deyişiyle 'kalıcılığın ölümü' ve dolayısıyla her şeyin daha hızlı ve sürekli değişen özelliğidir (Toffler, 1981: 285). Bu hızlı ve bir an bile durmadan devam eden değişim, bir radyo programının zamanla yarışan süresi, televizyon programının olduğu film şeridinin akıp gitmesi ile çok aykırı düşmemektedir. Bu yönüyle de medya ile modern dönem arasında bir uyum ve birbirini tamamlayıcılık halinden söz edilebilir.

Modern toplumlar aynı zamanda kompleks yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlişkiler mekanik örgüler şeklinde şekillenmiştir. Toplumsal modelle-

meler mekanik bir algı ile tasarlanmıştır (Öztürk, 2008: 244). Birbiriyle iç içe geçmiş çok sayıda sosyal olgu, kurum ve ilişkiler ağı bulunur. Her biri hayatını sürdürmek ve toplumsal hayattaki etkinliğini arttırmak veya pekiştirmek için kendi içinde iyi organize olmak, toplumla etkili ilişkiler geliştirmek arzusundadır. Ürettikleri her türlü fikir, ürün, hizmet ve diğer sunu materyallerini etkili yollar ve araçlar kullanarak toplumla buluşturmaya çalışırlar. Modern toplumda üretilen her türlü unsur son tahlilde toplumla buluştuğu ve toplum tarafından benimsendiği oranda anlam kazancak ve sahiplerinin amaçlarına hizmet edecektir. Unutmamak gerekir ki modern toplumlarda üretim unsurlarının ana amacı dünyevi olup, bu işlerin neticesinde ulaşılmak istenen en yüce amaçlar bile yeryüzü etkinliğine yöneliktir.

Modern aktörlerin etkinlik arayışları, etkinlikte temel öge olan ürün kadar bu ürünlerin hazırlanış aşamaları ve toplumla buluşturmasını da önemli hale getirdi. Üretilen maddi bir ürün ise bu ürünü üreten şirketin 'ar-ge ve tasarım birimleri', bir düşünce ise 'think-thanks' kurumları ve üniversiteler, kültüre ilişkin bir öge ise 'reklam ve tanıtım ajansları' daha önceki tarihsel dönemlerde rastlanmayan bir öneme ve etkinliğe sahip olmaya başladılar. Modern toplumun yeni kurumlarında üretilen bu yeni ürünlerin kapsamlı ve etkili araçlarla topluma sunulması ihtiyacı eşzamanlı ortaya çıktı. Kitle iletişim araçları, bir diğer adıyla medya tam da bu ürünlerin topluma sunulması, hazırlanması ve toplumun bu yeni ürünleri benimsemesinde vazgeçilmez işlevi ortaya çıktı. Bazen de Üretilen ürün bir fikir, bir maddi ürün veya kültür unsuru değil de bir imaj olarak karşımıza çıktı. Medyalar imajist bilgilerin veya kurgulanan imajların toplumsallaşması için

de en önemli araç görevi görmüştür (Öztürk, 2008: 227).

TASARIM ÇAĞI ve MEDYA

Medyanın tasarım yeteneği ve gücünü doğru anlamak ve analiz edebilmek için, medyanın modern insan için tam olarak neyi ifade ettiğini görmek gerekir. Bu anlamı bize, Eric from çarpıcı bir örnekle aktarır. From, öğrencilerinden bir hafta kitle iletişim araçlarıyla ilgilenmemelerini, her türden bilgidен, haberden uzak durmalarını istemiş, bir hafta sonra öğrencilerinin neler düşündüklerini, neler hissettiklerini anlamaya çalışmıştır. Bir öğrencinin 'Kendimi kör ve sağır gibi hissettim' ifadesi diğerlerinin de düşüncelerine tercüman olacak bir tasviri ifade etmektedir (Bostancı, 2010: 125). Medya özellikle de televizyon yüzyılın erime potası olmuştur. Hayatın ne kadar büyük bir parçasıdır ki her dört Amerikalıdan biri televizyonlarını bir milyon dolara değiştireceğini belirtmiştir (Çöloğlu, 2010: 65-66). Modern birey varlığını kitle iletişim araçlarıyla bütünleştirmiş durumdadır. Medyanın farklı araçları bireyler için sadece bir eğlence, hobi veya boş zamanları değerlendirme aracı olmaktan çoktan çıkmıştır. Yeri geldiğinde medya modern birey için bir hastalık kaynağı-virüs- olarak tanımlanacak kadar kanına işlemiş-yakınlaşmış bir olgudur. Bu yakınlık düzeyinin medya-modern birey arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi derinleştireceği muhakkaktır.

Medyanın bir güç olarak şekillendiğini daha önce dile getirmiştik. Bu gücü tahkim etmek, kalıcı hale getirmek için ihtiyaç duyulduğunda kurgular üretir ve sansasyonel olaylar oluşturmaktan kaçınmaz. Çünkü medya bağlı bulunduğu iktisadi veya siyasal

otoriteden bağımsız bir görevinden söz edilmesi oldukça güçtür. Medya sadece toplumda olup biteni yansıtmaz. O gerçekliği kendi dili içinde yeniden kurar. Anlattıkları hayattan alınan malzemelerle medya mutfağında pişen bir yemektir. Medya sayesinde herkes kendi içinde kendininkinden başka bir varoluş yaşar. Artık izleyicilerin ruhlarını meşgul eden kapsam kendi ürünleri değil, medyanın ürünü olur. İyi ve doğrunun akla bile gelmediği bu ortamda, izleyiciler bir şeyi güzel sunmanın büyümesine kapılırlar. İşin başında diğer insanları hiç ilgilendirmese de keşfedilmemiş büyümlü bir gerçek olarak veya gizli bir bilgi olarak ele alınabilir (Göka, 2011: 22-23). Genel olarak medyadaki modelleri izleme aracılığı ile hangi davranışların uygun olduğunu, hangilerinin daha sonra ödüllendirileceği ve hangilerinin cezalandırılacağı öğrenilir (Çöloğlu, 2010: 71). Böylece medya rol model tipolojiler oluşturma misyonunu da yerine getirir.

Medyanın esas hızlı gelişme gösterdiği dönem son 150 yıllık süreçtir. Bu sürecin elektiriğin kullanıma başlamasına denk gelmiş olması tesadüfi değildir. Bu süreç devamında kısa aralıklarla ama sürekli olarak mesafe katetti. 1850'lere doğru telgraf, 1850-1880 aralığında telefon, 1900'lerde elektromanyetik dalgalarla iletim, 1920-1930 arası radyo, 1950-1960 döneminde televizyon ve son olarak, 1970'ler den sonra internet ve yeni medyaların ortaya çıkışı birbirini izleyerek bugüne geldi (Öztürk, 2008: 230).

Medyaların gelişimi ve yeni medya unsurlarının sürece dahil olmasıyla medyanın gücü bariz biçimde fark edilmeye başlandı. Bundan sonra medyanın gelecek toplum tasavvurunda nasıl bir etkiye sahip olacağı tartışılmaya başlandı. Bir

görüş medyanın pembe geleceğe dayalı bir süreci geliştireceğine inanan düşünürlerce medyanın global köy yaratarak, insanın özgürleşmesini sağlayacağını iddia etmişlerdir. Buna mukabil medyanın kara geleceğe dayalı senaryodan yana olanlar ise medyanın insan ve sosyal krizlerin kaynağı olabileceğini savunmuşlardır (Öztürk, 2008: 231). Neticede medyaya toplumun geleceğinde pembe ya da kara bir rol biçenler medyanın toplumsal olanı düzenleme gücü konusunda hemfikir olmuşlardır.

Medyanın düzenleyici gücünü ifade etmesi bakımından, Sovyet siyasetçi Josef Stalin'e atfen söylenen şu söz çok anlamlıdır. 'Hollywood emrimde olsa sosyalizmin evrensel hedeflerini gerçekleştirmek için başka bir vasıtaya ihtiyaç duymayacağım. (Miller ve Govil, 2012) Bu söz bir yandan bir iletişim vasıtası olarak sinemanın kitleler üzerinde değiştirici ve dönüştürücü etkisine bir gönderme olarak görülebilecekken, öte yandan sosyal tasarımlarda medyalara duyulan ihtiyacı ve önemi vurguluyor olmak için anlamlı bir sözdür.

Medyanın tasarımsal etkinliğine dair ifade edilmesi gereken bir diğer husus ta medyanın imaj oluşturma kapasitesidir. Medya sürekli tekrarlanan yaygın kalıplarla, belirli bir dünya görüşünün oluşturulmasını sağlar. Böylelikle ortada hiç mesaj yokken, hiç konuşmadan kişinin dış görünüşüyle belirli yargılara sahip oluruz. Bu yargılarla onun mesajını algılar ve önemseriz. Bu süreç ana mesajı yan mesajıkların ipuçları doğrultusunda değerlendirerek imaj iletişim sürecinde verici kanal ve mesaj sürecinde bilgilenmiş oluruz. Medya imajları karşısında en hassas kitle şüphesiz çocuklardır. Çünkü medya tarafından sunulan imajlar, onların

sahip olduğu grubun veya konunun ilk ve köklü izlenimleridir (Öztürk, 2008: 227-228).

Tasarım çağında medyanın, hız ve değişimin göstergesi olan teknolojilerle bütünleşmesinin sonuçlarını James Baniger çarpıcı bir deyimle ifade eder. Baniger'ın 'kontrol devrimi' olarak kavramsallaştırdığı şeyi, önceden belirlenmiş bir hedefe doğru amaçsal etkiye bulunmak şeklinde tanımlar. (Crowley ve Heyer, 2011: 443). Bu süreçler ister siyasal bir durumun gerçekleştirilmesine ilişkin olsun, isterse örneğin televizyon reklamlarıyla ekonomik bir sonucu elde etmeye yönelik olsun, medyalar aracılığı ile gerçekleştirilen etkinliklerdir. Her yeni teknolojinin devreye girmesi kontrol sürecinin bir ileriki ve daha sıkı kontrol içeren aşamasını ifade eder (Crowley ve Heyer, 2011: 445).

Son olarak medyanın tasarım aracı olarak dijital manipülasyonlar yoluyla düzenleyici olma arzudur. Dijital Manipülasyon da kitlelerin zihin dünyalarını etkilemek, kanaat sahibi olmalarını sağlamak ve istenen istikamette tutum geliştirmeye yöneltmek için sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir. Şimdi bu durumu yakın medya tarihinden çarpıcı iki örnekle açıklamaya çalışalım. Birinci örnek; KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitime Derneği), 29 Mart 2009'da yapılan yerel seçimler öncesinde, seçimlerde milletvekili aday olacak kadınları destekleme kampanyası için hazırladığı afişi hepimiz biliyoruz,

Fotoğrafta, üç farklı siyasi parti lideri, (Tayip Erdoğan; Deniz Baykal, Devlet Bahçeli) farklı şehirlerdeki bill-boardlara asılan afişlerde, omuz omuza görülmektedir. Liderlerin gerçekte çekilmiş böyle bir pozları olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, liderlerin bu fotoğrafını gören bir kısım

seçmen kitlesi, hiç de öyle düşünmemiş, hatta bu afişin gerçekliğine inanmış olabilir. Bu afişin, “gerçek ve fazlaca samimi” olduğunu düşünen seçmenlerden bir kısmının, seçim tercihlerinin etkilenmiş olabileceği dahi ileri sürülebilir. Şayet öyleyse, ortada “manipüle edilmiş” bir seçmen kitlesinden söz etmek de olasıdır (Yumi, 2006: 52). İkinci örnek; 1993 yılında, şimdi hayatta olmayan Ahmet Kaya isimli şarkıcının Berlin’de verdiği konser sahnesinin arkasına fotomontajla, Abdullah Öcalan’ın fotoğrafı monte edilerek medyada yer alması, bir başka çarpıcı örnektir. Bu fotoğrafın arka resminde Kürdistan haritası üzerinde yer alan Abdullah Öcalan resminin, sonradan fotomontaj yöntemi ile oraya yerleştirildiğini “Taraf” gazetesi köşe yazarlarından Rasim Ozan Kütahyalı’nın köşesinde yazdığı şu metinden anlıyoruz; “Tam 10 yıl önce bugüne dönelim... 14 Şubat 1999 günü Hürriyet gazetesi “Ayıp ettin gözüm.” diye manşet atıyor... 1993 yılında Ahmet Kaya’nın Berlin’de Öcalan’ın fotoğrafı altında konser verdiği iddia ediliyor. Bir resim basılıyor. Resmin alt başlığı “Bebek katilinin resmi altında”... Ardından Emniyet Müdürlüğü bu manşete dayanak teşkil eden kaset, ses bandı, röportaj ve buna benzer dokümanları gazeteden istiyor... Gazeteden gelen cevap, ellerinde hiçbir dokümanın olmadığı şeklinde... Hürriyet’in hukuk bürosundan Aslıhan Dumlu’nun gönderdiği resmî yazıyı ve Emniyet’in yazısını Politik Performans yayınında da gösterdim... Sonradan yayınlanan resmin de fotomontaj olduğu yargı kararıyla sabitleşiyor... Tam bir operasyon var ortada...” (Yumi, 2009: 55).

İki dijital manipülasyon örneğinde de, yapılan dijital manipülasyonun bir kast-ı mahsusa ile yapıldığı aşıkardır. Bu özel kastın dışına çıkarak

bu ve benzeri manipülasyonlarla medya farklı araç ve yöntemleri kullanarak toplumsal düzen kurucu ve kontrol edici rolünü pekiştirme yoluna gitmektedir.

MEDYANIN DÜZEN KURUCU OLARAK ROL OYNADIĞI TEMEL ALANLAR

Medya tasarlayıcı bir güç olarak hayatın en temel alanlarında rol icra etmektedir. Bu alanlar şunlardır;

- 1-Ekonomik alan
- 2-Kültürel alan
- 3-Siyasal alan

Tasarım çağında medyalar, hem bir güç olarak varlığını hissettirme arzusu hem de iktisadi ve siyasi güçlerin kontrolünde işlevsel bir araç olarak kitleleri yönlendirme ve belirleme yönünde yukarıda bahsini ettiğimiz alanlarda tasarımsal etkinlikler gerçekleştirmektedir.

Şimdi söz konusu alanlarda medyanın tasarımsal etkinlikleri incelenecektir.

1-EKONOMİK ALAN

Günümüzde sektörel varlığın devamı için finansal kaynakların güçlü olması bir kaçınılmazlıktır. Medya modern iktisadi düzenin en önemli ayaklarından biridir. Bir tarafta uydu teknolojileri ve gelişen medya düzeninde bu alanlara yapılması gereken kesintisiz yatırımlar, diğer yandan ar-ge ve diğer teknoloji yatırımları medyanın hayatını sürdürebilmesi için olmazsa olmaz gerekliliklerdir. Bununla beraber kitle iletişim araçlarının istihdam ne diğer cari giderlerinin karşılanabilmesi için

yüklü finansal kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu zorunluluk medya sahiplerini zorunlu olarak finansal düzenin bir parçası haline getirmektedir. Bu durumda medyalar varlığını sürdürmek için finans kaynaklarıyla iki tür ilişki içinde olabilirler. Birincisi medyanın finansal güç odaklarının mülkiyetinde yer alarak var olması, ikincisi ise finansmana hükmedenler için işlevsel bir hizmet sunmasıyla mümkündür.

Birinci durumda Kitle iletişim araçları bir çok iktisadi alanda faaliyet gösteren şirketlerin medya alanında faaliyet gösteren unsuru olarak konumlanırlar.* Örneğin Amerika'da 1983 ile 1990 arasında yedi yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede büyük ölçüde finansal zorluklardan kaynaklanan gerekçelerle elli olan firma sayısı yirmi üçe kısa bir süre sonra da yapılan muazzam anlaşmalar

10

dalgası ve hızlı küreselleşme, medya endüstrisinin daha fazla tekelleşmesine yol açarak sadece dokuz ulusötesi gurupta merkezileşmesiyle sonuçlanmıştır (Herman ve Chomsky, 2006: 17). İkinci durumda ise İktisadi hayata yön veren aktörlere reklam hizmeti vererek varlığını sürdürebilmeye çalışması yoludur.

Bunlara ilave olarak Kamu bünyesinde faaliyet gösteren kitle iletişim araçlarını unutmamak gerekir. Medya tekelinin kamunun elinde bulunduğu siyasal düzenlerde ve çoğulcu toplumlarda finansmanı kamu tarafından yapılan kitle iletişim araçlarını belirtmek gerekir.

UNESCO tarafından yayınlanan bir raporda Çarpıcı bir tespitte yer vermektedir. Rapora göre Batı ülkelerinde Gayri safi milli hasılanın yaklaşık

% 50 sinden fazlası enformasyon endüstrisine ayrılmaktadır (Hepkon ve Aydın, 2011: 143). Yeni teknolojilerin eşlik ettiği yeni üretim süreçleri ile üretilen mal ve hizmetlerin devamlılığı için, sürekli bir şekilde ve küresel ölçekte en geniş manada enformatik araçlara özeldede medyalara duyulan ihtiyaç açıktır. Uluslar arası şirketlerin küresel iletişim endüstrisinde giderek önem kazanması yatırım sermayesinin giderek farklı kaynaklardan beslenmiş olması medya üzerindeki ekonomik egemenliği uluslararasılaştırmıştır (Thompson, 2008: 257).

Büyük ölçüde uluslararasılaşan ve çoğunluğu büyük şirketlerin kontrolünde bulunan küresel ya da yerel medya organları ekonomik sisteme aşağıdaki şekillerde etki etmektedirler.

1-Bir ekonomik değer yaygınlaşmasını ve benimsemesini sağlarlar. Kitlelere yönelik devamlı ve etkili sunumlar yaparak ürüne ilgi uyandırmak, kolay tüketimini sağlarlarlar.

2-Ekonomik bir faaliyeti ya da bir unsuru benimsettikleri gibi vazgeçilir bir ürün haline de dönüştürürler ve gerektiğinde onun yerine yenisini ikame ederler.

3-Medya sahip olduğu kabiliyetlerinin sonucu ola kültürel sınır tanımaksızın bir ürün ya da hizmetin ulusal ya da uluslar arası ölçekte dolaşımı mümkün kılar.

4-Yeni ihtiyaçlar hissi uyandırarak iktisadi faaliyetlere girişmekte motivasyon sağlayıcı fonksiyon icra ederler.

2-KÜLTÜREL ALAN

Medyanın ekonomik alandaki etkinliği ve tasarım gücü zorunlu olarak kültürel alana da etki etmektedir. Kültürel alan aynı zamanda kendi içinde de medyanın açık etki alanında bulunur. Bu yönüyle de medyalar kültürel sahayı hem ekonomik alanda yarattıkları değişimlerle hem de direk kültürel alanı hedefleyerek düzenleyici fonksiyon icra ederler.

Kitle toplumu ve onun doğal sonucu olan kitlesel yayılma araçları çağımızın önemli bir sorun-salını oluşturur (Mattelart ve Mattelart, 2011: 17). Fransız psikiyatrist Gustave Le Bon Kitleler Psikolojisi adlı kitabında belirttiği gibi kitleler çağına girilmiştir. Kitle yeni bir olgudur, cemaat ve bireyden farklıdır (Bostancı; 2011: 75). Kitle toplumunda kitlelerin davranışları üzerinde etkili unsur kuşkusuz kitle iletişim araçlarıdır. Kitlelerin bireysel ve grup gündemleri büyük ölçüde medya tarafından belirlenir. Bu sebeple kitleler medya üzerinden değiştirilme dönüştürülmeye daha açık sosyal unsurlardır.

Modernleşme kuramı çerçevesinde yapılan çalışmalarda, kitle iletişim araçları, toplumsal ilişkiler ve ekonomik kalkınma bağlamında bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Buna göre kitle iletişimi toplumsal ve kültürel değişimin taşıyıcısı olarak görülmüş, belirli araç ve kurumlarla geleneksel ya da az gelişmiş toplumların modernleşeceği varsayılmıştır (Hepkon ve Aydın, 2011: 144).

Medyanın tüm zamanlara ve çoklu araç seçeneği ile toplumun zamanla bağımlı olarak kendi üzerinden gerçekleştiren özelliği sayesinde her türlü kültürel unsuru içerecek şekilde yayın yaptığını biliyoruz.

Örneğin televizyonlar çok sayıda yayın kanalıyla kesintisiz biçimde yayın yapmaktadır. İnsanlar güne başlarken televizyonların onlara sunacağı ilgi konuları olduğu gibi günün devam eden saatlerinin tamamında da bazen eğlenme, bazen dinlenme, bazen de vakit geçirme amaçlı olarak seçilebilecek seçenekler sunarlar. Evde yemek yapacak bayanlar için yemek menüleri verilir ve yemekleri nasıl yapacakları görsel ve uygulamalı şekilde anlatılır. Keza Erkek arkadaş ya da yuva kuracaklar için evlilik programları, Borsada işlem yapmak için ekonomi programları veya spor yapma arzusunda olanlar için çok seçenekli spor programları bulmak mümkündür. Böylece medya bireylerin tutum ve davranışlarının şekillenmesi ve neleri yapacaklarına karar vermesi konusunda belirleyici konumda ki yerini pekiştirmektedir.

Dünya kadar gündelik yaşamında tarihle irtibatı yok düzeyde olan kitleler, televizyonlar tarihi olay ve şahsiyetleri sinema perdesine veya televizyon ekranlarına taşıdıktan sonra tarih gündelik yaşamın her alanına gelip yerleşebilmektedir. Örneğin Tarih kitapları en çok satan kitaplar arasına en üst sıralarda yer edinmekte, mekan isimleri tarihi olay ve şahsiyetlerin isimleriyle isimlendirilmekte, kıyafetten takıya, (örneğin; Tv de Kanuni Sultan Süleymanın hayatının işlendiği 'Muhteşem Yüzyıl' isimli dizide Hürrem Sultan rolündeki sinema oyuncusunun kullandığı aksesuarlar aynı isimle çok sayıda satılan ürünler durumuna gelmiştir.) aksesuardan diğer tüketim unsurlarına kadar pek ticari ürüne dönüşerek piyasanın döngüsünün bir parçası haline dönüşebilmektedir.

3-SİYASAL ALAN

Siyasal alan medyanın tasarımsal etkilerinin en bariz görüldüğü alanların başında gelir. Medya, kitlenin neyi nasıl gördüğünün cevabıdır. Bu konu siyasal süreçlerin sürdürülmesi için sürdürülmesi için vazgeçilmez önemdedir. Sadece kendi görüşüne göre davranan siyasal aktör, başkalarının görme biçimini

12

ihmal etmenin bedelini mesajlarını istediği şekilde iletememekle öder (Bostancı, 2010: 165). Üstelik siyasal literatürün çok aşına olduğu ‘kamuoyu hazırlama’ deyimini siyasal karar vericilerin her türlü dışa dönül uygulamasında ihtiyaç duydukları bir süreçtir. Kamuoyunu hazırlama konusu ise ancak kitle iletişim araçlarının başaracağı varsayılan bir meseledir.

Medyanın siyasal alanı tasarlama olgusu en bariz biçimde otoriter siyasal rejimlerde ortaya çıkar. Sovyetler döneminde yayınlanan iki önemli gazetenin (İzvestiya ve Pravda) temel fonksiyonu ,1917’de gerçekleşen Bolşevik ihtilalinin prensip ve değerlerini yaymaktı. Nitekim 1908’de Troçki tarafından ilk kez viyanada yayınlanan pravda daha 1917’den sonra Komünist partinin resmi yayın organı olmuştur. İzvestiya ise Devrim yılında (1917) yayın hayatına başlamıştır. Keza İdelojik tüm devlet yapılanmalarında medyanın benzer bir rolü görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Osmanlı kimliğini dönüştürerek batıya daha yakın bir toplumsal kimlik oluşturmak için en önemli misyonu yine basın üstlenmiştir (Oğrak, 1994: 27).

Medyanın siyasal alan üzerindeki düzenleyici ve siyasal aktörlerin kararları istikametinde kamuoyu

oluşturucu etkisi liberal demokrasilerde farklı ama yine de belirleyici olmuştur. Amerikanın Viyetnam savaşında savaşın amaçları ve gidişi konusunda başta amerikan toplumu olmak üzere tüm dünyayı gerçekleştirenlerin dışında yönlendirdikleri (Herman ve Chomsky, 2006: 36-44), veya üçüncü dünya seçimlerine Amerikan medyasının Amerika yanlısı veya Amerikan karşıtı yönetimler olmasına göre nasıl farklı sunduğu bir diğer çarpıcı siyasal dizayn örneğidir (Herman ve Chomsky, 2006: 25).

Türkiyenin Yakın tarihinde de medyanın düzen kurma amaçlı kamuoyu oluşturma ve yönlendirilmesinde medya aracılığı ile nasıl manipüle edildiğine dair çarpıcı örneklere şahit olmuştur. 28 şubat sürecinde hayata geçirilen siyasal proje tamamıyla medyanın yedeğe alınması suretiyle hayata geçirilmiştir. **

SONUÇ

Günümüzde çeşitlilik, yaygınlık ve etkinlik anlamında gücünü pekiştiren medyaların toplumsal alanları düzenleme arzusu ve gücü artmıştır. Bu gücünün yasalarla veya diğer prosedürel önlemlerle geriletilmesi ya da sonlandırılması mümkün görünmemektedir. En rasyonel olan toplumsal alanlar üzerinde medyanın etkili ve güçlü etkisini dengeleyecek geleneksel güç odaklarından farklı ve onların dışında yeni güç merkezlerinin oluşmasına imkan tanımaktır.

*Birçok sektörde faaliyet gösteren ve yanı sıra medyada da güçlü bir şekilde varolan şirketlerin Türkiye örneği ile ilgili çalışma için bakınız: Toktokan Ayteliyeva (2010) ‘Medya Dünyasında Tekelleşme – Türkiye Örneği- Kırgızistan Manas

Uni. Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim dalı, Bişkek.

** Bu konuda ayrıntılı bilgi için Mehmet Ali Birand'ın 'Son Darbe 28 Şubat' ve Alper Görmüşün 'İmaj ve Hakikat' kitaplarına bakılabilir.

13

KAYNAKÇA

BOSTANCI, M. N. (2011).

Siyaset ve Medya, Özgür Yayınları, İstanbul.

CROWLEY, D., HEYER P. (2011).

İletişim Tarihi, teknoloji-Kültür-toplum, çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ÇÖLOĞLU, D. Ö. (2010).

Televizyon, Mesih mi Şeytan mı? Televizyon ve Şiddet Üzerine, Ütopya Yayınları, Ankara.

GÖKA, Ş. (2011).

Siyaset, Medya ve Zihnime Yansımalar, Birleşik Yayınevi, Ankara.

HEPKON, Z., AYDIN, O. Ş. (2011).

Küreselleşme, Medya ve Demokrasi: 'Kalkınma İçin İletişim Teknolojileri' Yeniden İletişim ve Teknoloji Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar, ed. Zeliha Hepkon, Kırmızı Kedi yayınevi, İstanbul.

HERMAN, E., CHOMSKY, N. (2006).

Kitle Medyasının Ekonomi Politikası, Rızanın İmalatı, çev. Ender Abadoğlu, Ram yayıncılık, İstanbul.

MATTELART, M., MATTELART, A. (2010).

İletişim Kuramları Tarihi, çev. Merih Zillioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.

MILLER, T., NITIN, G., MCMURRIA J.

(2012). Küresel Hollywood, Doruk yayınevi, İstanbul.

OĞRAK, A. (1994).

Türk Basımında Din Toplum İlişkileri 1980-1990 Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZTÜRK, A. (2008).

İmajoloji, Edim Yayınları, İstanbul.

THOMPSON, J. B. (2008).

Medya ve Modernite, çev. Serdar Öztürk, Kırmızı yayınları, İstanbul.

TOFFLER, A. (2011).

Şok, çev. Selami Sargut, Koridor yayıncılık, İstanbul.

YUMİ, V. Ş. (2009).

Dijital Manipülasyon ve Medya Etiği, Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Elazığ.

TÜRK SPOR FEDERASYONLARINDA ALTI SİGMA YÖNETİM MODELİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİNİN BAZI PARAMETRELER BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

A.Serdar YÜCEL Sebahattin DEVECİOĞLU

¹Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Fırat Üniversitesi, Elazığ-Türkiye

Özet: Günümüzde özel şirketlerin devamlılığını sürdürebilmeleri için gerekli olan müşteri memnuniyeti, kârlılık ve kalite anlayışı spor hizmetleri açısından da son derece önemli bir hale gelmiştir. Bu çalışma, Türkiye’de kamusal görevler üstlenen ve spor hizmeti sunan spor federasyonlarında Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin yönetici görüşlerinin bazı parametreler bakımından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmada “betimsel tarama modeli” kullanılmıştır. Araştırmanın evreni spor federasyonlarında görevli yöneticiler (federasyon başkanı, federasyon asbaşkanı, yönetim kurulu üyeleri, genel sekreter, şef ve uzman) olup, örnekleme ise federasyonlarda aktif olarak fahri ve kadrolu görev yapan 974 yönetici arasından tesadüfi yöntemle seçilmiş 298 yönetici oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde spor federasyonlarında görev yapan yöneticilerin görüşlerine yönelik anket uygulanmıştır. Sonuç olarak; üst yönetimin liderliği, desteği olmadan “Altı Sigma” uygulamalarında başarılı olunamayacağı gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda ve araştırma sonuçları esas alındığında Altı Sigma yönetim modelinin spor federasyonlarında uygulanabilirliğine ilişkin yönetici görüşlerinin olumlu olduğu ve Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin zemin hazırladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Federasyon, Altı Sigma, Spor Hizmeti, Kalite

ASSESSMENT OF ADMINISTRATORS’ VIEW IN REGARD TO SOME PARAMETERS REGARDING APPLICABILITY OF THE SIX SIGMA MANAGEMENT MODEL IN TURKISH FEDERATIONS

Abstract: Nowadays, customer satisfaction, profitability and quality which are necessary for maintaining continuity of the private companies have been critical in terms of the sports services. This study has been made so as to assess views of the administrators in regard to some parameters regarding applicability of the Six Sigma management model in the sport federations that assume public tasks and offer sports services in Turkey. In this study, “Descriptive Survey Model” has been used. Population of the study is administrators in charge in the sport federations (federation chairman, deputy chairman, board members, secretary general, chief and expert), sample consists of 298 administrators randomly selected among 974 actively voluntary and regular administrators who are in charge in the federations. A questionnaire towards the views of the administrators in charge in the sports federations has been conducted regarding data acquisition in the study. In conclusion; when the study results are based and considering the fact that “Six Sigma” applications shall not be successful without the leadership and the support of the senior management it has been determined that the views of the administrators towards applicability of the Six Sigma management model in the sports federations are positive and this provides a basis for applicability of the Six Sigma management model.

¹ Bu çalışma 1 nci sırada yer alan yazarın 2012 yılında yaptığı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Key Words: Sport, Federation, Six Sigma, Sport Service, Quality

GİRİŞ

Dünya’da hızla gelişen teknoloji, dev yatırımlar, her zaman güçlü olma isteği, medeniyetin ve insan olmanın yeni arayışları, tarihi insanlık kadar eski olan sporun daha da önemsenmesine, gelişmesine olanak sağlamıştır. Spor olgusunun amatörlükten profesyonelliğe geçişinden sonra, sürekli değişen ve gelişen dünya düzeniyle birlikte farklı ve daha çok ticari bir içerik oluşturmaya başlamıştır. Spor organizasyonlarına televizyon ve internet vasıtasıyla kolaylıkla ve hızla erişim, gazetelerin gündemini oluşturması, sporcuların popülerliği ve kitlelerin spor dallarına ilgisi sporu daha da önemli kılmaya başlamış ve farklı bir platforma taşımıştır. Sporun olağanüstü derecede büyüyerek ekonomik bir olgu haline gelmesi, değişik sektörleri (sağlık, turizm, finans vb.) canlandırırsa da, sporun yapısındaki bu değişimler içinden çıkılamayacak sorunların oluşmasına da neden olmuştur (Biçer, 2008: 106).

Bu sorunlar sporun 21. yüzyılda yeniden yapılanmasını, farklı bir anlayış içerisinde yönetilmesini, spor organizasyonlarında yer alan tüm katılımcıların ve kurumların sporda kaliteyi bir yaşam felsefesi olarak kabul etmesini gerekli kılmaktadır (Biçer, 2008: 107).

Gelişmiş ülkelerde gönüllü kuruluşlar tarafından yönetilen sporun, ülkemizde halen devlet tarafından idare edilen kurum içerisinde olduğu ve kendi kendini yönetemediği görülebilmektedir. Bu yapı sporun sürekli gelişen organizmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Spor federasyonlarının bürokratik engeller içerisinde çok verimli çalışmadıkları söylenebilir (İmamoğlu & Çimen, 1999: 59-

76).

Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, toplumsal ihtiyaçların yanında bu ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş bulunan kamu yönetiminin merkezi ve yerel düzeydeki örgütlenmeleri ile işlevlerinde de değişimi zorunlu kılmaktadır (DPT, 2000’den aktaran: Devocioğlu, 2003: 49).

Türkiye’de kamu hizmetlerinin genellikle yerine getirilmesinde kaynak israfı, verimsizlik, dengesiz ve kalitesiz hizmet, bürokratik egemenlik gibi şekillerde kendini gösteren idari tıkanıklıklar dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hızlı bir değişimin yaşandığı günümüz ortamında katılımın ve hizmetlerin ülke düzeyine optimal biçimde sunulmasını sağlayacak yeni bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu sık sık vurgulanmaktadır (Doğar, 1997’den aktaran: Devocioğlu, 2003: 50).

SGM faaliyetlerinde önemli bir yere sahip, kamu faaliyeti sunan, çeşitli spor dallarının yönetim ve kalkınmasında en etkili olabilecek kuruluşlar olarak nitelendirilen spor federasyonlarında da değişim gerçekten büyük önem arz etmektedir. Çünkü SGM her yaştaki vatandaşa spor yaptırmak ve ülkeyi uluslar arası organizasyonlarda temsil edecek sporcular yetiştirmek gibi temel görevlerini federasyonlar kanalıyla yerine getirmektedir (İmamoğlu & Çimen, 1999: 59-76).

Ayrıca federasyonların antrenörlerin ve monitörlerin eğitimlerinin sağlanması, ülke içinde müsabakalar organize etmek, spor dallarının ulusal ve uluslar arası gelişimi için planlamalar yapmak vb. gibi birçok görevi bulunmaktadır.

Dolayısıyla gerek SGM gerekse de federasyonların bu görevleri yerine getirebilmeleri için günün şartlarına uygun bir teşkilatlanma içinde olmaları,

dolayısıyla değişimleri zorunlu bir hal almıştır (İmamoğlu & Çimen, 1999: 59-76) ve bu değişimin hedefi ise spor federasyonlarında özerkleşme olarak ifade edilmiştir. 2004 yılında, 3289 sayılı yasada yapılan değişiklikle spor federasyonlarının özerkleşmesi yolu açılmıştır. (Demir, 2008: 44)

Federasyonların özerkleşmesi, şeffaflaşmayı ve katılımı zorunlu kılan bir yeni yapılanma modeli olarak ilk bakışta çok olumlu bir beklenti yaratmış olsa da, yasal dayanağın ikili karakteri, daha daralan üst yönetim mekanizmalarının oluşması, denetim ve denetime bağlı olarak iyileştirmenin gerçekleşmemesi, vb. birçok nedenle ortaya çıkan uygulama sorunları akıllara da birçok soru işareti getirmiştir (Türkmen, 2007).

Ancak, devlet yönetiminde tamamen bağımsız bir federasyon yapılanması bugünün sosyal, ekonomik ve siyasi şartları düşünüldüğünde uygulamada Türkiye'deki amatör sporu bugünkünden daha güçlü şartlar altına sokabileceğinden, özerkleşme fikrinin sağlam bir örgütsel altyapıya dayandırılması ve özerk yapılara geçişlerde süreçlerin esnekliğe imkan tanıyan hazırlıkların tamamlanması gerekli görülmektedir (Yenel & Erturan, 2004'den aktaran: Demir, 2008: 100).

Özerlikle ilgili mevcut aksaklıkların giderilmesiyle birlikte, mevcut yönetim anlayışının da değişmesi gerektiği düşünülmektedir (Demir, 2008: 101).

Spor işletmelerinin temelde hizmet üreten işletmeler olduğu kabul edilirse, bu işletmelerin sporda hizmet kalitesini artırmak ve müşteri beklentilerini karşılayabilmek ve hizmet pazarında, büyüyen rekabet ortamında yer alabilmek için sürekli değişen ve gelişen Dünya düzeninde geçerli bir kalite yönetim anlayışını benimsemeleri

gerekecektir. Bu anlamda, imalat sektöründe birçok başarı hikayelerinin yaşanmasında büyük payı olan ve artan global pazarda birgün bir çok işletmenin mutlaka tanışacağı Altı Sigma yönetim modelinin hizmet alanında, özellikle spor hizmeti alanında ve kurum ve kuruluşlar bünyesinde uyguladıkları faaliyetler neticesinde bir nevi spor hizmeti (ürünü) sunan yönetim alanında da uygulanabilirliği mümkün görünmektedir.

Yapılacak yasal düzenlemelerle birlikte, “spor federasyonlarında” Altı Sigma uygulamalarına geçilmelidir. Altı Sigma anlayışı çerçevesinde “spor federasyonlarında” bir kalite kültürünün oluşturulması, hedef kitle tatmininin sağlanması, verimliliğin ve etkililiğin artırılması, sürekli gelişmenin sağlanması ve hizmet sunacakların niteliklerinin artırılması mümkündür.

Gürses (2005) çalışmasında Altı Sigma'nın başarılı bir şekilde uygulanması için üst yönetimin destek vermesinin çok önemli olduğunu, Altı Sigma ile örgütsel değişimin sağlanması gerektiğini ve üst yönetimin desteği sağlanmadan başarılı olmanın çok zor olduğunu ifade etmektedir (Gürses, 2005: 48-57).

Bu araştırmada, üst yönetimin liderliği, desteği olmadan “Altı Sigma” uygulamalarında başarılı olunamayacağı gerçeği göz önünde bulundurularak, Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren spor federasyonlarında fahri ve kadrolu görev yapan spor yöneticilerinin (federasyon başkanı, asbaşkan, yönetim kurulu üyesi, genel sekreter, şev ve spor uzmanı), spor federasyonlarında Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Türk Spor Federasyonları'nda fahri ve kadrolu görev yapan yöneticilerin Altı Sigma'yı başarıyla uygulamak için gerekli yönetsel bakış açılarına sahip olup olmadıkları ve yöneticilere ait bazı değişkenlerin (yaş, cinsiyet, görev, görev süresi, eğitim vb.) Altı Sigma'nın uygulanabilirliğine dair belirttikleri görüşler üzerindeki etkilerinin araştırılmasını amaçlayan bu araştırma, tarama modelinde olup, betimsel bir nitelik arz etmektedir.

Evren Örnekleme

Araştırmanın evreni spor federasyonlarında görevli yöneticiler (federasyon başkanı, federasyon asbaşkanı, yönetim kurulu üyeleri, genel sekreter, şef ve uzman) olup, örnekleme ise federasyonlarda aktif olarak fahri ve kadrolu görev yapan 974 yönetici arasından tesadüfi yöntemle seçilmiş 298 yönetici oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri aracı olarak, Başaloğlu, (2007) nun "Altı Sigma ve Toplam Kalite Yönetimi uygulayan şirketlerde Altı Sigma uygulanabilirliği" adlı yüksek lisans tezinde kullandığı ve II. bölümde yer alan ölçeklerin Pande vd. (2000)'in "The Six Sigma Way" adlı çalışmasında ayrıntılı bir şekilde yazdığı Altı Sigma temel ilkelerine dayanarak geliştirildiği, 3 bölüm ve 32 sorudan oluşan anket formu ile Demir (2008) in "spor federasyonlarında toplam kalite yönetiminin uygulanabilirliği" adlı çalışmasında kullanılan anket formu, alanında uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda bütünleştirilerek ve ilgili alana

uyarlanarak kullanılmıştır. Anket formunun güvenilirlik çalışması için federasyonlarda görevli 122 yöneticiye ön test uygulanmıştır. Anketin güvenilirliği, yapılan ön test sonucunda Cronbach Alpha değerleri hesaplanması ile ölçülmüş ve 0.82 olarak tespit edilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi yapılmıştır. Örneklemin analiz için uygun olduğunu test eden KMO testi ölçüm değerinin 0,672 Bartlett's Test of Sphericity Chi-Square değerinin ise 957,550 (sd=253, p =.000) olduğu tespit edilmiştir. KMO değerinin 0,672 düzeyinde çıkması veri setinin faktör analizi yapmak için uygun düzeyde olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2006). Veri setinin faktör analizine uygun olduğuna yönelik bu kanıtlar toplandıktan sonra Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yöntemi kullanılarak faktör analizi yapılmıştır.

23 maddeden oluşan bu tutum ölçeğinde alınabilecek en yüksek puan 115, en düşük puan ise 23 olmaktadır. Ölçekten alınan en yüksek puan 115, en düşük puan ise 63 olmuştur. Puan ortalaması ise 96,01 olarak bulunmuştur.

Faktör analizi, aynı yapıyı ölçen çok sayıda değişkenden az sayıda tanımlanabilir anlamlı değişkeni keşfetmeye yönelik çok değişkenli bir istatistiktir. Faktör analizi sonucunda bulunan faktörler ve değişkenlerin faktör yükleri Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Faktörler ve Değişkenlerin Faktör Yükleri

	Faktör					
	1	2	3	4	5	6
Müşteri odaklılık					.732	
Müşteri odaklılık					.804	
Müşteri odaklılık					.638	
Müşteri odaklılık					.654	
Müşteri odaklılık					.613	
Veriye dayalı yönetim	.650					
Veriye dayalı yönetim	.736					
Veriye dayalı yönetim	.801					
Veriye dayalı yönetim	.701					
Veriye dayalı yönetim	.696					
Süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme			.661			
Süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme			.767			
Süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme			.825			
Herkesin aktif katılımı				.637		
Herkesin aktif katılımı				.609		
Herkesin aktif katılımı				.690		
Yönetimin katkısı		.776				
Yönetimin katkısı		.816				
Yönetimin katkısı		.716				
Başarısızlığa karşı hoşgörü						.494
Başarısızlığa karşı hoşgörü						.832
Başarısızlığa karşı hoşgörü						.769
Başarısızlığa karşı hoşgörü						.634

Tablo 12'deki bulgular dikkatle incelendiğinde ölçeğin bütün olarak faktör yüklerinin .494 ile .832 arasında değiştiği görülmektedir. Her bir faktörün faktör yükleri ayrı ayrı incelendiğinde 1. faktördeki maddelerin faktör yükleri .650 ile .801; 2. faktördeki maddelerin faktör yükleri .716 ile .816; 3. faktördeki maddelerin faktör yükleri .661 ile .825; 4. faktördeki maddelerin faktör yükleri .609

ile .690; 5. faktördeki maddelerin faktör yükleri .613 ile .804; 6. faktördeki maddelerin faktör yükleri ise .494 ile .832 arasında değişmektedir.

Bir değişkenin faktör yükü, bir faktör ile ilişkisinin kuvvetini göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda bulunan faktörler ve bunların ait oldukları soru grupları tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Faktörler ve Soru Grupları

Soru Grubu(Değişkenler)	Faktör Adı
Müşteri odaklılık	Faktör 5
Veriye dayalı yönetim	Faktör 1
Süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme	Faktör 3
Herkesin aktif katılımı	Faktör 4
Yönetimin katkısı	Faktör 2
Başarısızlığa karşı hoşgörü	Faktör 6

Tablo 2 incelendiğinde aynı kriteri ölçen soru grubunun aynı faktöre karşılık geldiği görülmektedir. İkinci bölümde kullanılan ölçekler Pande vd. (2000)'in çalışmasında ayrıntılı bir şekilde yazdığı Altı Sigma temel ilkelerine dayanarak geliştirildiği için teorik ve literatür altyapısı olduğu söylenebilir

ve dolayısı ile güvenilir oldukları kabul edilebilir. Ölçeklerin geçerliliği ise, bu amaçla en fazla kullanılan yöntem olan Cronbach

Alpha değerleri hesaplanması ile ölçülmüş ve diğer ölçek bilgileri ile sonuçlar aşağıda Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3: Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenilirliği

Ölçme İsmi/Altı Sigma Karakteristiği	Ölçekteki Soru Sayısı	Cronbach Alpha
Müşteri Odaklılık	5	0.70
Verilere Dayalı Yönetim	5	0.81
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	3	0.59
Herkesin Aktif Katılımı	3	0.70
Yönetimin Katkısı	3	0.80
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	4	0.64

Tablo 3'den de görülebileceği gibi, tüm ölçeklerin güvenilirlik katsayıları 0.70'e yakın ve üzerinde çıkmıştır. Homojenliğin ve ölçek maddeleri arasında türdeşliğin göstergesi olan Cronbach Alfa katsayısının 60–80 arasında kalmasının ölçeğin oldukça güvenilir bir ölçme aracı olduğunun kanıtı olarak ele alınmaktadır (Alpar, 2003), (Kayış, 2008). Yani uygulanan anketin geçerliliği ve güvenilirliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

Verilerin elde edilmesi

Araştırmada, Türk Spor Federasyonları'nda fahri ve kadrolu görev yapan (federasyon başkanı, federasyon asbaşkanı, yönetim kurulu üyeleri, genel sekreter, şef ve uzman) 974 yönetici arasından tesadüfi yöntemle seçilmiş 298 yöneticinin görüşlerine yönelik anket uygulanmıştır.

Veri toplama sürecinde 56 spor federasyonuna gidilmiş, yöneticilerle (%)

77,2) yüz yüze görüşme sağlanarak anket formu uygulanmıştır. Federasyonlarda yönetimin üst kademesinde görev alan, ancak asli görevi (bürokrat, iş adamı vb.) nedeniyle görüşme sağlanamayan (% 22,8) yöneticilerle ise internet ortamına aktarılan anket formu e-posta yoluyla uygulanmış ve geri dönüşüm sağlanmıştır.

Verilerin analizi

Anket sonuçları istatistik analiz programı olan SPSS 17,0 bilgisayar programı ile analiz edilmiştir. Ankette yer alan 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmış soruların ortak faktörleri ölçüp ölçmediğinin belirlenmesi amacıyla verilere faktör analizi uygulanmıştır. Spor federasyonlarında görev yapan yöneticilerin Altı Sigma yönetiminin uygulanabilirliğine ilişkin görüşlerinin bazı bağımsız değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, eğitim, görev, görev süresi vb.) farklılığının tespitinde verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleri ve varyansların homojenlik testlerinin sonuçlarına göre; değişkenlerin ikili karşılaştırılmalarında “bağımsız örneklem t testi” veya “Mann Whitney U testi”, gruplar arasında farklılıklarda “Anova”

veya “Kruskall-Wallis”, gruplar arası farklılığın belirlenmesinde varyansların homojen olmadığı yerlerde “Dunnett’s C” varyansların homojen olduğu yerde “Borferoni” testi kullanılmıştır. Yorumlar tablolar ile desteklenmiştir.

Verilerin sağlıklı yorumlanabilmesi için anketin beşli derecelendirme aralıkları; “kesinlikle katılmıyorum” (1,00-1,80), “katılmıyorum” (1,81-2,60), “kararsızım (2,61-3,40), “katılıyorum” (3,41-4,20) “tamamen katılıyorum” (4,21-5,00) şeklinde belirlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, Spor federasyonlarında fahri ve kadrolu görev yapan (federasyon başkanı, federasyon asbaşkanı, yönetim kurulu üyeleri, genel sekreter, şef ve uzman) yöneticilerin Altı Sigma yönetiminin uygulanabilirliğine ilişkin görüşlerinin bazı bağımsız değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, eğitim, görev, görev süresi vb.) farklılıkların istatistiksel analizleri değerlendirilerek veriler tablolastırılmıştır.

Tablo 4. Yöneticilerin Bazı Kişisel Özelliklerine İlişkin Betimsel Verilerin Dağılımı

Değişkenler	Alt Değişkenler	f	%
Yaş	21-30	17	5,7
	31-40	60	20,1
	41-50	106	35,6
	51 ve üzeri	115	38,6
	Toplam	298	100,0
Cinsiyet	Bayan	35	11,7
	Bay	263	88,3
	Toplam	298	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	-	-
	Lise ve Dengi Bir Okul	23	7,7
	Beden Eğitimi Ve Spor Yük.Ok.	37	12,4
	Ön Lisans	17	5,7
	Lisans	113	37,9
	Lisansüstü(Y.Lisans/Doktora)	108	36,2
	Toplam	298	100,0
Görev	Federasyon Başkanı	11	3,7
	Asbaşkan	19	6,4
	Yönetim Kurulu Üyesi	159	53,4
	Genel Sekreter	35	11,7
	Şef	14	4,7
	Uzman	60	20,1
	Toplam	298	100,0
Hizmet İçi Eğitim	Evet	123	41,3
	Hayır	175	58,7
	Toplam	298	100,0
Görev Hizmet Süresi	2 ve daha az yıl	69	23,2
	3-5 yıl	33	11,1
	6-8 yıl	26	8,7
	9-11 yıl	69	23,2
	12 ve daha fazla yıl	101	33,9
	Toplam	298	100,0

Tablo 4'deki bulgulara bakıldığında araştırmaya katılan spor yöneticilerinin “yaşlarının”; % 74.2'i (231 kişi) 41 yaş ve üzeri, % 20.1'i 31–40 yaş ve 5.7'si 21–30 yaş grubunda olduğu, “cinsiyetlerinin”; % 11.7'sinin (35 kişi) bayan ve % 87.3'ünün (263 kişi) bay olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan spor yöneticilerinin “eğitim

durumlarının” 7,7'sinin (23 kişi) lise veya dengi bir okul, % 12,4'ünün (37 kişi) Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, % 5,7'sinin (17 kişi) ön lisans, % 37,9'unun (113 kişi) lisans, % 36,2'sinin (106 kişi) ise lisansüstü oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan yöneticilerin “hizmetiçi eğitim” durumlarının; % 41,3 (123 kişi) evet,

% 58,7 (175 kişi) hayır olduğu ve yöneticilerin “görev hizmet sürelerinin” dağılımı; % 23,2’si (69 kişi) 2 ve daha az yıl, % 11,1’i (33 kişi) 3–5 yıl, % 8,7’si (26 kişi) 6–8 yıl, % 23,2’si (69 kişi) 9-11 yıl ve % 33,9’unun (101 kişi) 12 ve daha fazla yıl şeklinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4’de yöneticilerin “görev” dağılımları incelendiğinde % 3,7’sinin (11 kişi) federasyon başkanı, % 6,4’ünün (19 kişi) asbaşkan, % 53,4’ünün (159 kişi) yönetim kurulu üyesi, % 11,7’sinin (35 kişi) genel sekreter, % 4,7’sinin (14 kişi) şef ve % 20,1’inin (60 kişi) uzman oldukları görülmektedir.

Tablo 5’de, spor federasyonlarında görev yapan yöneticilerin Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri “cinsiyet” değişkenine göre incelenmiş ve anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>.05$).

Yöneticilerin “herkesin aktif katılımı” faktöründeki ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının cinsiyete göre karşılaştırılması sonucunda, bayan yöneticilerin ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının erkeklerin ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasından az da olsa düşük olduğu görülmüştür. Ancak bu farklılığın da anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır ($t=.269$, $p>.05$).

Tablo 5: Yöneticilerin Görüşlerinin “Cinsiyet” Değişkenine Göre Farklılığı İçin t-Testi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	Sd	Levene		t	P																																																																										
							F	P																																																																												
Müşteri Odaklılık	Bayan	35	11.7	3,95	,52	296	0,039	,844	,600	,549																																																																										
	Bay	263	88.3	4,01	,52						Verilere Dayalı Yönetim	Bayan	35	11.7	4,38	,47	296	0,621	,431	,323	,747	Bay	263	88.3	4,40	,44	Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Bayan	35	11.7	4,17	,49	296	0,228	,633	1,924	,055	Bay	263	88.3	4,33	,45	Herkesin Aktif Katılımı	Bayan	35	11.7	4,34	,60	296	4,468	,035	,269	,788	Bay	263	88.3	4,37	,50	Yönetimin Katkısı	Bayan	35	11.7	3,67	,83	296	2,538	,112	1,271	,205	Bay	263	88.3	3,84	,73	Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453
Verilere Dayalı Yönetim	Bayan	35	11.7	4,38	,47	296	0,621	,431	,323	,747																																																																										
	Bay	263	88.3	4,40	,44						Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Bayan	35	11.7	4,17	,49	296	0,228	,633	1,924	,055	Bay	263	88.3	4,33	,45	Herkesin Aktif Katılımı	Bayan	35	11.7	4,34	,60	296	4,468	,035	,269	,788	Bay	263	88.3	4,37	,50	Yönetimin Katkısı	Bayan	35	11.7	3,67	,83	296	2,538	,112	1,271	,205	Bay	263	88.3	3,84	,73	Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453	,147	Bay	263	88.3	4,14	,50										
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Bayan	35	11.7	4,17	,49	296	0,228	,633	1,924	,055																																																																										
	Bay	263	88.3	4,33	,45						Herkesin Aktif Katılımı	Bayan	35	11.7	4,34	,60	296	4,468	,035	,269	,788	Bay	263	88.3	4,37	,50	Yönetimin Katkısı	Bayan	35	11.7	3,67	,83	296	2,538	,112	1,271	,205	Bay	263	88.3	3,84	,73	Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453	,147	Bay	263	88.3	4,14	,50																										
Herkesin Aktif Katılımı	Bayan	35	11.7	4,34	,60	296	4,468	,035	,269	,788																																																																										
	Bay	263	88.3	4,37	,50						Yönetimin Katkısı	Bayan	35	11.7	3,67	,83	296	2,538	,112	1,271	,205	Bay	263	88.3	3,84	,73	Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453	,147	Bay	263	88.3	4,14	,50																																										
Yönetimin Katkısı	Bayan	35	11.7	3,67	,83	296	2,538	,112	1,271	,205																																																																										
	Bay	263	88.3	3,84	,73						Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453	,147	Bay	263	88.3	4,14	,50																																																										
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Bayan	35	11.7	4,01	,49	296	0,177	,674	1,453	,147																																																																										
	Bay	263	88.3	4,14	,50																																																																															

Tablo 6’da Altı Sigma ilkelerinden “herkesin aktif katılımı” faktörüne ilişkin MWU testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 6: Yöneticilerin Görüşlerinin “Cinsiyet” Değişkenine MWU Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	MWU	P
Herkesin Aktif Katılımı	Bayan	35	11.7	147,23	5153,0	4523,0	,863
	Bay	263	88.3	149,80	39398,0		

Tablo 6’daki MWU testi sonuçlarına göre ölçeğinin “herkesin aktif katılımı” faktöründeki maddelerden aldıkları puanlar arasında cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=4523$, $p>.05$). Erkek ve bayan yöneticilerin ölçeğin bu faktöründen aldıkları puan ortalamaları ($\bar{X}= 4,34$; $4,37$) ve MWU testi sıra ortalamaları (S.O.= $147,23$; $149,80$) dikkate alındığında, her iki grupta yer alan yöneticilerin hemen hemen denk puanlara sahip oldukları görülmektedir. Aynı tabloda, “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” faktöründe bayan yöneticilerin puan ortalaması ($\bar{X}= 4,17$) “katılıyorum” iken erkek yöneticilerin puan ortalaması ($\bar{X}= 4,33$) “kesinlikle katılıyorum” şeklinde bulunmuştur. Bu faktörün alt boyutu olan “Tepkisel olmaktan yana değiliz” sorusuna erkeklerin ($\bar{X}= 4,21$) “kesinlikle katılıyorum”, bayanların ($\bar{X}= 3,97$) “katılıyorum” yanıtı verdikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, yönetici görüşlerinin tüm faktörlerde cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı; ancak tüm

faktörlerde kadınların erkeklerden daha düşük bir ortalamaya sahip oldukları saptanmıştır. Bu duruma göre, yöneticilerin görüşleri ortalamalar açısından anlamlı farklılık oluşturmasa da erkek yöneticilerin bayanlara oranla biraz daha fazla “kesinlikle katılıyorum” ortalamasına yakın oldukları görülmektedir.

Tablo 7’de, yöneticilerin görüşleri “hizmetiçi eğitim” değişkenine göre incelenmiş ve “herkesin aktif katılımı” faktörü dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>.05$).

Yöneticilerin ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının

hizmetiçi eğitime göre karşılaştırılması sonucunda, hizmetiçi eğitim alan yöneticilerin ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının hizmetiçi eğitim almayan yöneticilerin puan ortalamasından biraz daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu farklılığın da anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır ($t=2.524$, $p<.05$).

Tablo 7: Yöneticilerin Görüşlerinin “Hizmet İçi Eğitim” Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	Sd	Levene		t	p
							F	P		
Müşteri Odaklılık	Evet	123	41.3	4,02	,58	296	3,219	,074	,429	,668
	Hayır	175	58.7	4,00	,48					
Verilere Dayalı Yönetim	Evet	123	41.3	4,43	,46	296	0,115	,735	,951	,343
	Hayır	175	58.7	4,38	,44					
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Evet	123	41.3	4,32	,49	296	0,344	,558	,363	,717
	Hayır	175	58.7	4,30	,44					
Herkesin Aktif Katılımı	Evet	123	41.3	4,45	,55	296	8,052	,005	2,524	,012
	Hayır	175	58.7	4,30	,47					
Yönetimin Katkısı	Evet	123	41.3	3,84	,80	296	3,173	,076	,338	,736
	Hayır	175	58.7	3,81	,70					
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Evet	123	41.3	4,07	,53	296	0,813	,368	1,546	,123
	Hayır	175	58.7	4,16	,48					

Tablo 8’de Altı Sigma ilkelerinden “herkesin aktif katılımı” faktörüne ilişkin MWU testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 8: Yöneticilerin Görüşlerinin “Hizmetiçi Eğitim” Değişkenine Göre MWU Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	MWU	P
Herkesin Aktif Katılımı	Evet	123	41.3	165,24	20325,0	8826,0	,006
	Hayır	175	58.7	138,43	24226,0		

Tablo 8’deki MWU testi sonuçlarına göre yöneticilerin, görüş ölçeğinin “herkesin aktif katılımı” faktöründeki maddelerden aldıkları puanlar arasında hizmetiçi eğitim açısından anlamlı bir fark bulunmuştur ($U=8826$, $p<.05$). Hizmetiçi eğitim alan yöneticilerin Altı Sigma’nın uygulanabilirliğine ilişkin “herkesin aktif katılımı” faktöründeki sorulara daha fazla

olumlu yönde “kesinlikle katılıyorum” yanıtı verdikleri görülmektedir. Bu faktörün alt boyutu olan “kaliteyi artırmak için federasyonda herkesin görevi bulunmalıdır” sorusuna hizmetiçi eğitim alanların ($\bar{X} = 4,35$) “kesinlikle katılıyorum”, almayanların ise ($\bar{X} = 4,18$) “katılıyorum” yanıtı verdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 9: Yöneticilerin Görüşlerinin “Görev Süresi” Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	KO	Levene		F	P	Anlamlı Fark
										F	p			
Müşteri Odaklılık	2 ≤ yıl	69	23.2	4,02	,58	Gruplar arası	0,567	4	,142	2,686	,032	,518	,723	-
	3-5 yıl	33	11.0	4,07	,47									
	6-8 yıl	26	8.7	4,09	,39	Grup içi	80,148	293	,274					
	9-11 yıl	69	23.2	3,97	,61									
	12 ≥ yıl	101	33.9	3,97	,46									
	Toplam	298	100.0	4,00	,52	Toplam	80,715	297						
Verilere Dayalı Yönetim	2 ≤ yıl	69	23.2	4,46	,49	Gruplar arası	1,526	4	,382	,339	,852	1,946	,103	-
	3-5 yıl	33	11.0	4,33	,42									
	6-8 yıl	26	8.7	4,33	,41	Grup içi	57,434	293	,196					
	9-11 yıl	69	23.2	4,30	,46									
	12 ≥ yıl	101	33.9	4,46	,41									
	Toplam	298	100.0	4,40	,44	Toplam	58,960	297						
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	2 ≤ yıl	69	23.2	4,31	,49	Gruplar arası	,605	4	,151	2,119	,078	,715	,582	-
	3-5 yıl	33	11.0	4,29	,54									
	6-8 yıl	26	8.7	4,19	,41	Grup içi	61,913	293	,211					
	9-11 yıl	69	23.2	4,29	,47									
	12 ≥ yıl	101	33.9	4,35	,41									
	Toplam	298	100.0	4,31	,46	Toplam	62,518	297						
Herkesin Aktif Katılımı	2 ≤ yıl	69	23.2	4,47	,55	Gruplar arası	1,906	4	,477	1,992	,096	1,864	,117	-
	3-5 yıl	33	11.0	4,42	,53									
	6-8 yıl	26	8.7	4,30	,51	Grup içi	74,913	293	,256					
	9-11 yıl	69	23.2	4,25	,52									
	12 ≥ yıl	101	33.9	4,36	,45									
	Toplam	298	100.0	4,36	,51	Toplam	76,819	297						
Yönetimin Katkısı	2 ≤ yıl	69	23.2	4,00	,72	Gruplar arası	6,937	4	1,734	3,014	,018	3,258	,012	1-3, 4-5
	3-5 yıl	33	11.0	3,66	,91									
	6-8 yıl	26	8.7	3,56	,88	Grup içi	155,989	293	,532					
	9-11 yıl	69	23.2	3,69	,66									
	12 ≥ yıl	101	33.9	3,91	,67									
	Toplam	298	100.0	3,82	,74	Toplam	162,926	297						
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	2 ≤ yıl	69	23.2	4,07	,48	Gruplar arası	,995	4	,249	,785	,536	,991	,413	-
	3-5 yıl	33	11.0	4,14	,48									
	6-8 yıl	26	8.7	3,98	,49	Grup içi	73,534	293	,251					
	9-11 yıl	69	23.2	4,14	,58									
	12 ≥ yıl	101	33.9	4,17	,46									
	Toplam	298	100.0	4,12	,50	Toplam	74,529	297						

Tablo 9’da, yöneticilerin görüşleri “görev hizmet süresi” değişkenine göre incelenmiş ve “yönetimin katkısı” faktörü dışında anlamlı bir farklılık

bulunmamıştır ($p>0.05$). Tablo 10’da “müşteri odaklılık” faktörüne ilişkin KWH testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 10: Yöneticilerin Görüşlerinin “Görev Hizmet Süresi” Değişkenine Göre KWH Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	P
Müşteri Odaklılık	2 ve daha az yıl	69	23.1	154,66	4	1,950	,745
	3-5 yıl	33	11.2	158,91			
	6-8 yıl	26	8.7	160,10			
	9-11 yıl	69	23.1	147,35			
	12 ve üzeri yıl	101	33.9	141,64			

Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin ölçeğin “müşteri odaklılık” faktöründeki maddelerden alınan puanlar arasında federasyonlarda görev yapan yöneticilerin görev hizmet süresi açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır (KWH = 1,950, $p > .05$). Yöneticilerin ölçeğin bu faktöründen aldıkları puan ortalamaları ($\bar{X} = 4,02; 4,07; 4,09; 3,97; 3,97$) ve KWH testi sıra ortalamaları (Sıra

Ortalaması= 154,66; 158,91; 160,10; 147,35; 141,64) dikkate alındığında, her beş grupta yer alan yöneticilerin anlamlılık oluşturmayan puanlara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 11’de Altı Sigma ilkelerinden “yönetimin katkısı” faktörüne ilişkin KWH testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 11: Yöneticilerin Görüşlerinin “Görev Hizmet Süresi” Değişkenine Göre KWH Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	P
Yönetimin Katkısı	2 ve daha az yıl	69	23.1	171,77	4	12,658	,013
	3-5 yıl	33	11.2	133,71			
	6-8 yıl	26	8.7	123,90			
	9-11 yıl	69	23.1	131,30			
	12 ve üzeri yıl	101	33.9	158,47			

Tablo 11’e göre ölçeğin “yönetimin katkısı” faktöründeki maddelerden alınan puanlar arasında federasyonlarda görev yapan yöneticilerin görev hizmet süresi açısından anlamlı bir fark bulunmuştur (KWH = 12,658, $p < .05$).

Yöneticilerin ölçeğin bu faktöründen aldıkları puan ortalamaları ($\bar{X} = 4,00; 3,66; 3,56; 3,69; 3,91$) ve KWH testi sıra ortalamaları (Sıra Ortalaması= 171,77; 133,71; 123,90; 131,30; 158,47)

dikkate alındığında, her beş grupta yer alan yöneticilerin anlamlılık oluşturan puanlara sahip oldukları görülmektedir. “Emir-komuta zincirine önem verilmektedir” sorusuna 2 ve daha az görev süresi olan yöneticiler ($\bar{X} = 4,18$), 6–8 yıl hizmet süresi olanlara ($\bar{X} = 3,47$) oranla daha olumlu yanıt vermişlerdir. Görev süresi 12 ve daha fazla olan yöneticiler ($\bar{X} = 4,05$), 9–11 olanlara ($\bar{X} = 3,81$) oranla daha olumlu yanıt vermişlerdir.

Tablo 12: Yöneticilerin Görüşlerinin “Yaş” Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	KO	Levene		F	P	Anamlı Fark
										F	p			
Müşteri Odaklılık	21-30	17	5.7	4,08	,57	Gruplar arası	0,220	3	,073					
	31-40	60	20.1	4,01	,63									
	41-50	106	35.6	4,01	,48	Grup içi	80,495	294	,274	2,654	,050	,268	,849	
	51 +	115	38.6	4,00	,49									
	Toplam	298	100.0	4,00	,52	Toplam	80,715	297						
Verilere Dayalı Yönetim	21-30	17	5.7	4,34	,43	Gruplar arası	,138	3	,046					
	31-40	60	20.1	4,38	,45									
	41-50	106	35.6	4,39	,40	Grup içi	58,822	294	,200	1,575	,196	,229	,876	
	51 +	115	38.6	4,42	,48									
	Toplam	298	100.0	4,40	,44	Toplam	58,960	297						
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	21-30	17	5.7	4,17	,47	Gruplar arası	,691	3	,230					
	31-40	60	20.1	4,25	,52									
	41-50	106	35.6	4,33	,45	Grup içi	61,827	294	,210	2,502	,059	1,095	,352	
	51 +	115	38.6	4,34	,43									
	Toplam	298	100.0	4,31	,46	Toplam	62,518	297						
Herkesin Aktif Katılımı	21-30	17	5.7	4,43	,56	Gruplar arası	,487	3	,162					
	31-40	60	20.1	4,42	,53									
	41-50	106	35.6	4,37	,49	Grup içi	76,331	294	,260	1,502	,214	,626	,599	
	51 +	115	38.6	4,32	,50									
	Toplam	298	100.0	4,36	,51	Toplam	76,819	297						
Yönetimin Katkısı	21-30	17	5.7	3,70	,81	Gruplar arası	4,736	3	1,579					
	31-40	60	20.1	3,60	,86									
	41-50	106	35.6	3,93	,73	Grup içi	158,190	294	,538	4,471	,004	2,934	,034	2-3
	51 +	115	38.6	3,86	,64									
	Toplam	298	100.0	3,82	,74	Toplam	162,926	297						
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	21-30	17	5.7	4,18	,33	Gruplar arası	1,944	3	,648					
	31-40	60	20.1	3,98	,59									
	41-50	106	35.6	4,11	,46	Grup içi	72,586	294	,247	1,459	,226	2,624	,051	
	51 +	115	38.6	4,20	,49									
	Toplam	298	100.0	4,12	,50	Toplam	74,529	297						

Tablo 12’de, yöneticilerin görüşleri “yaş” değişkenine göre incelenmiş ve Altı Sigma ilkelerinden “yönetimin katkısı” faktörü dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$).

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Levene homojenlik testi sonrası

“yönetimin katkısı” faktöründeki verilerin homojen olmadığı saptanmıştır. Bu yüzden, Kruskal Wallis H (KWH) testi kullanılmıştır. Tablo 13’de Altı Sigma ilkelerinden “yönetimin katkısı” faktörüne ilişkin KWH testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 13: Yöneticilerin Görüşlerinin “Yaş” Değişkenine Göre KWH Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	P
Yönetimin Katkısı	21-30	17	5.7	131,91	3	8,280	,041
	31-40	60	20.1	126,90			
	41-50	106	35.6	164,30			
	51 ve üzeri	115	38.6	150,25			

“Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin ölçeğin “yönetimin katkısı” faktöründeki maddelerden alınan puanlar arasında federasyonlarda görev yapan yöneticilerin “yaş” değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmuştur (KWH = 8,280, $p < .05$).

Yöneticilerin ölçeğin bu faktöründen aldıkları puan ortalamaları ($\bar{X} = 3,70; 3,60; 3,93; 3,86$) ve KWH testi sıra ortalamaları (sıra Ortalaması= 131,91;

126,90; 164,30; 150,25;) dikkate alındığında, en yüksek puan ortalamasının ($\bar{X} = 3,93$) 41-50 yaş arası yöneticilerde, en düşük puan ortalamasının ise ($\bar{X} = 3,60$) 31-40 yaş arası yöneticilerde olduğu görülmektedir. Bu faktörün alt boyutu olan “Emir komuta zincirine önem verilmektedir.” ifadesine 31-40 yaş grubu yöneticilerin ($\bar{X} = 3,75$), en düşük ortalama ile 41-50 yaş grubu yöneticiler ise ($\bar{X} = 4,15$) ile en yüksek ortalama ile görüş belirttikleri tespit edilmiştir.

Tablo 14: Görüşlerinin “Eğitim Durumu” Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	KO	Levene		F	p	Anlamlı Fark
										F	p			
Müşteri Odaklılık	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	3,93	,55	Gruplar arası		4	,134	,189	,944	,491	,742	
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	4,05	,56									
	Ön Lisans	17	5.7	3,87	,48	Grup içi	80,177	293	,274					
	Lisans	113	38.0	4,00	,51									
	Lisanüstü	108	36.2	4,02	,53	Toplam	80,715	297						
	Toplam	298	100.0	4,00	,52									
Verilere Dayalı Yönetim	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	4,26	,52	Gruplar arası	4,182	4	1,046	,399	,809	5,592	,000	1-5, 2-5, 3-5, 4-5
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	4,24	,41									
	Ön Lisans	17	5.7	4,22	,40	Grup içi	54,778	293	,187					
	Lisans	113	38.0	4,37	,45									
	Lisanüstü	108	36.2	4,54	,41	Toplam	58,960	297						
	Toplam	298	100.0	4,40	,45									
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	4,19	,50	Gruplar arası	2,697	4	,674	,479	,751	3,302	,011	2-5
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	4,12	,47									
	Ön Lisans	17	5.7	4,20	,43	Grup içi	59,821	293	,204					
	Lisans	113	38.0	4,34	,42									
	Lisanüstü	108	36.2	4,39	,47	Toplam	62,518	297						
	Toplam	298	100.0	4,31	,46									

Herkesin Aktif Katılımı	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	4,42	,68	Gruplar arası	,160	4	,040	Grup içi	76,659	293	,262	2,130	,077	,153	,962
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	4,37	,53												
	Ön Lisans	17	5.7	4,29	,51												
	Lisans	113	38.0	4,36	,50												
	Lisansüstü	108	36.2	4,37	,48												
	Toplam	298	100.0	4,36	,51		Toplam	76,819	297								
Yönetimin Katkısı	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	3,72	,99	Gruplar arası	3,998	4	1,000	Grup içi	158,928	293	,542	2,296	,059	1,843	,121
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	3,68	,69												
	Ön Lisans	17	5.7	3,69	,90												
	Lisans	113	38.0	3,78	,72												
	Lisansüstü	108	36.2	3,97	,68												
	Toplam	298	100.0	3,83	,74		Toplam	162,926	297								
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Lise ve Dengi Okul	23	7.7	4,17	,48	Gruplar arası	1,239	4	,310	Grup içi	73,290	293	,250	,736	,568	1,239	,295
	B.E.S.Y.O.	37	12.4	3,97	,60												
	Ön Lisans	17	5.7	4,06	,49												
	Lisans	113	38.0	4,12	,51												
	Lisansüstü	108	36.2	4,17	,45												
	Toplam	298	100.0	4,12	,50		Toplam	74,529	297								

Tablo 14’de, yöneticilerin görüşleri “eğitim durumu” değişkenine göre incelenmiş ve Altı Sigma ilkelerinden “verilere dayalı yönetim” ve “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” faktörü dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$).

Yukarıdaki tabloda, yöneticilerin “verilere dayalı yönetim” faktöründeki maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının eğitim durumuna göre karşılaştırılması sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir ($F=3.99$, $p<0.05$). Yöneticilerin verilere dayalı yönetim faktörüne ilişkin en düşük puan ortalamasının önlisans eğitimine sahip yöneticilere ait olduğu ($\bar{X}=4.22$), en yüksek puan ortalamasının y.lisans/doktora eğitimine sahip yöneticilere ait olduğu ($\bar{X}=4.54$) görülmektedir. Aynı tabloda, yöneticilerin “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” faktöründeki maddelere verdikleri cevapların puan ortalamasının eğitim durumuna göre karşılaştırılması sonucunda,

istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir ($F=4.79$, $p<0.05$). Yöneticilerin süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme faktörüne ilişkin en düşük puan ortalamasının Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu mezunu yöneticilere ait olduğu ($\bar{X}=4.12$), en yüksek puan ortalamasının y.lisans/doktora eğitimine sahip yöneticilere ait olduğu ($\bar{X}=4.39$) görülmektedir.

Tablo 15’de, yöneticilerin görüşleri “görev” değişkenine göre incelenmiş ve Altı Sigma ilkelerinden “verilere dayalı yönetim”, “yönetimin katkısı” ve “herkesin aktif katılımı” faktörü dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). “verilere dayalı yönetim” faktöründe, federasyonlarda Asbaşkan olarak görev yapan yöneticilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=4.66$), genel sekreter ($\bar{X}=4.29$) ve şef ($\bar{X}=4.17$) olarak görev yapan yöneticilerin puan ortalamasından daha olumlu yönde olduğu görülmektedir. “herkesin aktif katılımı” faktöründe de asbaşkanların ($\bar{X}=4.64$)

puan ortalaması ile “kesinlikle katılıyorum”, şef ile “katılıyorum” yönünde görüş belirttikleri olarak görev yapanların ($\bar{X}=4,07$) puan ortalaması görülmektedir.

Tablo 15: Yöneticilerin Görüşlerinin “Görev” Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar	N	%	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	KO	Levene		F	p	Anamlı Fark
										F	p			
Müşteri Odaklılık	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,32	,56	Gruplar arası	2,465	5	,493	2,123	,063	1,840	,105	
	Asbaşkan	19	6.4	4,17	,67									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	3,98	,45	Grup içi	78,250	292	,268					
	Genel Sekreter	35	11.7	3,98	,56									
	Şef	14	4.7	3,78	,29	Toplam	80,715	297						
	Uzman	60	20.1	4,00	,61									
	Toplam	298	100.0	4,00	,52									
Verilere Dayalı Yönetim	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,61	,40	Gruplar arası	3,127	5	,625	,241	,944	3,270	,007	2-4, 2-5
	Asbaşkan	19	6.4	4,66	,38									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	4,41	,44	Grup içi	55,833	292	,191					
	Genel Sekreter	35	11.7	4,29	,46									
	Şef	14	4.7	4,17	,39	Toplam	58,960	297						
	Uzman	60	20.1	4,35	,42									
	Toplam	298	100.0	4,40	,44									
Süreç Odaklı Yönetim ve Sürekli Gelişme	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,51	,54	Gruplar arası	1,556	5	,311	,950	,449	1,490	,193	
	Asbaşkan	19	6.4	4,45	,43									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	4,32	,44	Grup içi	60,962	292	,209					
	Genel Sekreter	35	11.7	4,32	,48									
	Şef	14	4.7	4,19	,31	Toplam	62,518	297						
	Uzman	60	20.1	4,22	,49									
	Toplam	298	100.0	4,31	,45									
Herkesin Aktif Katılımı	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,63	,45	Gruplar arası	4,120	5	,824	1,426	,215	3,310	,006	2-5
	Asbaşkan	19	6.4	4,64	,39									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	4,31	,48	Grup içi	72,699	292	,249					
	Genel Sekreter	35	11.7	4,43	,57									
	Şef	14	4.7	4,07	,50	Toplam	76,819	297						
	Uzman	60	20.1	4,37	,52									
	Toplam	298	100.0	4,36	,50									
Yönetimin Katkısı	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,15	,65	Gruplar arası	10,341	5	2,068	2,923	,014	3,958	,002	2-6
	Asbaşkan	19	6.4	4,21	,59									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	3,88	,66	Grup içi	152,585	292	,523					
	Genel Sekreter	35	11.7	3,82	,75									
	Şef	14	4.7	3,45	1,00	Toplam	162,926	297						
	Uzman	60	20.1	3,57	,82									
	Toplam	298	100.0	3,82	,74									
Başarısızlığa Karşı Hoşgörü	Federasyon Başkanı	11	3.7	4,34	,35	Gruplar arası	1,246	5	,249	1,878	,098	,933	,422	
	Asbaşkan	19	6.4	4,06	,73									
	Yönetim Kur. Üyesi	159	53.4	4,14	,48	Grup içi	73,283	292	,251					
	Genel Sekreter	35	11.7	4,03	,57									
	Şef	14	4.7	3,98	,46	Toplam	74,529	297						
	Uzman	60	20.1	4,11	,44									
	Toplam	298	100.0	4,12	,50									

Tablo 16’da Altı Sigma ilkelerinden “yönetimin katkısı” faktörüne ilişkin KWH testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 16: Yöneticilerin Görüşlerinin “Görev” Değişkenine Göre KWH Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Gruplar	N	%	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	p
Yönetimin Katkısı	Federasyon Başkanı	11	3.7	184,45	5	16,869	,005
	Asbaşkan	19	6.4	194,45			
	Yönetim Kurulu Üyesi	159	53.4	155,39			
	Genel Sekreter	35	11.7	148,94			
	Şef	14	4.7	115,61			
	Uzman	60	20.1	121,48			

Yönetici görüşlerine ilişkin ölçeğin “yönetimin katkısı” faktöründeki puanlar arasında “görev” değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmuştur (KWH = 16,869, $p < .05$). Gruplar arası farklılığın “asbaşkan” ve “uzman” olarak görev yapan yöneticiler arasında olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren spor federasyonlarında fahri ve kadrolu görev yapan spor yöneticilerinin (federasyon başkanı, asbaşkan, yönetim kurulu üyesi, genel sekreter, şef ve spor uzmanı), spor federasyonlarında Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise, elde edilen verilerin analizi ile elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Araştırmamızda yöneticilerin “müşteri odaklılık” ilkesinin alt boyutlarına verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=4,00$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 15). Kağnıcıoğlu (2002) çalışmada müşteri odaklılığı aynı zamanda, bir

defada doğru işi zamanında yaparak yeni sistemler, yöntemler ve yollar yaratmak ve müşterilere hizmet konusunda en iyinin yapılmaya çalışılması olarak ifade etmektedir (Kağnıcıoğlu, 2002: 78-90). Araştırmamıza katılan yöneticilerin “müşteri odaklılık” ilkesine ilişkin görüş ortalamalarının yüksek olması, bu ilkeye ait alt boyutları doğru algıladıkları ve bu ilkeyi benimsemiş olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Ayrıca yöneticilerin “müşteri odaklılık” ilkesinin alt boyutu olan “performans ölçümleri hedef kitle ile başlatılmalıdır” ifadesine verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=4,12$) yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Pande ve Ark. (2000) çalışmada Altı Sigma’da müşteri odaklılığın ilk önceliğe sahip olduğunu ve performans ölçümlerinin müşteri ile başlaması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmamızda, “müşteri odaklılık” ilkesine ilişkin yönetici görüşlerinin federasyonlarda Altı Sigma’nın uygulanabilirliğini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda yöneticilerin “verilere dayalı yönetim” ilkesinin alt boyutlarına verdikleri yanıtların

ortalamasının ($\bar{X}=4,40$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 15). Ayrıca yöneticilerin “Çalışma performansını değerlendirirken hangi ölçümlerin kilit noktası oluşturacağı önceden netleştirilmelidir.” ifadesine verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=4,37$) yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Erhan (2008) çalışmasında Altı Sigma uygulamalarının ilk basamağının iş performansını tahmin etmek için gerekli anahtar ölçütlerin belirlenmesi olduğunu ve bu ölçütlerin daha sonra kritik değişkenleri anlamak ve sonuçları optimize etmek için kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (Erhan, 2008).

Araştırmamızda, “verilere dayalı yönetim” ilkesine ilişkin yönetici görüşlerinin federasyonlarda Altı Sigma’nın uygulanabilirliğini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca yöneticilerin görüşleri doğrultusunda karar alma sürecinde tahmin ve varsayımlardan ziyade verilere dayalı olarak hareket etmeleri gerektiği bilincinde oldukları sonucuna varılabilir.

Araştırmamızda yöneticilerin “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” ilkesinin alt boyutlarına verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=4,31$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 15). Tezsürücü ve Tunail’in (2010) çalışmasında Altı Sigma’nın proje odaklı bir yaklaşım olduğu ve süreçte iyileştirme gereken basamakların ayrı ayrı projeler olarak ele alınıp iyileştirme yapıldığını vurgulamaktadır (Tezsürücü & Tunail, 2010). Araştırmamızda, Altı Sigma’ya temel teşkil eden “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” ilkesine ilişkin yönetici görüşlerinin federasyonlarda Altı Sigma’nın uygulanabilirliğini destekler nitelikte olduğu ve yöneticilerin bilinçli bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir.

Araştırmamızda yöneticilerin “herkesin aktif katılımı” ilkesinin alt boyutlarına verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=4,36$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 9). Ayrıca “işbirliği önemlidir ve çalışanların hepsi kaliteden sorumlu olmalıdır” ifadesine verilen yanıtların ortalamasında ($\bar{X}=4,40$) yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Pande ve ark. (2003) çalışmasında müşteriye bir değer sunmak için birlikte çalışması gereken grupların arasındaki iletişimsizliğin önemli kayıplara yol açtığını ve Altı Sigma sisteminin gerçek bir ekip çalışmasını destekleyecek ortamı ve yönetim yapısını oluşturabileceğini ifade etmektedir (Pande ve ark, 2003). Araştırmamızda, “herkesin aktif katılımı” ilkesine ilişkin yönetici görüşlerinin federasyonlarda Altı Sigma’nın uygulanabilirliğini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda yöneticilerin “yönetimin katkısı” ilkesinin alt boyutlarına verdikleri yanıtların ortalamasının ($\bar{X}=3,83$) “katılıyorum” şeklinde olduğu görülmektedir (Tablo 15). Gürses (2005) çalışmasında Altı Sigma’nın başarılı bir şekilde uygulanması için üst yönetimin destek vermesinin çok önemli olduğunu, Altı Sigma ile örgütsel değişimin sağlanması gerektiğini ve üst yönetimin desteği sağlanmadan başarılı olmanın çok zor olduğunu ifade etmektedir (Gürses, 2005: 48-57). Araştırmamıza katılan yöneticilerin “yönetimin desteği” ilkesine vermiş oldukları yanıtların ortalaması diğer ilkelere oranla daha düşük bulunmuştur. Bu ilkenin alt boyutlarında yer alan “yöneticiler çalışanlar tarafından aile büyüğü gibi görülmektedir” ifadesine verilen yanıtların ortalaması $\bar{X}=3,72$ ve “yöneticiler tarafından çalışanlar aile üyesi gibi görülmektedir” ifadesine verilen yanıtların ortalaması $\bar{X}=3,79$ olarak tespit edilmiştir. Federasyonlarda görevli üst düzey

yöneticilerin fahri görev yapmalarının bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Ancak araştırmamızda, “yönetimin desteği” ilkesine ilişkin yönetici görüşleri federasyonlarda Altı Sigma’nın uygulanabilirliğini destekler niteliktedir.

Tablo 12’de yöneticilerin görüşleri “yaş” değişkenine göre istatistiksel olarak incelenmiş, buna göre; “yönetimin katkısı” değişkeni dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>.05$). “Yönetimin katkısı” değişkeninin alt boyutunda yer alan “Emir komuta zincirine önem verilmektedir.” sorusuna 41–50 yaş grubu yöneticilerin daha yüksek ortalama ile olumlu görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Demir’in (2008) çalışmasında federasyonda görevli yöneticilerin kalite sisteminin uygulanabilirliğine ilişkin görüşlerinin yaş değişkenine göre farklılık göstermediği ifade edilmektedir (Demir, 2008: 63). Bu sonuca göre, araştırmaya katılan yöneticiler arasındaki yaş farklılıkları, Altı Sigma’nın uygulanabilirliğine bakışı değiştirmeyeceği söylenebilir.

Yöneticilerin görüşlerine ait tablo 5 incelendiğinde, “cinsiyet” değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$). Demir’in (2008) çalışmasında da yöneticilerin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark oluşturmadığı ifade edilmektedir (Demir, 2008: 64). Yine bu sonuca göre ifade etmek gerekirse, yöneticilerin cinsiyet durumu, Altı Sigma’ya bakışı değiştirmemektedir. Bay ve bayan yöneticilerin Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri paralellik göstermektedir.

Tablo 14’de spor yöneticilerinin “verilere dayalı yönetim” ve “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” değişkenleri ”eğitim” durumlarına göre anlamlı bir fark göstermiştir ($p<.05$). Bu fark;

lisansüstü eğitim alanların lehine olumlu yönde bulunurken, “süreç odaklı yönetim ve sürekli gelişme” değişkenine göre Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu mezunlarına ($\bar{X}=4.12$) göre, lisansüstü eğitim alanların ($\bar{X}=4.39$) görüşleri lehine daha olumlu düzeyde gerçekleştiği görülmektedir ($p<.05$). Demir’in (2008) çalışmasında ise kalite uygulanabilirliğine ilişkin olarak genel anlamda “eğitim” değişkeni açısından anlamlı bir fark ifade edilmemektedir (Demir, 2008: 68). Bu sonuçlara göre ifade etmek gerekirse; lisansüstü eğitim alanların, diğer eğitim gruplarına göre daha olumlu görüş bildirdikleri söylenebilir. Burada eğitim durumu yükseldikçe görüşlerin olumlu yönde arttığı şeklinde bir sonuç çıkmaktadır.

Tablo 15’de yöneticilerin görüşleri görev değişkenine göre incelenmiştir. Yöneticilerinin sadece “verilere dayalı yönetim”, “yönetimin katkısı” ve “herkesin aktif katılımı” değişkenlerinde anlamlı bir farklılık göstermiştir ($p<.05$). Her üç değişken açısından asbaşkanların daha olumlu yönde görüş belirttikleri görülmektedir. Altı Sigma uygulamalarında önem arz eden koşullardan biri olan; üst yönetimin inanması, istemesi, ortam ve olanak sağlaması (Anonim, 2010) koşuluna göre üst yönetim kademesinde yer alan asbaşkanların olumlu görüşler bildirmeleri, Altı Sigma’nın uygulanabilirliğine ilişkin önem arz etmektedir.

Demir’in (2008) yapmış olduğu çalışmada kullandığı önermelerden “Vatandaşların hizmetler hakkındaki görüşleri önemlidir.” ifadesine federasyonda kadrolu çalışan genel sekreter ve şeflerin daha olumlu yönde görüş belirttikleri ifade edilmektedir.

Altı Sigma’nın uygulanmasının temeli hedef kitlenin tespit edilmesiyle başlar. Hedef kitlenin asıl olarak ne istediklerini öğrenmek, istek ve

İhtiyaçlarının zaman içerisinde nasıl değiştiğinin tespit edilmesi, Altı Sigma uygulama sürecinde büyük önem taşımaktadır (Turan ve ark, 2008). Çalışmamızdaki bulgulara göre “müşteri odaklılık” değişkenine göre federasyon başkanı ve asbaşkanların diğer yöneticilere göre puan ortalamalarına bakıldığında daha olumlu yönde görüş belirttikleri görülmektedir. Çalışma bulgularımız Demir’in (2008) çalışmasındaki bulgularla ilişkilendirilebilir. Buna göre; Demir’in çalışmasında kadrolu görev yapan genel sekreter ve şefler lehine bir sonuç bulunurken, çalışma bulgularımızda fahri görev yapan asbaşkanlar lehine ilginç bir sonuç çıkmaktadır. Ancak federasyonlarda fahri çalışanların kadrolu çalışanlara oranla olumlu görüş belirtmeleri Altı Sigma uygulamaları açısından dikkate değer ve olumludur.

Tablo 7’de yöneticilerin görüşleri “hizmetiçi eğitim” değişkenine göre “herkesin aktif katılımı” değişkeni dışında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark göstermemiştir ($p>.05$). Bu değişkene bağlı olarak hizmetiçi eğitim almış yöneticilerin alt boyutlardaki sorulara daha fazla olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. Demir’in (2008) yapmış olduğu çalışmada federasyonlarda görev yapan yöneticilerin kalite sisteminin uygulanabilirliğine dair görüşlerinin “hizmetiçi eğitim” değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği ifade edilmiştir (Demir, 2008: 73). Bu bulgular araştırmamızdaki bulgularla paralellik göstermektedir. Hizmetiçi eğitimin kaliteye olan bakış açılarını federasyonlarda işbirliği, görev paylaşımı ve kaliteden sorumluluk konularında olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Ayrıca araştırmamızda, federasyonlarda işbirliğinin önemli olduğu ve tüm çalışanların kaliteden sorumlu

olmaları gerektiğini belirten yöneticilerin görüş ortalamalarının ($\bar{X}=4,41$) yüksek olduğu, kaliteyi artırmak için herkesin görevi olması gerektiğini belirtenlerin ortalamasının da ($\bar{X}=4,25$) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gross (2001), çalışmasında işletmelerin Altı Sigma kalite düzeyine giden yolda başarıyı sağlamalarının kültürel anlamda bir devrim yaratmalarına bağlı olduğunu ifade ederek, tüm çalışanların katılımının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır (Gross, 2001: 24-29). Bu tespit çalışmamızdaki yönetici görüşleriyle paralellik arz etmektedir.

Tablo 10’da yöneticilerin görüşleri “görev hizmet süresi” değişkenine göre “yönetimin katkısı” değişkeni dışında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($p>.05$). Bu farklılık “Emir-komuta zincirine önem verilmektedir.” alt boyutunda görev süresi 2 ve daha az olan yöneticilerle 12 ve daha fazla olan yöneticiler lehine çıkmıştır.

Araştırmamızda, Türk Spor Federasyonları’nda Altı Sigma yönetim modelinin uygulanabilirliğine ilişkin yönetici görüşlerinin değerlendirilmesi sonucunda, üst yönetimin liderliği, desteği olmadan “Altı Sigma” uygulamalarında başarılı olunamayacağı gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda mevcut yöneticilerle spor federasyonlarında Altı Sigma uygulamalarının başarılı olacağı ve Altı Sigma yönetim modelinin Türk Spor Federasyonları’na uygulanabilirliğinin ve öneminin, Türk Spor Federasyonları’na Altı Sigma yönetim modelinin oluşturulmasında zemin hazırladığı söylenebilir.

REFERENCES

ANONİM, (2010),

Altı Sigma Gerçeği. Erişim: (http://www.kalder.org.tr/genel/2011ukk%20sunumcv/1D_%20halit%20kasa%20bildiri.pdf) Erişim tarihi: 14.05.2010.

ALPAR, R., (2003),

Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş 1. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

BAŞALOĞLU, C., (2007),

Altı Sigma ve Toplam Kalite Yönetimi Uygulayan İşletmelerde Altı Sigma'nın Uygulanabilirliği. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BİÇER, T., (2008),

Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları. Beyaz Yayınları. İstanbul s.112, 223.

DEMİR, İ., (2008),

Spor Federasyonlarında Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

D.P.T. (2000),

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Bes Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları, Ankara, s:191, 215, 230.

DEVECİOĞLU, S., ve ÇOBAN B., (2003),

Türkiye'de Futbol Federasyonunun Özerkliği, Gazi Bed.Eğt. ve Spor Bil. Der. Cilt (VIII) 3:49-58.

DOĞAR, Y., (1997),

Türkiye'de Spor Yönetimi, Öz Akdeniz Ofset, Malatya, s: 63-95.

ERHAN M., (2008),

Altı Sigma ve Hizmet Sektöründe Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜRSES, D., (2005),

İşletmelerde Kalitenin Sürekliliğinin Sağlanmasında Altı Sigma Yaklaşımı ve Bir Uygulama Örneği. (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. s: 48-57.

GROSS JM., (2001),

A Road Map to Six Sigma Quality, Quality Progress, 24-29.

İMAMOĞLU A. F., ve ÇİMEN, Z., (1999),

Örgütsel Değişme ve Türk Spor Federasyonlarında Örgütsel Değişme Üzerine Bazı Görünümler, Gazi Bed. Eğt. ve Spor Bil. Der. (IV) 2:59-76..

KAĞNICIOĞLU, H., (2002),

Günümüzde İşletmelerin Yaşam Anahtarı: Müşteri Odaklılık, Ege Akademik Bakış, Sayı:1, Yıl: 2, ss: 78-90.

KALAYCI, Ş., (2006),

SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara.

PANDE, P., NEUMAN, R., ve CAVANAGH, R., (2000),

The Six Sigma Way How GE, Motorola and Other Top Companies are Honing Their Performance. McGraw-Hill, New York.

PANDE, P.S., NEUMAN, R. P., ve CAVANAGH, R. R., (2003),

Six Sigma Yolu. 1. Basım. Çeviri: Nafiz Güder/Güneş Tokcan, Klan Yayınları. İstanbul. 9,31, 32, 36, 37, 115-121.

TEZSÜRÜCÜ, D., ve TUNAIL, İ., (2010),

Altı Sigma Metodolojisi ve Otomotiv Sektöründe

Bir Örnek Olay İncelemesi, Celal Bayar
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:
8 sayı:1.

**TURAN, A.H., ŞENKAYAS, H., ve BAŞALOĞLU,
C, (2008),**

Altı Sigma'nın Kobilerde Farkındalılığı, Ayırt
Edici Faktörler ve Uygulama Karakteristikleri:
Aydın İlinde Ampirik Bir Değerlendirme.
Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi,
C.X ,S II.

TÜRKMEN, M., (2007),

Federasyonlarda Özerklik Sancısı. Erişim:
<http://http://www.sporha.com.tr> Erişim tarihi:
16.01.2007.

YENEL, F., ve ERTURAN, E. E, (2004),

Federasyon Başkanlarının Spor Federasyonlarının
Özerkliğine İlişkin Görüşlerinin Değerlen-
dirilmesi. Gazi Bed. Eğt. ve Spor Bil. Der.
(IX) 1: 71-87.

FOREIGN LANGUAGE POLICY PRACTICES IN TURKEY: FROM OTTOMAN TO REPUBLIC

Hülya KÜÇÜKOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

Abstract: Throughout history foreign language learning and teaching has always been one of the main issues on every part of the world as well as it is in Turkey. Different variables became an influential issue on the choice of the foreign language to be learned. The choice of the language to be learned changed in accordance with the political, economical or the religious reasons. At different times in history, one or more of these reasons shaped the country's language policy. Today, foreign language education is a prominent issue on the country's educational agenda as it was in the period of the Ottoman Empire. Especially in recent years, speaking a second language has become an essential tool to keep up with new the developments and for international communication. As foreign language learning has been a long expressed concern and lack of foreign language competence among people is still an issue to be studied, there appeared the need for an analysis on the foreign language policies throughout the years. Therefore, the aim of this study is to look at the development of foreign language studies in our history and have a look at the issue in order to understand the reasons of the everchanging policy of FLT in Turkey.

Key Words: language learning, national policy, language policy, FLT

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE YABANCI DİL POLİTİKASI UYGULAMALARI

Özet: Dil öğrenimi ve öğretimi dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi ülkemizde de tarih boyunca ele alınan temel konulardan biri olmuştur. Ülkeler hangi yabancı dilin öğretilceğini farklı değişkenlerle belirlemişlerdir. Yabancı dil eğitimi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi bugün de ülkenin eğitim gündeminde yer alan önemli bir konudur. Yerel, bölgesel ve uluslararası ilişkiler yabancı dil öğrenme ve öğretmeyi belirleyen önemli seçim nedenlerinden bazılarıdır. Dil planlama politikaları belirtilen nedenler doğrultusunda çeşitli zamanlarda pek çok kereler değişmiştir. Özellikle son yıllarda, ikinci dil öğrenimi uluslararası iletişimi sağlamak ve dünyadaki yeni gelişmeleri takip edebilmek için vazgeçilmez bir araç haline almıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de değişen yabancı dil eğitim politikasının nedenlerini ve tarihimizdeki yabancı dil geliştirme çalışmalarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: dil öğrenme, ulusal politika, dil politikası, yabancı dil öğretimi

I. INTRODUCTION

Foreign language learning and teaching has always been one of the main issues on these lands as it has been in many other parts of the world. The language in favour has changed depending on different variables. The change occurred as the needs and goals of the country changed at different times. These needs and goals determined the foreign language learning and teaching choices in the country. They are also the determiners of the foreign language in favour. It is for this reason that the language planning policies have changed various times in line with the stated reasons. Speaking a second language has become more important in the last few decades as it is a necessity for international communication and is an inevitable tool in order to catch up with the new developments.

II. LANGUAGE EDUCATION POLICY: DEFINITION

According to Corson (1996) explanation of language policy is as follows:

“language policy identifies the nation’s language needs across the range of communities and cultural groups that it contains; it surveys and examines the resources available; it identifies the role of language in general and individual languages in particular in the life of the nation. It establishes strategies for managing and developing language resources as it relates all of these to the best interests of the nation through the operation of some suitable planning agency (p141)”.

The definition later was summarised by the same researcher as “a set of nationally agreed principles which enables decision makers to make choices about language issues in a rational, comprehensive and balanced way” (p 151). Liddicoat (2004) cites Djite (1994) another dimension to this definition, is ‘the deliberate choices made by governments or other authorities with regard to the relationship between language and social life’ (Djite, 1994: 63). The place and nature of language planning in the area of education is one key dimension of the relationship between language and social life about which governments make deliberate choices (Liddicoat, 2004). Kaplan and Baldauf (1992, 2003) identify a number of dimensions of language-in-education planning:

- access policy: policies regarding the designation of languages to be studied and of the levels of education at which language will be studied;
- personnel policy: policies regarding teacher recruitment, professional learning and standards;
- curriculum and community policy: policies regarding what will be taught and how the teaching will be organised, including the specification of outcomes and assessment instruments;
- methods and materials policy: policies regarding prescriptions of methodology and set texts for language study;
- resourcing policy: policies regarding the level of funding to be provided for languages in the education system;
- evaluation policy: policies regarding how the impact of language-in-education policy will be measured and how the effectiveness of policy

implementation will be gauged (Kaplan and Baldauf, 1992, 2003).

Starting from the Ottoman Empire until today, policies of foreign language teaching has changed according to the needs of the country and the relation with the other countries. The above policies are the key elements of forming the policy of an education system. In order to understand the policy a clear look at the issue is needed.

III. BACKGROUND STUDIES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN TURKEY

Studies on language learning in Turkey have a long history. Different language policies were practiced in order to find the best policy to fit our country's needs and goals. In order to understand the foreign language policies today, it is inevitable to look back at the period in which the foreign language teaching started and the steps taken during this period. We can understand the place of foreign language policies in our education system and put objectives in accordance with our needs only after analysing these steps. As foreign language education in Turkey has a long history, it would be more appropriate to analyze it as "before the Turkish Republic" and "in three following phases after the Republic."

Governments worldwide have produced specific comprehensive policies covering foreign language teaching in their education system. As Ottoman Empire was affected by the Islamic culture, the traditional language policy during this period was under the influence of Islam. The main aim of the education policy was to educate religious people who can understand their religions bet-

ter. Ottomans internalized the Arabic language as the foreign language as it is the language of Qur'an. Although the government language was Turkish, the foreign language which was taught was Arabic and Persian. Arabic was the language for science and Persian was the language for literature. Before the Tanzimat Period, a well-educated Turkish person was to know Arabic and Persian. Just like knowing English today, knowing Arabic or Persian meant a better job opportunity (Demircan, 1988). The Ottoman Empire did not have any language problems with their Muslim Eastern neighbours, but had problems in communication with the Western countries during this time.

III.I. Before the Turkish Republic

The social, political and economical relation between the Ottoman Empire and the Western countries did not start before the crusades. Because of the geographical distance to England, the economical and trade relation could only start in the late XIV. and early XV. centuries. In 1841, when Stadford Canning was assigned as the ambassador, the relation between the Ottoman Empire and England gained acceleration. Between the years 1850-1870, the foreign trade spreaded to great extends by the help of the English merchants. The number of merchants went up from 202 in 1849 to 1061 in 1956 (Demircan, 1988: 72).

This major increase in the number of merchants can be considered as the first sign of the upcoming foreign language need of the Empire.

America, as a new country, tried to establish commercial treaty with the Empire just like England. In 1876, America became the fourth country in trade with the Empire. The interest to the English language and English language education in the Emperorship started in the 19th century when the Empire began its commercial contact with these two Anglo-American nations (Güneş, B. 2009:1) .

1880s can be considered as a turning point in foreign language education in the Empire when it was put in the curriculum in schools. The first introduction of the English language into the Turkish education system started in The *Tanzimat Period* which marks the beginning of the westernization movements in the education system (Kırkgöz, 2005:155). In the Ottoman Empire, the first language to be taught in schools was French. French was the most important language of that century because of the Catholic influence and the French scholars. French was the language of diplomacy, philosophy and science. With the freedom that the declaration of “*Tanzimat Fermani*” and the “*İslahat Fermani*” brought, the process of westernization started. The first schools to be opened were the French, German, English, Italian and American schools (Demircan, 1988: 76).

The first institution teaching through the medium of English was Robert College, an Anglo- American private secondary school founded in 1863 by an American missionary (Kırkgöz, 2007: 216) .

The missionary schools had an important effect on the society at that time both in FLT and the social changes occurred in the society. With the good command of English they taught in those

schools, missionary schools were taken as a model and similar schools were established in order to nationalise FLT in Turkey. TED schools were established in 31 January 1928 with the mentioned policy. The establishment of the Robert College was an important turning point in Turkish education history because after that, the number of foreign schools went up to 458 in 1897. Same year the number of minority schools were 6739.

Countries	Primary School (İptidaiye)	High School (Rüştiye)	Secondary High School (İdadiye)	Total
France	59	40	29	127
England	46	10	60	116
Italy	15	5	2	22
Germany	16	3	22	41
Russia	5	1	1	7
Austria	6	4	1	11
America	97	10	24	131
Iran	1	1	-	2
Serbia	1	-	-	1
Total	246	74	63	458

(Sevinç, 2002:187)

While the number of students enrolled in education was increasing, the number of students learning a foreign language also increased. Starting with the “**Tanzimat Period**” one of the western languages was foregrounded. While it was French during the “*Tanzimat Period*”, it was German in the “*Meşrutiyet Period*”. After the Second World War English became the foregrounded language (İnandı, 1997).

English is still a language which is in favour in Turkey as well as it is in the world.

III.II. Between 1923-1980 Years

When Turkey established the Republic, the world was under the influence of scientific and techno-

logical developments. With the use of different means of communication, the countries were closer to each other. This situation led Turkey, which was trying to modernize, improve and keep the pace with the other nations, to give importance to foreign language learning. The number of schools teaching through the medium of English increased during this time. After the establishment of the Turkish Republic in 1923, modernization and westernization movements brought closer connections with Europe and the USA, which accelerated the spread of ELT in the country. English gained precedence over other foreign languages particularly French, which was previously preferred in diplomacy, education and art (Kırkgöz, 2007: 217).

As it can clearly be seen from the below figure, foreign language teaching has always been one of the important issues of the Turkish education system.

	1924	1927	1935	1941	1950	1960
Almanca	+	+	+	+	+	+
Fransızca	+	+	+	+	+	+
İngilizce	+	+	+	+	+	+
İtalyanca	+	+	+	+	+	+
Latince	-	-	-	+	+	-
Arapça	+	+	-	-	+	
Farsça	+	-	-	-	+	+

(Demircan, 1988:92)

The foreign languages in the curriculum of Turkish Education system between 1924 to 1960

Foreign languages taught in the nation have changed according to the years. As it can clearly

be seen from the below figure, English language learning gained acceleration during the years.

Years	German		French		English		Italian
1950-51	285	43	4.056	110	2532	125	58
1960-61	3233	144	4619	337	8505	1,144	561
1970-71	3005	371	5251	424	14711	6502	459
1980-81	3603	626	5911	546	26189	15301	482
1985-86	8653	1200	8426	745	72857	28485	552

The distribution of students enrolled in schools where the medium of instruction is one of the foreign languages (Demircan 1988: 102).

In 1924, in order to nationalize the education policy of the newly established country, schools were combined (mektep, medrese, foreign and minority schools) and formed a new language policy with “The Act of Unification of Education”. With this law, all the non- national institutions were taken out of the education system and all the schools in the nation were connected to the Ministry of National Education. Persian and Arabic were taught in schools until the “alphabet reform” in 1928 (Sezer, 2003:181).

In 1955 the first Anatolian high school was established. Following this, in 1956 METU, the first state-owned English-medium University at the higher education level was established. As the demand for university education in the medium of English language increased, the Higher Education Law made it possible for private universities to offer English-medium education. With the establishment of our relations with Europe, the need for foreign languages was once more brought into discussion and in 1972 “Foreign Languages Development Center” was founded.

The establishment dates of the universities until 1978 are listed below.

TURKISH STATE UNIVERSITIES ACCORDING TO THEIR ESTABLISHMENT DATES UNTIL 1978				
S. NO	TOWN	NAME OF THE UNIVERSITY	ESTABLISHMENT DATE AND LAW NUMBER	ESTABLISHMENT YEAR
1	İSTANBUL	İSTANBUL Ü	06/06/1933-2252	1933
2	İSTANBUL	İSTANBUL TEKNİK Ü	10/02/1944-4619	1944
3	ANKARA	ANKARA Ü	13/06/1946-4936	1946
4	İZMİR	EGE Ü	27/05/1955-6595	1955
5	TRABZON	KARADENİZ TEKNİK Ü	20/05/1955-6594	
6	ERZURUM	ATATÜRK Ü	31/05/1957-6990	1957
7	ANKARA	ORTA DOĞU Ü	04/06/1959-7307	1959
8	ANKARA	HACETTEPE Ü	08/07/1967-892	1967
9	İSTANBUL	BOĞAZIÇI Ü	12/09/1971-1487	1971
10	ADANA	ÇUKUROVA Ü	30/11/1973-1786	1973
11	DİYARBAKIR	DİCLE Ü	30/11/1973-1785	
12	ESKİŞEHİR	ANADOLU Ü	30/11/1973-1787	
13	SİVAS	CUMHURİYET Ü	09/02/1974-1788	1974
14	BURSA	ULUDAĞ Ü	11/04/1975-1873	1975
15	ELAZIĞ	FIRAT Ü	11/04/1975-1873	
16	KONYA	SELÇUK Ü	11/04/1975-1873	
17	MALAYYA	İNÖN Ü	03/04/1975-1872	
18	SAMSUN	ONDOKUZ MAYIS Ü	11/04/1975-1873	
19	KAYSERİ	ERCİYES Ü	18/11/1978-2175	

(http://yogm.meb.gov.tr/turkuniv_yay%C4%B1n.htm)

III.III. Between 1980-1997 Years

In 1960s and 70s, a striking increase was seen in the number of universities, as well as the number and variety of the students studying in higher educational institutions. This caused corruption and revealed the need for a coordinated centralized planning. The most important step that was taken in 1980 was the codification of the “Foreign Language Education and Teaching Law”. Coming into effect of this law was on 14.10.1983 with the law number 2923. According to this law, the rules for formal training and common-public education were adjusted (Official Gazette, 1983).

After 1980, a calculation of the previous era was done and a new education policy was designed (Abay, 2003:411).

As a result, Higher Education reorganized its academic, institutional and administrative structure in 1981, with an Act number of 2547 and Council of Higher Education was established. According to this new structure, in 1982, the Academies were transformed into Universities, Educational Institutions were transformed into Faculties of Education and every higher educational institute was accumulated under the framework of one Council, the Council of Higher Education. Council of Higher Education has an autonomous structure which is responsible of all the higher educational organizations in Turkey. Council of Higher Education has always been criticised because of its structure but in order to nationalize the higher education system, a unified model is needed. The number of universities in Higher Education grew fast in number after the establishment of the Council of Higher Education in 1982; the number of universities grew up to 27.

TURKISH STATE UNIVERSITIES ACCORDING TO THEIR ESTABLISHMENT DATES UNTIL 1987				
S. NO	TOWN	NAME OF THE UNIVERSITY	ESTABLISHMENT OF DATE AND LAW	ESTABLISHMENT YEAR
20	ANKARA	GAZİ Ü	20/07/1982-41 (KHK)	1982
21	ANTALYA	AKDENİZ Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
22	EDİRNE	TRAKYA Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
23	İSTANBUL	MARMARA Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
24	İSTANBUL	MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
25	İSTANBUL	YILDIZ TEKNİK Ü	20/07/1982-41 (KHK)	

26	İZMİR	DOKUZ EYLÜL Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
27	VAN	YÜZÜNCÜ YIL Ü	20/07/1982-41 (KHK)	
28	GAZİANTEP	GAZİANTEP Ü	27/06/1987- 3389	1987

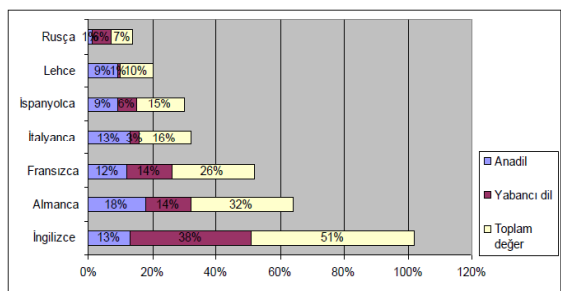
(http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc631_en.pdf.)

http://yogm.meb.gov.tr/turkuniv_yay%C4%B1n.htm

At present, there are **169** universities in Turkey, **63** of which have foundation status. (http://www.yok.gov.tr/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=614)

In 1983, Foreign Language Education and Teaching Act was conducted. The objective of this regulation was to make a student understand what is read and heard and also be able to express him/herself in speech and in written language. In accordance with the regulation, compulsory foreign language education started in the sixth grade and did not last until the eighth grade (MEB.1991).

English was also favored in Europe although the contributors to the 1966 Arlie House conference on the language problems of the developing nations (Fishman et al.1968) saw English as “just another case of a language of wider communication competing with other local languages” (Spolsky (2004: 77). Things did not go as it was expected by the other nations and the fast growth of the English language became inevitable to stop.

As English became the *lingua franca* of the fast growing world, the number of schools conducting English education increased. According to the surveys done by Ministry of National Education, in Turkey in the 1987–1988 academic year, there were 193 English-medium secondary schools (103 private, 90 state-owned). By the 2004–2005 academic year, the number of private secondary schools reached 650, and the number of Anatolian high schools were 415. In 1994, a new law was made in order to open ‘Super English Language High Schools’. These schools offered one year of English language education just like the private and the Anatolian high schools (<http://rel.sagepub.>).

III. IV. (1997)

1997 is an important date for Turkey’s Foreign Language Policy. In 1997 The Turkish Ministry of National Education (MNE), decided to make drastic changes in the nation’s English language policy in Turkey’s ELT practice. The Turkish Ministry of National Education, in cooperation with the Turkish Higher Education Council, established of a plan called ‘The Ministry of National Education Development Project’. This Project is a major curriculum innovation in ELT and its aim was to promote the teaching of English in Turkish educational institutions. It would be appropriate to look at the issue in different levels of education because each of them is related to one another.

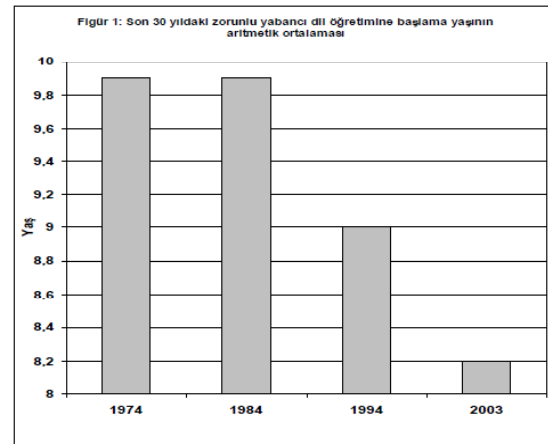
At the level of primary education, the most important part is the integration of the primary and secondary education. The Project extended the duration of the 5 year compulsory education to 8 years. Another important bottomline of the reform was the introduction of English for Grade 4 and Grade 5. This was an important point in bringing the age down to 9 for students to meet with the second language.

On its way to the EU, Turkey has degraded the age of the students learning a foreign language by the The Ministry of National Education Development Project. (Şevik, 2008:135).

Country	Age	Country	Age
Belgium	10	Malta	5
French society living in Brussels	8	Netherlands	5/10
Belgium German society	8	Austria	6
Belgium Flaman society	10	Poland	10
Flaman society Living in Brussels	8	Portugal	10
Czechoslovakia	9	Slovenia	9
Danmark	9	Slovakia	10
Germany	8/10	Finland	7/9
Estonia	7	Sweden	7
Greek	8	(UK)- England and North Ireland	11
Spain	3/8	UK- Wales	11
France	8/10	UK- Scotland	10
Irland	-/5	İceland	10
İtaly	7	Liechtenstein	8
Cyprus	9	Norvey	6
Letonya	9	Bulgaria	8
Lituania	9	Romania	9
Luxemburg	6	Hungary	9

The age of the European students meeting a second language as compulsory or elective courses (Eurydice, 2005).

The diagram above is a clear picture to show the European Countries' attitude in foreign language education. According to the data given, the foreign language education in Europe has degraded from 9.9 to 8.2 within thirty years. This diagram also gives us the evidence that the Critical Age Theory has been accepted and practiced in the Eurorean countries. The "Development Project" was consequent with the theory of Critical Age which is based on the idea that a foreign language education can be given to a child easier before the critical age. Although there are some different claims about the age at which the critical period terminates, from 5 years (Krashen, 1973), 6 years (Pinker, 1994), 12 years (Lenneberg, 1967), to 15 years (Johnson & Newport, 1989), this doesn't affect the idea that L2 learning is better done before puberty.

The age of the European students meeting a second language as compulsory or elective courses in graphs. (Eurydice, 2005).

The application brought by The Ministry of National Education as the "Development Project", provided the students to exposure to the foreign language for a longer period of time and made English as a standardized compulsory school

subject (Kırkgöz, 2009). In October 1997, English language was started to be taught to young learners (TEYLs) in Grades 4 and 5. (<http://www.meb.gov.tr/stats/ist2001>)

Learning a second language and bilingualism are very much related with each other. Second language learning in many respects involves the acquisition of a second language identity (Demirezen, 2007). At this point it would be suitable to revise the term “bilingualism”. This term is used to describe a learner who uses two or more languages to communicate. Bloomfield (1933: 55) described bilingualism as “native-like control of two languages”, while, Mackey (1962: 52) defined bilingualism as “the ability to use more than one language”. In a similar strain to Mackey, Weinreich (1968) defined bilingualism as “the practice of alternately using two languages”. Haugen (1953:7) suggested that “the point where a speaker can first produce complete meaningful utterances in the other language” can be a base for defining bilingualism.

Due to several factors like politics, natural disaster, religion, culture, economy, education and technology, or just because of their own preference (Wei, 2000: 3-5), people speak different languages. A number of factors affect the language use of a bilingual, such as age, sex, intelligence, memory, language attitude and motivation. (Karahan, 2005: 1).

As learning a second language and bilingualism are very related subjects, while putting the objectives of the nation’s policy, the concept of bilingualism should be discussed. Age and bilingualism are the two key words in learning a second language. Depending on the age, a learner

can learn phonology, morphology and syntax of the target language. As in the “critical age” theory, bilingualism has its sensitive periods. If the learner passes the specific ages of learning, s/he won’t be able to learn the target language with a native like syntax, morphology and phonology (Alptekin, 2010).

V. AN OVERLOOK AT THE PRESENT SITUATION IN TURKEY

Education is the most important aspect for the future of a country. Foreign language education kept its importance starting from the Empire until now. There have been many factors that have affected language policies during different eras. Among all the other educational institutions, higher education institutions are the ones which should be considered as the core because they are the places where the leaders of the future are being educated. Higher education institutions carry the responsibility of the social and economical developments of a country, transferring the cultural values to the coming generations, enlightening the society with new findings for the sake of the humanity (Blackburn ve Lawrence, 1995: p: 389).

It is also higher education institutes’ responsibility to develop the standards of the society. Higher Education Institutes influence the individuals as students and this situation effects the social upheaval (Bowen, 1980). As the number of educated people increase in a society, the change for the good becomes inevitable. Catching up with the new developments occurring in the world highly depends on this issue. English as being

the common language of the world, English Language Teaching has become the number one issue for the governments and precautions are being taken in order to have the learners get the best solution.

The most recent issue that has affected the present policy reforms in Turkey is the EU and interminable road to get into the Union. Turkish Government has taken a number of initiatives in revising the curriculum of both the ELT Departments in the Education Faculties and the curriculum of all the language classrooms throughout the country. Another thing that the Turkish Government puts forward is the situation of the teacher training and teacher education institutions. The changing economic and political situation of the country has led the government concern about educating its citizens in order to catch up with the European system of language education. The accommodation of the existing system to the new educational measures brought a period of change and innovation in ELT systems and adapting its existing system to new educational norms, particularly in the ELT curriculum and the assessment system. In spite of the high amount of money and energy that is used in Foreign Language education, the outcome of the issue does not fit the expected needs and low foreign language proficiency level has remained as a serious problem. There are number of reasons and possible remedies for the situation.

1. In general there have been faulty procedural practices done throughout the years. Starting from the Ottoman Empire, culture of learning a foreign language was formed with some procedural problems. These problems occurred because of the transfer from both the Western

and Ottoman influences. This situation stems from the translation method that was used in order to understand the texts which were written in Latin even after Latin has become a “dead language”. Understanding the meaning of the text was their only aim and in order to reach this goal, they focused on translation and grammar methods in order to understand Latin which has an analytic structure. The aim was not learning a language but it was learning about a language (Işık, 2008).

This situation brought the Grammar Translation Method into practice. Grammar Translation Method has influenced almost all the other methods and foreign language education until today (Richards ve Rodgers, 2002).

New a method of teaching is needed which perceps the language as a communication and learning tool (Krashen, 1989; 1998; 2000; 2003; Ellis, 1994; 1997).

Learning a language in today’s world is not the final objective, it is the tool for communication and interaction. One of the mistakes of the foreign language policies today arises from the old habits coming from the history of language teaching and learning in Turkey.

2. The number of universities has increased in the last decade. This increase brought the need for educated academic staff in new established universities. The number of experienced and knowledgeable academicians did not fit the needs of the newly formed universities. With the newly established Teaching Training Program (ÖYP) and Scientist Training Project (BİYEP), the need for academic staff is planned to be accomplished.

Both the government and the universities who were given responsibility to carry on these programs work hard in order to make this program work out well as they are the key points for the success of the newly established universities.

3. Being the most important part of language teaching, teachers should be given adequate training before and after they actually perform their teaching practices. That's why in-service training is another issue in the education system that has to be revised. The need for pre-service training of prospective teachers is another issue that needs to be studied. In Turkey, as soon as the teachers graduate from their departments, there are assigned to be teachers in schools. The only chance for students to practice classroom experience is when they take "field application" course. In Europe, when teachers graduate from their teaching department, they become assistant teachers and this situation lasts for 5 years until they get the necessary classroom experience.

4. For the in-service training studies, the Ministry of National Education, international experts and experts from the universities should work together to form a pre-service training for the teachers and substantial number of teachers should take these courses. This situation is very important in terms of using the educated resources of the country for its own sake.

5. As the trainers of the ongoing system, the academicians are the experienced and educated staff to be used in forming the future objectives of the teachers and transferring the current changes in the area. For the sake of the experience and the field knowledge, academicians should be used in

forming the curriculum of the education system (Akyüz, 1996, 11).

6. One of the most important issues about the foreign language planning in Turkey is the coordination of the Ministry of National Education and the Higher Education Council. These two institutions which are responsible for the whole education system of the nation should work in cooperation with each other and the decisions taken by one of these institutions should be in harmony with the other one.

7. While forming a national policy in education, the needs, objectives and the realities of the society should be taken into consideration. Turkish society is a transitional society between the Orient and Occident and it is only natural to observe the reflections of societal tensions (Büyükkantarcıoğlu, 2004 p: 55). The needs analysis should be done according to concrete scientific data studied by professionals. Because of the instable and the unplanned decisions, the nation loses time and money. In general, the decisions taken about language policies do not have long-term implications for the society and the economy. Trial-and-error method which was used in the previous practices should leave its place to stable and ongoing implementations.

8. Language planning policies generally suit the top-down model of "people with power and authority who make language related decisions for groups, often with little or no consultation with the ultimate learners and users" (Kaplan and Baldauf 1997: 196). As traditional language planning policies fell short in sorting out the foreign language learning difficulty for too many years, a different model of teaching could be used; the

bottom-up model. Experts and stakeholders form a committee in order to make research on how to implement bottom-up model, in which the needs of the learners are identified and alternative teaching methods are implemented.

9. English teacher source is one of the most important problems of the Turkish education system. Teachers coming from different sources of education are inducted as a teacher. The difference between knowing a language and teaching it functionally are two different things (Kızıltan, 2003 p: 202). Before the prospective teachers graduate, both the language use and the formative capability should be gained. Another issue is the subjects that are taken out of the curriculum such as, "History of Education", "Sociology of Education", "Educational Philosophy"; this practice ignores the dimension of general knowledge which is also a key element in teaching. The decisions taken for the sake of short term solutions should be revised and long term decisions need to be taken. Teacher training project between the World Bank and the Council of Higher Education is a restructuring program to better the Education Faculties. However, the program has its own drawbacks. Teaching is a serious issue that shapes the future of a society and it needs to be taken seriously. The curriculum of the ELT Departments needs to be reconsidered according to the needs of the prospective teachers. Students should be educated as citizens who are creative, believe in lifelong learning, do critical thinking, and know how to learn. In order to achieve this, the assessment and evaluation system should be revised.

VIII. CONCLUSION

In this study, English as a foreign language in the Turkish education system has been outlined in order to understand the present situation. A successful foreign language planning should be based on realistic and scientific data (Wolfson, 1989; Dubin, F. & Olshtain, E. 1991; Fasold, 1991; Brown, 1995; Graves, 1996; 2000; Richards, 2001; Woodward, 2002; Canagarajah, 2006). Data collection, environmental analysis, goal setting, planning, pre application, response evaluation, assessment and evaluation and replanning are the steps to be taken in order to have an ongoing system (Graves, 2000; Belcher, 2006). Higher Education Council is only one base of the higher education system. While planning a policy of a nation on an issue like FLT, the responsibility should be taken by more than one institution. In this study we have looked back the history of foreign education and then tried to comment on the issue from different perspectives.

REFERENCES

ABAY, A. R., (2003).

"Eğitim Politikası", 1980-2003 Türkiye'nin Dış Ekonomik Sosyal ve İdari Politikaları, (ed.) Göksu, T., Çevik, H.H., Baharçipek, A. A.ve Şen, A., Ankara Siyasal Kitabevi.

AKYÜZ, Y., (1996).

"Eğitim Tarihimizden Bugün için Çıkarılması Gereken bazı dersler ve Düşünceler" Eğitimimize Bakışlar. Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları 1, İstanbul, 1996.

ALPTEKİN, C., (2010).

“A Cognitive and Neurobiological Account of Becoming Bilingual” GELTUS.

BELCHER, D.D., (2006).

English for Specific Purposes: Teaching to Perceived Needs and Imagined Futures in Worlds of Work, Study, and Everyday life, TESOL Quarterly, 40 (1), 133-156.

BLACKBURN, R.T., AND LAWRENCE, J. H., (1995).

Faculty at Work: Motivation, Expectation, Satisfaction. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

BLOOMFIELD, L., (1933).

Language. London: Allen and Unwin.

BOWEN, H. R., (1980).

Investment in learning. San Francisco: Jossey Bass Publishers.

BÜYÜKKANTARCI OĞLU, N., (2004).

A sociolinguistic analysis of the present dimensions of English as a foreign language in Turkey, International Journal of the Sociology of Language. 165. Walter de Gruyter. pp.33-58.

BROWN, J. D., (1995).

The Elements of Language Curriculum. Boston, Massachusetts: Newbury House.

CANAGARAJAH, A.S., (2006).

TESOL At Forty: What are the Issues? TESOL Quarterly, 40 (1), 9- 34.

CORSON, D., (1996).

Language Policy Across the Curriculum Multilingual Matters Ltd., Clevedon: Philadelphia.

DEMİRCAN, Ö., (1988).

Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil, İstanbul: Remzi Kitabevi.

DEMİREZEN, M., (2007).

“Identity Problems of Non-native Teachers of English in Teacher Education,” The Internet TESL Journal, Vol. XIII, No. 8, August 2007d, <http://itesl.org/>

DIJITE, P., (1994).

From Language Policy to Language Planning. Harper Perennial.

DUBIN, F., & OLSHTAIN, E., (1991).

Course Design. Cambridge: Cambridge University Press.

ELLIS, R., (1994).

The Study of Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press.

ELLIS, R., (1997).

Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press.

EURYDICE, (2005).

Key data on teaching languages at school in Europe. Brussels: Eurydice European Unit.

FASOLD, R., (1991).

The sociolinguistics of Society. Oxford: Basic Blackwell

GÜNEŞ, B., (2009).

1945-1980 Arası Türkiye’de İngilizce Eğitimi.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta.

GRAVES, K., (1996).

Teachers as Course Developers. Cambridge: Cambridge University Press.

GRAVES, K., (2000).

Designing Language Courses. Cambridge: Cambridge University Press.

HAUGEN, E., (1953).

The Norwegian Language in America. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

IŞIK, A., (2008).

“Yabancı Dil Eğitimimizdeki Yanlışlar Nereden Kaynaklanıyor?”. Journal of Language and Linguistic Studies Vol.4, No.2, October 2008

İNANDI, B., (1997).

Yabancı Dil Öğretiminin Sorun-çözüm Bağlamında Değerlendirilmesi Üzerine. Web:http://yadem.comu.edu.tr/1stE LTKonf/ TR_Ibrahim_Ilkhan_Sorun_Cozum.htm.

JOHNSON, J. S., & NEWPORT, E. L., (1989).

Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. Cognitive Psychology, 21.

KARAHAN, F., (2005).

Bilingualism in Turkey, Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism, Cascadilla Press, Somerville, MA. <http://www.lingref.com/isb/4/089IS B4.PDF>

KAPLAN, R. B., & BALDAUF, R. B., (1992).

Language Planning: From Practice to Theory. Clevedon: Multilingual Matters.

KAPLAN, R.B., & BALDAUF, R.B., (1997).

Language planning from practice to theory. Clevedon: Multilingual Matters.

KAPLAN, R.B., & BALDAUF, R.B., (2003).

Language and Language-in- Education Planning in the Pacific Basin. Dordrecht: Kluwer.

KIZILTAN, N., (2003).

“Türkiyede Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme Politikaları ve uygulamaları”, Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma Sempozyumu- Hacettepe Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Entitüsü Yayını-Ankara.

KIRKGÖZ, Y., (2005).

‘English Language Teaching in Turkey: Challenges for the 21st Century’, in G. Braine (ed.), Teaching English to the World: History, Curriculum, and Practice (Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates).

KIRKGÖZ, Y., (2007).

English Language Teaching in Turkey: Policy Changes and their Implementations RELC Journal Regional Language Centre Journal 38,2 (Downloaded from <http://rel.sagepub.com> at Hacettepe Univeristy on April 17, (2012).

KIRKGÖZ, Y., (2009).

Globalization and English Language Policy in Turkey Educational Policy September 1, 23: 663-684 (Downloaded from <http://rel.sagepub.com> at Hacettepe Univeristy on April 17, 2012).

KRASHEN, S., (1973).

Lateralization, language learning, and the critical period. Language Learning, 23.

KRASHEN, S., (1989).

Language Acquisition and Language Education. Hertfordshire: Prentice Hall.

KRASHEN, S., (1998).

What does it take to acquire a language. ESL Magazine, 3.

KRASHEN, S., (2000).

Foreign Language Education the Easy Way. Burlingame, CA: Language Education Associates.

KRASHEN, S., (2003).

Explorations in Language Acquisition and Use. Portsmouth, NH: Heinemann.

LENNEBERG, E.H., (1967).

Biological foundations of language. New York: Wiley.

LIDDICOAT, A.J., (2004).

Language Policy and Methodology. International Journal of English Studies 4 (1), 153–171.

MACKEY, W. F., (1962).

The Description of Bilingualism. Canadian Journal of Linguistics 7, 51–85.

MEB. (1991). Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Komisyon Raporu. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

OFFICIAL GAZETTE. (1983).

Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi Kanunu. Ankara: Sayı: 18196. (19.10.1983).

PINKER, S., (1994).

The language instinct. New York: W. Morrow and Co.

RICHARDS, J. C., (2001).

Curriculum Development in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

RICHARDS, J.C., & RODGERS, T.S., (2002).

Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

SEVİNÇ, N., (2002).

Osmanlıdan günümüze Misyoner Faaliyetler. Milenyum yayımları. İstanbul (cited in Küçüköğlü, B. 2003. Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetler P.241)

SEZER, A., (2003).

“Eğitim Fakültelerinde Yabancı Dil Öğretimi” Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

ŞEVİK, M., (2008).

Comparison of the Teaching of Compulsory Modern Foreign Languages in Primary Schools in European Countries Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, vol: 41, no: 1, 2.

SPOLSKY, B., (2004).

Language Policy. New York: Cambridge University Press.

WEİ, Lİ., (ED.). (2000).

The Bilingualism Reader. Routledge. UK.

WEINREICH U.W., (1968).

Languages in Contact: Findings and Problems. Mouton Publishers, The Hague. Wolfson, N. (1989). Perspectives. New York: Newbury House.

WOODWARD, T., (2002).

Planning Lessons and Courses. Cambridge: Cambridge University Press. <http://rel.sagepub.com> at Hacettepe University Access date: April 17, 2012 “Education Statistics of Turkey2006”. Retrieved from <http://www.meb.gov.tr/english/indexeng.htm> http://www.meb.gov.tr/stats/ist2001/Bolum_6s1.htm Access date: 12 April, 2012. ‘2001 Yılı Başında Milli Eğitim’ (Ministry of National Education in 2001). http://ec.europa.eu/education/language/pdf/doc631_en.pdf at Hacettepe University Access date: April 20, 2012.

http://www.yok.gov.tr/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=614

Access date: April 05,2012.

<http://oyegm.meb.gov.tr/projeler/projeler/ingilizce/ingilizce.htm>. Access date: April 22, 2012.

http://www.yok.gov.tr/content/view/343/40/lang.tr_TR/ Access date: April 17, 2012.

<http://yogm.meb.gov.tr/turkuniversiteyayinlari/ingilizce/ingilizce.htm> Access date: April 11, 2012.

ISSUES FACING ARAB AMERICANS AND THEIR ACCESS TO MENTAL HEALTH CARE

Balkozar S. ADAM
University of Missouri-Columbia

Abstract: Arabs in America come from a shared regional heritage. Depending on factors varying from acculturation to reasons for immigration, their shared experience may lead to different levels of participation, engagement and accessing mental health care. Differences among the subgroups of Arab Americans can bring forward the various concerns for practitioners to be aware of in order to provide culturally competent care. Mental health care utilization and access to care is an area of importance for research. This literature review was conducted with a focus on a multidisciplinary approach to explore the different issues faced by Arab Americans that can impact their access to appropriate mental health care.

Keywords: Arab American, Mental Illness, Access to Treatment, Barriers

ARAP AMERİKALILARIN ZİHİNSEL SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Özet: Amerika’da yaşayan Araplar ortak bir kültürel arka plana sahiptir. Yeniden kültürlenmeden göç gerekçelerine varan geniş bir çerçevede, Amerikalı Arapların zihinsel sağlık hizmetlerine erişimini etkileyen değişik düzeylerde katılım ve ilişki tecrübesi paylaştıkları düşünülebilir. Onların alt sosyal grupları arasındaki farklılıklar, bu gruplara hizmet verenlerin kültürel olarak yeterli bir hizmet üretebilmelerini sağlayacak bilince erişebilmeleri ile mümkün olacaktır. Zihinsel sağlık hizmet sunumu ve bu hizmetlere ulaşım bu araştırmanın üzerinde durduğu temel konudur. Bu araştırma Amerikalı Arapların uygun zihinsel hizmet alımlarını etkileyen farklı etkenleri araştıran ve çok disiplinli bir anlayışı benimsemiş bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: Amerikalı Arap, Zihinsel Hastalık, Tedaviye Erişim, Engel

INTRODUCTION

From diagnosis to treatment, culture has been identified as a critical factor when it comes to utilizing mental health care services (de Anstiss, Ziaian, Procter, Warland, & Baghurst, 2009). To best serve Arab Americans, providers must understand their culture. Arab Americans are an extremely diverse and heterogeneous population. They are residents of the United States who trace their heritage and ethnic origins to one of 22 Arab counties, with the Arabic language often seen as

the main unifier (Amer & Hovey, 2007). Immigration to the United States occurred in three waves, beginning with many Syrian and Lebanese Christians working non-professional jobs in 1875. World War I suspended immigration from the Arab world until after World War II, when Palestinian refugees constituted a large majority of the immigrants, as did Egyptians, Syrians and Iraqis. The third wave began in the 1960s and came about after immigration policies

became friendlier towards Arabs. This wave included the most-educated level of Arab immigrants at that time (Amer & Hovey, 2007).

As a testament to their diverse backgrounds, Arab Americans fall into a myriad of categories, including immigrants, refugees, native-born, Muslim, Christian, professionals, entrepreneurs and more. They are disproportionately recent immigrants to the United States and have been historically marginalized, and even more so in recent years. More than 90 percent of Arab Americans live in metropolitan areas, with the largest urban concentration in Detroit, MI. More than 80 percent are U.S. citizens (El-Sayed & Galea, 2009).

Unlike Arab Americans' access and utilization of general health care services, the issues surrounding mental health care are far more convoluted. It's important to understand the cultural practices and customs that Arab Americans or their parents or grandparents brought with them when they immigrated to the United States. For example, many families do not ascribe odd or disturbing behavior to mental health factors, but instead fault personal weakness, moral lapses, physical ailments or even blame evil spirits (de Anstiss, Ziaian, Procter, Warland, & Baghurst, 2009).

Admitting to psychological distress is not always easy for Arab Americans because visiting a mental health provider can be viewed as disloyal or a sign of shame and weakness (Amer & Hovey, 2007).

Moreover, in a study of Arabs in the West, mental health rehabilitation was associated with stigma and families were not supportive of attendance

(Tobin, 2000). As such, in researching this population, online surveys may be preferred because they allow for greater anonymity and confidentiality (Amer & Hovey, 2007).

In general, Arabs rely on extended family during an illness. Intergenerational contact is common, and many children live with their parents until they get married. Children are then in turn expected to care for their parents once they are unable to care for themselves (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010). Because punctuality is not as emphasized in the Arab culture the same way it is in the American culture, it's not uncommon for patients to be late to an appointment or not show up at all (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010).

The approach to care differs in the Middle East. Preventive care is not commonly practiced. For Arab Muslims, there is an understanding that God determines illness, recovery and death, whether or not care is provided. Some Arab Americans may take that to mean that treatment entails prayer, natural herbs or over-the-counter drugs, and may rely on those remedies before speaking to a medical professional (Salman, 2012). As a whole, ethnic minorities are more likely to believe that antidepressants are addictive, and as such, will choose prayer and counseling for the treatment of depression (Chen & Vargas-Bustamante, 2011).

In addition, Arab patients tend to present their emotional symptoms, especially depression, as somatic complaints (Nakash, Nagar, Mandel, Alon, Gottfried, & Levav, 2012).

Particularly with the older generation, there is a preference for injectable medication over pills. Fixing an ailment through surgical or medical and pharmacological means represents a cure. This is problematic when addressing mental illnesses, when the treatment of choice may be therapy (Sayed, 2003). Therefore, if patients did not receive any medication at all, they may feel as if the visit was not helpful (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010). In addition, Aboul-Enien et al. found that it is common to reveal bad news or a negative prognosis in the Middle East in stages. Information that can upset the patient should be given gradually and peppered with cautious optimism.

For Arab Americans who are dealing with a whole host of factors with regard to mental health care, they are like any other patients who have a comorbid medical condition. It is even more difficult to identify mental health disorders among people with cancer when the patient and doctor had differing ethnicities (Nakash, Nagar, Mandel, Alon, Gottfried, & Levav, 2012).

METHODS

This review explores the issues related to Arabs in America and their access to mental health care. This author reviewed the current knowledge about this population as evidenced in peer-reviewed literature published between 2000 and 2012. This author limited the review to these years in order to reflect current thinking about the relation between culture and access or barriers to care. The literature reviewed was identified through the PubMed and EbscoHost databases and limited to

studies published in English. It covered empirical studies about any aspect of immigration, health care, treatment, and mental health, mental illness in America and among Arabs.

Studies were limited to those that empirically and specifically related to Arab patients accessing services through the health care system. This author focused on Arabs living in America, however also reviewed some of the shared concerns of subgroups such as Arabs, Muslims, immigrants and refugees. The results of the search criteria are summarized in Table 1.

Table 1

«Issues Facing Arab Americans and Their Access to Care»		
All search terms were queried into the PubMed and EbscoHost databases:		
1	(Arab AND America*) AND («Immigrant*»)	
	EbscoHost	431
	PubMed	65
2	(Arab AND America*) AND (Treat*)	
	EbscoHost	653
	PubMed	112
3	(Arab AND America*) AND (access to healthcare)	
	EbscoHost	2
	PubMed	19
4	(Arab AND America*) AND (Barrier*)	
	EbscoHost	75
	PubMed	30
5	(Arab AND America*) AND (Mental*)	
	EbscoHost	229
	PubMed	50
6	(Arab) AND Mental*	
	EbscoHost	1666
	PubMed	432
This search process yielded a total of 2098 studies, of which 97 were kept. From these studies, 72 were removed because they did not meet the standards outlined for this literature review.		

RESULTS

In the review of available literature addressing Arab-American mental health issues, it was difficult to pinpoint only a few factors that encompassed attitudes toward mental health services and obstacles in their utilization. Like any other ethnic group, the diversity within the Arab-American population translated to an array of beliefs regarding the acceptability of seeking mental health treatment and the probability of doing so. As such, identifying the subgroups within the Arab-American culture provides a more precise explanation while attempting to avoid the sweeping generalizations that can manifest themselves when a population is not heavily researched.

IMMIGRANTS

As mentioned, Arab Americans are exceedingly recent immigrants. In a study that looked at the effects of immigration status on mental health care utilization in the United States, results showed that immigrants often had inferior access to health care services as well as poor health insurance coverage. Those were identified as critical factors related to disparity of mental health services utilization. If non-US citizens had the same access to the health care often afforded to US-born citizens, disparities could be reduced by 20 to 30 percent (Chen & Vargas-Bustamante, 2011).

Arabs who immigrated to the US since 1990 are more likely to keep ties, both social and cultural, with their homeland (Norris & Aroian, 2008).

In addition, those who made frequent trips back to the Middle East were more likely to participate in ethnic practices as well as exhibit a stronger

likelihood for being separated from the mainstream American culture (Amer & Hovey, 2007). Moreover, immigrants who experience trauma in their country of origin prior to immigration are at risk for post-traumatic stress disorder and major depressive disorder (Norris, Aroian & Nickerson, 2011).

A number of studies identified Arab immigrant women in particular as being at risk of psychological distress. Arab American Muslim immigrant mothers face conflicts when trying to adjust to life in a new country. They struggle to instill their culture and religious values and norms while trying to meet societal pressures. They have their own stressors that they are trying to overcome after having being uprooted from their homes and resettling in a new country that can be hostile (Aroian, Hough, Templin, Kuwicki, Ramaswamy, & Katz, 2009). Their higher risk for mental illness is also tied to the fact that it may take longer for the adjustment and acculturation process to occur. That is compounded by the social and economic demands placed on them that may lead to them neglecting their health and failing to recognize a need for service (Salman, 2012).

Very little research has been conducted on Arab immigrant children or immigrant children in general. However, it was noted that children from immigrant families seem to do somewhat better in mental health areas than children from native families (Mendoza, 2009).

REFUGEES

More than any other group, refugees tend to suffer from mental health and medical symptoms at a greater rate than other minorities. A study of

Iraqi refugees showed that they were more likely to report PTSD than other Arab Americans. A possible explanation is that they did not receive sufficient care during the Gulf War. From possible exposure to chemical warfare agents to psychological stress, the war directly impacted their health (Jamil, Hakim-Larson, Farrag, Kafaji, & Hammad, 2005).

Immigrants face a number of barriers when accessing care, including what can be an unwelcoming and hostile host country, as well as unfavorable refugee practices (de Anstiss, Ziaian, Procter, Warland, & Baghurst, 2009). For young refugees in need of mental health services, barriers occurred at three levels: ethnic community, service system and society. Parents struggled with language issues and lack of knowledge of what mental health services are available, as well as a lack of information to recognize the signs of a mental illness. Service-system barriers include limited access to mental health professionals who were of the same culture. High cost of services was also noted as a barrier. Lastly, many of the refugee families found difficulty in relying on the primary health care sector for mental health treatment (de Anstiss, Ziaian, Procter, Warland, & Baghurst, 2009).

NATIVE-BORN/FIRST GENERATION

For Muslim Arab Americans raised in the US, religiosity seemed to predict mental health issues better than a specific acculturation strategy. For those who hoped to merge their Arab culture with their American, recognizing the value of stress reduction was thought to be important (Amer & Hovey, 2007).

MUSLIM

Just as the Arab culture has been impactful on the access and utilization of mental health services, so too has religion. For Muslims in America as well as the United Kingdom, “Islamaphobia” contributes to health disparities (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010). It was found that Muslim Arabs and Christian Arabs differed in their strategies and beliefs toward mental health. For example, Muslim often dress and practice their faith in a more outward fashion than their Christian counterparts. As such, they may face increased challenges in integrating with the American culture. Their separation from society may not be intended, but rather the consequence of a faith that requires a more visible adherence to tenants and values (Amer & Hovey, 2007). Amer et al. also noted that for Arab American Muslims, better mental health didn’t relate to integration, but instead religiosity was related to better family functioning and less depression.

CHRISTIAN

Unlike their Muslim counterparts, Christian Arab Americans tended to assimilate at a greater level than Muslim Arab Americans. The more integrated they were, the better family functioning and the less depression they reported. Religiosity was not viewed as a significant factor in their mental health process (Amer & Hovey, 2007).

WOMEN AND MEN

Arab American women are said to be at greater risk for mental health issues relating to a number of factors, including language barriers, balancing what is often seen as their role of raising their kids in line with Arab and religious values, protecting

them from undue influence, and, at times, the added responsibility of working outside the home.

In one study of Arab Americans in New York, very few women and none of the men who participated reported accessing mental health services (Shah, Ayash, Pharaon, & Gany, 2008). One of the primary reasons for that was that the Arab American women said they had confidants either in the US or back home. Stigma in seeking mental illness services kept many of the participants away. One woman reported that she thought the services were only for women who had been divorced or separated, and some of the men said that having psychological problems back home was the same as being “crazy.” Both reported difficulty in finding Arab-American mental health specialists (Shah, Ayash, Pharaon, & Gany, 2008). That is complicated by the finding in one study that showed that some Arab women have a higher rate of postpartum depression (Yount & Smith, 2012).

POST-SEPTEMBER 11

The research before 2001 reflected a need for additional studies of Arab Americans and the issues they face in accessing mental health services. That need was underscored after September 11, 2001, when many Arab Americans felt further marginalized. In a study of mosque Imams, they reported an increase in a need for counseling their congregants after September 11. The majority, 68 percent, reported that out of a fear of discrimination; 62 percent for actual discrimination; and 51 percent for anxiety. Perhaps, most interesting was that 100 percent of Imams surveyed who had majority Arab American congregations, reported an increase counseling

need for actual discrimination after September 11. As time passes, Imams are being asked to address counseling beyond religious and spiritual needs, which has included psychiatric symptoms (Ali, Milstein, & Marzuk, 2005).

Even more concerning, some are reporting that the attitudes and policies that followed September 11 damaged whatever trust had previously been established between Arab American immigrants and governmental agencies. That has led to a decreased use of public governmental services (Shah, Ayash, Pharaon, & Gany, 2008).

ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE

A plethora of studies reported the importance of language in communicating and understanding the needs of Arab Americans as well as the treatment options offered by clinicians. However, the subtleties may be lost when the clinician and patient do not speak the same primary language. Also, even if the patient is fluent in English, he or she may not experience the same comfort level because they may feel their cultural beliefs won't be properly understood.

In the New York study, Shah et al. found that though many of the Arab American women had lived in the US for a number of years and had no problems navigating the language, they still preferred Arabic-speaking providers. For those women whose English wasn't as strong, they sometimes had to resort to bringing their husbands and children with them to serve as interpreters (Shah, Ayash, Pharaon, & Gany, 2008). That would be an enormous barrier to mental health care in particular, given the nature

of the treatment and the value Arab Americans place on confidentiality.

Aboul-Enein et al. found that it would be helpful to recruit Arabic-speaking personnel to visit patients and to improve their morale (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010). However, caution must be taken. As one article noted, overcoming a language barrier with interpreters is not the same as providing culturally sensitive service (Tobin, 2000).

Language issues also play a role in insurance and access to mental health care. A study of 36 participants was conducted in Arabic in New York. Issues discussed included cancer and mental health issues and access to services for both. Although the majority of participants had Medicaid, many did not know if Medicaid covered mental health services (de Anstiss, Ziaian, Procter, Warland, & Baghurst, 2009).

In summary, this author reviewed 25 articles and identified 18 main issues that spanned the many subgroups of Arab American. Each issue listed in Table 2 was identified in more than one article. The most common themes included social support, trust relationship, language barriers, demographic characteristics, and cultural and religious beliefs, which were all mentioned in at least 6 articles.

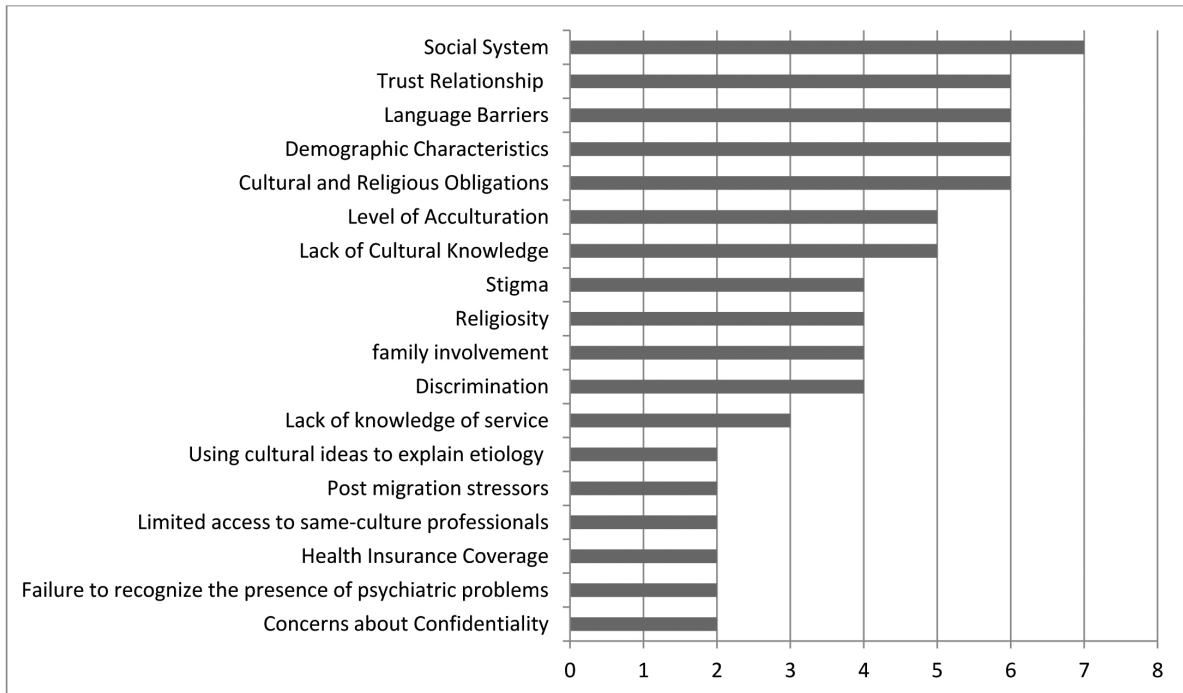
Different authors recognized the importance of social systems, support groups in the cultural context, as well as the importance of participation in the community with others who share values and cultural characteristics. For example, common family values include visiting sick friends, family members and community members. The reason Arabs immigrated to the US affects their ability to and participation in a social system. The trust

relationship was also heavily mentioned. Arab Americans reported that they needed to feel like the practitioner understood them at a micro level in order to trust them and the system, especially if it was a government-run program.

Due to both individual and historical experiences, Arab Americans may have a greater need to feel a deeper connection with their clinicians than their American counterparts. Language limitations were another commonly identified barrier when it came to accessing care. That affected actual participation in a program and the client's ability to engage with the larger community. When clients were not communicating in their native tongue, miscommunications could occur and this is partly a reason why language continues to be an issue when working with this population. Demographic characteristics such as age, education level, and employment all play a role in the clients' access to care.

In addition, the cultural and religious beliefs of the client impact their perception of need of care, severity of illness and appropriateness of treatment. Issues such as limited access to same culture professionals, health insurance coverage, a failure to recognize the presence or severity of psychiatric illness and concerns about confidentiality were also noted. Depending on these characteristics, the client falls at different levels of the spectrum effecting how much they will engage in the system. Table 2 includes the most common issues identified among the articles reviewed.

Table 2

DISCUSSION

Western-trained mental health professionals need to consider a culturally sensitive specific approach in evaluating and treating Arab Americans. Because of cultural differences, behavior that is understandable in the Arab community may be seen as problematic in the American society. Arabs’ expectation and attitudes toward treatment can affect their engagement, access to treatment and benefit from psychiatric care. Further studies of mental illness in Arab Americans are strongly recommended.

It is imperative that a clinician understand the ethnic identity with which a patient identifies. This can differ based on the degree of acculturation and allows the clinician a fuller picture of the patient (Aboul-Enein & Aboul-Enein, 2010). Being aware of both the level of involvement

in their cultural community as well as level of religiously also plays a role in fully understanding the patient. The previously accepted practice had been to advise clients to assimilate as a means of achieving better mental health, however Amer et al. advise to avoid this bias. Their 2007 study explained that healthy acculturation can look different in different subgroups. Knowing how to assess and how to provide the appropriate level of assistance depends on the level of acculturation, intrinsic religiosity and level of participation in a culturally thick community.

Acculturation and assimilation are often acknowledged with a shared world view. In Arab American populations, culturally acceptable values such as family involvement or children living at home until marriage may be different than the societal norms in mainstream America. Being aware of these cultural norms is vital when working with clients,

goal setting and determining treatment plans. The emphasis of Western principles to focus on individual goals or independent functioning may not be in line with some Arab values or beliefs (Tobin, 2000). Knowledge about cultural norms, values, and beliefs is key when building a trusting relationship when working with the diverse client population of the US (Rashidi and Rajaram, 2001). Understanding that the trust built among the clinician and patient is partially founded on the cultural awareness and understanding, practitioner will help provide more culturally competent care. With increased awareness and understanding of the different dynamics related to access and utilization of mental health services, this author hopes for increased engagement with mental health services.

REFERENCES

- ABDULRAHIM, S., & AJROUCH, K. (2010).** Social and Cultural Meanings of Self-Related Health: Arab Immigrants in the United States. *Qualitative Health Research* , 1229-1240.
- ABOUL-ENEIN, B. H., & ABOUL-ENEIN, F. H. (2010).** The Cultural Gap Delivering Health Care Services to Arab American Populations in the United States. *Journal of Cultural Diversity*.
- ABU-RAS, W. (2007).** Cultural Beliefs and Service Utilization by Battered Arab Immigrant Women. *Violence Against Women* , 1002-1028.
- ALI, O. M., MILSTEIN, G., & MARZUK, P. M. (2005).** The Imam's Role in Meeting the Counseling Needs of Muslim Communities in the United States. *Psychiatric Services* , 202-205.
- AMER, M. M., & HOVEY, J. D. (2007).** Socio-demographic Differences in Acculturation and Mental Health for a Sample of 2nd Generation/Early Immigrant Arab Americans. *Immigrant Minority Health* , 335-347.
- AROIAN, K., HOUGH, E. S., TEMPLIN, T. N., KUWICKI, A., RAMASWAMY, V., & KATZ, A. (2009).** A model of mother-child adjustment in Arab Muslim immigrants to the US. *Social Science & Medicine* , 1377-1386.
- BARRY, D., ELLIOTT, R., & EVANS, M. (2000).** Foreigners in a Strange Land; Self-Constraint and Ethnic Identity in Male Arabic Immigrants. *Journal of Immigrant Health* , 133-144.
- BEN-ARYE, E., STEINER, M., KARKABI, K., SHALOM, T., LEVY, L., POPPER-GIVEON, A., ET AL. (2012).** Barriers to Integration of Traditional and Complementary Medicine in Supportive Cancer Care of Arab Patients in Northern Israel. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine* .
- CHEN, J., & VARGAS-BUSTAMANTE, A. (2011).** Estimating the Effects of Immigration Status on Mental Health Care Utilizations in the United States. *Journal of Minority Health* , 671-680.
- DE ANTISS, H., ZIAIAN, T., PROCTER, N., WARLAND, J., & BAGHURST, P. (2009).** Help-seeking for Mental Health Problems in Young Refugees: A Review of the Literature with Implications for Policy, Practice and Research. *Transcultural Psychiatry* , 584-607.
- EL-SAYED, A. M., & GALEA, S. (2009).** The health of Arab-Americans living in the United States; a systematic review of the literature. *BMC Public Health* .

- JAMIL, H., HAKIM-LARSON, J., FARRAG, M., KAFAJI, T., & HAMMAD, A. (2005).** Medical Complaints Among Iraqi American Refugees with Mental Disorders. *Journal of Immigrant Health* , 145-152.
- MENDOZA, F. S. (2009).** Health Disparities and Children in Immigrant Families: A Research Agenda. *Pediatrics* , 187-194.
- NAKASH, O., NAGAR, M., MANDEL, R., ALON, S., GOTTFRIED, M., & LEVAV, I. (2012).** Ethnic differentials in mental health needs and service utilization among persons with cancer. *Support Care Cancer* .
- NORRIS, A. E., & AROIAN, K. J. (2008).** Avoidance Symptoms and Assessment of Post-traumatic Stress Disorder in Arab Immigrant Women. *Journal of Traumatic Stress*, 471-478.
- NORRIS, A. E., AROIAN, K. J., & NICKERSON, D. M. (2011).** Premigration Persecution, Postmigration Stressors and Resources, and Postmigration Mental Health: A Study of Severely Traumatized U.S. Arab Immigrant Women. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association* , 283-293.
- PERGERT, P., EKBLAD, S., ENSKAR, K., & BJORK, O. (2007).** Obstacles to Transcultural Caring Relationships: Experiences of Health Care Staff in Pediatric Oncology. *Journal of Pediatric Oncology Nursing* , 314-328.
- POPPER-GIVEON, A. S., & BEN-ARYE, E. (2012).** I will always be with you: Traditional and complementary therapists' perspectives on patient-therapist-doctor communication regarding treatment of Arab patients with cancer in Israel. *Patient Education and Counseling* .
- RASHIDI, A., & RAJARAM, S. S. (2001).** Culture Care Conflicts among Asian-Islamic Immigrant Women in US Hospitals. *Holistic Nursing Practice* , 55-61.
- SALEM, M. O., SALEH, B., YOUSEF, S., & SABRI, S. (2009).** Help-Seeking Behaviour of Patients Attending the Psychiatric Service in a Sample of United Arab Emirates Population. *International Journal of Social Psychiatry* , 141-148.
- SALMAN, K. F. (2012).** Health Beliefs and Practices Related to Cancer Screening Among Arab Muslim Women in an Urban Community. *Health Care for Women International* , 45-74.
- SAYED, M. A. (2003).** Psychotherapy of Arab Patients in the West: Uniqueness, Empathy, and "Otherness". *American Journal of Psychotherapy* , 445-459.
- SHAH, S. M., AYASH, C., PHARAON, N. A., & GANY, F. M. (2008).** Arab American Immigrants in New York: Health Care and Cancer Knowledge, Attitudes, and Beliefs. *Journal of Immigrant Minority Health* , 429-436.
- TOBIN, M. (2000).** Developing mental health rehabilitation services in a culturally appropriate context: an action research project involving Arabic-speaking clients. *Australian Health Review* , 177-184.
- YOUNT, K. M., & SMITH, S. M. (2012).** Gender and postpartum depression in Arab Middle Eastern Women. *Women's Studies International Forum* .

UEFA AVRUPA FUTBOL ŞAMPİYONASI'NIN ANALİTİK OLARAK İNCELENMESİ¹

Lale ORTA¹, Tuğrul AKŞAR², Yalçın BEŞİKTAŞ¹

¹*Okan Üniversitesi Beden Eğitim Spor Yüksek Okulu*

²*Garanti Bankası, Bölge Müdürlüğü*

Özet: Avrupa Futbol Şampiyonası 1960 yılından itibaren 4 yılda bir düzenlenmektedir. İlk adı “Henry Delaunay” olan şampiyonanın finali 1960 yılında Fransa’da yapılmıştır. Daha sonra “Avrupa Uluslar Kupası” ismiyle düzenlenmiş, 1965 yılından itibaren de “Avrupa Futbol Şampiyonası” adını almıştır. Olimpiyatlar ve Dünya Kupası’ndan sonra dünyanın en büyük üçüncü spor organizasyonu olan Avrupa Futbol Şampiyonası’nın 14.’sü, 2012 yılının Haziran/Temmuz aylarında Polonya ve Ukrayna’da düzenlenecektir. Avrupa Futbol Şampiyonası’nın ev sahipliği; ülkelere gerek sportif gerekse ekonomik ve tesisleşme konularında önemli bir ivme kazandırmaktadır. Avrupa Futbol Şampiyonası’nı yapma hakkını kazanan ülkeler, yeni nesillere gelişmiş futbol vizyonlarını ve yatırımlarını aktarma şansını yakalamaktadırlar. 2008 yılında İsviçre-Avusturya ortaklığıyla düzenlenen Avrupa Şampiyonası’nda toplam 1,1 milyon bilet için 8,7 milyon kişi başvurmuş, 140 milyon Euro bilet geliri elde edilmiştir. 7.000 medya mensubunun takip ettiği şampiyona, 200 ülkede canlı yayımlanmış, bir ay boyunca 2,2 milyon kişi statta, 6 milyon kişi sokaklarda, 4,8 milyar kişi televizyon başında ve 1,2 milyar kişi de internette izlemiştir. Bu çalışmamızda, UEFA’nın ulusal takımlar düzeyindeki en büyük organizasyonu olan Avrupa Futbol Şampiyonası’nın analizinin yapılması amaçlanmıştır. Düzenlenen 13 final turnuvası arasında karşılaştırma yaparak; ülkelerin kupalara katılım oranları, gol sayıları, başarı durumları, disiplin cezaları ve turnuvanın yeri gibi kriterler ele alınarak incelenmiş ve tespit edilen unsurlar açısından değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: UEFA, Avrupa Futbol Şampiyonası, Analiz

ANALYTICAL STUDY OF THE UEFA EUROPEAN FOOTBALL CHAMPIONSHIP

Abstract: Since 1960 European Football Championship is held every 4 years. The finals of the first championship, which’s name is “Henry Delaunay” was made in France in 1960. Then it is arranged by the name “European Nations Cup”, since 1965 its name is “European Football Championship”. After the World Cup and Olympics world’s third largest sports organization, the 14th of the European Football Championship, will be held in 2012 in June / July in Poland and Ukraine. Hosting the European Football Championship gives countries an important impetus on sport, economic and establishment issues. The countries, which win the right to make the European Football Championship, have a chance to transfer their advanced football visions and investments to new generations. In

1 Bu çalışma, 31 Mayıs-1 Haziran tarihlerinde Ankara’da Gazi Üniversitesi tarafından düzenlenen “2nd International Social Sciences in Physical Education and Sport” Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

2008 at the European Championship, which is organized in partnership with Switzerland and Austria, 8.7 million people have applied for a total of 1.1 million tickets and ticket revenue was 140 million Euros. Championship followed by 7000 members of the media, broadcasted live in 200 countries, for a month followed by 2.2 million people throughout the stadium, six million people in the streets, and 1.2 billion people on internet and 4.8 billion people by television. In this study, it is aimed to analyze the European Football Championship, which is the largest organization of UEFA's at the level of national teams. By comparison between the 13 final tournament criteria like participation rates of countries to cups, the number of goals, achievement status, disciplinary actions and the tournament location are examined and have been evaluated according to findings.

Keywords: UEFA, European Football Championship, Analysis

GİRİŞ ve AMAÇ

Avrupa futbolunun yönetici kuruluşu olan UEFA (Union European Football Association-Avrupa Futbol Federasyonları Birliği) uluslararası futbol maçlarını ve turnuvalarını Avrupa Kıtası'nda düzenleyen en yetkili organdır (Atabeyoğlu, 1997). 15 Haziran 1954 tarihinde İsviçre'de kurulduğu zaman 25 üye ulusal federasyonu bulunan UEFA'nın, bugün 53 üyesi bulunmaktadır (Ed. Vieli, 2012).

UEFA, 1955 yılında kulüpler düzeyinde organize edilen Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nın kısa sürede ilgi çekmesi üzerine, Uluslararası turnuvaların en büyüklerinden birini, Avrupa Milli Takımlar Kupası'nın düzenlenmesini planlamıştır. Fransız Futbol Federasyonu Başkanlığı ve UEFA Genel Sekreterliği yapan Henry Delaunay'ın ismine düzenlenen ilk turnuva 1958-1960 yılları arasında yapılmıştır. Daha sonra "Avrupa Uluslar Kupası" olarak adı değiştirilmiş ve 1965 yılından itibaren de ismi "Avrupa Futbol Şampiyonası" olmuştur. Avrupa Kupası ilk düzenlendiğinde Türkiye'nin de içinde bulunduğu 16 ülke katılmıştır. Avrupa Futbol Şampiyonluğunu kazanan ilk ülke, 10 Temmuz 1960 tarihinde Paris'te oynanan finalde Yugoslavya'yı 2-1 yenen Sovyetler Birliği olmuştur (Orta, 2000).

Avrupa Futbol Şampiyonası; Eleme Grubu Maçları, Play-off Maçları ve Final Turnuvası olmak üzere 3 aşamadan oluşmakta olup, futbolun en büyük organizasyonlarından birisidir ve FIFA Dünya Kupası final müsabakalarını takip eden 2 yıllık dönemde oynanmaktadır. Avrupa Futbol Şampiyonasının amacı; Şampiyonayı bir festival haline getirerek futbolun taç giyme şöleni şekline dönüştürmektir. Her 4 yılda bir organize edilen şampiyonanın 14.'sü 2012 yılının Haziran/Temmuz aylarında Polonya ve Ukrayna'da düzenlenecektir (Ed.Vieli, 2011). Avrupa Futbol Şampiyonası gerek seyirci potansiyeli açısından, gerekse futbolun en önemli kupalarından biri olması açısından önemli bir spor organizasyonudur.

Bu noktadan hareketle; eldeki çalışmanın temel amacı, dört yılda bir düzenlenen, UEFA'ya bağlı üye ulusal federasyonların ulusal takımlarıyla eleme grubu maçlarının sonunda katılmaya hak kazandıkları Avrupa Futbol Şampiyonası finallerinin ekonomisi, ülkelerin kupalara katılım oranları, gol sayıları, başarı durumları, disiplin cezaları, final müsabakalarının yeri gibi kriterlerini ele alarak final turnuvalarını karşılaştırmak ve tespit edilen unsurlar açısından değerlendirme yapmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmada, 13 kez düzenlenen UEFA Avrupa Futbol Şampiyonası Finalleri analiz edilerek incelenmiş ve bazı unsurlar ele alınarak karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda elde edilen veriler istatistiksel yöntemlerle hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Karşılaştırmalarda yatay yaklaşım uygulanmıştır. Yatay yaklaşımda karşılaştırılan Dünya Kupası Finallerinin belirli unsurları ele alınmıştır. Buna göre; Ülkelerin kupalara katılımı, sarı ve kırmızı kart sayıları, gol sayıları, başarı durumları ve final müsabakalarının yeri ve ekonomik katkısı gibi unsurlar ele alınarak incelenmiştir.

Avrupa Futbol Şampiyonası Finallerini analiz ederek karşılaştırmalı olarak inceleme amacını taşıyan bu çalışmada gerekli olan veriler basılı ve internet kaynaklarına dayanmaktadır. Bu ne-

denle, Avrupa Futbol Şampiyonası Finalleri ile ilgili kaynaklar taranmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde; 13 kez düzenlenen UEFA Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasına ülkelerin katılım oranları, disiplin cezaları, maç sayıları, gol sayıları, başarı durumları, final müsabakalarının yeri ve ekonomik katkı ile ilgili unsurlar belirtilmiştir.

14.sü Polonya ve Ukrayna'da düzenlenecek olan Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasına 1960 yılından itibaren katılmaya hak kazanan ülkeler Tablo. 1'de; ülkelerin kaçar kez final turnuvasına katılmayı başardıkları da Tablo. 2'de gösterilmiştir (Orta, 2012; UEFA, 2012a; 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, 2012j, 2012k, 2012m, 2012n, 2012p).

Tablo. 1: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasına Katılmayı Başaran Ülkeler

	1960	1964	1968	1972	1976	1980	1984	1988	1992	1996	2000	2004	2008	2012
Almanya				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Avusturya													X	
Belçika				X		X	X				X			
Bulgaristan										X		X		
Çek Cumhuriyeti										X	X	X	X	X
Çekoslovakya	X				X	X								
Danimarka		X					X	X	X	X	X	X		X
Fransa	X						X		X	X	X	X	X	X
Hırvatistan										X		X	X	X
Hollanda					X	X		X	X	X	X	X	X	X
İngiltere			X			X		X	X	X	X	X		X
İrlanda								X						X
İskoçya									X	X				
İspanya		X				X	X	X		X	X	X	X	X
İsveç									X		X	X	X	X
İsviçre										X		X	X	
İtalya			X			X		X		X	X	X	X	X
Latvia												X		
Macaristan		X		X										
Norveç											X			

Polonya													X	X
Portekiz							X			X	X	X	X	X
Romanya							X			X	X		X	
Rusya										X		X	X	X
Slovenya											X			
Sovyetler Birliği	X	X	X	X				X	X					
Türkiye										X	X		X	
Ukrayna														X
Yugoslavya	X		X		X		X				X			
Yunanistan						X						X	X	X

Tablo. 2: Ülkelerin Final Turnuvasına Katılma Sayıları

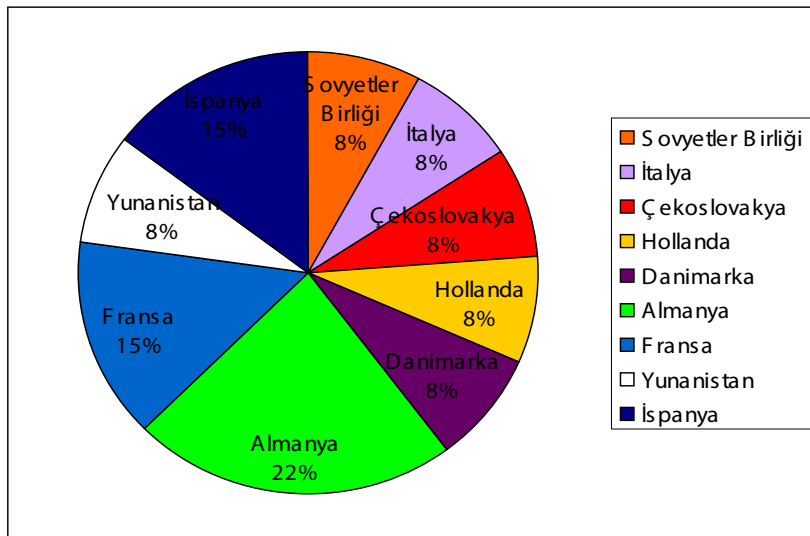
Ülkeler	Final Turnuvasına Katılma Sayıları
Almanya	11 kez
Avusturya	1 kez
Belçika	4 kez
Bulgaristan	2 kez
Çek Cumhuriyeti	5 kez
Çekoslovakya	3 kez
Danimarka	8 kez
Fransa	8 kez
Hırvatistan	4 kez
Hollanda	9 kez
İngiltere	8 kez
İrlanda	2 kez
İskoçya	2 kez
İspanya	9 kez
İsveç	5 kez
İsviçre	3 kez
İtalya	8 kez
Latvia	1 kez
Macaristan	2 kez
Norveç	1 kez
Polonya	2 kez
Portekiz	6 kez
Romanya	4 kez
Rusya	4 kez
Slovenya	1 kez
Sovyetler Birliği	6 kez
Türkiye	3 kez
Ukrayna	1 kez
Yugoslavya	5 kez
Yunanistan	4 kez

13 kez düzenlenen Avrupa Futbol Şampiyonası Final turnuvalarının düzenlendiği ülkeler, kupayı kazanan takımlar, takımların kupayı kaç kez kazandıkları ve kupayı kazanma oranları Tablo 3

ve Şekil 1’de gösterilmiştir (Orta, 2012; UEFA, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, 2012j, 2012k, 2012m, 2012n, 2012p).

Tablo. 3: Avrupa Futbol Şampiyonasını Kazanan Ülkeler ve Kazanma Oranları

Yıl	Finalin Düzenlendiği Ülke	Kupayı Kazanan Takım	Kazanma Sayısı	Kazanma Oranları
1960	Fransa	Sovyetler Birliği	1	8 %
1964	İspanya	İspanya		
1968	İtalya	İtalya	1	8 %
1972	Belçika	Almanya		
1976	Yugoslavya	Çekoslovakya	1	8 %
1980	İtalya	Almanya		
1984	Fransa	Fransa		
1988	Almanya	Hollanda	1	8 %
1992	İsveç	Danimarka	1	8 %
1996	İngiltere	Almanya	3	23 %
2000	Belçika-Hollanda	Fransa	2	15 %
2004	Portekiz	Yunanistan	1	8 %
2008	Avusturya-İsviçre	İspanya	2	15 %

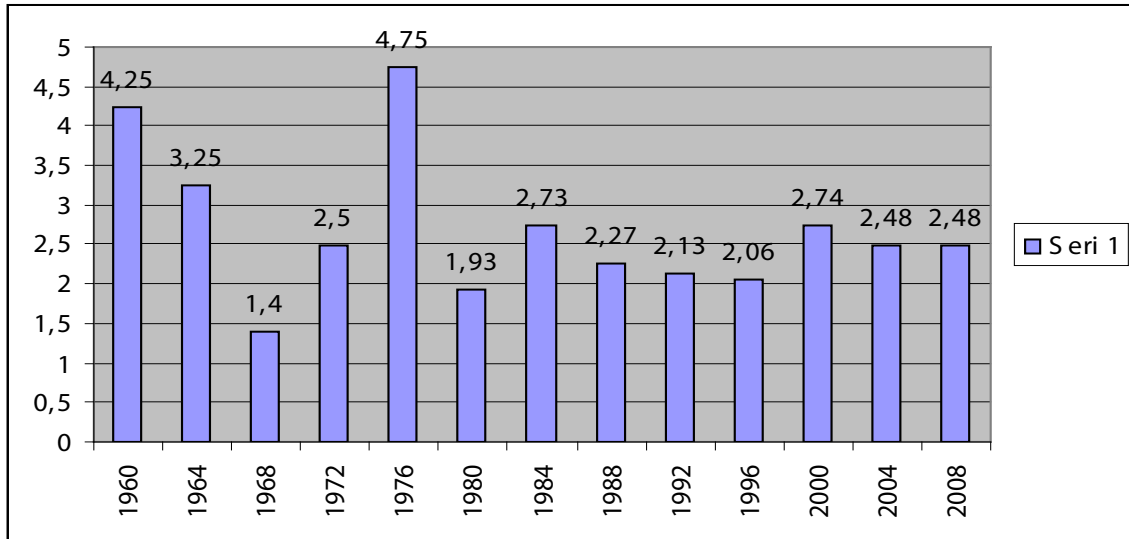

Şekil.1: Avrupa Futbol Şampiyonasını Kazanan Ülkeler ve Kazanma Oranları

Avrupa Futbol Şampiyonası Final turnuvalarında atılan gol sayıları ve ortalamaları Tablo 4 ve Şekil 2’de verilmiştir (Orta, 2012; UEFA, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, 2012j, 2012k, 2012m, 2012n, 2012p).

Tablo.4:Avrupa Futbol Şampiyonası Finallerinde Atılan Gol Sayıları ve Ortalamaları

Yıl	Finalin Düzenlendiği Ülke	Takım Sayısı	Maç Sayısı	Atılan Gol Sayısı	Gol Ortalaması
1960	Fransa	4	4	17	4,25
1964	İspanya	4	4	13	3,25
1968	İtalya	4	5	7	1,4
1972	Belçika	4	4	10	2,5
1976	Yugoslavya	4	4	19	4,75
1980	İtalya	8	14	27	1,93
1984	Fransa	8	15	41	2,73
1988	Almanya	8	15	34	2,27
1992	İsveç	8	15	32	2,13
1996	İngiltere	16	31	64	2,06
2000	Belçika-Hollanda	16	31	85	2,74
2004	Portekiz	16	31	77	2,48
2008	Avusturya-İsviçre	16	31	77	2,48
	Toplam		204	503	2,47

Şekil 2: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasında Atılan Gol Sayıları ve Ortalamaları

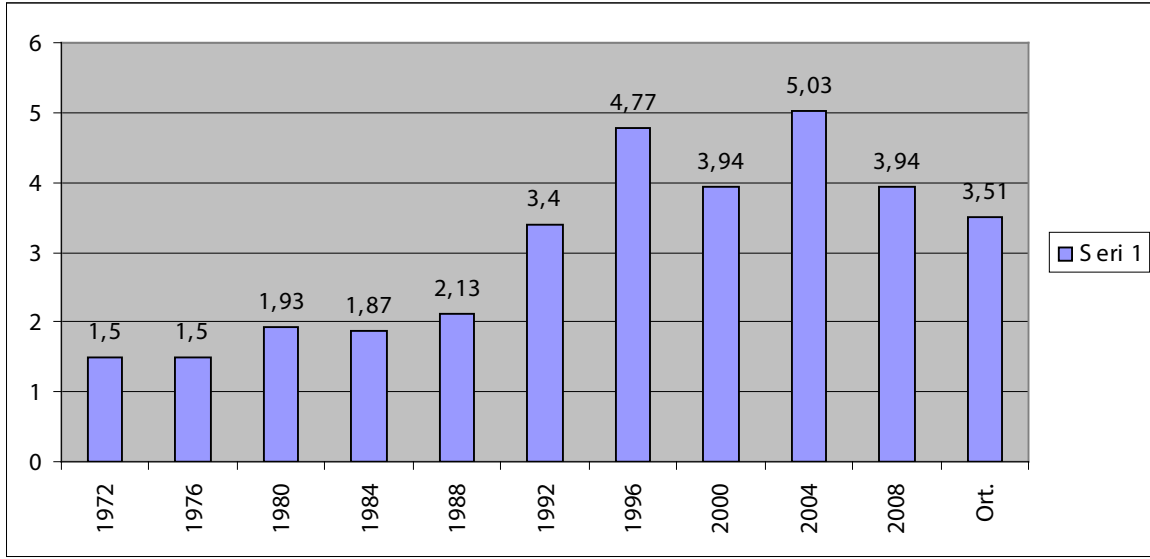
Futbol Oyun Kurallarında sarı ve kırmızı kartların gösterilmesi ilk kez 1970 Dünya Kupası final turnuvasında kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasında ise ilk kez 1972 yılında kullanılmıştır. Bu nedenle 1960, 1964 ve 1968 final turnuvasında sarı ve kırmızı kartlar değerlendirmeye alınamamıştır. Avrupa Futbol

Şampiyonası final turnuvalarındaki gösterilen sarı ve kırmızı kartların sayıları ve ortalamaları Tablo 5, Tablo 6, Şekil 3 ve Şekil 4'te verilmiştir (Orta, 2012; UEFA, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, 2012j, 2012k, 2012m, 2012n, 2012p).

Tablo. 5: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasındaki Sarı Kart Toplamı ve Ortalamaları

Yıl	Ülke	Takım Sayısı	Maç Sayısı	Sarı Kart Toplamı	Kart Ortalaması
1960	Fransa	4	4*	-	-
1964	İspanya	4	4*	-	-
1968	İtalya	4	5*	-	-
1972	Belçika	4	4	6	1,5
1976	Yugoslavya	4	4	6	1,5
1980	İtalya	8	14	27	1,93
1984	Fransa	8	15	28	1,87
1988	Almanya	8	15	32	2,13
1992	İsveç	8	15	51	3,4
1996	İngiltere	16	31	148	4,77
2000	Belçika-Hollanda	16	31	122	3,94
2004	Portekiz	16	31	156	5,03
2008	Avusturya-İsviçre	16	31	122	3,94
TOPLAM			191	670	3,51

*Değerlendirmeye alınmamıştır.

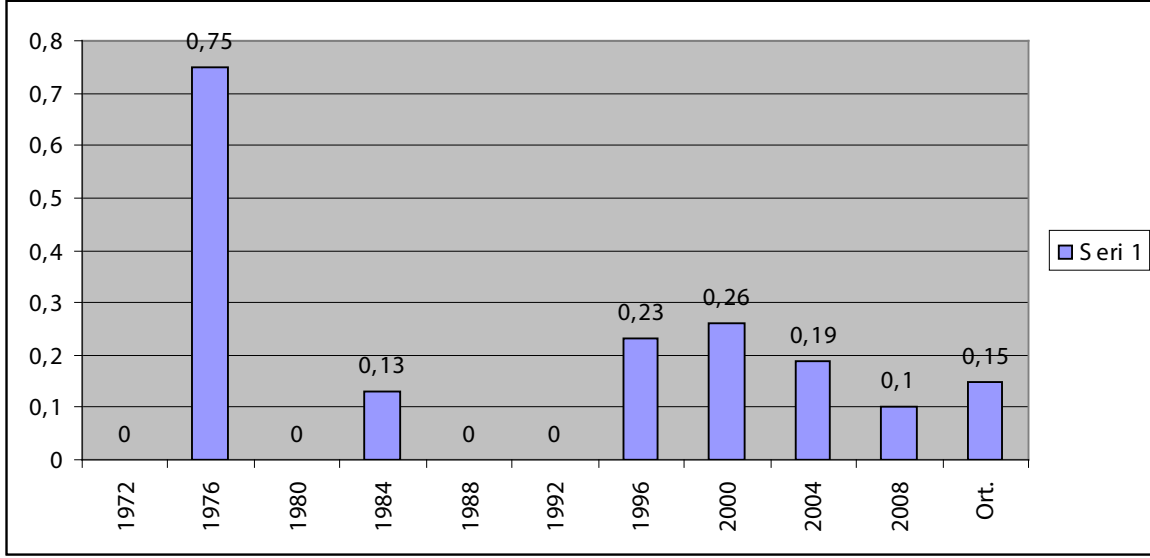

Şekil 3: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasında Gösterilen Sarı Kart Sayıları ve Ortalamaları

Tablo 6: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasındaki Kırmızı Kart Sayıları ve Ortalamaları

Yıl	Düzenlenen Ülke	Takım Sayısı	Maç Sayısı	Kırmızı Kart Toplamı	Kart Ortalaması
1960	Fransa	4	4*	-	-
1964	İspanya	4	4*	-	-
1968	İtalya	4	5*	-	-
1972	Belçika	4	4	0	0
1976	Yugoslavya	4	4	3	0,75
1980	İtalya	8	14	0	0
1984	Fransa	8	15	2	0,13
1988	Almanya	8	15	0	0
1992	İsveç	8	15	0	0
1996	İngiltere	16	31	7	0,23
2000	Belçika-Hollanda	16	31	8	0,26
2004	Portekiz	16	31	6	0,19
2008	Avusturya-İsviçre	16	31	3	0,10
TOPLAM			191	29	0,15

*Değerlendirmeye alınmamıştır.

Şekil 4: Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasında Gösterilen Kırmızı Kart Sayıları ve Ortalamaları

Ülkelerin final turnuvasına katılımları sayıları ile şampiyon olma sayılarını Tablo 7’de verilmiştir (Orta, 2012; UEFA, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2012f, 2012g, 2012h, 2012i, 2012j, 2012k, 2012m, 2012n, 2012p).

Tablo. 7: Ülkelerin Final Turnuvasına Katılım Sayıları İle Şampiyonluk Sayıları

Avrupa Şampiyonu Olan Ülkeler	Final Turnuvasına Katılma Sayıları	Şampiyonluk Sayıları
Almanya	11	3
İspanya	9	2
Hollanda	9	1
Fransa	8	2
Danimarka	8	1
İtalya	8	1
Sovyetler Birliği	6	1
Çekoslovakya	5	1
Yunanistan	4	1

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde; literatüre dayalı bilgilerden elde edilen bulguların sonuçlarına yer verilmiş ve Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasına ülkelerin katılım oranları, başarı durumları, disiplin cezaları, maç sayıları, gol sayıları ve final müsabakalarının yeri ile ilgili unsurlar birbirleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. 13 kez düzenlenen ve 14.sü 2012 Haziran/ Temmuz aylarında Polonya ve Ukrayna'da düzenlenecek olan Avrupa Futbol Şampiyonası Final Turnuvasına günümüze kadar 28 ülkenin ulusal takımı katılmaya hak kazanırken, Avrupa Şampiyonası Final turnuvalarının tamamına katılabilmeyi başaran ülke takımı olmamıştır.

Almanya 11 kez final turnuvasına katılarak, finallere en çok katılmayı başaran ülke olmuştur. Hollanda ve İspanya 9'ar kez, İngiltere, İtalya, Fransa ve Danimarka ise 8'er kez finallere katılmıştır. Final turnuvasına 5 ülkenin 1'er kez katıldığını, UEFA'ya bağlı 25 ülkenin ise henüz katılmadığını tespit ediyoruz.

Yapılan 13 final turnuvası 12 farklı ülkede düzenlenmiş ve 3'ünde ev sahibi takımlar kupayı kazanmıştır. 13 kez düzenlenen kupada 9 ülke şampiyon olurken, Almanya 3 kez, Fransa ve İspanya 2'ser kez, Sovyetler Birliği, İtalya, Çekoslovakya, Hollanda, Danimarka ve Yunanistan 1'er kez kupayı kazanmışlardır.

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvası 1980 yılına kadar 4 takımla oynatılmıştır. Final turnuvaları 1980 yılında 8 takıma, 1996 yılında ise 16 takıma yükseltilmiş olup, günümüzde de 16 takımla oynatılmaktadır.

Avrupa Futbol Şampiyonası'nda iki kez üst üste şampiyon olan hiçbir takım bulunmamaktadır. Kupa tarihinde 3 kez şampiyon olan Almanya ilk şampiyonluğunu 1972 yılında alırken, ikinci şampiyonluğunu 1980 yılında, üçüncü şampiyonluğunu ise 1996 yılında kazanmıştır. 2 kez şampiyon olan İspanya ilk şampiyonluğunu 1964 yılında kazanırken, ikinci şampiyonluğunu 44 yıl aradan sonra 2008 yılında kazanmıştır.

2 kez şampiyon olan diğer takım Fransa ise, ilk şampiyonluğunu 1984 yılında alırken, ikinci şampiyonluğunu 16 yıl aradan sonra 2000 yılında kazanmıştır.

Avrupa Futbol Şampiyonası tarihinde; Almanya, İspanya ve Fransa'nın dışında birden çok şampiyon olan başka takım bulunmamaktadır. Bu da, Avrupa Futbol Şampiyonası'nda farklı takımların da kupayı kazanma olasılığının olduğunu göstermektedir.

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasına 9 kez ve üzerinde katılan tüm ülkeler şampiyon olmayı başarmışlardır. Finallere 8 kez katılan diğer tüm ülkeler (İngiltere dışında) şampiyon olurken, İngiltere final turnuvalarına 8 kez katıldığı halde, Avrupa şampiyonu olamayan tek ülkedir. Şampiyon olan takımlar arasında en az finallere katılım sayısı Yunanistan'a aittir. Yunanistan 4 kez katıldığı finallerden 1 şampiyonluk çıkartmıştır.

Avrupa Futbol Şampiyonasının en başarılı ve istikrarlı takımını Almanya'dır. Almanya son 11 Avrupa Futbol şampiyonası finallerinin tamamına aralıksız olarak katılan ve 3 kez de şampiyon olmayı başaran tek ülkedir.

Avrupa Futbol Şampiyonası'nın Almanya'dan sonra en istikrarlı takımı Hollanda'dır. Hollanda son 7 final turnuvasına aralıksız olarak katılmayı başarmıştır. Fransa 6; Çek Cumhuriyeti, İspanya, İtalya ve Portekiz 5; İsveç 4; Yunanistan, Hırvatistan ve Rusya ise son 3 final turnuvasına aralıksız gitmeyi başarabilen Avrupa futbolunun ulusal A takımlar düzeyinde istikrarlı takımlarıdır.

Avrupa Futbol Şampiyonası Final turnuvasında toplam 503 gol atılmıştır. Final turnuvasında maç başına düşen gol ortalaması 2,47'dir. 1960, 1964 ve 1976 Avrupa Futbol Şampiyonaları en çok gollü geçen final turnuvaları olurken, 4,75'e kadar çıkan gol ortalaması son iki final turnuvasında 2,48'e kadar düşmüştür. 1968 ve 1980 yıllarında İtalya'da düzenlenen final turnuvaları 2 gol ortalamasının altında kalarak, en golsüz final turnuvaları olmuştur.

13 kez düzenlenen Avrupa Futbol Şampiyonası'nın yalnızca 3'ünde ev sahibi takımlar kupayı kazanmışlardır. Ev sahibi takımların Avrupa Futbol Şampiyonu olma oranı yüzde 23'tür.

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasında ev sahibi takımların 1984 yılına kadar büyük bir avantaj elde ettiklerini görüyoruz. 1984 yılında 7.si düzenlenen Şampiyona'nın 3'ünü ev sahibi takımlar kazanmıştır. 1964, 1968 ve 1984 yıllarında final turnuvasına ev sahipliği yapan İspanya, İtalya ve Fransa şampiyon olmuşlardır. 1984 yılından sonra final turnuvalarına ev sahipliği yapan hiçbir ülke şampiyon olamamıştır.

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvasında gösterilen sarı kart ortalaması 3,51'dir. 1988 yılından önce 2'nin altında olan sarı kart ortalaması, 1992 yılından itibaren 3'ün üzerine

çıkmıştır. En çok sarı kart 2004 Portekiz final turnuvasında gösterilmiştir (5,03 ortalama). Final turnuvalarının en çok ikinci sarı kartı, 1996 yılında İngiltere'de düzenlenen finallerde gösterilmiştir (4,77 ortalama).

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvalarında kırmızı kart ortalaması oldukça düşüktür. 1972, 1980, 1988 ve 1992 yıllarındaki final turnuvalarında kırmızı kart gösterilmemiştir. Final turnuvalarındaki kırmızı kart genel ortalaması 0,15'dir. Burada, futbolcuların kendilerini gösterebilecekleri en önemli pazar yeri sayılan finallerde oynamayı istemelerinden kaynaklanmaktadır. 1996 yılında Alpay Özalan'ın takımı lehine oluşacak bir pozisyon olduğu halde, oyundan ihraç edilmemek için son oyuncuya faul yaparak durdurulmamasını da buna örnek olarak gösterebiliriz.

Fauller ve fena hareketler, 1995 yılına kadar kasıtlı olarak yapılması durumunda cezalandırılırken, 1995 yılında "kasıt" kelimesi kaldırılarak "bir oyuncu hakemin kanaatine göre ihlallerden birini dikkatsiz, kontrolsüz veya orantısız güç kullanarak yaparsa" şeklinde değiştirilmiştir. Kontrolsüz bir şekilde oynayan bir oyuncu ihtar, aşırı kuvvet kullanan bir oyuncu da oyundan ihraç edilmektedir. Oyun kuralında yapılan bu değişiklikten sonra, 1996 yılından itibaren Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvalarında sarı ve kırmızı kartlarda önceki yıllara göre artış olduğu tespit edilmiştir.

Avrupa Futbol Şampiyonası'nın ev sahipliği; ülkelere hem sportif, hem ekonomik ve hem de tesisleşme konularında önemli bir ivme kazandırmaktadır. Avrupa Futbol Şampiyonası'nı yapma hakkını kazanan ülkeler, yeni nesillere gelişmiş futbol vizyonlarını ve yatırımlarını aktarma şansını

yakalamaktadırlar. 2008 yılında İsviçre-Avusturya ortaklığıyla düzenlenen Avrupa Şampiyonası'nda toplam 1,1 milyon bilet için 8,7 milyon kişi başvurmuş, 140 milyon Euro bilet geliri elde edilmiştir. 7.000 medya mensubunun takip ettiği şampiyona, 200 ülkede canlı yayınlanmış, bir ay boyunca 2,2 milyon kişi statta, 6 milyon kişi sokaklarda, 4,8 milyar kişi televizyon başında ve 1,2 milyar kişi de internette izlemiştir.

Avrupa Futbol Şampiyonası final turnuvası, ev sahibi ülkelerin ekonomilerine binde beş ile yüzde bir arasında büyüme meydana getirerek düzenlenen ülkelere önemli dışsallıklar sağlamaktadır.

Bu kriterler çerçevesinde, ilki 1960 yılında düzenlenen ve 2012 yılında 14.sü Polonya ve Ukrayna'da düzenlenecek olan UEFA Avrupa Futbol Şampiyonası Final turnuvası (EURO 2012) farklı ülkelerdeki arayışlarıyla da dünyanın ilgi odağını oluşturmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

ATABEYOĞLU, C. ve Diğ., (1997).

Morpa Spor Ansiklopedisi, Cilt:2, İstanbul.

ED. VİELİ, A., (2012).

Under the Banner of Football Unity, UEFA-direct Magazine, No.117, Artgraphic Cavin SA, CH-1422 Grandson.

ORTA, L., (2000). Dünyada ve Türkiye'de Futbol Organizasyonları-Analitik Bir Yaklaşım, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ED. VİELİ, A., (2011). Continuous Development, UEFA-direct Magazine, No.113, Artgraphic Cavin SA, CH-1422 Grandson.

İNTERNET KAYNAKLARI

ORTA, L., (2012).

Avrupa Futbol Şampiyonası, www.futbolekonomi.com, Erişim: 22.05.2012

UEFA. (2012a).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1960/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA. (2012b).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1964/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012c).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1968/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012d).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1972/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012e).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1976/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012f).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1980/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012g). <http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1984/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012h).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1988/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012i).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1992/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012j).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=1996/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012k).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=2000/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012m).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=2004/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012n).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=2008/matches/all/index.html>, Erişim: 14.05.2012

UEFA, (2012p).

<http://www.uefa.com/uefaeuro/season=2012/teams/index.html>, Erişim: 19.05.2012

LIBERTERYEN VE KOMÜNİTERYEN ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK DİKOTOMİSİ¹

Rıdvan ŞİMŞEK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Özet: Sosyal bilimlerde sorunlar birtakım kavramlar-kavramsallaştırmalar etrafında ele alınıp tartışılır. Kimi kavramlar akıp giden zaman içinde köpük misali kaybolurken kimi de kendine dimağlarda derin bir yol açar ve ardından gelen tartışmaların yatağı olur. Çokkültürcülük de insanların ve toplulukların farklılıkları ile bir arada yaşayabilmesi konusunda karşılaşılan sorunlara yönelik sosyal bilimlerde son dönemlerde sıkça gündeme gelen ve tartışılan bir kavram. Bu makalede çokkültürcülük tartışmalarının dikotomik temelini oluşturan liberteryen ve komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımları genel hatları ile ele alınacaktır. Bu yaklaşımlardan hareketle çokkültürcülük tartışmasının bir çerçevesi çizildikten sonra bu yaklaşımlara ve genel olarak çokkültürcülüğe yönelik eleştirilere yer verilecektir. Bu bağlamdan hareketle son olarak da tartışmanın farklılıklarla bir arada yaşama konusunda bizlere ne tür teorik, pratik bir zemin, imkân sağladığı konusunda genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Çokkültürlülük, Çokkültürcülük, Liberteryen Çokkültürcülük, Komüniteryen Çokkültürcülük

THE DICHOTOMY OF LIBERTARIAN AND COMMUNITARIAN MULTICULTURALISM

Abstract: In social sciences, cases are evaluated according to some concepts/conceptualisations. While some concepts disappear as foam under the sun as the time passes, some of them deeply effect the minds and form a base for the following debates. Multiculturalism too is a concept of Social Sciences on diversity and coexistence, which is recently often pronounced and discussed. In this paper, the approaches of libertarian and communitarian multiculturalism which constitutes the dichotomic bases of multiculturalism debates will be outlined. After debate of multiculturalism will be summarized in this context; critics towards these approaches and multiculturalism will be held. Starting from this point, finally the uses of discussion (both theoretically and practically) in means of coexistence of diversities will be briefly evaluated.

Key Words: Multicultural, multiculturalism, libertarian multiculturalism, communitarian multiculturalism.

¹ Bu makale 1 nci uluslararası kültür ve toplum 2012 Ankara kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Bir kavram olarak “Çokkültürcülük”, Quebec sorunu çerçevesinde Kanada’da Trudeau hükümetinin 1971 yılında ortaya koyduğu programın merkezi bir kavramı olarak gündeme gelmiştir. Kavramın siyasette ve sosyal bilimlerde etkin bir olgu olarak ele alınıp tartışılmaya başlanması Kanada’yı takiben Avustralya, ABD, İsveç, Hollanda, Almanya gibi çokkültürlülük olgusuyla karşı karşıya olan ülkelerde olmuştur (Canatan, 2009:83-84).

Çokkültürcülüğün sosyal bilimlerin gündeminde etkin bir yer edinmesini hazırlayan olaylar arasında klasik sömürgeciliğin son bulması, II. Dünya Savaşı sonrası artan uluslar arası göçler (Anık, 2012:11), enformasyon ağlarının, kitle iletişim teknolojilerinin, ulaşım araçlarının gelişmesi yaygınlaşması, küreselleşme olgusunun, eleştirel bilim anlayışının, postmodern yaklaşımların ortaya çıkması ve etkili olması sayılabilir.

Çokkültürlülük kavramının sosyal bilimlerin, siyasal ve sosyal politikaların gündeminde etkili bir şekilde yer edinmesinde siyaset ve ahlak felsefesinin, özellikle bu bağlamda “liberal” ve “cemaatçi” yaklaşıma sahip düşünürlerin karşıt görüşler üzerinden yürüttüğü tartışmaların önemli katkıları olmuştur (Doytcheva, 2009:43). Çokkültürcülük temelde liberal bir politika olarak gündeme gelmiştir (Şan, 2006:307). Ancak çokkültürcülük teorisinde ve siyasetinde homojen bir anlayış söz konusu değildir. Çokluk, kavramın işaret ettiği alanda olduğu kadar teorisinde de egemendir. Çokkültürlülük politikalarının farklılaşması liberal anlayış içerisinde ontolojik ve epistemolojik önceliklerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Farklı on-

tolojik ve epistemolojik temellerde tanımlanmış çokkültürcülük modelleri vardır.

Biz burada liberalizmin bireyci yorumu ile bu yorumun muhalifi olarak ortaya çıkan toplulukçu görüşün çokkültürlülük yaklaşımlarını “liberteryen çokkültürlülük” ve “komüniteryen çokkültürlülük” kavramsallaştırmaları etrafında genel hatları ile ele alacağız.

Locke ve Hume çizgisinde geliştirilen ve günümüzde Hayek ve Robert Nozick tarafından temsil edilen klasik liberalizmin “özgürlükçü adalet” anlayışının eleştirisi, 1971 yılında yayımlanan Rawls’ın “A Theory of Justice” isimli eseriyle, Kant çizgisinde sosyal refah devleti liberalizminin “eşitlikçi adalet” anlayışını geliştirmesine zemin hazırlamıştır. John Rawls’ın açtığı bu liberal anlayış etrafında gelişen çokkültürcülük tartışmaları, bireysel haklar temelinde çeşitliliği savunan ve bireyin haklarını yurttaş kimliği üzerinden veren, Joseph Raz, Will Kymlicka ve Ronald Dworkin gibi düşünürler tarafından temsil edilen, Liberal-sözleşmecî çokkültürcülük ve yurttaşlık modelini gündeme getirdi. Bu yaklaşımın eleştirisi etrafında da, birey yerine toplulukları esas alan Charles Taylor ve Michael Walzer, Alasdair C. MacIntyre, Michael J. Sandel gibi düşünürler tarafından “komüniteryen adalet” anlayışı temelinde cemaatçi / komüniteryanist çokkültürcülük politikaları ortaya çıktı (Balı, 2001:150, Şan, 2006:308, Anık, 2012:93).

Liberteryen anlayış, evrenselci ve hümanist bir yaklaşımla tüm insanların ortak bir doğaya sahip olduklarını ve bu ortak özellik nedeniyle hepsinin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunurken, Komüniteryen anlayış ise insan kimliğinin kültürel temelli oluşundan hareketle kültürel farklılıkları

göz önünde bulunduran, birey değil topluluk merkezli haklara sahip olunması gerektiğini savunmaktadır (Anık, 2012:94-95). Liberteryen ve Komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımlarının bu genel tanımlarını verdikten sonra çokkültürlülük ve çokkültürcülük arasındaki ayrımı da ortaya koymak, birbirinin yerine sıkça kullanılan bu iki kavramın daha iyi anlaşılması, doğru kullanılması açısından önemlidir Anık (2012:12) bu iki kavram arasındaki farkı şöyle tespit etmektedir; “çokkültürlülük”, bir toplumda farklı kültürlerin varlığı, “çokkültürcülük” ise siyasal anlamda bu varlığın tanınmasıdır. Bu nedenle çalışmamızda Liberteryen çokkültürcülük ve Komüniteryen çokkültürcülük tanımlamaları kullanılacaktır.

Bu genel bilgidен sonra liberteryen ve komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımlarını ilgili literatürden özetle ortaya koymaya çalışacağız. Çokkültürcülük konusunda liberteryen ve komüniteryen teoriler içinde de birçok farklı yaklaşım mevcuttur; düşünürler konuya adalet kavramıyla, farklılık politikası nosyonuyla, azınlık hakları, çokuluslu, çoketnikli devlet yaklaşımıyla, bireysel haklar bakış açısıyla, tanınma politikası yaklaşımıyla, anayasal vatandaşlık yaklaşımıyla farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır (Hazır, 2012:3). Biz burada genel olarak Liberteryen ve Komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımlarını tanıttıktan sonra, Kymlicka'nın “çokkültürlü yurttaşlık” modeli ile Taylor'ın “tanınma politikası” modelini bu çerçevede ortaya konmuş birer örnek olarak ele alacağız.

LİBERTERYEN ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK TEORİSİ

Liberalizmin, gerek klasik teorik çerçevesi, gerek son dönemlerde ortaya konan pratikleri, günü-

müzde liberalizmin birey, adalet ve özgürlük gibi temel kabullerinin eleştirel bir şekilde yeniden ele alınmasına, çerçevesinin daha da genişletilmesine neden olmuştur. Klasik liberalizmin temel kabullerini günümüz tartışmaları bağlamında yeniden ve daha ileri bir düzeyde ele alan bu yeni liberal düşünceyi, “Liberteryen” yaklaşım olarak tanımlayabiliriz. Liberteryen yaklaşım klasik liberal değerleri, günümüz toplum ve siyaset tartışmalarına daha etkin ve geniş boyutlu olarak taşımaktadır. Bu çerçevede çokkültürlülük tartışmalarında da Liberteryen düşünürler farklı yorumlar getirerek, toplum ve siyaset tartışmalarına teorik ve politik düzlemde canlılık kazandırmışlardır.

Liberteryen çokkültürlülük teorisinin temelinde J. Rawls'ın “Bir Adalet Teorisi” adlı eserinde ortaya koyduğu “Adalet” anlayışı vardır. Rawls bu eserinde birlikte yaşamın temelinde yer alan siyasi ve ahlaki problemleri tanımlamak ve çözmek için bir teori ortaya koymaktadır. Rawls'a göre “iyi düzenlenmiş” bir toplumun “ilk meziyeti” kurumlarının adaletidir. Hakkaniyete karşılık gelen “adalet”, komünizmin eşitlikçi toplum anlayışından da liberalizmin fırsat eşitliği ile sınırlı kapitalist toplumundan da farklıdır. “Adil toplum”, eşit özgürlük ve fark prensibi ile temellendirilir; temel hak ve özgürlükler güvence altına alındığı gibi, herkesin yararına olan ve fırsat eşitliği sağlayan eşitsizlikler kabul edilir (Doytcheva, 2009:45).

Rawls teorisini, alışılmamış bir düzen tahayyülü olan “özgün konum”da herkesin tarafsızlığını sağlayacak “cehalet örtüsü” altında, yurttaşlar “toplumsal sözleşme”lerini yaparken, en “rasyonel strateji” olan en kötü durumdayken en “azami”yi elde etmeyi isteyecekler, yani “fark ilkesini / hak-

kaniyeti” seçeceklerdir, düşüncesine dayandırır. Rawls’ın “adalet teorisi”, modern çağın kurucu doktrini ve siyasi liberalizmin temel prensipleri olan “bireysel özerklik” ve “devletin tarafsızlığı” ilkelerinin “yararlı” yorumunun “adalet” merkezli bakış açısıyla yer değiştirerek yeniden gündeme getirilişidir. Rawls, ahlaki değerlerin tek kaynağı olarak gördüğü bireyin, istediği var olma biçimini seçme, inancı değiştiğinde var olma biçimini değiştirme serbestisine sahip olduğunu ve bunun bireyin çıkarını kapsamayan “ortak çıkar” ile sınırlandırılmayacağı düşüncesini savunur. Rawls, devletin tek görevinin bireylerin seçtikleri var oluş biçimlerini en iyi biçimde gerçekleştirebilmeleri için gerekli imkânı sağlamak olduğunu, ortak talep adına verilecek her türlü desteğin kişisel hakların sınırlandırılması ve tarafsızlık ilkesinin ihlali anlamına geleceğini ileri sürer. Bu nedenle de farklı “iyi yaşam” kavrayışlarının bir arada bulunduğu çoğulcu toplumda ortak yaşamın kurallarının bireysel varoluş tercihlerine zarar vermemesi için ahlaki açıdan yansız olması, yani “adil”in “iyi”den üstün tutulması gerektiğini savunur (Doitcheva, 2009:45-46).

Liberteryen teorinin çokkültürcülük anlayışı temel olarak, “Birey”, “İyi yaşam”, “Adil-İyi”, “Farklılık” ve “Kamusal Alan-Özel Alan” konularındaki yaklaşımlara bağlı olarak ortaya çıkar ve diğer modellerden farklılaşır. Bu konularda liberteryen teorinin yaklaşımlarına sırasıyla kısaca göz atalım.

Öncelikle, Liberteryen çokkültürcülük kuramının temel ayırt edici özelliği “bireyi özgül bir toplulukla değil, ama bir kategori ya da yurttaşlıkla ilişkisi içinde ele alan bir yaklaşıma” sahip olmasıdır. Liberteryen yaklaşımda bireyler “kendi yaşam

alanını seçme, yargılama, inceleme ve yeniden gözden geçirme yönünde düşünsel yeteneklere sahip bir benlik” olarak tanımlandıkları için, herhangi bir topluluğun sınırları içine hapsedilmeden bu niteliklerini özgürce gerçekleştirebilmelerine imkân tanıyan en üst kategori olan toplum ile ilişkileri çerçevesinde ele alınmaktadır (Şan, 2006:308).

Liberteryen çokkültürlülük kuramının bir diğer dayanağı “iyi yaşam”a ilişkin yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre bireyler ortak, tanımlanmış ve değişmez bir “iyi yaşam” algısına sahip değildir. Böyle bir ortak temel olmadığı içinde siyasi yapıların “iyi yaşam” idealinden hareketle oluşturacakları politikaların “ahlaki” dayanağı da olamaz. Siyasal otorite ahlaki gerekçelerle tek bir iyi yaşam modeli sunamaz, birbirinden farklı ve değerli yaşam biçimleri arasında tercihte bulunamaz. Bu nedenle de meşruiyetini ahlaki gerekçelerle değil, farklılıklar karşısındaki adil tutumu ile sağlayabilir. Buda ayrıcalıklı bir çoğunluk ve ya özel haklara sahip bir azınlık kabul etmeyen bir liberal anlayışa işaret eder. Liberteryen çokkültürlülük politikası bu çerçevede, “iyi yaşam” algıları farklı olan, hatta çatışan insanlarında bir arada yaşayabilecekleri ve benimseyebilecekleri adil bir sistem arayışındadır (Şan, 2006:308).

“Adil” ve “iyi” ilişkisinde Liberteryen teori “adil”in “iyi”ye önceliği üzerinde durur (Berten vd. 2006:29). Bunu, çoğulcu bir toplumda devlet mekanizmasının farklı “iyi yaşam” kavrayışlarından birine dayanarak oluşturulacağı ortak yaşam kurallarının bireysel varoluş tercihlerine zarar vereceği önkabulü üzerinden temellendirir. Bireyin özgür seçimlerinin önüne geçilmemesi, ahlaki açıdan yansız bir yaklaşım olarak, “adil”in

“iyi”ye öncelenmesi gerektiği savunulur (Doytcheva, 2009:46).

Çoğulculuk ve çokkültürcülük tartışmalarında en önemli ayrımlardan biride “farklılık” kavramı etrafında şekillenir. Liberteryen yaklaşım, seçme özgürlüğüne imkân tanınması çerçevesinde farklılıkları önemser. Birey merkezli bir “farklılık” anlayışına sahip Liberteryen yaklaşım, bireyin varoluşuna ve farklı yaşam yollarına sahip olmasına birçok seçenek oluşturması, imkân tanınması ölçütünde farklılıklara değer verir. Bireysel özgürlüğü sınırlayan “farklılık” yaklaşımı kabul edilmez. Seçme özgürlüğü var olduğu müddetçe liberalizm için seçeneklerin çokluğu anlamına gelen farklılıklar bir yük olarak değil avantaj olarak kabul edilir (Şan, 2006:310).

Liberteryen çokkültürcülük yaklaşımının temel özelliklerinden birisi de bireylerin yaşamlarını iki farklı alanda ele almasıdır: Kamusal alan ve Özel alan. Kamusal alan, yurttaşların evrensel eşitliği adına, siyasal görüş dışındaki bütün farklılıkların görmezden gelinildiği veya bu farklılıkların siyaseten gözetilen konuların dışında tutulduğu bir alandır. Özel alan ise siyasal farklılıklar dışında kalan, başkalarını değil, sadece söz konusu kişiyi ilgilendiren, kişinin dini, ahlaki inançları ve aile yapısının oluşturduğu alandır (Şan, 2006:308).

KOMÜNİTERYEN ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK TEORİSİ

Komüniteryanizm (communitarianism), 1971 yılında yayımlanan Rawls’ın “A Theory of Justice” isimli eseri etrafında başlayan yeni liberalizm tartışmalarının bir ürünü olarak, 80’li yıllarla birlikte, liberal teorinin tümüne yöneltilecek şiddetli bir eleştirinin ürünü olarak gündeme gelmiştir.

Liberalizmin bireycilik ve özgürlük kavrayışları karşısında toplum ve eşitliğin savunusunu yapan sosyalizmin, giderek kuramsal tartışmalar içerisindeki ağırlığını yitirmesi, eleştirel perspektifin içerisinde de bir yenilenmeye yol açmıştır. Özellikle 1980’lerden sonra sosyalizmin soyut bireycilik üzerine eleştirilerini devralan toplulukçuluk, liberalizmle yeni bir dikhotomi oluşturarak siyaset felsefesi tartışmalarına dâhil olmuştur (Tunçel, 2011:15).

Komüniteryen çokkültürcülük teorisinin, Liberteryen yaklaşımı eleştirdiği ve kendi yaklaşımı ortaya koyduğu temel noktalar, “Birey-bireysellik-soyut birey / toplum”, “Adil” ve “İyi”, “Farklılık” konularında ortaya çıkar. Komüniteryen yaklaşımı belirleyen bu konudaki düşünceleri genel olarak ele alalım.

Komüniteryen teori Liberalleri aşırı birey ve bireysel özgürlük merkezli yaklaşımlar sergiledikleri, bireyi vareden ve kendini gerçekleştirmesini sağlayan toplumsal yapı ve ilişkileri yeterince önemsemedikleri gerekçesiyle eleştirir. Bireyi toplumdan izole bir varlık olarak değil, kişiliği, değerleri ve kültürü içinde yaşadığı topluluk tarafından belirlenmiş sosyal bir varlık olarak gören Komüniteryenler, bireysel hakların sosyal ödevlerle, özgürlüklerin sorumluluklarla dengelenmesi, gerektiğini savunurlar. Liberal teorinin haklara yaptığı tek yanlı vurgunun, kültürel atmosferden, topluluk bağlarından ve gerçek bir insanın tüm kişiliğini oluşturan hayat hikâyesinden soyutlanmış, içi boşaltılmış bir bireye ilişkin olduğunu ileri süren komüniteryen yaklaşım, gerçekte bireyin kişiliğini, yeteneklerini ve hayattaki kazanımlarını ancak bir topluluk içerisinde gerçekleştirebileceğini bu nedenle de

siyasal hayatın bireyi değil, bireye bireylik vasfını kazandıran toplulukları esas alarak inşa edilmesi gerektiğini savunur (Balı, 2001:169-170).

Komüniteryen teorinin birey-toplum dikotomisinde vurgu yaptığı toplum modern çağda ulus olarak tanımlanmış alt kültürleri ve grupları kapsayan mega-toplum değildir. F. Tönnies'in tanımladığı cemiyet ve cemaat ayrımındaki cemaate tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Cemaatçi yaklaşımın cemiyeti değil daha küçük ve birey üzerinde daha büyük belirleyiciliği olan cemaati çokkültürlülük kuramının temeline yerleştirdiğini ve hakları bu çerçeveden hareketle temellendirdiğini söyleyebiliriz.

Komüniter ve liberal yaklaşımların cemaat ve cemiyet gibi iki farklı alana dayalı olarak teorilerini geliştirmeleri aralarında derin bir ayrılığa yol açar. Cemaatçilerin peşinde oldukları “ortak iyi politikası” cemiyetin günümüzdeki karşılığı olan ulusal düzeyde uygulanamaz. Bir ulusun üyeleri nadiren ahlaki değerler ya da geleneksel hayat tarzları bakımından ortaklık gösterir. Bu yüzden, ortak bir ulusal kimlik ancak daha yerel düzeyde var olabilecek cemaatçi politikalar açısından kullanışlı bir zemin oluşturmaz. Bu durum da cemaatçilerin ortak bir iyi kavrayışı ile tanımlanmış, kategorik olarak daha alt düzeyde yer alan grupların, cemaatlerin peşinde olmalarına yol açmaktadır (Kymlicka, 1998:151).

Komüniteryen çokkültürcülük politikası herhangi bir kültürün diğer bir kültür karşısında dezavantajlı bir konuma düşürülmemesi ilkesinden beslenir. Komüniteryenler, Liberal politikaların bireysel hak ve özgürlükleri esas alan, kültürel unsurlar arasında tarafsızlık tutumunu benimseyen yaklaşımı, egemen kültürün hegemonyasının görmezden

gelinmesi, bireyin hak ve özgürlüklerinin kaynağı ve gerçekleştiği ortam olan cemaat ve grupların atlanması anlamına geldiğini ileri sürerler.

Komüniteryen yaklaşımın Liberteryen yaklaşımdan farklılaştığı temel noktalardan biri de “adil” ve “iyi” ayrımında yatar. Komüniteryenler Liberteryenlerin aksine “iyi”nin “adil” olana önceliği üzerinde dururlar (Berten vd. 2006:29). Bu toplumda varolan farklı “iyi yaşam” ideallerinin toplumsal bütünlüğe zarar vermeyeceği gibi bireysel varoluşu da ahlaki temellerinden, gerçekliğinden koparmadan var edeceği, farklı iyi yaşam formlarını görmezden gelmenin de adalet değil adaletsizlik üreteceği varsayımlarına dayanır.

Çoğunluk kültürü ya da egemen kültür karşısında dezavantajlı kültürlerin korunması komüniteryenlere göre önemlidir. Bu bireyin benliğini ait olduğu toplumsal yapı ve ilişkilerden izole ederek parçalayan, “ahlaki ufku karatan” ve “sahiciliği (authenticity) yok eden” liberal politikalarla olmayacağını söyleyen Taylor (1995:40), tarih, doğa, toplum gibi dayanışma unsurlarını dışarıda bırakmayan, ihtiyaçlarının, vatandaşlık görevlerinin, Tanrı'nın çağrısının ya da bu nitelikte başka bir şeyin ciddi önem taşıdığı bir dünyada yaşayan insanın, kimliğini, benliğin ötesinden kaynaklanan bu talepleri görmezlikten gelerek değil, ön gereklilik olarak görmekle gerçekçi bir tanıma, varlığa kavuşturabileceğini ifade eder.

Komüniteryen çokkültürcülük politikası da liberal çokkültürcülük politikaları gibi teorisyenden teorisyene farklı biçimlerde gündeme gelir. Tüm farklılıklara rağmen Liberallerin kamusal-siyasal alanda bireyi öncelediği gibi Komüniteryenler de kamusal-siyasal alanda topluluğu önceleyen

bir yaklaşıma sahip olmak konusunda ortak bir tavır sergilerler.

Komüniteryen yaklaşım “farklılık” konusuna bakışta da Liberteryen yaklaşımdan ayrılır. Liberteryenler farklı yaşamları bir seçenek olarak görüp önemserlerken, Komüniteryenler farklılığı, içselleştirilmiş bir durum olarak alırlar ve “kişinin olduğu gibi kalmaya, hayatını bu şekilde sürdürmeye ve kendisini bunun tersine yönelten bütün ayartmalara direnmeye kararlı ya da mecbur oluşuna işaret etmektedir. Liberal “farklılık”, grubun bireysel özgürlüğü sınırlama gücünü temsil ederken cemaatçi teorinin vardığı yer ise, grubun bu gücünü istediği gibi kullanmasına imkân tanıyan bir boyuta sahiptir” (Bauman, 2000: 268, aktaran: Şan, 2006:310).

Komüniteryen yaklaşım, insan yaşamını özel yaşam-kamusal yaşam şeklinde ikiye ayıran liberteryenizme karşı çıkar. Liberalizmin ortak yararı, yurttaşlığa ilişkin siyasal erdemleri ve “iyi yaşamı” tanımlamak konusundaki yetersizliği, evrensellik, değer yansızlığı ve laiklik gibi iki yüzlülükten başka bir şey olmayan sahte ideallerin arkasına gizlenmiştir. Yurttaşın yaşamın özel ve kamusal alanlara ayrılmasını ve sosyo-politik düzenin ahlaki ve dinsel sorunlar karşısındaki sözde yansızlığı/ilgisizliğini (Üstel, 1999: 68-69, aktaran Şan, 2006:310) liberalizmin bu yetersizliğinin ürünü olarak gören komüniteryen yaklaşım yaşamın bütünlüğüne, değerlerden bağımsız olmayışına dikkati çeker.

Çokkültürlü Yurttaşlık ve Tanınma Politikası: Liberteryen ve Komüniteryen Çokkültürcülük Modellerine Birer Örnek

Liberteryen ve Komüniteryen çokkültürcülük tartışmaları genel olarak Will Kymlicka’nın “Çokkültürlü Yurttaşlık” ve Charles Taylor’ın “Tanınma Politikası” yaklaşımları etrafında cereyan eder. Bu iki modele, çokkültürcü yaklaşımların pratik iz düşümünü anlamak açısından genel olarak bakmakta fayda görüyoruz.

Will Kymlicka, Liberalizmin birey, toplum ve kültürel çeşitlilik konusundaki klasik yaklaşımlarını ve Komüniteryenizmin çokkültürcülük görüşlerini, eleştirel bir okumaya tabi tutan ve özgün bir teoriye sahip olan bu alandaki en önemli isimlerden biridir. Kymlicka, ilk olarak 1989 yılında yayımladığı “*Liberalizm, Toplum ve Kültür*” adlı eseri ve ardından 1995 yılında yayımladığı, “*Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarına İlişkin Liberal Bir Kuram*” adlı kitabı ile çokkültürcülük tartışmalarını liberalizm temelinde ele almış ve “**çokkültürlü yurttaşlık**” olarak adlandırılan bir model ortaya koymuştur.

Kymlicka, çokkültürlü yurttaşlık yaklaşımına temel teşkil eden liberalizmin temel ilkelerini şöyle belirler: insanların iyi bir yaşam sürmekte büyük çıkarı vardır. Bu, iki şeyi kapsar. İlki, hayatlarını içten, yani neyin yaşama değer kazandırdığına ilişkin değerlerine göre yaşamalıdır. İkincisi, hata yapabilecekleri ve gelecekte inançlarının yanlış olduğunu keşfedebilecekleri için bu inançları, sorgulamak ve değiştirmekte özgür olmalıdırlar. Bu iki ilke bir araya gelince bağımsızlığı oluşturur. Bağımsızlığa bağlılıkta liberal politika kuramının temelini oluşturur (Parekh, 2002:128).

Kymlicka, yalnızca bireylerin haklarla yükümlülüklerin taşıyıcıları ve ahlaki araçlar olabileceğini, toplumların kendilerine ait ahlaki konumları olmadığını ve üyelerinin iyi yaşam sürmesine

yaptıkları katkıya göre yargılanmaları gerektiğini ileri sürer (Parekh, 2002:128-129).

Kymlicka, insanların “kültürel yaratıklar” olmasını, cemaatçiler gibi, insanların kültürleri tarafından biçimlendirildiği şeklinde değil, insanoğlunun gelişimi için kültürün gerekli olduğu şeklinde anlar. Ona göre, kültür iki sebeple gereklidir. “İlk olarak kültür, insanların dünyasını tanımlayıp biçimlendirir, neyin değerli olduğuna ilişkin zekice kararlar verebilmelerini sağlar, onlara saygıdeğer roller önerir, anlamlı seçenekler sunar, yaşamlarını sürdürme biçimlerine ilişkin kararlarda rehberlik eder, seçme yeteneğini geliştirmeleri için gerekli zemini oluşturur ve bu ve diğer yollardan özgürlük ve bağımsızlıklarının kaçınılmaz bağlamını biçimlendirir. İkinci olarak kültür insanlara bir kimlik hissi verir, şartsız ve başarıya odaklı olmayan bir özdeşleşme ve aidiyet kaynağı oluşturur, insanların karşılıklı anlaşabilmesini sağlar, toplumsal dayanışma ve güveni artırır, kuşaklar arası bağı güçlendirir ve insan mutluluğuna aracı olur. İlk sav kültürün bağımsızlığı geliştiren rolünü, İkincisi ise insan mutluluğuna ve istikrarlı topluluklar yaratılmasına olan katkısını vurgular” (Parekh, 2002:129).

Kültürü insanın gelişimi için gerekli bir unsur olarak gören Kymlicka, kültürel çeşitlilik konusunu da iki temel ayırım çerçevesinde ele alır: “Birinci durumda kültürel çeşitlilik, daha önce özyönetimli ve belli bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmış kültürlerin geniş bir devlet çatısı altına sokulmasından doğar. Bünyeye katılan, benim “ulusal azınlıklar” dediğim bu kültürler genel olarak kendilerini çoğunluk kültürü yanında ayrı toplumlar olarak korumak isterler ve ayrı toplumlar olarak varlıklarını sürdürmelerini

sağlamak üzere çeşitli özerklik ya da özyönetim biçimleri talep ederler. İkinci durumda, kültürel çeşitlilik bireysel ve aile olarak göçten doğar. Bu göçmenler sıklıkla “etnik gruplar” adını verdiğimiz gevşek birlikler oluştururlar ve genel olarak büyük toplumla bütünleşmek ve bu toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmek isterler. Bu göçmenler etnik kimliklerinin daha fazla tanınması peşine düştüklerinde, amaçları büyük toplum yanında ayrı ve özyönetimli bir ulus olmak değil, kültürel farklılıklara daha fazla saygılı hale getirmek üzere büyük toplumun kurumlarını ve yasalarını değiştirmektir” (Kymlicka, 1998: 38).

Kymlicka, ulusal ve etnik farklılıklardan doğan bir “çokkültürlülük” anlayışını ele aldığını “kültür”ü “ulus” ya da “halk” ile eş anlamlı kullandığını belirttikten sonra, çokkültürcülük siyasetine temel teşkil edecek çokkültürlülüğü şöyle tanımlar: “Bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür” (Kymlicka, 1998: 49).

Kymlicka, bireysel haklar ile kolektif hakları karşı karşıya getiren yaklaşımı anlamsız bulur. Etnik ya da ulusal bir grubun hak talepleri iki boyutta ele alır: “iç kısıtlamalar”, “dış korumalar”. Birinci boyutu oluşturan iç kısıtlamalar, bir grubun kendi üyeleri karşısında talep ettiği hakları, ikinci boyutu oluşturan dış kısıtlamalar ise grubun toplum karşısındaki hak talepleri oluşturur. (Kymlicka, 1998: 73). Kymlicka, bir grubun, grup farkına dayalı üç tür haktan, özyönetim, çoketniklilik ve özel temsil haklarından birini, iç kısıtlama mı, dış koruma mı sağlamak

için talep ettiğini peşinen söylemenin mümkün olmadığını, bu taleplerin duruma bağlı olduğunu ve her iki amaca da hizmet edebileceğini belirtir. Bu nedenle de, bir etnik ya da ulusal grubun, grup dayanışması adına kendi üyelerinin özgürlüğünü kısıtlaması anlamındaki iç kısıtlamalara karşı çıkar. Bir grubun diğer gruplarla girdiği ilişkide, kendi varlığını ve kimliğini koruma amacını ifade eden dış kısıtlamaları ise gruplar arası adaletsizliğe neden olmadığı takdirde olumlu bulmaktadır (Kymlicka, 1998: 74-75).

Kymlicka, çok uluslu ve polietnik bir toplumun bir arada yaşamasının nasıl devam ettirileceği konusunda, polietnikliğin kolaylıkla çözümlenebilir bir sorun olduğunu ancak asıl sorunun çok ulusluluk olduğunu ileri sürer. Polietnikliğin üstesinden etnik azınlıkları ulusal kültürle bütünleştirerek kolaylıkla gelinebilir. Çoğunluktaki ve azınlıktaki uluslar ortak bir kültürü hatta bir dili paylaşmadıklarından, tarihsel anıları da farklı ve genellikle bölücü olur. Sahip oldukları aralarındaki derin farklılıklarla başa çıkmak için yeterli olmaz. Bu durumda Kymlicka'ya göre bu ulusların, çeşitliliklerini sevip ondan gurur duymaları ancak kısmen işe yarayabilir. Böyle bir toplum için tek umut, içindeki ana gruplar arasında “yeterince güçlü bir” karşılıklı özdeşleşme “hissi” geliştirilmesinde ve beraber yaşamaya devam etmeleri için onları teşvik etmesindedir. Eğer bunu yapmayı başarır ise bir geleceği vardır; eğer başaramazsa yıkılacaktır (Parekh, 2002:134).

Kymlicka (), liberallişmiş toplumsallık kültürünü, ulusu, ulusal kimliği, çokkültürcülüğün temeli olarak görür. Ulus-altı düzeydeki cemaatçi politikalara, insanların miras aldıkları sosyal rolleri,

değerleri, inançları sorgulamaktan, değiştirmekten men edeceği gerekçesi ile karşı çıkar.

Genel olarak Kymlicka'nın liberalizmin temel iddia ve ideallerinden fazla ayrılmadan, liberal teori içinde kalarak bireysel haklar yanında bireyin ait olduğu topluluktan kaynaklanan haklarını toplumun geneli ile olan ilişkisi içinde hiyerarşik bir sınıflamaya tabi tutarak “çokkültürlü yurttaşlık” kavramı altında modellediğini söyleyebiliriz.

Komüniteryen çokkültürcülük siyasetinin en önemli temsilcisi olan Charles Taylor, çoğulculuk ve çokkültürcülük konusundaki yaklaşımını “**Tanınma Politikası**” kavramsallaştırması altında modellemiştir.

Taylor'ın çoğulculuk anlayışı, insan haklarına dayalı anayasal demokratik devletin yapısındaki fiziki ve sembolik sınırların, ülke ve yurttaşlık anlayışının dışına taşar ve “farklı yaşam pratikleri içerisinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesi esasına” dayanır. Müsamahayı, katlanmayı ifade eden, bir hiyerarşi barındıran “hoşgörü” (tolerance) anlayışına karşı çıkan Taylor, eşdeğer saygı esasına dayalı, kültürel kimliklerin “tanınması”nı çoğulculuk olarak görmektedir. “Tanınma”, modern dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. “Şeref”ten “haysiyet”e geçişle, “monolojik” olarak değil, “diyalojik” olarak oluşan, dinamik bir potansiyeli barındıran, “bireyselleşmiş kimlik”in ürünü olarak tanınma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Diyalojik ve dinamik bireysel kimlik oluşturma sürecinin önünü açacak biçimde, kültürel farklılıkların siyasal tanı(n)masına imkan vermek (Köker, 2010:12-14), Taylor'a göre çokkültürcülüğün temelini oluşturur.

Tanınma iki önemli değişikliğe bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki değişikliğin ilki, şereften haysiyete geçişle halkların ve adlandırmaların eşitlenmesini talep eden, tüm vatandaşların eşit haysiyette olduğunu vurgulayan evrenselcilik politikasının gelişmesidir. İkincisi ise, modern kimlik kavramının gelişmesinin yol açtığı farklılıklar politikasının doğuşudur (Taylor, 2010:58).

Taylor, tanınma politikasının temelini oluşturan bu iki gelişmeden, evrensel haysiyet politikasının, vatandaşları birbirinden farklı kılan yollara iyice “gözlerini kapayan”, ayırım gözetmeme biçimleri için savaştığını; farklılık politikasının ise, ayırıcı özellikleri, farklı muamelelerin temeli olacak şekilde kabul edip yeniden tanımlamamızı istemektedir (Taylor, 2010:60). Ayrıca, Taylor (2010:62), her bireyin ve kültürün kendi kimliğini biçimlendirme ve tanımlama gizilgücünün varlığını kabul etmek ve bu güce eşit saygı göstermek gerektiğini savunmaktadır.

Taylor liberteryen kuramların, bireylerin toplum dışında kendi kendilerine yeterli olduğunu öne süren “son derede basit bir ahlak psikolojisi”ni temel almasını “atomlaşma” olarak ifade eder. Bireyler kendi kaderini belirleme becerilerini geliştirip yerine getirebilmek için hiçbir cemaat bağlamına gerek duymadığını ifade eden atomlaşma teorisinin aksine Taylor ise bu becerinin ancak belli bir toplumda, belli bir toplumsal çevre içinde yerine getirilebileceğini öne süren “sosyal tez”i savunur. Hatta bu sosyal tez liberal bir ilke olan “tarafsız devlet” düşüncesinden vazgeçer. Tarafsız devletin, kendi kaderini belirleme için gerekli toplumsal çevreyi yeterince koruyamayacağını, bu nedenle bilmesi için, bireysel kendi kaderini belirleme hakkına birtakım kısıtlamalar

getirmek gerektiğini savunur (Kymlicka, 2006: 346-48; aktaran Durdu, 2010).

Taylor, Modern toplumlarda yurttaşların eşitliği biçiminde ortaya çıkan kişisel özerkliğe değer veren yaklaşımla, somut bireylerin tikel bir kültüre ait olmalarından doğan otantiklik değerine vurgu yapan yaklaşım arasında bir gerilim yaşandığını dile getirir. Bireyin, bir yandan yurttaş olarak saygınlığının kabul edildiğini görürken, diğer yandan da belli bir tarihsel ortaklaşmaya üye olmasından kaynaklanan kendi otantikliğinin tanınmasını da bilmesi gerektiğini ileri sürer. İnsan yalnızca kendi topluluğu içinde kendini gerçekleştirebileceği için modern demokratik insan, varlığına anlam kazandıran kültürünün kamusal yaşamda tanınmasından mahrum kalmamalıdır. Kymlicka'nın yaklaşımına karşı çıkan Taylor, bireyin değil kolektifin önemli olduğunu savunur (Schnapper, 2005:536). Bireyin kimliğinin toplumsal hiyerarşideki konumu tarafından, değil diğerleriyle olan diyalojik ve dinamik süreç tarafında belirlendiği için, atomistik, farklılıkları görmezden gelen, sahici olmayan, eşit haysiyet politikası yerine, “tanınma politikası”ni önermektedir.

ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Genelde çokkültürcülüğe, özelde liberteryen ve komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımlarına yönelik eleştirileri ele almadan önce, yukarıda değindiğimiz kavramsal, kuramsal temelleri dışında, bu yaklaşımlara, tartışmalara zemin hazırlayan tarihi ve toplumsal koşullara, ontolojik ve epistemolojik temellere kısaca değinmekte yarar vardır.

Modern dönem insanların varoluş, eylem ve anlam dünyalarının “toplum” kavramı etrafında tanımlanıp, paketlenip uygulamaya konulduğu önemli bir dönemdir. Aydınlanma ile birlikte “toplumsal olan” ile ilgili olarak “ilahi” olanın yerine konulan “toplum” (Çiğdem, 2006:72) “insanların birlikte varoluşları ve bu birlikte oluşun mümkün ve muhtemel sonuçları”nı (Çiğdem, 2006:44) ifade eden, bir gerçekliğin yansız bir yansıması değil, bir dönemin çatışmalarının çözümü, ideallerinin, ideolojilerinin, projelerinin temellendirildiği rafine bir paketleme ve servis biçimidir.

Geleneksel bütün bir varoluş biçimlerinin, çerçevelerinin, bir arada/birlikte yaşama kalıplarının kavramlarının modern dönemle birlikte “toplum” kavramı etrafında yeniden yeni bir formda icadı ile karşı karşıya kalırız. Toplum içinde bireylerin tanıma, tanımlama ve tanınma aracı olarak ortaya çıkan kimlik konusunda Anık (2012:9-10) bireysel kimlik, grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik ve medeniyet kimliği tasnifini yapıyor ve bu kimliklerin farklı zaman, mekan ve muhatap koşullarında bireyde baskın durumda olduğuna işaret ediyor ve şu tespiti yapıyor, klasik sosyoloji geleneği toplumsal-ulusal kimliği yüceltirken diğer kimlikleri tek başına değer ifade etmeyen unsurlar olarak görüp dışlamıştır.

Toplumun icadıyla birlikte bireyi veya toplumu önceleyen yaklaşımların oluşturduğu bir dikotomi ortaya çıktı ve ayrıntılı tartışmalar yaşanmaya başladı. Bu dikotominin biraz farklılaşarak da olsa çokkültürcülük yaklaşımlarında da sürdüğünü görmekteyiz. Bireyi önceleyen liberal yaklaşımlar birlikte yaşamayı birey üzerinden temellendirdiler. Toplumu (cemiyeti) olmasa da topluluğu (cemaati) önceleyen komüniter yaklaşımlar ise

birlikte yaşamayı bireylerin var olabildiği temel ve sahici bir kategori olarak gördükleri topluluklar üzerinden temellendirdiler.

Dikotomiler ait oldukları konuya alana ilişkin farklı yaklaşımların göz ardı edilmesine, ufukların daralmasına, sahiciliğin kaybolmasına yol açma ihtimali taşımakla birlikte bu sorun bilindiği takdirde zihinsel, fikri sınırların o alanda en uç noktaya taşınması, zenginleşmesi anlamında önemli role sahip olabilirler. Liberteryen-Komüniteryen dikotomisi de bu bağlamda okunabilir.

Modernizmin krizine, ideallerinin hüsrarla sonuçsuz kalışına dikkatleri çeken düşünürler modernizmin toplum tasarımının da krize girdiğini, toplumsalın iflasını, sonunu ilan ettiler (Baudrillard, 2006). Birarada birlikte yaşama konusunda modern toplum tasavvurunun ürettiği sorunlar girdiği krizler postmodern kitle tasavvurunun piyasaya girmesine zemin hazırladığı gibi, modern ve postmodern bir arada yaşama teorilerinin karşılıklı eleştirilerle şekillenmesine yol açmıştır. Liberteryen yaklaşım toplum tasavvurundan vazgeçmeden bireyi var etmeye çalışırken, komüniteryenler toplum ve insan tasavvurunun eleştirisi üzerinde topluluklara dikkatleri çeken bir yaklaşım ortaya koyuyorlar. Liberteryen çokkültürcülük modern “toplum”un krizini toplum tasavvurunun çerçevesini, devlet ve birey ile ilişkisini yeniden tanımlayarak aşmaya çalışmaktadır. Komüniteryen çokkültürcülük ise modernizmin toplum idealinin sonunu kabullenmekte, toplum tasavvurunun çerçevesinin muğlâklığına devlet ve birey ile ilişkisindeki sorunlarına işaret ederek toplum altı kategorilere, topluluklara-cemaatlere dönmekte, onları yeni bir biçimde mevcut koşulları temellendirecek şekilde tanımlayıp yorumlayarak postmodern dönem ait,

modern imkânları kullanıp genişleten, bir birarada/ birlikte yaşama projesi önermektedir.

Kimliklerin tek bir kimlikte, toplumsal ulusal kimlikte toplandığı eritmeye çalışıldığı modern dönem sürekliliği sağlayamadığı, çeşitli sebeplerle krize girdiği için – sömürgelerin bağımsızlığı, uluslar arası göçler, kitle iletişim araçlarının, enformasyon, ulaşım vb teknolojilerin gelişimi yaygınlık kazanması, farklılıklarla karşılaşma alanlarının, oranlarının artması gibi nedenlerle- bireylerin farklı kimlikleri gündeme gelmeye başladı. Bu sayılan faktörlerin yanı sıra çok boyutlu çok yönlü bir süreç olan küreselleşmenin de etkisiyle “toplum” özgün koşullarının dışında yeni boyuta geçmiştir. İnsanların birlikte varoluşları bu dönemsel kalıbın yorumlanıp genişletilmesini ya da terk edilerek bu kalıp dışında yeni tanımlamalar ve modeller geliştirilmesini bir ihtiyaç haline getirmiştir. Çokkültürcülük tartışmaları bu sorunlara cevap arayışın sonucu olarak sosyal bilimlerin, sosyal politikaların gündemine gelmiştir. Bu nedenle çokkültürcülük tartışmalarını görmezden geleerek, reddederek modern toplumların/ulusların mevcut durumlarını, en azından eski rahatlığıyla sürdürmesinin imkânı kalmamıştır.

Çokkültürcülük tartışmalarını komplocu bir yaklaşımla ele almak, manipülatif bir tartışma olarak görmek, popülist, akademik yapay bir gündem olarak değerlendirmek, değişimi görmemek olur. Bu, insanlığın farklılıkları ile çatışmadan bir arada, birlikte yaşaması yönündeki çabaların, arayışların zaman ve mekan üstü bir çözümü varmış gibi, dondurulmasına yol açar. Sorunların göz ardı edilmesine, kronikleşmesine ve böylece daha büyük sorunlar olarak önü alınamaz bir şekilde gün yüzüne çıkmasına sebep olur. Bu

nedenle, genelde çokkültürcülük yaklaşımlarını önemsemek, özeldir bu iki yaklaşımı ufuk açıcı bir dikotomi olarak kendi tarihi toplumsal siyasi, iktisadi kültürel koşulları içinde değerlendirmek ve günümüzde karşı karşıya olduğumuz ya da olabileceğimiz sorunlar için bize bir takım done-ler sağlayabilecek bir tartışma olarak ele almak gerekmektedir.

Çokkültürcülüğe yönelik farklı kaynaklardan, çeşitli bağlamlarda birçok eleştiri yapılmaktadır. Bu eleştiriler teorik, bilimsel, felsefi düzlemde olduğu kadar, pratik, ideolojik, siyasi zeminden de kaynaklanmaktadır. Bunların yanı sıra çokkültürcülük kavramı farklı tarihi, sosyal koşullara sorunlara sahip toplumlarda farklı anlaşılma - kiminde etnik kimlikleri ifade etme aracı, ulusal cemaatler arasında güçlerin paylaşımı, marjinal sosyal grupların talepleri kiminde ise dinsel inançların ifadesi, yaşanılması, kültürel kimliklerin önyargı ve ayrımcılık korkusu olmadan ifade edilmesi anlaşılma,- buda farklı eleştirileri beraberinde getirmektedir.

Burada, önce liberteryen bir model olarak çokkültürlü yurttaşlık modeline, komüniteryen bir model olarak tanınma politikasına ve sonra da genel olarak çokkültürcülük yaklaşımının kendisine yöneltilen temel eleştirileri özetleyelim.

Liberteryen ve komüniteryen yaklaşım birbirlerinin eleştirisi konumundadırlar. Bu eleştirileri tekrarlamadan “çokkültürlü yurttaşlık” ve “tanınma politikası”na yöneltilen birkaç eleştiriyi şöyle sıralayabiliriz. Kymlicka'nın çokkültürlü yurttaşlık modeline yönelik temel eleştirilerden biri kültüre yaklaşımı konusundadır. Bu yaklaşımda kültür, bireyi belirleyen asli unsur olarak değil, bireyi biçimlendiren etkin bir unsur ola-

rak görülür. Parekh (2002:140), Kymlicka'nın kültürel çeşitliliğe yönelik araçsal bir yaklaşım sergilediği, diğer kültürleri birer seçim nesnesi olmak dışında önemsemediği için eleştirir. Ayrıca kültürel hakları tartışmalı bir hiyerarşik yapıya sokmasını problemli bulur. Şan (2006:228) ise, çokkültürlü yurttaşlık modelinin, ayrımlaşma derecesi yüksek toplumlarda ulusal birlik ve beraberliğin sağlanması konusunda tatminkâr bir cevap veremediğine, etnik ve ulusal grupların birçok taleplerinin liberal bireysel özgürlük ve sosyal adalet ilkeleriyle çelişmediği gibi oldukça iyimser bir tutuma sahip olmasını eleştirmektedir.

Taylor'ın tanınma politikası ise, toplulukları önceleyerek, bireysel hakların tartışmalı duruma gelmesine yol açtığı, liberal gelenekten uzaklaştığı için eleştirilir. Toplulukların ön planda olmasının ulusal birliği parçalayıcı, insan haklarına zarar verici bir boyuta ulaşabileceğini Rockefeller (2010:107), Quebec örneğinden hareketle eleştirmektedir. Komüniteryen çokkültürcülük bir yanıyla da bireysel hakları kısıtlayan, farklılıkları yok eden bir siyasete dönüşme riski taşımaktadır. Durdu (2010), tanınma politikasının, birbirinden farklı kültürlerin, cemaatlerin bir devlet çatısı altında yan yana yaşamaları hususunda sorunlu olduğuna, her kültürün ve cemaatin kendi değerlerini yaşatmak üzere sonuna kadar mücadele edeceği ve buna hakkı olduğu düşünüldüğünde bu politikanın farklı cemaatlerin çıkarlarının çatışmasına yol açacağı tespitini dile getirmektedir. Kültürlerin birbiriyle çatışan isteklerini aynı anda talep etmesinin bir çözümsüzlük, adaletsizlik ve çatışma getirme potansiyeli taşıması, "tanınma politikasının" cevapsız, zayıf yanlarından birini oluşturmaktadır.

Çokkültürcülüğe yönelik eleştiriler temelde genel olarak milliyetçi, muhafazakâr, ulusalcı, ırkçı, sol, Marksist düşüncelere dayanır. Anık (2012:91-92) bu eleştirileri özetle şu şekilde sıralamaktadır. Milliyetçi, muhafazakâr, ulusalcı, ırkçı yaklaşımlar çok kültürcülüğü, ulus devleti zayıflatan, ulus birliğini zedeleyen, toplumu balkanlaşmaya götüren, ülkeyi içerdeki yabancıların istilasına açan, siyasi ve kültürel açıdan tahrip edici, Batı'nın Batı-dışı devletleri zayıflatmak için kullandığı bir yaklaşım, tehlikeli bir süreç olarak eleştirmektedirler. Sol, Marksist yaklaşımlar ise çokkültürcülüğü, altyapının ürünü olan, yapay, komünist aşamada aşılması gereken kimlik türlerini ön plana çıkararak insanı, özünü açıklamaktan ziyade gizlemeye yönelik bir işlev gördüğü, çok uluslu küresel kapitalizmin kültürel kurmacası, ideolojisi olduğu, Avrupa merkezci, mesafeli bir ırkçılık olarak eleştirmektedirler. Çokkültürcü politikalara, komüniteryen ve liberteryen ayrımı yapmadan, genel olarak getirilen şu eleştirileri de sayabiliriz; liberal modernitenin temsil ve dağıtım sisteminden kaynaklanan eşitsizlik ve adaletsizlik sorunlarının çözümünün salt kültürel olduğu ileri sürülmekte, kültür adeta sihirli bir değnek haline getirilmektedir (İrem, 2006:58). Bu durum bazen sorunların bizzat kültürden kaynaklandığı gerçeğini, iktisadi, siyasi ve sosyal eşitsizlik ve adaletsizliklerin kültürel farklılıkların önplana çıkartılarak gizlendiğini görmemizi engellemektedir. Çokkültürcülük, toplumdaki eşitsizlikleri pekiştirme olasılığı taşıdığı, yok etmeye çalıştığı kültürel farkları, ayrımcılıkları yeniden ürettiği gerekçesiyle de eleştirilmektedir (Somersan, 2004:137). Çokkültürcülüğün popüler ve ateşli eleştirmenlerinden olan Zizek (2001: 165-168) küresel kapitalizmin ulus-devlet metropolünü

sömürgeleştirmeden sömürgeleştirme paradoksunu içerdiği gibi çokkültürcülüğün de, kendi tikel kültüründe kök salmadan yerel kültürlerle karşı tepeden bakan Avrupamerkezci mesafe ve/veya saygı tavrını içerdiğini, tekzip edilmiş, tersine çevrilmiş, göndermesi kendinde bir ırkçılık biçimi olduğu eleştirisini yapar. Zizek çokkültürcülüğün, öteki kimliklere saygı duyma politikası ile topluluklar ve cemaatler arasına belirli bir mesafe koyarak onların içine kapattığını, bunun da açık olmamakla birlikte mesafeli bir ırkçılık barındırdığını ileri sürer. Temel olarak Zizek, çokkültürcülüğü küresel kapitalizmin kendisine yönelik eleştirileri ortadan kaldırmaya yönelik kullandığı manipülatif bir strateji, kapitalizmin yeni emperyal ideolojisi, olarak eleştirilerinin hedefine oturtur. Çokkültürcülük, demokratik teoriden ziyade yeni faşist, sağ, muhafazakâr ve dinci teoriye yaklaşmakla, onların sosyal ve siyasal politikalarına zemin hazırlamakla da eleştirilmektedir (İrem, 2006:46). Son bir eleştiri olarak, modernizmin kapitalist ve komünist ideolojiler dikotomisinin, dünyanın batılılaştırılmasında oynadığı rol gibi çokkültürcülüğün de liberal dünya görüşünü mutlaklaştırmaya yönelik, birey (liberteryen) ve topluluk merkezli (komüniteryen) dikotomik bir dünya tasavvuru üreten, bunu tüm toplumlara dayatan bir politika olarak okunabileceği eleştirisini dile getirebiliriz.

SONUÇ

Liberal düşünce geleneği içinde farklılıklarla bir arada yaşama konusunda karşılaşılan sorunlar üzerine yürütülen gerek teorik tartışmalar, gerek politik uygulamalar, bu alanda iki temel yaklaşımı gündeme getirmiştir. Klasik liberalizm, farklılıkları bir gün ortadan kalkacak nüanslar

olarak görüp hoşgörü ile karşılama yaklaşımına sahiptir. Bu yaklaşımı yetersiz görüp, genişletmek ve çağın sosyal, siyasal sorunlarına daha gerçekçi çözümler bulmak için Rawls'ın adalet kuramı etrafında öneriler sunan düşünürler Liberteryen bir modelin gündeme gelmesine zemin hazırlamışlardır. Liberteryen teorinin tezlerini yetersiz bulan, eleştiren bir takım düşünürler de liberal tezlerle dikotomik bir karşıtlık oluşturan ve çokkültürcülük yaklaşımlarına canlılık katan bir yaklaşım olarak Komüniteryen yaklaşımı ortaya koymuşlardır.

Özetle Liberteryen çokkültürcülük yaklaşımı, bir arada yaşamak için bireysel hakların adil bir şekilde dağıtılmasını yeterli bulurken, komüniteryen çokkültürcülük yaklaşımı hakların dağıtımının bireysel temelde dağıtımının yetersiz olduğunu, bireyin, kimliğinin bir kültür içinde varolduğu için, bireyi var eden topluluktan bağımsız hak dağıtımını olamayacağını ileri sürer.

Liberteryen ve Komüniteryen çokkültürlülük yaklaşımları, tüm eksiklikleri, kusurları ve sorunlarına rağmen farklılıklarla bir arada yaşama konusunda, Batı merkezli sosyal ve siyasal sorunlara, teorik ve pratik düzlemde yine Batı'nın tarihi ve toplumsal, ontolojik ve epistemolojik veri tabanından hareketle öneriler sunan önemli iki yaklaşım olarak karşımızda durmaktadır. Bu da bir arada yaşama konusunda yeni yaklaşımları, tartışmaları besleyecek bir zemini bizlere sunmaktadır. Liberal zeminde Batı'nın tarihi ve toplumsal tecrübesinden hareketle öneriler ileri süren bu yaklaşımlar bize bir toplumda, sosyal bütünleşmeyi sağlayacak değerlerin, toplumun bütününe yayılmadıkdan sonra ne bireysel ne de topluluklar temelinde bir haklar teorisinin

toplumsal bütünleşmeyi tehdit etmeden ortaya konamayacağını göstermektedir. Bu dikotomi bize, batı-dışı toplumlara, kendi tarihi ve toplumsal tecrübelerimiz ışığında, bireyi ne ona büyük bir imkanlar çerçevesi sağlayan cemiyetten ne de onu kültürel anlamda var eden cemiyetin bir alt kategorisi olarak cemaatten bağımsız biçimde ele almayan, holistik bir haklar teorisi, birlikte yaşama modelleri geliştirmemiz gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

ANIK, M., (2012).

Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul.

BALI, A. Ş., (2001).

Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet -Öteki İle Barış İçinde Yaşamak-, Çizgi Kitabevi, Konya.

BAUDRİLLARD, J., (2006).

Sessiz Yiğınların Gölgesinde -Toplumsalın Sonu-, Doğu-Batı Yay., Ankara.

BAUMAN, Z., (2000).

“Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları”, Çev. Mehmet ÖZAY, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BERTEN, A., DA SİLVEİRA P., POURTOİS, H., (2006).

Liberaller ve Cemaatçiler, Dost Kitabevi, Ankara.

CANATAN, K., (2009).

“Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 2/6 Winter 2009, s.80-97.

ÇİĞDEM, A., (2006).

Toplum: Kavram ve Gerçeklik, İletişim Yayınları, İstanbul.

DURDU, Z., (2010).

Küresel Siyaset Ve Çokkültürcülük, YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Nisan, 2010, s. 27-50.

DOYTCHEVA, M., (2009).

“Çokkültürlülük”, Çev: Tuba Akıncılar Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul.

HABERMAS, J., (2002).

“Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları, Çev: İlknur Aka, YKY, İstanbul.

HAZIR, M., (2012).

Çokkültürcülük Teorisine Çağdaş Katkıları ve Bireysel Haklar-Grup Hakları Ekseninde Çokkültürlülüğü Tartışmak, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:7, Sayı:1 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İREM, N., (2006).

“Post modern ve Çokkültürcü bir Alan Olarak Avrupa Birliği: Teknikleşen Siyaset ve Ulusal Demokrasilerin Açmazı”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 3, Sayı:9 , Bahar 2006.

KÖKER, L., (2005).

“Charles Taylor: Kimlik/Fark Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı”, Çokkültürcülük: Tanıma Politikası (İç), Der: A. Gutman YKY, İstanbul.

PAREKH, B., (2002).

Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Phoenix Yayınevi, Ankara.

ROCKEFELLER, S. C., (2005).

“Yorum”, Çokkültürcülük: Tanıma Politikası (İç), Der: A. Gutman YKY, İstanbul.

SOMERSAN, S., (2004).

- “Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
SCHNAPPER, D., (2005).
“Öteki İle İlişki”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: A. Sönmezay, İstanbul.
ŞAN, M. K., (2006).
“Küreselleşme Çağında Farklılık ve Çokkültürlülük Siyaseti”, Avrupa Günlüğü, 2006/8, ss.299-335.
TAYLOR, C., (1995).
Modernliğin Sıkıntıları, Çev:Uğur Carbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
TAYLOR, C., (2010).
“Çokkültürcülük: Tanıma Politikası”, Der: A. Gutman, 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TUNÇEL, A., (2011).**
“Liberalizm ve Toplulukçuluk”, Siyaset Felsefesi-II, Editör: Harun Tepe, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. ss.2-25.
ÜSTEL, F., (1999).
“Yurttaşlık ve Demokrasi”, Dost, Ankara.
YÜRÜŞEN, M., (1998).
“Çeşitlilikten Özgürlüğe Çokkültürlülük ve Liberalizm”, Liberte Yay., 1998, Ankara.
ZİZEK, S., (2001). “Çokkültürlülük Ya Da Çok Uluslu Kapitalizmin Kültürel Mantığı”, Çev. T. Birkan, Defter, Yıl 14, Sayı 44, Yaz 2001.

TÜKETİCİLERİN ÇEVRE VE SOSYAL DUYARLILIKLARI ÇERÇEVESİNDEKİ TUTUMLARININ, DAVRANIŞLARININ, BİLİNÇLERİNİN VE FİRMALARIN YAPMIŞ OLDUKLARI SOSYAL VE ÇEVRESEL UYGULAMALARA KARŞI SATINALMA TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ

Yeliz BAŞ¹ Abdullah ÖZTÜRK²

**Betül AYRANCI² Canpolat ÇALIŞKAN² Fatih TANYEL² Doğan AKSU²
Mustafa YILMAZ² Mehmet EREN²**

¹Düzce Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, Gölyaka M.Y.O., Pazarlama Programı

²Düzce Üniversitesi, Öğrenci, Gölyaka M.Y.O., Pazarlama Programı

Özet: Ülkemizde yaşanan çevresel ve sosyal sorunlar, her geçen gün artarak, gerek sosyal medya, gerek sivil toplum örgütleri ve dernekler ve gerekse de bireyler tarafından yoğun rağbet gösterilen gündemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem hükümet yetkilileri hem de gönüllü işletmeler aracılığıyla sosyal ve çevresel konular içerikli faaliyet, olay ve reklamlara sık sık maruz kalmaktayız. Kimi zaman bu aktivitelerden habersiz kalmakta kimi zaman ise bu aktivitelerin içinde kendimizi dahil bulmaktayız. İş dünyası bu konular üzerine sürekli dikkati çekmekte ve tüm işletmelerin sosyal ve çevresel duyarlılıklarını destekleyici yeni rekabet mecraları yaratmaktadır. Tüketiciler sadece birer birey olarak düşünülmemelidir. Toplumun sosyal bir varlığı olarak da tüketiciler tatmin edilmeli ve her bakımdan kapsamlı olarak yaratılacak firma imajında bu konular gözden kaçırılmamalıdır. Tüketicilerin duyarlı oldukları sosyal ve çevresel sorunlar ve bu sorunlarla ilgili yasalardan haberdarlıkları ile işletmelerin bu konularda yapmış oldukları faaliyetlere karşı tutumlarını ve davranışlarını ortaya koyarak işletmelerin daha etkili sosyal ve çevresel faaliyetler gösterebilmeleri ve bunları etkili bir şekilde tanıtılabilmeleri adına önerilerde bulunulması bakımından araştırmamızın önemli katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Araştırmada, Düzce İlinde ikamet etmekte olan ve rastgele seçilen 401 kişi üzerinde yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Veriler SPSS 15.0 programında One-Way ANOVA ve Tukey testleri ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sorumluluk, Satınalma, Kurumsal kimlik, Çevre duyarlılığı, Sosyal duyarlılık

Examining of Consumers' Social and Environmental Susceptibility, Attitudes, Behaviors, Consciousness And Purchasing Preferences Against Social And Environmental Activities Made By Enterprises

Abstract: The environmental and social problems occurring in our country are seemed as highly rated agendas by social media, non-governmental organizations, foundations and individuals. We are exposed frequently to advertisements, activities and events concerning environmental and social issues through governments and voluntary enterprises. Sometimes we live uninformed about these applications, sometimes we found ourselves inside of them. Business world creates new competition means supporting social and environmental sensibilities of businesses. Consumers usually considered as only single individuals, however, they have to be seemed also as the members of the society. The firms also have to take this situation of the individuals into consideration. The contribution of our study to the social sciences literature

would be stated as: the awareness of consumers about social and environmental issues and legislation concerning those problems; awareness of consumers about activities made by private enterprises concerning social and environmental issues; and recommendations to the enterprises about realizing and advertising their activities concerning social and environmental issues more efficiently. In this study, questionnaires were conducted face to face to randomly chosen 401 citizens inhabiting in Düzce province. The data have been analyzed by SPSS 15.0 program through One-Way ANOVA and Tukey tests.

Keywords: Social Responsibility, Purchasing, Institutional Identity, Environmental Sensitivity, Social Sensitivity

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler ve artan rekabet, firmaları yeni arayışlar içerisine sürüklemekte ve bu durum firmaları imaj yaratma ve topluma fayda sağlamaya yönelik araştırmalar yapmaya yöneltmektedir. Tüketiciler için sosyal duyarlılık ve çevre duyarlılığı önemli kavramlar haline gelmiştir. Bazı kaynaklara göre temiz ve sağlıklı bir çevre toplumun ödün vermeyeceği bir konudur. Kirletilen ve çirkinleştirilen bir çevrede toplumun sağlıklı ve mutlu olması beklenmemektedir. Atıkları ile çevreyi kirletmeyen, gürültü kirliliğine yol açmayan, ürettikleri ile topluma zara vermeyen işletmeler çağa uygun ve sorumluluk bilincine sahip kuruluşlar olarak görülmektedir. Yeşil pazarlama, rekabetçi modern iş alanlarının ana trendlerinden birisidir. İşletmelerin çevreye duyarlı ürünler üreterek müşteri ve toplum yararına faydalar sunarak tüketicilerini memnun etme faaliyetleridir. (Soonthonsmai, 2007). Peatie (1995) ise yeşil pazarlamayı, toplum ve tüketici için gereklerin ayrıştırılması, tanımlanması ve memnun edilmesi sorumluluğunun bir yönetim süreci olarak tanımlamaktadır. Yeşil tüketici ise çevresel konulara ilgili ve çevresel sorunların farkında olan kişilerdir. Bunlar, genellikle dilekçeler organize etmekte, üretici firma ve perakendecileri boykot etmekte ve evrenin korunmasında aktif rol almaktadırlar. Buradaki anahtar nokta

işletmelerin bu özel tüketici segmentini değerlendirmeye alabilmeleridir (Lau ve Tan, 2011). Yapılan araştırma sonuçlarına göre tüketicilerin ürün kalitesi dışında sosyal duyarlılık ve çevre duyarlılığına önem verdikleri görülmüştür. Philip Kotler, Cisco System'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre daha temiz hava ve milyonlarca tasarruf adı verilen bir enerji koruma programı işletme maliyetlerinde yılda yaklaşık 4.5 milyon dolar tasarruf sağlamaktadır (Kotler ve Nancy, 2006: 11). Bu doğrultuda firmalar hem tasarruf ederek hem de maliyetlerini azaltarak kar ve imaj sağlamaktadırlar. Ar ve Tokol'un yapmış oldukları bir araştırmada Türkiye'de bulunan tekstil sektöründeki ihracatçı işletmelerin yeşil pazarlama uygulamaları ile elde ettikleri kazanımları ortaya konulmaya çalışılmış ve Türkiye'nin ihracat rakamlarına göre ilk 1000 işletme arasına giren 153 tekstil işletme yöneticileri üzerinde uygulanan bu araştırmaya göre tekstil işletmeleri yeşil pazarlama stratejilerini uygulayarak pek çok kazanç elde etmiş ve bu kazançlar uluslar arası pazardaki kârlarını büyük oranda etkilemiştir (Ar ve Tokol, 2007: 31).

Toplum ve tüketici öğeleri göz önünde bulundurulmuş bir araştırmaya göre, tüketicilerin %34'ü dünyayı daha iyiye götürmek için bir şeyler yapan şirketler hakkında pozitif bir imaja sahip olduklarını düşünmektedirler. Yetişkinlerin

%75'i önem verdikleri bir sosyal amaç ile birleşik ürünü daha fazla olasılıkla satın alabileceklerini dile getirirken, %66'sı önem verdikleri bir sosyal amacı desteklemek için marka değiştirebileceklerini, %64'ü ise sosyal bir amaca yönelik pazarlamanın şirket faaliyetlerinin standart bir prosedürü haline gelmesi gerektiğine inandıklarını belirtmişlerdir (Kotler ve Nancy, 2006: 11). Yapılan araştırmalar şunu göstermiştir ki, firmaların sosyal duyarlılık ve çevre duyarlılığına karşı tutarlı olmaları, tüketicilerin alışık oldukları satın alma davranışları ve bağlı oldukları firmalardan vazgeçme eğilimini gösterme olasılığını arttırmaktadır. Çevre duyarlılığı kadar sosyal duyarlılık da işletmeler için anahtar kavramlardandır. Her geçen gün farklılaşarak artan toplumsal sorunlar sosyal bir birey olarak tüketicilerin tutumsal ve davranışsal duyarlılıklarını etkilemektedir. Bu duyarlılıklar çerçevesinde bireyler, firmaların da topluma hizmet eden bir kurum olarak sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğine inanmakta ve firmalara karşı tutum ve davranışlarında bu duyarlılıkları etkili olmaktadır. Ünlü bir firma olan American Express'in açlığa karşı başlattığı yardım kampanyası o kadar etkili olmuştur ki, bir kart sahibi; "Yaptığım her harcamanın açlığa karşı katkıda bulunacağını bilerek Noel döneminde American Express kartımı kullanmak beni gururlandırdı" şeklindeki ifadesi ile kampanyayı en etkili şekilde desteklediğini belirtmiştir (Harvard Business Review, 2005:7). Araştırmalar ve kaynaklara bakıldığında çevre duyarlılığı ve sosyal duyarlılığın işletmelere sağlayacağı faydalar şu şekildedir; hisse senetlerinde değer artışı, yeni pazara girme kolaylığı, etkin risk yönetimi, rekabet avantajı, marka değerini arttırma, iş birliklerinin gelişimi, itibar sağlama, müşteri sadakati, toplumsal

saygınlık, faaliyetlerde etkinlik, karlılıkta artış, verimlilik ve kalite artışı (Aktan, 2006: 120). İşletmelerin çevre duyarlılığı ve sosyal duyarlılığa verdikleri önem sayesinde işletmeler hem uzun süreli imaj hem de kar sağlayabilmektedirler. İşletmeler, tüketicilerini hedef pazarlarında tutabilmek adına çevre ve sosyal duyarlılığa yönelik faaliyetler gerçekleştirmelidirler. Bunun yanı sıra işletmelerin toplumun ahlak kurallarına uymaları ve sosyal, kültürel çevre için yardım ve destek sağlamaları işletmelerin toplumda kabul görmelerini sağlayabilecektir (Ay ve Sati, 2011). Tüketicileri önemli biçimde etkileyen bir diğer etmen ise ekonomik durumdur. Doğal kaynakların sınırlı olması hem ekonomiyi hem de insanları etkilemektedir. İnsanların çevre ve sosyal sorunlarını en aza indirebilmesi için bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Firmaların sosyal duyarlılık ve sosyal sorumluluğun yanı sıra çevre duyarlılığı ve çevre bilincinde olmaları gelişen pazar ve artan rekabette hem firmaların isimlerini öne çıkartacak hem de tüketicilerin bilinçli olmaları durumunda, ürün satın almalarında etkili olabilecektir. Bu şekilde hem tüketici hem de firma kazanabilecektir. Çevre Bilgisi, bireylerin çevre kanunu, çevre ile ilgili faaliyetler ve çevre yetkinlikleri ile ilgili bilgi sahibi olmaları olarak yorumlanmaktadır (Boerschig ve Deyoung, 1993: 17). Bu üç seviyedeki farklı bilgi düzeyleri çevresel davranışlarını da farklı bir şekilde etkileyecektir. Ancak bu çalışmada genel anlamda tüketicilerin çevresel problemlerin çözümsüzlüğünün sonucunda açacağı sonuçlardan bilgi sahibi olmaları değerlendirilmektedir. Araştırmacılar, çevre eğitimleri ile çevre bilincinin artırılmasının çevresel tutumları ve davranışları etkileyeceğini düşünmektedirler. Ayrıca sosyal bilinç de yine tüketicilerin sosyal

sorunların yapıları ve çözümsüzlüklerinin sonuçları ve sosyal haklar ile ilgili kanunlardan haberdarlıkları ile değerlendirilmektedir. Tüketici tutumlarının değerlendirilmesinde en yaygın olarak kullanılan Fishbein'in tanımlamasına göre tutum, bir davranışa karşı inançların gücü ve bu inançların bir değerlendirmesidir. (Fishbein, 1967). Rosenberg ise bir hedefe karşı olan inançların bütünü olarak tutuma açıklık getirmektedir. Bir kişi kendisine verilen bir hedefe pozitif ya da negatif etkiyle cevap verme konusunda görece olarak sabit bir eğilim gösterdiğinde, böyle bir eğilime, değeri belirlenmiş bir durumu engelleyen ya da elde edilen bu hedefin potansiyeli ile ilgili inançlar tarafından oluşturulmuş bir bilişsel yapı eşlik etmektedir. Bu nedenle, verilen bir hedefe

doğru güçlü ve sabit pozitif etki, bu hedefin belli sayıda önemli değeri elde etmeye yönlendireceği inancıyla bağdaştırılırken, bir hedefe doğru güçlü negatif etki, bu hedefin önemli değerlere ulaşmada engel olma eğiliminde olduğu inancı ile bağdaştırılabilmektedir. İlimli pozitif veya negatif etkiler ister daha az önemli değerler ister daha çok önemli değerler olsun tutum nesnesi ile ilgili inançlarla ilişkilendirilmelidir (Rosenberg, 1956: 368). Bu araştırmada tüketicilerin sosyal ve çevresel tutumu, sosyal sorunlar ve çevresel sorunlarla ilgili olarak olumlu veya olumsuz düşünceleri ile değerlendirilmektedir. Çevresel ve sosyal davranışları ise sosyal duyarlılık ve çevresel duyarlılık adına bireysel aktiviteleri dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

LİTERATÜR

Yazar Adı	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Konu
Jack Arbuthnot, Sandra Lingg	1975	International Journal of Psychology	A Comparison of French and American Environmental Behaviors, Knowledge and Attitudes
Gerald R. Cullen and Trudi L. Volk	2000	The Journal of Environmental Education	Effects of an Extended Case Study on Environmental Behavior and Associated Variables in Seventh and Eight- Grade Students
Yeong-Hyeon Hwang, Seong-Ilkim and Jiann-Min Jeng	2000	The Journal of Environmental Education, Korea	Examining the Causal Relationships Among Selected Antecedents of responsible Environmental Behavior
Julie Anne Lee	2000	Journall of Consumer Psychology Hawaii, Manoa	Adapting Triandis's Model of subjective Culture and Social Behavior Relations to Consumer Behavior
Juri Uljas	2001	Trames, Estonia	Social Identity Influences on Environmental Attitudes and behaviors
Michael Jay Polonsky , Wayne Binney , John Hall	2004	Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing	Developing Better Public Policy to Motivate Responsible Environmental Behavior An Examination of Managers Attitudes and Perceptions Towards Controlling Introduced Species
Canan Ay, Zümrüt Ecevit	2005	Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Türkiye	Çevre Bilinçli Tüketiciler (Environmentally Conscious Consumers)
Elvan Alp, Hamide Ertepinar, Ceren Tekkaya, Ayhan Yılmaz	2006	International Research in Geographical and Environmental Education, Turkey/Ankara	A Statistical Analysis of Children's Environmental Knowledge and Attitudes in Turkey

Ronald E. Berenbeim	2006	Putting It All Together, The Conference Board, New York	Business Ethics and Corporate Social Responsibility
Stewart Barr and Andrew W.Gilg	2007	Swedish Society for Anthropology and Geography	A Conceptual Framework for Understanding and Analyzing Attitudes Towards Environmental Behaviour
Soyoung Kim and Yoo-Kyoung Seock	2009	International Journal of Consumer Studies	Impacts of Health and Environmental Consciousness on Young Female Consumers Attitude Towards and Purchase of Natural Beauty Products
N.Craig Smith, Guido Palazzo, and C.B. Bhattacharya	2010	Business Ethics Quarterly	Marketing's Consequences: Stakeholder Marketing and Supply Chain Corporate Social Responsibility Issues
Stefanie Zecha	2010	International Research in Geographical and Environmental Education	Environmental knowledge, attitudes and actions of Bavarian (Southern Germany) and Asturian (Northern Spain) adolescents
Brijesh Thapa	2010	The Journal of Environmental Education, USA	The Mediation Effect of Outdoor Recreation Participation Environmental Attitude-Behavior Correspondence
Norizan Esa	2010	International Research in Geographical and Environmental Education	Environmental Knowledge, Attitude and Practices of Student Teachers
Booi-Chen Tan and Teck-Chai Lau	2011	Australian Journal of Basic and Applied Sciences	Green Purchase Behavior: Examining The Influence of Green Environmental Attitude Perceived Consumer Effectiveness and Specific Green Purchase Attitude
Tahir Albayrak, Meltem Caber, Luiz Moutinho and Ram Herstein	2011	International Journal of Business and Social Science, USA	The Influence of Skepticism on Green Purchase Behavior
Seong-gin Moon , Suho Bae	2011	Society and Natural Resources	State-Level Institutional Pressure , Firms Organizational Attributes , and Corporate Voluntary Environmental Behavior.
Debra Stegel Levine, Michael J. Strube	2012	The Journal of Social Psychology, USA	Environmental Attitudes, Knowledge, Intentions and Behaviors Among College Students

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Toplumsal pazarlama anlayışı ve devamında süre gelen sosyal pazarlama anlayışı, işletmelerin toplumsal sorunlara eğilmelerini, çevre ve doğa tahribatını önleyici işletme önlemlerini almalarını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin kuruluş amaçları çerçevesinde kar elde etmek, varlığını sürdürebilmek ve topluma hizmet etmek faaliyetlerini gerçekleştirebilmelerinin temelinde bir birey olarak tüketici ve bir sosyal varlık olarak toplumun ihtiyaçlarını gözetmeleri gerekmektedir.

Bu açıdan toplumun bir parçası olarak bireyi memnun etmek onu hem birey hem de sosyal bir varlık olarak anlayabilmekten geçmektedir. Tüketicinin ekonominin temelini oluşturması gerçeğine dayanarak artık tüketicilerin alış veriş eğilimlerinde satın alacakları ürünleri işletmelerin hizmet ettikleri ülkedeki sosyal ve çevresel sorunlarına olan duyarlılıkları çerçevesinde değerlendirdikleri düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, hem tüketicilerin kendi çevre ve sosyal duyarlılıkları hem de işletmelerin

kendi çevre ve sosyal duyarlılıkları açılarından değerlendirilerek tüketicilerin bu anlamdaki tutumlarının, davranışlarının ve algılarının ortaya konulması ve işletmelerin daha etkili sosyal ve çevresel faaliyetler gösterebilmeleri ve bunları etkili bir şekilde tanıtılabilmeleri adına önerilerde bulunulmasıdır. Ayrıca çevresel ve sosyal tutum ve davranışlar ile sosyal ve çevresel konularda bilinçli olma ve duyarlı satınalma tercihleri gösterme kavramları arasındaki doğrudan ve dolaylı etkileşimleri ortaya koyarak literatüre tanımlayıcı katkı sağlaması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmada genel olarak üç kısımda değerlendirmeler yapılmıştır. Öncelikle;

- Tüketiciler hangi reklam yayın ortamlarını takip etmektedirler?,
- Çevresel ve sosyal sorunlarla ilgili hangi yasalardan haberdardır? Bu bilgileri nereden elde etmişlerdir?,
- İşletmelerin yapmış oldukları sosyal ve çevresel faaliyetlerin hangilerinden haberdardır? Bu bilgileri nereden elde etmişlerdir?,
- Hangi çevresel ve sosyal sorunları daha önemli bulmaktadırlar?,
- Ürün satın alırken işletmelerin sosyal ve çevresel desteklerini dikkate alıyorlar mı?,
- Bireyler olarak ilgili sorunlara kişisel tutumları ve davranışlarını nasıldır?,

sorularına cevaplar aranmış ve frekans tabloları ortaya konulmuştur. İkinci kısımda, cevaplayıcıların sosyal ve çevresel faaliyetlerle ilgili olarak

bilinç, tutum, davranış ve duyarlı satınalma tercihlerinin demografik özellikleri bakımından farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Son kısımda ise, yine bu faktörlerin birbirleriyle olan doğrudan ve dolaylı etkileşimleri ortaya konularak değerlendirmeler yapılmıştır. Veriler SPSS 15.0 programında, Faktör Analizi, One-Way ANOVA, Tukey testleri ve yapısal eşitlik analizi ile değerlendirilmiştir.

ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Daha önce bu konuyla ilgili daha dar kapsamlı çalışmalar yapılmış olup bu çalışmalarda kullanılmış olan anket soruları bizim araştırma amacımıza hizmet edemeyeceğinden dolayı araştırma sorularımızın çok az bir kısmı bu araştırmalardan adapte edilmiş olup geriye kalan sorular kendimiz tarafından oluşturulmuş ve test edilmiştir. Sosyal duyarlılık ve çevresel duyarlılık olarak iki başlık altında ayrı ayrı oluşturulan anketler Düzce Üniversitesi Gölyaka Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Sosyal duyarlılık anketi için 100 ve çevresel duyarlılık anketi için 100 kişi olmak üzere toplamda 200 kişi üzerinde uygulanan ön test çalışmasında aynı faktörler üzerinden güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Araştırma sorularımızın güvenilirliğini ve geçerliliğini ölçmek adına yapılan bu ön test çalışmasında Cronbach Alpha değeri kabul edilebilir değer aralığında iyi bir değerde bulunmuştur. Ayrıca araştırmada üzerinde durulacak olan bilinç, tutum, davranış ve ürün satın alma faktörleri de faktör analizi ile test edilerek arzu edilen faktörler elde edilmiştir. Ayrıca bu faktörlerin örneklem yeterlilik değeri olan KMO değeri 0.76 bulunmuştur.

KMO ve Cronbach Alpha değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olması neticesinde

iki farklı anket soruları bu değerleri bozan sorular çıkarılmak üzere sadeleştirilerek birleştirilmiştir. Ana araştırmamızı uygulayacağımız anket formumuz likert derecelmeli sorular 42 ve diğer sorular 18 olmak üzere toplamda 60 tane olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini Düzce ilinde ikamet etmekte olan tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 420 kişi üzerinde yüz yüze anket uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. Cevaplayıcılardan alınan eksik ve yanıltıcı bilgiler nedeniyle anketlerden 19 tanesi elenmiş ve çalışma 401 anket üzerinden analiz edilmiştir.

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Meslek		
Kadın	165	41	İşçi	46	11
Erkek	236	59	Memur	33	8
Toplam	401	100	Emekli	16	4
Yaş			Ev Hanımı	43	11
18>den küçük	40	10	Serbest meslek	31	8
18-25	164	41	Öğrenci	132	32
26-35	106	26	Özel sektör çalışanı	61	15
36-45	54	14	Çalışmıyor	19	5
46 ve üzeri	37	9	Diğer	20	6
Toplam	401	100	Toplam	401	100
Eğitim			Gelir		
İlkokul	36	9	500 TL ve altı	40	10
Ortaokul	30	8	501 TL-1000TL	101	25
Lise	154	38	1001TL-1500TL	122	30
Yüksekokul	88	22	1501TL-2000TL	71	18
Üniversite	87	21	2001 TL ve üzeri	67	17
Yüksek lisans/ Doktor	6	2	Toplam	401	100
Toplam	401	100			

FREKANS TABLO SONUÇLARI

İşletmelerin yapmış oldukları yeniliklerin fark edilmesi, verilmek istenen mesajın doğru bir şekilde kodlanarak tüketiciye en doğru medya ortamı ile ulaştırılması pazarlama açısından önemli bir unsurdur. İşletmelerin, daha önce belirlemiş oldukları hedef kitlelerine ulaştırmak istedikleri mesajları onların anlayabilecekleri şekilde kodlayabilmeleri kadar onların bu yayın mercilerine maruz kalma olasılıkları da önemlidir. Dolayısıyla sosyal ve çevresel sorumluluklar açısından işletmelerin bu alanlardaki uygulamalarını tüketiciye duyurularında kullandıkları yayın mercilerinin tüketiciler tarafından fark edilme olasılığının da araştırmamız açısından önemli olduğunu düşündük ve cevaplayıcılara en çok vakit geçirdikleri ortamları sorduğumuzda aldığımız cevaplara göre, katılımcılar en çok vakit geçirdikleri mekân olarak birinci sırada “evde”, ikinci sırada “iş yerinde” ve üçüncü sırada “şehir merkezinde” şıklarını işaretlemişlerdir. Cevap-

layıcıların en çok vakit geçirdikleri mekânlar düşünüldüğünde bu mekânlarla alakalı olarak uygun mecralar hedef alınmalıdır. Eğer hedef kitle ev hanımı ve öğrenciler ise, ev hanımları için televizyon öğrenciler için internet en çok takip ettikleri yayın ortamı olabileceğinden işletmeler açısından uygun seçenekler olabilecektir. Hedef kitle işçi ve memur çalışanlar ise en çok işyerinde vakit geçirdikleri ve bu kişilerin en çok takip ettikleri yayın ortamı gazete ve internet olduğu ve iş yeri şartları çerçevesinde ancak mail ortamlarını takip edebilecekleri düşünüldüğünde bu yolla kendilerine duyurum yapılmasını uygun seçenekler olabilecektir. Bununla birlikte mobil tanıtım uygulamalarının da bu kesim için etkili olabileceği düşünülmektedir. Üçüncü sırada şehir merkezinde vakit geçirenler için ise açık hava reklamlarının uygun olabileceği açıktır. Devamında cevaplayıcılara en çok takip ettikleri yayın ortamlarını sorduğumuzda ise; birinci sırada “televizyon”, ikinci sırada “gazete” ve üçüncü sırada “internet” şeklinde sıralanmışlardır.

Tablo 3. Cevaplayıcılara, sosyal ve çevresel konularla ilgili hangi yasalardan haberdar olduklarını sorduğumuzda verilen cevaplara göre;

Yasalar	Kişi Sayısı
Sigara yasağı yasası	321
İnsan hakları yasası	271
Aile içi şiddet yasası	266
Çevre kanunu	222
Engelliler kanunu	211
Gürültü kirliliği yapanlara desibele kesilen cezalar	129
Çevre ve orman bakanlığı teşkilat ve görevleri hakkında kanun	108
Sosyal hizmetler çocuk esirgeme kurumu yasası	105
Kara avcılığı kanunu	83
Doğa ve biyolojik çeşitliliği koruma kanunu	68
Yer altı suları hakkındaki kanun	66
Hiçbirini duymadığını işaretleyenler	27

Sosyal ve çevresel yasalardan haberdar olduklarını işaretleyen cevaplayıcılara bu bilgiyi hangi reklam mecralarından edindiklerini sorduğumuzda; 298 kişi televizyon, 234 kişi İnternet, 184 kişi Gazete, 78 kişi Arkadaşlarımdan, 60 kişi Tesadüfen uygulamalara denk geldiğini söyleyenler, 31 kişi Sempozyum-Panel-Seminer'den öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Cevaplayıcılara sorulan sorularda tüketicilerin haberdarlıklarının çoğunlukla televizyon, internet ve gazete yayın ortamları olduğu bilinmektedir. Cevaplayıcılara sormuş olduğumuz yasalardan haberdarlıkları konusunda farklılık görülmemiştir. Ancak tüketicilerin arkadaşlarının da büyük etkisi olduğu görülmüştür. Bu da ağızdan ağıza pazarlamanın bir etkisidir. Bunun yanı sıra cevaplayıcılar yasalardan haberdarlıklarını, sempozyum-panel katılımlarından elde ettiklerini ve yapılan uygulamalara tesadüfen denk geldiklerini belirtmişlerdir. Cevaplayıcıların televizyon, internet ve gazete ortamları dışında diğer iletişim ortamlarını da oldukça fazla takip ettikleri düşünüldüğünde işletmeler bunların dışında seminer, panel ağızdan ağıza pazarlama faaliyetleri gibi farklı uygulamalar ve farklı yayın ortamları geliştirmeli ve bu konuda çalışmalar yapmalıdırlar.

Çevresel ve Sosyal yasalardan hiçbir şekilde haberdar olmayan cevaplayıcılara bunun sebebinin sorduğumuzda ilk üç sırada sırasıyla şu şıkları işaretlemişlerdir: Toplumun çevre ve sosyal duyarlılık ile ilgili bilinç seviyesinin düşük olması, Devlet Kurum ya da Kuruluşlarının çevre ve Sosyal duyarlılığının sonuçları ile ilgili halkı yeterince bilgilendirmemesi, Eğitim kurumlarında çevre ve sosyal duyarlılık ile ilgili konulara yeterince eğilinmemesi.

Buradan çıkarttığımız sonuca göre cevaplayıcılar yasalardan haberdarsızlıklarında, kendilerinde bu türlü bilincin gelişmemiş olması, devlet kuruluşlarının bu konularla ilgili bilgileri kendilerine aktaramamış olmaları ve de eğitim kurumlarında yine bu konulara yeterince eğinilmemiş olmalarını sebep olarak göstermektedirler. Dolayısıyla öncelikli olarak devlet kurum ve kuruluşlarının toplumu bilinçlendirici tanıtımlara ve bireysel katılımlı uygulamalara yer vermeleri ve erken yaşlarda bu konularla ilgili tutumların oluşturulabilmesi adına bilinçlendirici eğitimler vermeleri gerekmektedir. Yine cevaplayıcılara işletmelerin sosyal ve çevresel duyarlılık adına yapmış oldukları faaliyetlerden hangilerinden haberdar olduklarını sorduğumuzda aldığımız cevaplara göre dağılım Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Sosyal ve Çevresel Firma Faaliyetleri	Kişi Sayısı
OMO çevresel etkileri azaltmak için geliştirdiği daha temiz dünya projesi	181
Prima markasını üreticisinin UNICEF'e verdiği destek	172
AKUT(Arama Kurtarma Derneği)'un Kızılay'a yardımları	160
Turkcell engelliler için Destek-cell engelli tarifesi	140
THY'nin yol uçuşlarında engellilere uyguladığı özel indirim	133
SHELL firmasının benzin istasyonlarının etrafı yeşilliktir ve bazı istasyonlarında çeşitli hayvanları barındırmaktadır	133
LC Waikiki markası üreticisinin ihtiyaç sahibi çocukların giydirilmesine verdiği destek	109
BİM marketler zincirinin eğitim için yaptığı destek	93
Çevre Koruma Vakfı faaliyetlerinden egzost emisyon ölçümlerinin yapılması	91

2010 yılında Tetra Pak>ın Dünya çapında geri dönüşüme öncülük etmesi	84
Doğa-der markasının üreticisinin organ bağışına verdiği destek	61
Boydak Holding>in aş evleri açılmasında Kızılay>a yaptığı yardım	51
MC Donald>s çevre sorunlarına çözüm getirmek için çevre bekçileri projesi düzenlemiştir	42
Derimod firmasının Kızılay>a yaptığı deri ceket yardımı	36
Güneşoğlu süt ürünleri firmasının Kızılay>a verdiği destek	34
Bilgim yok	66
Diğer	4

Tablo 4’de elde ettiğimiz sonuçlara göre tüketicilerin en çok haberdar oldukları firma faaliyetlerinin ortak noktalarının bu faaliyetleri gerçekleştiren firmaların reklama yoğunlukla ağırlık vermesidir. Bu açıdan televizyon, internet ve gazete mecralarındaki reklamların bilinçsel olarak daha etkili olduğu görülmektedir. Aynı sonuca bir sonraki sorumuzda da benzer şekilde ulaşılmıştır. Hatta buna ek olarak yine referans grupların ve uygulamalarının etkinliğini de görmekteyiz.

Cevaplayıcılara işletmelerin yapmış olduğu ve haberdar oldukları bu faaliyetlerle ilgi bilgileri nereden edindiklerini sorduğumuzda; 274 kişi Televizyon, 225 kişi İnternet(sosyal paylaşım siteleri), 163 kişi Gazete, 88 kişi Arkadaşlar, 44 kişi Tesadüfen uygulamalara denk geldim, 41 kişi Billboard-broşür-ilan, 38 kişi Dergi, 21 kişi ise Sempozyum-Panel-Seminer’den öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5. Çevresel ve Sosyal duyarlılık ile ilgili firmaların yapmış olduğu faaliyetlerden hiçbir şekilde haberdar olmayan cevaplayıcılara bunun sebebini sorduğumuzda ilk üç sırada sırasıyla şu şıkları işaretlemişlerdir:

1.	Sırada	İşletmelerin çevre ile ilgili yapmış oldukları faaliyetlerin tanıtımını etkili yapmamaları
2.	Sırada	Vatandaşların, firmaların yapmış olduğu bu türlü faaliyetleri kar amaçlı gördüklerinden dolayı duyurulara dikkat etmemeleri
3.	Sırada	İşletmelerin tanıtımlarını ulaşılmak istenen hedef kitleye uygun kitlesel yayın mercilerinde (dergi, gazete, TV, billboard, broşür, ilan...) yayınlamamaları

Tablo 5’e göre işletmelerin etkili faaliyet göstermemelerinin sebebi toplumca önemli görülen konulara eğilinilmemiş olması ya da katılımı sağlayıcı etkinlikte düzenlenmemiş olması gösterilebilmektedir. Ayrıca yapılan bu faaliyetlere olan güven eksikliği bireylerin işletmelerle ilgili olarak

yapılan faaliyetleri kar amaçlı görmelerine sebep olmaktadır. Ek olarak daha önce de belirttiğimiz gibi işletmelerin hedef kitleleriyle alakalı olarak onlara ulaşabilecek iletişim mercilerini tercih etmeleri ön görülmektedir.

Tablo 6.Cevaplayıcılardan günümüzde yaşanan çevresel ve sosyal sorunlarla ilgili olarak en önemli gördükleri sorunları sıralamaları istenmiştir. Buna göre;

1. Sırada	İllegal(yasal olmayan) yollarla izinsiz ağaç kesimleri neticesinde ya da gereksiz kağıt israfı neticesinde ormanların azalması ve sonuçta oksijen kaynaklarının tükenmesi
2. Sırada	Kadına şiddetin artması neticesinde aile içi huzursuzluğun çocuklara yansması
3. Sırada	Kız çocuklarının okutulmaması neticesinde kız çocuklarının hayata kazandırılmaması ve engellilere yönelik yardımların az olması nedeniyle bu vatandaşların topluma kazandırılmaması

Cevaplayıcılara herhangi bir ürün satın alırken alacakları ürünün çevreye ya da sosyal yaşama zararlarını düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda verilen cevaplara göre; Her iki konuya da dikkat ettiğini belirten 197 kişi, Çevreye zararlarına dikkat ettiklerini belirten 70 kişi ve Sosyal yaşama zararlarına çoğunlukla dikkat ettiklerini belirten ise 39

kişi olmuştur. Çevresel ve sosyal sorunlara karşı duyarlı olduklarını ifade eden cevaplayıcılara bu konularla ilgili olarak daha önce yaptıkları ya da genelde uyguladıkları davranışları sordüğümüzda, kendi ifadeleri ile yazmalarını istediğimiz açık uçlu soruya aldığımız yanıtlar aşağıdaki tabloda bir araya getirilmiştir.

Tablo 7. Sosyal ve Çevresel Destekler

Sosyal Duyarlılık	Kişiler	Çevre Duyarlılığı	Kişiler
Sosyal Sorumluluk Kampanyalarını Destekleyenler	31 Kişi	Yerlere Çöp Atılmasına Duyarlı Olanlar	28 Kişi
Somali için para topladık	7	Kendim ve çocuklarım asla yere çöp atmazız	2
Somali için yardım da bulunurum	12	Çöpü kesinlikle çöpün arkasına, önüne ve yanına atmam	1
Kızılay'a kan bağışında bulunurum	2	Çevreye çöp atmam	15
Green Peace'e üye oldum bununla ilgili eylemlerde bulundum	1	Çöp toplama etkinliğine katıldım	4
Mavi kapak etkinliğine katıldım	4	Çöp topladım	6
Tema vakfına üye olup faaliyetlerinde bulundum	5	Çevre Kirliliğine Özen Gösterenler	24 Kişi
Kadına Şiddet ve Engelliler İle İlgili Konuları Destekleyenler	10 Kişi	Çevreyi temiz tutmaya özen gösteririm	3
Bir engelli gördüğümde yardım gerekiyorsa yardım ederim	1	Çevreyi kirlitenleri uyarmaya çalıştım.	1
Kadına şiddet için bazı kadınlarla beraber toplu protestoda bulunuruz	2	Çevre kirliliğine karşı tedbirler aldım.	2
Engelliler için bağışta bulundum	7	Çevreyi kirlitenleri uyarırım	5
Ağaç Dikimine Katkıda Bulunanlar	18 Kişi	Çevre temizliğine önem veririm.	13
Bahçemde ağaç diktim	1	Gürültü Kirliliğine Dikkat Edenler	4 Kişi

Toplu ağaç dikiminde bulundum	5	Bu soruya cevap veren kişi sayısı = 115
Ağaç diktim	8	
Ağaç diktim ve diktirdim	4	

Cevaplayıcılar en çok haberdar oldukları yasaları ve en çok haberdar oldukları işletmelerin yapmış olduğu sosyal ve çevresel faaliyetleri sırasıyla en çok televizyon, internet ve gazete ortamlarından öğrenmişlerdir. Ürün satın alımlarında ürünün çevreye ya da sosyal yaşama zararlarına dikkat eden cevaplayıcılar bu konulara yönelik izinsiz ağaç kesimleri, organ bağışının yetersizliği, kadına şiddet ve yeşil alanların tahribi ile ilgili sorunları ülkemizde yaşanan en önemli sorunlar olarak görmektedirler. Kadın ve erkek cevaplayıcıların cinsiyetler açısından vakit geçirdikleri yerlerde kısmen bir farklılık görülmemekle birlikte kadınlar ve erkekler birinci sırada en çok evlerinde ve iş yerlerinde vakit geçirirken ikinci sırada kadınlar en çok ev gezmesinde ve erkekler ise şehir merkezinde vakit geçirmektedirler. Cevaplayıcıların en çok vakit geçirdikleri mekânlar açısından kadınlar ikinci sırada en çok ev gezmesinde vakit geçirdiğinden onlara yönelik dedikodu pazarlamasının uygulamalarının daha etkili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca erkeklerde ikinci sırada en çok şehir merkezinde vakit geçirdiğinden tesadüfi uygulamalara denk gelebileceği düşünülmektedir.

Cevaplayıcıların yaş, eğitim, gelir düzeyi ve meslekleri açısından vakit geçirdikleri ortamlar farklılık göstermemektedir. 18-25 yaş arası cevaplayıcılar birinci sırada en çok internet ortamını takip ederken diğer yaş grupları televizyon ortamını takip etmektedirler. Yüksekokul ve üniversite mezunu cevaplayıcılar birinci sırada en çok internet ortamını takip ederken diğer eğitim seviyesindeki

cevaplayıcılar televizyon ortamını takip etmektedirler. Öğrenci cevaplayıcılar birinci sırada en çok internet ortamındaki diğer meslek erbapları ise televizyon ortamındaki bilgi ve haberleri takip etmektedirler. Birinci sırada internet ortamında vakit geçiren cevaplayıcıların genel profili 18-25 yaş aralığı yüksekokul ve üniversite mezunu ya da öğrencileridir. Bu açıdan bakıldığında eğer işletmelerin hedef kitlesi bu yaş aralığına hitap ediyor ise yaptıkları uygulamaları en etkili iletebilecekleri ortam internet olabilecektir.

FAKTÖR VE VARYANS ANALİZLERİ

Cevaplayıcıların sorulara verdikleri yanıtlarının normal dağılıma uygunluğunu ölçmek adına Kolmogorov-Simimov testi uygulanmış ve normal dağılıma uygun bulunmuştur. Cevaplayıcıların sosyal ve çevresel duyarlılıklarıyla ilgili bilinç, tutum, davranış ve ürün satınalma tercihleri ile ilgili olarak oluşturduğumuz bu faktörlerin Faktör analizi sonucu faktör yükleri Tablo 8'de gösterildiği şekildedir. Araştırmamızın Cronbach Alpha değeri 0.898 gibi çok iyi bir değer çıkmıştır. Faktörlerimizin ayrı ayrı güvenilirlikleri ise şu şekildedir: Sosyal ve Çevresel Bilinç faktörü 0.674, Sosyal ve Çevresel Tutum faktörü 0.778, Sosyal ve Çevresel Davranış faktörü 0.749, Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörü 0.753. Faktör analizinin uygulanabilmesi için örneklem yeterliliği KMO ve Barlett's testi ile ölçülmüştür. KMO oranı 0,853, Barlett's testi sonucu 0,000 anlamlılık seviyesinde ve 378 serbestlik derecesinde Ki-Kare değeri 3011,082 bulunmuştur.

Tablo 8. Faktör Oranları					
Faktör	SvÇ Davranış	SvÇ Tutum		SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	SvÇ Bilinç
1.Faktör	0,721		2.Faktör	0,765	
	0,709			0,701	
	0,651			0,625	
	0,637			0,558	
	0,61			0,545	
	0,563			0,514	
	0,451			0,496	
	0,27			0,369	
	0,183			0,283	
3.Faktör		0,766	4.Faktör		0,739
		0,757			0,705
		0,687			0,452
		0,558			0,424
		0,487	SvÇ: Sosyal ve Çevresel		
		0,465			

Tablo 9.Varyans Analizleri							
Faktör	Demografik	F	Anlamlılık	Faktör	Demografik	F	Anlamlılık
SvÇ Bilinç	Cinsiyet	0.498	0.705	SvÇ Davranış	Cinsiyet	2.992	0.321
	Yaş	0.853	0.492		Yaş	0.969	0.424
	Eğitim	0.726	0.604		Eğitim	0.447	0.815
	Meslek	1.689	0.099		Meslek	1.617	0.118
	Gelir	0.026	0,99		Gelir	1.605	0.172
SvÇ Tutum	Cinsiyet	0.006	0.189	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	Cinsiyet	0.271	0.168
	Yaş	2.488	0.043		Yaş	1.194	0.313
	Eğitim	3.533	0.004		Eğitim	1.610	0.156
	Meslek	3.882	0.000		Meslek	3.487	0.001
	Gelir	3.535	0,08		Gelir	1.105	0.354

SvÇ Bilinç, SvÇ Tutum, SvÇ Davranış ve SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma faktörlerine göre cevaplayıcılar arasında demografik özellikler açısından anlamlı farklılıklar görülüp görülmediğini ortaya koymak üzere yapmış olduğumuz One-Way

ANOVA ve T-testi testleri sonuçları yukarıdaki tabloda gösterildiği şekildedir.

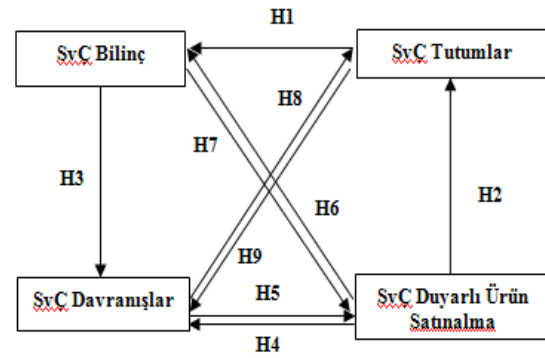
Cevaplayıcıların yaşları ile tutumları arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Buna göre 26-35 yaş aralığındaki cevaplayıcılar 46 ve üzeri

yaş aralığındakilere göre daha fazla çevresel ve sosyal tutumlarda eğilime sahiplerdir. Cevaplayıcıların eğitim durumu ile tutumları arasında da anlamlı farklılıklar görülmüştür. Buna göre lise ve üniversite mezunları ilkokul mezunlarına göre daha fazla çevresel ve sosyal tutumlarda eğilimlere sahiplerdir. Cevaplayıcıların meslekleri ile tutumları ve ürün satın alma davranışları açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Buna göre; işçi grubundaki cevaplayıcılar, memur ve emekli grubundakilere göre daha fazla iken özel sektör çalışanı ve diğer meslek grubundakiler, öğrenciler ve emeklilerden daha fazla çevresel ve sosyal tutumlarda eğilimlere sahiplerdir. Özel sektör çalışanları, ürün satın alırken işletmelerin sosyal ve çevresel faaliyetlerine karşı serbest meslektekiler ve öğrencilerden daha fazla duyarlıdır. Cevaplayıcıların yaş aralıklarına göre çevresel ve sosyal tutumlarındaki eğilimlerine bakıldığında 26-35 yaş grubundaki cevaplayıcıların çevresel ve sosyal tutumlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak 26-35 yaş grubundaki cevaplayıcıların daha yeni üniversiteden mezun ya da yeni işe başlamış oldukları düşünüldüğünde burada eğitim seviyesinin büyük rol oynadığı görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan cevaplayıcılarda çevresel ve sosyal tutumun daha fazla olduğu araştırma sonuçlarımızda görülmüştür. Aynı şekilde özel sektör çalışanı cevaplayıcıların da eğitim seviyeleri işçi grubundaki cevaplayıcılara göre daha yüksek olduğundan özel sektör çalışanlarının da ürün satın alınırken çevresel ve sosyal tutumlara daha fazla eğilimli olduğu görülmektedir. Buna göre 26-35 yaş grubu kişiler daha çok internet ortamını takip ettiklerinden ve işçi ve memur çalışanlar çoğunlukla iş yerlerinde vakit geçir-

diklerinden dolayı işletmelerin duyurularını bu yaş grubundaki ve bu meslek grubundaki cevaplayıcılara internet aracılığıyla ya da mobil duyurum uygulamaları aracılığıyla işletmelerinin daha etkili olabileceği düşünülmektedir.

YAPISAL EŞİTLİK ANALİZİ

Şekil 1. Araştırma Modeli

H1: Sosyal ve Çevresel Tutumlar faktörünün Sosyal ve Çevresel Bilinç faktörü üzerinde etkisi vardır.

H2: Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörü Sosyal ve Çevresel Tutum faktörü üzerinde etkisi vardır.

H3: Sosyal ve Çevresel Bilinç faktörünün Sosyal ve Çevresel Davranışlar faktörü üzerinde etkisi vardır.

H4: Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörünün Sosyal ve Çevresel Davranışlar faktörü üzerinde etkisi vardır.

H5: Sosyal ve Çevresel Davranışlar faktörünün Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörünün üzerinde etkisi vardır.

H6: Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörünün Sosyal ve Çevresel Bilinç faktörü üzerinde etkisi vardır.

H7: Sosyal ve Çevresel Bilinç faktörünün Sosyal ve Çevresel Duyarlı Ürün Satınalma faktörünün üzerinde etkisi vardır.

H8: Sosyal ve Çevresel Davranışlar faktörünün Sosyal ve Çevresel Tutum faktörü üzerinde etkisi vardır.

H9: Sosyal ve Çevresel Tutum faktörünün Sosyal ve Çevresel Davranışlar faktörü üzerinde etkisi vardır.

SvÇ Bilinç: Yaşanılan sosyal ve çevresel sorunlar ve bu sorunların neden olacağı sonuçlar ile ilgili olarak cevaplayıcıların genel bilgi düzeylerini ölçmek adına oluşturulmuş faktördür. Bu faktör, 5’li likert ölçeği kullanılarak şu değişkenlerle değerlendirilmiştir; “Gürültü kirliliği geçici işitme bozukluğuna neden olur”, “Çevrede oluşan gürültü kirliliği toplumun düzenini bozmaktadır”, “Devletin engelliler için yaptığı çalışmaları yetersiz buluyorum”, “Doğanın tahribinin tek sorumlusu insandır”.

SvÇ Tutum: Cevaplayıcıların sosyal ve çevresel konularla ilgili genel zihinsel eğilimlerini ölçmek için oluşturulmuş bir faktör olup 5’li likert ölçeği kullanılarak şu değişkenlerle değerlendirilmiştir; “Doğal hayatı korumak için her yıl düzenli olarak ağaç dikiminde bulunmalıyız”, “Kızılay’a bağışlar yapılmalıdır”, “Ülkemizde bulunan güzel yerlere zarar verenler yasal olarak cezalandırılmalıdır”, “Kötü alışkanlıklara karşı kurs, seminer, konferans ve panel gibi çalışmalar yapılmalıdır”, “Zihinsel engelliler için devlet daha çok okul yapmalıdır”, “Kadınlara karşı her türlü şiddetin karşısındayım”.

SvÇ Davranış: Cevaplayıcıların sosyal ve çevresel konularla ilgili bireysel olarak yapmış oldukları

uygulamaları ölçmek için oluşturulan bu faktör 5’li likert ölçeği kullanılarak şu değişkenlerle değerlendirilmiştir; “Kırsal alanlarda oluşan toprak kaymalarını engellemek adına ağaç dikimi faaliyetlerine katılıyorum”, “Kızılay ile ilgili derneklere üyeyim”, “Kan bağışında bulunurum”, “Sosyal hizmetler kurumuna maddi ve manevi yardımlarda bulunurum”, “Doğal hayatı korumak için gerekli kurallara uyarım”, “Sosyal hizmetler çocuk esirgeme kurumuna destek verebilmek için etkinliklere katılıyorum”, “Alkol, uyuşturucu ve sigaraya karşı kurulan derneklere üyeyim”, “yurt, okul tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine yardımda bulunurum”, “Engellilerin motivasyonunu arttırmak için yapılan sosyal aktivitelere katılıyorum”.

SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma: Cevaplayıcıların, sosyal ve çevresel sorunlara yol açmayacak ya da bu sorunların giderilmesine destek olacak firma ürünlerine olan yönelimlerinde satınalma tercihlerini ölçmek için oluşturulan bu faktör 5’li likert ölçeği kullanılarak şu değişkenlerle değerlendirilmiştir; “Çevre kirliliğini önleyici nitelikte ürünler satın alırım”, “Ürün tercihi yaparken üretici firmaların sosyal yardımlaşma amaçlı faaliyetlerini göz önünde bulundururum”, “Sosyal ve çevresel sorunlara eğilen özel firmaların ürünlerini almaya özen gösteririm”, “Kızılaya destek amaçlı üretilen ürünleri satın alırım”, “Firmalar ürettikleri parfüm v.b ürünleri atmosfere zarar vermeyecek şekilde üretmelidirler”, “UNICEF tebrik kartları ve ürünlerini satın alırım”, “Çocukların sağlığı açısından uçucu madde ve ürünlerden uzak dururum”, “Firmaların çevreye duyarlılık anlamında yaptıkları kampanyalar ve etkinlikler tüketicilerin firmanın ürünlerine karşı yöneliminde etkilidir”, “Engellilere destek sağlayan firmaların ürünlerini alırım”.

Model Değerlendirme Kriterleri	Modelimiz	Bağımsız Model
Ki-kare (χ^2) değeri (CMIN)	3,289	263,107
Serbestlik Derecesi (SD)	1	10
p değeri (p-value)	0,000	0,000
χ^2 / SD (CMINDF)	3,289	26,311
Normalleştirilmiş Uyum İndeksi (NFI)	0,987	0,000
Bağıl Uyum İndeksi (RFI)	0,875	0,000
Artmalı Uyum İndeksi (IFI)	0,991	0,000
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)	0,991	0,000
Tucker-Lewis İndeksi (TLI)	0,910	0,000
Hata Kareleri Ortalamalarının Kare Kökü Yaklaşımı (RMSEA)	0,075	0,250

Tablo 10'a göre çıkan ki-kare uygunluk değeri 3,289'dur. Araştırmanın örnek hacmi büyük olduğundan bu değer küçük çıkmıştır. Ki-kare uygunluk değerinin model değerlendirmede tek başına bir önemi yoktur, ancak, değer serbestlik derecesine bölünmesiyle çıkan rakamın 3'ten büyük olması iyi bir uyumu gösterirken 5'ten büyük olanlar ise sadece yeterli bir uyumu göstermektedir. Dolayısıyla bulunan değer (3,289)

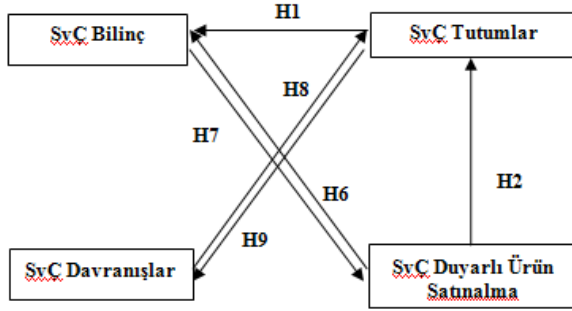
iyi bir değerdir ve veriler model ile iyi bir uyum içindedir, yani, modelimiz geçerli bir modeldir. Diğer bir değerlendirme kriteri Hata Kareleri Ortalamasının Kare Kökü Yaklaşımı (RMSEA) ise 0,075 bulunmuştur. RMSEA değerinin 0,05 küçük olması mükemmel bir uyumu gösterirken 0,08'e kadar olan değer ise sadece iyi bir uyum olduğunu gösterir. Yine bu sonuca göre model verilerle iyi bir uyum sağlamaktadır, ancak, bu

Tablo 11. Standart Regresyon Oranları

Hipotezler	Faktör	İlişki	Faktör	Standart Katsayı	Anlamlılık	Sonuç
H1	SvÇ Tutumlar	→	SvÇ Bilinç	1,00***	P < 0,001	Kabul
H2	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	→	SvÇ Tutumlar	0,67***	P < 0,001	Kabul
H3	SvÇ Bilinç	→	SvÇ Davranışlar	-0,060	P=0,682	Red
H4	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	→	SvÇ Davranışlar	0,221	P=0,060	Red
H5	SvÇ Davranışlar	→	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	-0,418	P= 0,002	Red
H6	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	→	SvÇ Bilinç	0,840***	P < 0,001	Kabul
H7	SvÇ Bilinç	→	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	1,00***	P < 0,001	Kabul
H8	SvÇ Davranışlar	→	SvÇ Tutumlar	0,53***	P < 0,001	Kabul
H9	SvÇ Tutumlar	→	SvÇ Davranışlar	0,595***	P < 0,001	Kabul

***P<0,05; H₀=Red

Şekil 2. Analiz Sonucu Yeni Model

uyum mükemmel değildir. RFI, IFI, CFI, TLI ve NFI değerleri 0 ile 1 arasında değişmekte olup bu değerler 1'e yaklaştıkça uyumun mükemmelliği artmaktadır.

Verilerin standart regresyon oranlarının yanı sıra standart toplam etkiler açısından doğrudan ve dolaylı etkileri de ölçülmüştür. Tablo 13'te belirtildiği üzere cevaplayıcıların SvÇ tutumları, SvÇ konularında bilinçlenmelerinde %100 doğrudan etkilidir. Aynı zamanda SvÇ tutumlar ürün satınalma davranışlarında *dolaylı* olarak %36 etki göstermektedir. SvÇ sorunlara duyarlı firma ürünlerini satınalma davranışları SvÇ sorunlara karşı tutumlarını %67 etkilemekte iken *dolaylı* olarak bir etkisi bulunmamaktadır. Cevaplayıcıların SvÇ bilince sahip olmaları SvÇ davranışlar göstermelerini doğrudan açıklayamamakta iken *dolaylı* olarak %26 açıklayabilmektedir. Aynı zamanda SvÇ bilince sosyal ve çevresel tutumları *dolaylı* olarak %22 etkilemektedir. SvÇ sorunlara duyarlı firma ürünlerini satınalma davranışı SvÇ davranışları ne dolaylı ne de doğrudan hiçbir şekilde etkilememektedir. SvÇ davranışlar, SvÇ sorunlara duyarlı firma ürünlerini satınalma davranışını doğrudan etkileyemezken *dolaylı* olarak %69 açıklayabilmektedir. SvÇ sorunlara duyarlı firma ürünlerini satınalma davranışı SvÇ bilince sahip olmayı %85 doğrudan açıklarken

%41 *dolaylı* olarak açıklamaktadır. SvÇ bilince sahip olma SvÇ sorunlara duyarlı firma ürünlerini satınalma davranışını %100 açıklamaktadır. SvÇ davranışlar sosyal ve çevresel tutumları %53 açıklamakta ve SvÇ tutumlar da davranışları %60 açıklamaktadır. Ayrıca SvÇ davranışlar, SvÇ bilince doğrudan açıklayamazken *dolaylı* olarak %41 açıklayabilmektedir.

Yapısal eşitlik analizi sonuçlarına göre, bireylerin, yaşanan sosyal ve çevresel sorunlara karşı olan zihinsel tutumları yine bu sorunlarla ilgili bilinçlenmelerinde yüzde yüz rol oynamaktadır. Ayrıca, belli bir sosyal ve çevresel bilince sahip olmak, ürün satınalma davranışlarında toplumun sosyal ve çevresel sorunlarına eğilim firmaların ürünlerini tercih etmelerinde yüzde yüz rol oynamaktadır. Bireylerin sosyal ve çevresel sorunlara yönelik zihinsel tutumlarının ve yine özellikle aynı konulardaki bireysel davranışlarının, ürün satınalma tercihlerini doğrudan etkilememelerine rağmen sosyal ve çevresel bilince olan etkileri üzerinden dolaylı olarak rol oynadıkları görülmektedir. Bireylerin sosyal ve çevresel konularda bilinçli olmaları, sosyal ve çevresel anlamda duyarlı davranışlarda bulunmaları veya bu konulardaki zihinsel tutumlarını doğrudan etkilememelerine rağmen ürün satınalma tercihleri üzerinde dolaylı etkilere sahip oldukları görülmektedir. Sosyal ve çevresel konulardaki zihinsel tutumlar bu konularda sergilenen davranışları doğrudan etkilerken, yine bu konulardaki gösterilen davranışlar zihinsel tutumları oldukça etkilemektedir. Sosyal ve çevresel anlamda gösterilen davranışlar, bireylerin bu konularda bilinçlenmelerinde doğrudan etki sergilememesine rağmen etki gösterdikleri tutumlar üzerinden dolaylı olarak bir etki sağlamaktadır. Firmaların yapmış oldukları sosyal ve çevresel

Tablo 12. Kovaryans Matrix

Faktör	SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	SvÇ Davranış	SvÇ Tutum	SvÇ Bilinç
SvÇ Duyarlı Ürün Satınalma	,488			
SvÇ Davranışlar	,238	,696		
SvÇ Tutumlar	,138	,141	,375	
SvÇ Bilinç	,160	,209	,215	,536

faaliyetlere karşılık, bireylerin, bu firmaların ürünlerini tercih etmeleri, kendilerinin, doğrudan sosyal ve çevresel faaliyetlerde bulunmalarını etkilememekte fakat zihinsel tutumlarını ve özellikle bilinçlenmelerini (%85) oldukça etkilediği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin toplumun sosyal ve çevresel sorunlarına eğilmeleri, bireylerin bu konularda bilinçlenmelerinde ve zihinsel bazı eğilimlere sahip olmalarında önemli rol oynadığı görülmektedir. Aynı zamanda, zihinsel tutumlar ve bilinçler de ürün satınalma davranışlarında firma tercihlerini etkilemektedir. Dolayısıyla işletmeler, sosyal ve çevresel konularda faaliyet göstererek bir yandan toplumsal görevlerini yerine getirirken bir yandan da uzun dönemli karlılıklarına katkı sağlayabileceklerdir.

İşletmelerin, cevaplayıcıların en çok duyarlı oldukları sosyal ve çevresel faaliyetlere eğilim göstermelerinin tüketicilerin ürün satın alımlarında etkili olacağı düşünülmektedir.

İşletmelerin, duyurularını, yaş ve meslek grupları ve bu grupların en çok vakit geçirdikleri ortamları ve yayın mecralarını göz önünde bulundurarak

yapmalarının önemli rol oynayacağı açıktır.

Cevaplayıcıların vermiş olduğu yanıtlar doğrultusunda tüketicilerin haberdarlıklarının sırasıyla televizyon, internet ve gazete olduğu bilinmektedir. Bunların dışında ağızdan ağıza pazarlama yani dedikodu pazarlaması uygulamalarının da iletişimsel

olarak tüketicilerin ürün satın alımlarında büyük etkisi olacağı düşünülmektedir.

Tüketicilerde erken yaşlarda çevresel ve sosyal tutumların oluşturulabilmesi için devlet kuruluşları ve bu konularla ilgilenen eğitim kurumlarının daha fazla uygulama, tanıtım yapmalarının ve daha fazla kişilere ulaşmalarının etkili olacağı düşünülmektedir.

Devlet kuruluşlarının ya da çevresel ve sosyal faaliyetlerle ilgilenen eğitim kurumlarının daha fazla bilinçlendirici uygulamalar yapmalarının işletmeler açısından daha avantajlı olacağı düşünülmektedir.

İşletmelerin yapmış olduğu çevresel ve sosyal faaliyetlerinden cevaplayıcıların haberdarlıklarının en çok televizyon ortamından sağlandığı görülmüştür. Buna dayanarak işletmelerin duyurularında televizyonu ön planda tutmaları önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

İşletmelerin yapmış olduğu faaliyetleri etkili yapmaları, doğru yayın mecralarında yayınlamaları ve tüketicinin gözünde kar amacı güden işletme imajını silmeleri güvenilirlik ve inandırıcı

olması açısından işletmelere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

İşletmeler çevresel ve sosyal anlamda yapmış olduğu faaliyetlerde doğal kaynakların korunması, engelliler, çocuklar ve çevre kirliliğini ön planda tutmaları faydalı olabilecektir.

Cevaplayıcıların vermiş olduğu yanıtlar neticesinde işletmelerin kadına şiddet ile ilgili fazla faaliyet göstermediği bilinmektedir. Buna dayanarak işletmelerin kadına şiddeti önleyici konularda faaliyetler göstermeleri tüketicilerin ürün satın alımlarında etkili olabilecektir.

Genç yaş grubu kişiler daha çok internet ortamında vakit geçirdiklerinden işletmelerin duyurularını bu yaş gruplarına, internet ortamlarında yapmaları daha yararlı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKDENİZ A.A., & TOKOL, T., (2010).**
Tekstil Sektöründeki İşletmelerin Yeşil Pazarlamadan Kaynaklı Kazanımları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. (148-168)
- AKTAN, C.C., (2006).**
Kurumsal Kültür, Sermaye Piyasası Kurulu. (120)
- ALBAYRAK, T. & CABER, M. & Moutinho, L. & Herstein, R., (2011).**
“The Influence of skepticism on green purchase behavior”, International Journal of Business and Social Science, USA, July
- ALP, E. & ERTEPİNAR, H. & TEKKAYA, C. & YILMAZ, A., (2006).**
“A Statistical Analysis of Children’s Environmental Knowledge and Attitudes in Turkey”,

International Research in Geographical and Environmental Education, Turkey/Ankara
ARBUTHNOT, J., & LINGG, S., (1975).

“A comparison of French and American environmental behaviors, knowledge, and attitudes”, International Journal of Psychology

AY, C. & SATI, E., (2011).

“Yeşil Pazarlama”, Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi

AY, C. & ECEVİT, Z., (2005).

“Çevre Bilinçli Tüketiciler (environmentally conscious consumers)”, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Türkiye

BAE, S. & MOON, S., (2011).

“State-Level Institutional Pressure, Firms Organizational Attributes, and Corporate Voluntary Environmental Behavior.”, Society and Natural Resources

BARR, S. & W.GİLG, A., (2007).

“A conceptual framework for understanding and analyzing attitudes towards environmental behaviour”, Swedish Society for Anthropology and Geography

BERENBEIM, R. E. , (2006).

“Business Ethics and Corporate Social Responsibility”, Putting It All Together, The Conference Board, New York, May,12

BHATTACHARYA, C.B. & PALAZZO, G. & SMITH, N.C. (2010).

“Marketing’s Consequences: Stakeholder Marketing and Supply Chain Corporate Social Responsibility Issues”, Business Ethics Quarterly, October

BİNNEY, W. & HALL, J. & POLONSKY, M.J., (2004).

- “Developing Better Public Policy to Motivate Responsible Environmental Behavior An Examination of Managers Attitudes and Perceptions Towards Controlling Introduced Species”, *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*
- BOERSCHIG, S. & DEYOUNG R., (1993).**
“Evaluation of Selected Recycling Curricula: Educating The Green Citizen”, *The Journal of Environmental Education*, 24(3)
- CHAI, L.T. & TAN, B., (2011).**
“Green Purchase Behavior: Examining The Influence of Green Environmental Attitude Perceived Consumer Effectiveness and Specific Green Purchase Attitude”, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*
- ESA, N., (2010).**
“Environmental knowledge, attitude and practices of student teachers”, *International Research in Geographical and Environmental Education*, February
- FİSHBEİN, M., (1967).**
“Readings In Attitude Theory And Measurement”, Newyork:wiley
- HWANG, Y. & İLKİM, S.& JENG, J., (2000).**
“Examining the Causal Relationships Among Selected Antecedents of responsible Environmental Behavior”, *The Journal of Environmental Education*, Korea
- Harvard Busniess Review Dergisinden Seçmeler, (2005).**
Çeviren: Ahmet Kardam, İş ve Çevre
- KİM, S. & SEOCK, Y., (2009).**
“Impacts of Health and environmental consciousness on young female consumers attitude towards and purchase of natural beauty products”, *International Journal of Consumer Studies*
- KOTLER, P. & LEE, N., (2006).**
“Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, *Kapital Medya Hizmetleri A.Ş*
- LEE, J. A., (2000),**
“Adapting Triandis’s Model of subjective Culture and Social Behavior Relations to Consumer Behavior”, *Journall of Consumer Psychology Hawaii, Manoa*
- LEVINE, D. S. & STRUBE, M. J., (2012).**
“Environmental Attitudes, Knowledge, Intentions and Behaviors Among College Students”, *The Journal of Social Psychology, USA*
- PEATİE, K., (1995).**
“Environmental Marketing Management”, London, Pitman Publishing.
- ROSENBERG, M., (1956).**
“Cognitive structure and attitudinal affect”, *journal of abnormal and social psychology*, november, vol 53
- SOONTHONSMAI, V., (2007).**
“Environmental or Green Marketing as Global Competitive Edge: Concept, Synthesis and Implication”, *Business and Teaching Conference Proceeding, Venice, İtaly*
- THAPA, B., (2010).**
“The Mediation Effect of Outdoor Recreation Participation Environmental Attitude-Behavior Correspondence”, *The Journal of Environmental Education, USA*

ULJAS, J., (2001).

“Social Identity Influences on Environmental Attitudes and behaviors”, *Trames, Estonia*

VOLK, T. L. & CULEN, G. R., (2000).

“Effects of an Extended Case Study on Environmental Behavior and Associated Variables in Seventh and Eight- Grade Students”, *The Journal of Environmental Education*

ZECHA, S., (2010).

“Environmental knowledge, attitudes and actions of Bavarian (southern Germany) and Asturian (northern Spain) adolescents”, *International Research in Geographical and Environmental Education, August*

KENTLİ BİREYLERİN REKREASYON TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ: ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Sibel ARSLAN

Kırıkkale Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Özet: Rekreasyon kentli insanların yaşadığı bunalımlı dünyada birçok soruna çözüm olabilen ve hem toplumsal hem bireysel yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen çok boyutlu bir kavramdır. Bu çalışmada Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin sunduğu yetişkinlere yönelik rekreasyon hizmetlerinden yararlanan kent halkının, genel olarak rekreasyon tercihlerinde etkili olan faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların rekreasyon etkinliklerine ilişkin görüşleri anket ile araştırılmış ve yapılan faktör analizi sonucunda rekreasyon tercihlerini etkileyen faktörler belirlenmiştir. Kentli yetişkinleri rekreasyon etkinliklerinin seçiminde doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Etkinlik türünün seçiminde sırasıyla “kişisel uygunluk, yönlendirme ve ortam” faktörlerinin daha baskın olduğu; etkinliklere başlarken beklentilerinde “sosyalleşme faktörü, kişisel nedenler faktörü, öğrenme isteği ve yenilenme faktörü ile sağlıklı yaşam faktörü”nün etkin olduğu görülmektedir. Belediyenin sunduğu rekreasyon etkinliklerini tercih etme nedenlerinde ise “tesis ve hizmet kalitesi faktörü ile ulaşım kolaylığı ve ekonomik olma faktörü”nün öne çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Rekreasyon tercihleri, Faktör Analizi

THE ANALYSIS OF FACTORS IN RECREATIONAL CHOICES OF PEOPLE LIVING IN URBAN AREAS: EXAMPLE OF ANKARA METROPOLITAN MUNICIPALITY

Abstract: Recreation is a multi directional factor which can be a solution to many problems encountered by people living in urban areas and experiencing a lot of stress and which influences both individual and social quality of life positively. This study tries to identify the factors affecting the choices of people who use recreation services provided by Ankara Metropolitan Municipality. A questionnaire has been conducted to with participants to find their ideas of recreation activities and factor analysis revealed the factors affecting the preferences of people using recreational activities. There are many direct or indirect factors affecting the choices or preferences recreational activities of adults living in urban areas. The choice of activities are generally found to be personal availability, direction and environment and while starting the activities, factors like ‘socialization, personal reasons, desire of learning and renewing, and healthy life’ are found to be influential. As for factors influencing choice of activities provided by municipality, ‘facility, service quality, easement of access and being economical’ appear to come out among others.

Keywords: Recreation, recreational choices, factor analysis

GİRİŞ

Rekreasyon bugünün toplumlarında, serbest zamanların artmasıyla orantılı olarak önemi ve değeri giderek artan bir olgudur. Kişinin zorunlu uğraşları dışında kalan ve kullanma biçiminde tamamen özgür olduğu serbest zamanlarında, herkese göre değişen amaç ve yöntemlerle yapılan etkinlikleri ifade eden rekreasyon; gelişmiş toplumlarda hedefe ulaştıracak bir araç olmaktan çıkmış, bir amaç haline gelmiştir (Arslan,1996:1).

Yapılan çalışmalar her geçen gün rekreasyonun yeni yararlarını ortaya çıkarmakta ve insanların rekreasyona neden gereksinimleri olduğuna ışık tutmaktadır. Bu gereksinimler doğrudan ya da dolaylı olarak bireylerin rekreasyon tercihlerini etkilemektedir. Bireylerin karşılaştıkları sorunların çözümünde yadsınamaz bir araç olan rekreasyonun özellikle kentlerde yaşayanlar için ayrıcalıklı bir yeri vardır. Çünkü kentli insanlar için rekreasyonu gerekli kılan durumlar; kişisel ve toplumsal unsurlara göre şekli ve şiddeti farklılaşmakla beraber, bugünün küreselleşen ve giderek birbirine benzeyen yaşam tarzı içinde, pek çok açıdan artık evrenselleşmektedir.

“Kentleşme toplumdaki yapısal dönüşümü, kentleşme ise bireyin tutum ve davranışlarındaki değişimi, kente özgü yaşam biçimlerinin / kültürlerinin yaygınlaşması olarak ifade edilebilir”. Ancak bu süreçte kentsel hayata uyum, kentle bütünleşme ve kent kimliği kazanabilme önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Birçok aile kentteki ekonomik yaşama katılarak kentleşme sürecine girmekte ancak sosyal açıdan bunu hemen başaramamakta; kentsel olanaklardan yeterince yararlanamadıkları ve kentsel yaşama katılma-

dıkları için kentleşmekte güçlük çekmektedirler (Yeniokatan, 2006: 3,10,11).

Bireyin kente özgü davranış kalıplarını edinmesi, kültürel ve sosyal dünyasında kente özgü gelişmelerin yaşanabilmesi için, sosyal etkinliklere dahil olması önemli bir unsurdur (Kaya,E., 2004). “Kentleşmenin tutum ve davranışlara olan en büyük yansıması ise dinlenme, fiziksel, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma gibi” serbest zaman değerlendirme alışkanlığında bir değişimin ortaya çıkmasıdır (Gürbüz, 2006: 76).

Serbest zaman alışkanlıklarında istendik yönde değişimin ortaya çıkabilmesi için ise en önemli araçlardan biri sunulacak olan rekreasyon hizmetleridir. Rekreasyon etkinlikleri bireylerin yaşam biçimlerini değiştirerek kente adapte olmasında, karşılaştıkları kentsel sorunlarla başa çıkmalarında ve kentleşme sürecinin hızlanmasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca rekreasyon etkinliklerine katılım sadece kentleşme için bir araç değil, aynı zamanda Avrupa Kentsel Şartına göre bir kentli hakkıdır (www.coe.int).

Bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını bozan kentsel yaşam koşulları ve bunun yanında serbest zaman konusunda yeterli bilgiye sahip olmayanlar için yanlış serbest zaman alışkanlıklarının tercih edilmesi riski, sosyal amaçlı rekreasyon hizmetlerine olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu ihtiyacı karşılama görevi ise büyük oranda yerel yönetimlere aittir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 7. Maddesinde belediyelere rekreasyon hizmeti sunma sorumluluğunu yüklemiştir (www.tbmm.gov.tr). Rekreasyon etkinliklerinin neden tercih edildiğini ve tercihlerde nelerin öne çıktığını

bilmek ve dikkate almak ise sunulacak hizmet kalitesi için oldukça önemlidir. Bu araştırmada kentli bireylerin rekreasyon tercihlerinde hangi unsurların öne çıktığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmanın evreni, 2010 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ait Hanım Lokalleri ile Aile Yaşam Merkezlerinde etkinliklere katılan on sekiz yaş üstü 32,261 yetişkinden oluşmaktadır (www.ankara.bel.tr). %5 toleransla 384 katılımcı evreni temsil açısından yeterli bulunmuştur (Özdamar,2004:118).

Verilerin elde edilmesinde beşli Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Anketin Crombachalpha değeri. 965 olarak bulunmuştur. Elde edilen verilere faktör

analizi uygulanmış, kavramsal bütünlüğü sağlamak için Varimax ve Quartimax faktör döndürme işlemi yapılmıştır. Faktör analizi kullanılmasının nedeni, bu yöntemin aralarında ilişki olduğu düşünülen çok sayıda değişkeni daha az sayıda temel boyuta indirgeyerek, bunlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına ve yorumlanmasına imkân tanınmasıdır (Albayrak, 2006:107).

BULGULAR

Tablo 1’de görüldüğü üzere, kişilerin rekreasyon etkinliklerini neden tercih ettiklerini belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi sonucunda, kişilerin etkinlik türünü tercih etmesinde üç ana faktör belirlenmiştir. Bu faktörler kişilerin etkinlik türünü tercih etmesindeki önem sırasına göre; “kişisel uygunluk faktörü”, “yönlendirme faktörü” ve “ortam faktörü” olarak isimlendirilmiştir.

Tablo 1. Etkinlik Türünün Seçiminde Etkili Olan Faktörler

	% of Variance	Cumulative %		Faktör Yük Değeri			Crombachalpha değeri
				1	2	3	
Kişisel Uygunluk Faktörü	25.275	25.275	Yaşa uygun olması	0.822			.965
			Yeteneklere uygun olması	0.752			.965
			Maliyetinin yüksek olmaması	0.696			.965
			Zamanının uygun olması	0.608			.965
			Yerinin uygun olması	0.570			.965
Yönlendirme Faktörü	18.131	43.406	TV>deki sağlıklı yaşam programları		0.814		.965
			Doktor tavsiyesi		0.812		.965
			Daha önce katılanların tavsiyeleri		0.593		.965

Ortam Faktörü	16.936	60.342	Ortamda kendimi rahat hissetme	tavsiyesi, arkadaş tavsiyesi, etkenleri daha ön plana çıkmıştır.	0.782	.965
			Arkadaşlara eşlik etme	Bu durum Türkiye’de serbest zaman ve rekreasyon etkinliklerinin sağlığa katkılarına ilişkin farkındalığın yaratılmasında, informal bir öğrenme kaynağı olan kitle iletişim araçlarının işlevsel olabileceğinin bir göstergesidir. Ayrıca rekreasyon etkinliklerinin sağlık katkıları ile ilgili bir farkındalık oluştuğu ve kişilerin bunu dikkate alarak rekreasyon etkinliklerine yöneldikleri görülmektedir.	0.753	.965

“Kişisel uygunluk”, rekreasyon etkinliklerin tercih edilmesinde en önemli faktördür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakılarak yaş, yetenek, maliyet, zaman ve etkinlik yerinin uygun olması gibi kişiye özel etkenler önemli bulunmuştur.

Yetişkin bireyler, ilgileceği eğitim konusunu ve öğrenme için gideceği kurumu kendisi seçer. Öğrenmeyi sığdıracığı zamanı, meslek ve aile sorumluluklarına göre ayarlamak zorundadır. Ayrıca öğretilenlerle kendi deneyimleri arasında bir bağ yoksa öğrenmeyi reddeder (Lowe, 1985: 21). Dolayısıyla yetişkin olan katılımcıların etkinlikleri tercih etmelerindeki en önemli faktör olan “kişisel uygunluk faktörü” ile yetişkinlerin eğitim tercihlerine ilişkin bilgiler arasında bir uygunluk olduğu görülmektedir.

Kişilerin etkinlikleri tercih etmesinde ikinci önemli faktör “yönlendirme faktörü”dür. Buna göre kişiler etkinlik türünü tercih etme sebeplerinin maddeler üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında TV’deki sağlıklı yaşam programları, doktor

tavsiyesi, arkadaş tavsiyesi, etkenleri daha ön plana çıkmıştır.

Bu durum Türkiye’de serbest zaman ve rekreasyon etkinliklerinin sağlığa katkılarına ilişkin farkındalığın yaratılmasında, informal bir öğrenme kaynağı olan kitle iletişim araçlarının işlevsel olabileceğinin bir göstergesidir. Ayrıca rekreasyon etkinliklerinin sağlık katkıları ile ilgili bir farkındalık oluştuğu ve kişilerin bunu dikkate alarak rekreasyon etkinliklerine yöneldikleri görülmektedir.

Kişilerin etkinlikleri tercih etmesinde üçüncü önemli faktör “ortam faktörü”dür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında kişinin etkinlik ortamında kendini rahat hissetmesi ve arkadaşlarının eşlik etmesi etkinlik türünün seçiminde daha ön plana çıkmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, kişilerin rekreasyon etkinliklerin başlarken hangi beklentiler içinde olduğunu belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi sonucunda, dört temel faktör belirlenmiştir. Bunlar önem derecesine göre; “sosyalleşme faktörü”, “kişisel nedenler faktörü”, “öğrenme isteği ve yenilenme faktörü” ve “sağlıklı yaşam faktörü”dür.

Tablo 2. Etkinliklere Başlarken Beklentilerde Etkili Olan Faktörler

	% of Variance	Cumulative %		Faktör Yük Değeri				Crombachalpha değeri
				1	2	3	4	
Sosyalleşme faktörü	44,182	44,182	Arkadaşlarıyla birlikte olmak	0.818				.965
			Yeni insanlarla tanışmak/ sosyalleşmek	0.788				.965
			Eğlenmek-dinlenmek	0.601				.965
Kişisel nedenler faktörü	12,602	56,784	Kendini ispat etmek		0.830			.965
			Yaşadığı ortamdan uzaklaşmak		0.800			.966
Öğrenme isteği ve yenilenme faktörü.	11,067	67,850	Stres, depresyon vb olumsuz duygulardan uzaklaşmak			0.850		.965
			Yeni şeyler öğrenmek			0.693		.965
Sağlıklı yaşam faktörü	9,017	76,868	Fiziksel olarak daha sağlıklı olmak				0.957	.966

Sosyalleşme isteği, etkinliklere başlama beklentileri içinde en önemli faktördür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakılarak arkadaşlarıyla birlikte olmak, yeni insanlarla tanışmak/sosyalleşmek ve eğlenmek-dinlenmek gibi sosyalleşme amaçlı etkenler önemli bulunmuştur.

Kişilerin etkinliklere başlama beklentileri içinde ikinci önemli faktör “kişisel nedenler faktörü”dür. Buna göre kişilerin etkinliklere başlarken beklentilerinin maddeler üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında kendini ispat etmek ve yaşadığı ortamdan uzaklaşmak etkenleri daha ön plana çıkmıştır.

Kişilerin etkinliklere başlama beklentileri içinde üçüncü önemli faktör “öğrenme isteği ve yenilen-

me” faktörüdür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında kişinin stres, depresyon vb olumsuz duygulardan uzaklaşmak ve yeni şeyler öğrenmek isteğinin daha ön plana çıktığı görülmektedir.

Kişilerin etkinliklere başlama beklentileri içinde dördüncü önemli faktör “sağlıklı yaşam faktörü”dür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında kişinin fiziksel olarak daha sağlıklı olmak beklentisi daha ön plana çıkmaktadır.

Ortaya çıkan faktörler sağlığa, eğlenmeye, sosyalliğe ve öğrenmeye ilişkin beklentilerin, rekreasyon etkinliklerine katılımın güçlü yönlendiricileri olduğunu göstermektedir. Geniş çaplı bir araştırmaya göre, yetişkinleri eğitime yönlendiren

belli başlı güdüler içinde yer alan daha bilgili olmak, yeni ve ilgi çekici kişilerle tanışmak, tekdüze işlerden kurtulmak, fiziksel özellikler geliştirmek gibi beklentilerin bu araştırmada da etkili olduğu görülmektedir (Lowe, 1985: 58-59). Demirel'in (2005: 28) araştırmasında da sağlığa yararlı olması ile eğitici ve yararlı olması, serbest zaman etkinliklerine katılma nedenleri içinde öncelikli katılma nedenleri olarak bulunmuştur ve bu araştırmanın bulguları ile uyumludur.

Tablo 3'de görüldüğü üzere, kişilerin rekreasyon etkinliklerini neden tercih ettiklerini belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi sonucunda, kişilerin belediyenin sunduğu rekreasyon etkinliklerini tercih etme nedenlerinin iki temel faktör üzerinde birleştiği belirlenmiştir. Bu faktörler kişilerin belediyenin sunduğu rekreasyon etkinliklerini tercih etme nedenlerinin yoğunluğuna göre; "tesis ve hizmet kalitesi faktörü" ile "ulaşım kolaylığı ve ekonomik olma" faktörüdür.

Tablo 3. Belediyenin Sunduğu Rekreasyon Etkinliklerini Tercih Etme Nedenleri

	% of Variance	Cumulative %		Faktör Yük Değeri		Crombachalpha değeri
				1	2	
Tesis ve hizmet kalitesi faktörü	50,961	50,961	Hizmet kalitesi yüksek	0.829		.965
			Malzeme, araç-gereç kalitesi iyi	0.827		.965
			Seçebileceğim etkinlik türü fazla	0.826		.965
			Eğitmenler/çalıştırıcılar alanlarında uzman	0.739		.965
			Tesis olanakları çok iyi	0.693		.966
Ulaşım kolaylığı ve ekonomik olma faktörü	19,911	70,620	Eve yakın olması		0.891	.965
			Ulaşımın kolay olması		0.835	.965
			Arkadaşlarının da orada olması		0.581	.966
			Ekonomik olarak uygun olması		0.570	.964

“Tesis ve hizmet kalitesi faktörü” kişilerin belediyesinin sunduğu rekreasyon etkinliklerini tercih etme nedenleri içindeki en önemli faktördür. Maddelerin bu faktör üzerindeki ağırlıklarına bakılarak hizmet kalitesinin yüksek olması; malzeme, araç-gereç kalitesinin iyi olması, seçebileceği etkinlik türünün fazla olması, öğretmenlerin/çalıştırıcıların alanlarında uzman olması ve tesis olanaklarının çok iyi olması etkenleri önemli bulunmuştur.

Kişilerin belediyesinin sunduğu rekreasyon etkinliklerini tercih etme nedenlerine ilişkin ikinci önemli faktör “ulaşım kolaylığı ve ekonomik olma faktörü”dür. Buna göre kişilerin etkinlikleri tercih etme sebeplerinin maddeler üzerindeki ağırlıklarına bakıldığında eve yakın olması, ulaşımın kolay olması, arkadaşlarının da orada olması, ekonomik olarak uygun olması etkenleri daha ön plana çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel yaşam, kullanılan gereçlerin ve hizmetlerin niceliğini arttırmakla birlikte, yaşamın insansal ya da niteliksel boyutunu ihmal etmiştir. Bugünün kentli insanı, Sanayi Devrimi ile başlayan ve her alana yayılan hızlı değişimin toplumsal ve ruhsal düzeyde yarattığı bunalımların, köklü rahatsızlıklara dönüştüğü bir ortamda yaşamaktadır (Kılbaş, 2001: 39).

Kentlere ve kentlilere özgü olan hızlı kentleşme beraberinde ‘kentlileşememe’, işe ve topluma yabancılaşma ve yalnızlaşmayı; hareketsiz, durağan ve antisosyal yaşam tarzını getirmekte; tümü birlikte bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan bir çok sorunun yaşanmasına neden olmakta; bunlara bir de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik, yoksul ve yoksun grupların çokluğu ve

ekonomik yetersizlikler eklendiğinde, rekreasyon etkinliklerine duyulan gereksinim daha fazla hissedilmektedir (Arslan,2010: 49).

Rekreasyon etkinliklerine duyulan gereksinim arttıkça yerel yönetimlerin sorumlulukları da artmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin Hanım Lokalleri ve Aile Yaşam Merkezleri aracılığıyla sunduğu sosyal amaçlı rekreasyon hizmetleri sosyal belediyecilik anlayışına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Kentli yetişkinler rekreasyon etkinlik türlerini seçerken kişisel uygunluk faktörünü önemsemektedirler. Bu nedenle mümkün olduğunca her kesime hitap edecek biçimde etkinlik yelpazesinin geniş tutulması katılımın artırılması için gereklidir. Yönlendirme faktöründe TV programları ve doktor tavsiyesinin etkili olduğu dikkate alınarak, kitle iletişim araçları halkı bilgilendirme yönünde daha fazla kullanılmalıdır.

Rekreasyon etkinliklerine başlarken öne çıkan beklentiler önemsenmeli, sosyalleşmeyi artırıcı, kişisel nedenler ile öğrenme isteği ve yenilenme faktörlerine uygun, sağlıklı yaşam beklentilerini karşılayacak etkinlik alanları oluşturulmalıdır.

Belediye hizmetlerinin tercih edilmesinde en önemli faktörler tesis ve hizmet kalitesinin iyi olması ile ulaşım kolaylığı ve ekonomik olmasıdır. Belediye tesisleri dışında, kaliteli bir hizmet almanın maliyeti oldukça yüksek ve ulaşımı oldukça zor olabilmektedir. Bu nedenle belediyelerin halkın serbest zamanlarını uygun koşullarda değerlendirebileceği ve rahat ulaşabileceği hizmetleri artırması önemlidir. Bunun yanında hizmetler sunulurken halkın tercih nedenlerinin dikkate alınması, yeni kurulacak merkezlerin

yapılandırılmasında ve hizmette olan tesislerin geliştirilmesinde bu konuların üzerinde durulması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, A. S., (2006).

Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

ARSLAN, S., (1996).

Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na Bağlı Yurtlarda Kalan Bayan Öğrencilerin Boş Zaman Değerlendirme Sorunları Üzerine Bir Araştırma (Ankara İli Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ARSLAN, S., (2010).

Yetişkin Kent Halkının Belediyelerin Serbest Zaman Eğitimi ile Rekreasyon Etkinliklerinin Sunumuna ve Yaşam Kalitesine Etkisine İlişkin Görüşleri (Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği), Yayımlanmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

DEMİREL, M., (2005).

Büyükşehir Belediyelerindeki Rekreasyonel Etkinlikler (Ankara Büyükşehir Belediyesi Hanımlar Lokali Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

GÜRBÜZ, B., (2006).

Kentsel Yaşam Sürecinde Rekreasyonel Katılım Sorunları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KAYA, E., (2004).

Kentleşme Süreci, www.erolkaya.org/tr adresinden 18.01.2008 tarihinde alınmıştır.

KILBAŞ, Ş., (2001).

Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme, Adana, Anaca Yayınları.

LOWE, J., (1985).

Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış (Çeviren: Turhan Oğuzkan), Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara. (eserin orijinali 1975'de yayınlandı).

ÖZDAMAR, K., (2004).

Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

YENİOKATAN, İ., (2006).

Çevre Yerleşim Yeri Hanelerinin Yaşam Kalitesi ve Kentsel Yaşama Katılımları (Etimesgut Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

www.coe.int. Erişim Tarihi: 08.05.2012.

www.ankara.bel.tr. Erişim Tarihi: 17.02.2010.

www.tbmm.gov.tr. Erişim Tarihi: 13.03.2010.

XIII – XV. YÜZYILLAR ARASI DÖNEMDE KUZEYBATI ANADOLU’DA KÜLTÜREL YAPIYA DAİR BİR DEĞERLENDİRME: CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ

Tunay KARAKÖK

Bartın Üniversitesi Tarih Bölümü

Abstract: 13. yüzyılın ortalarında vuku bulan 1240 tarihli Babailer İsyanı ve 1243 tarihli Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin uç'larda merkezi otoritesinin zayıflaması ve ardından tamamen ortadan kalkması sonucunda, Anadolu'da her biri müstakil birer devlet karakterinde yirmiden fazla Türk beyliği kurulmuştur. Bu beyliklerden biride 1291'den 1461 yıllarına kadar süren varlığı boyunca Kastamonu, Sinop civarını yurt edinmiş; Selçuklu ile Osmanlı arasındaki sağlam halkaları teşkil eden ve Batı Anadolu'daki Türk fetihlerinin modelleri olan beyliklerden bir tanesi olarak kabul edilen Candaroğulları Beyliği'dir. Candaroğulları beyliği döneminde beylik sınırları içerisinde 40 kadar şehir ve bir o kadar kale ve 1500'e yakın köy mevcuttu. Öyle ki Kastamonu, Sinop, Çankırı, Taşköprü, Boyabat, Koçhisar, Çerkeş, Araç, Tosya, Küre, Daday, Devrekâni, Kurşunlu, Kargı ve Kalecik gibi kazalar beyliğin önemli ve sosyal - kültürel hayatın canlı olduğu yerleşim birimleriydi. Türk-İslam sentezinin varlığını hissettirdiği uygulamaların ve oluşumların var olduğu bir sosyal-kültürel hayata sahip olan beylik Anadolu'nun Türkleşmesinde ve bir Türk yurdu olarak kalmasında büyük rol oynamıştır. İşte bu çalışma'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1240 tarihli Babailer İsyanı ve 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı sonrası girdiği yıkılma süreci ve bu süreçte Anadolu Beyliklerinin doğuşu, Anadolu'nun bu yeni dönemdeki sosyal, siyasi ve ekonomik durumları içerinde; Kuzeybatı Anadolu'da Kastamonu-Sinop ve Çankırı bölgelerini zapt ederek burada bağımsızlığını ilan etmiş ve Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar varlığını devam ettirmiş olan Candaroğulları Beyliği ve bu beylik döneminde bölgenin sosyal ve kültürel hayatı ele alınmıştır.

Key Words: Kuzeybatı Anadolu, Candaroğulları, Selçuklular

THE CULTUREL LIFE IN NORTHWEST ANATOLIA BETWEEN XIII. TO XV. CENTURY: CANDAROĞULLARI PRINCIPALITY

Abstract: More than twenty Turkish beylics each of which was in the independent state character were established in Anatolia as a result of weakening and later utterly destroying of the central authority in the edges of Great Seljuk Empire with the help of Babais Rebellion and the Battle of Kosedag took place in the first half of the 13th century. One of those beylics having a socio-cultural life consisting of the applications and structures of the synthesis of Turkish and Islam, the Beylic of Candaroğulları, which was established around Kastomonu and Sinop ruling from 1291 to 1461 and representing the strong ties between the Seljuks and the Ottomans and being regarded as one of beylics of Turkish invasion models in West Anatolia played an important role on making Anatolia Turkish and making it live as a Turkish state. This paper deals with the Beylic of Candaroğulları which captured the region of Kastamonu, Sinop and Çankırı in the Northwest Anatolia and declared its independence there ruling until the time of Mehmet the Conquerer under the circumstances of the new social, political and economic conditions in Anatolia which appeared following the collapse period of Turkish Seljuk Empire as a result of Babais Rebellion and the Battle of Kosedag; it also considers the social and cultural life of the region during the ruling of this beylic.

Key Words: Nortwest Anatolia, Candaroğulları, Seljuks

GİRİŞ: CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU VE MENŞEİ

13. yüzyıl sonlarında Türkiye Selçuklu Devleti parçalanırken, Kastamonu ve Sinop çevresinde kurulan bir Türkmen Beyliği olan Candaroğulları Beyliğine; beyliğe kırk sekiz yıl hükümdarlık yapmış olan sekizinci hükümdarları İsfendiyar Bey'e izafeten "İsfendiyarogulları", Osmanlı dünyasında devlet adamlığı ile varlıklarını sürdürebilmiş olan "Şemsiler" veya son hükümdar Kızıl Ahmed Paşa sebebiyle "Kızıl Ahmetliler" de denilmiştir

(Açıkgözoğlu, 1977, s. 184).

Beyliğin başlangıç ismi olan Candaroğulları isminin menşei bu beyliği kuran Şemseddin Yaman Candar'ın adına izafe edilmesine dayanır (Yaman, 1935, s. 96).

Candar kelimesi Farsça can (silah) ve dar (tutan) kelimelerinden oluşmaktadır. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Harezimşahlar, Eyyubiler ve Memlüklüler gibi bazı İslam devletlerinde, hükümdarı ve sarayını korumakla görevli muhafızlar için kullanılan bir terimdir. Asıl görevi sultanın ve sarayının güvenliğini sağlamak olan candarların, siyasi suçluları yakalayıp zeredhane denilen yerde hapsedmek, idam mahkûmlarının cezalarını infaz etmek, huzura girmek isteyen emirleri sultana takdim etmek, gelen postayı davetkâr ve katib-i sır ile beraber sultana arz etmek ve merasimlerde çetr taşımak gibi görevleri vardır (Caneri, 1993, s. 145-146).

Selçuklu hükümdarı II. Mesud'a karşı, kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan tarafından başlatılan isyan hareketini bastırmada Candar olarak gösterdiği başarısından dolayı İlhanlı hükümdarı Geyhatu

tarafından Eflani ve çevresi Yaman Candar'a iktâ olarak verilmiştir (Varlık, 1992, s. 550). İşte bu hadise Candaroğulları Beyliğinin kuruluşunu teşkil etmektedir (1292).

Beyliğin kurucusu Şemseddin Yaman Candar'ın bağlı bulunduğu ailenin menşei hakkında kaynaklarda açık kayıt yoktur (Yücel, 1991, s. 54). Zuhuri Danışman ise Candaroğulları'nın Oğuzların Kayı boyundan olduğu söyler (Danışman, 1964, s. 222).

Ailenin Oğuzları Alayurdlu kabilesine mensup boyundan olduğu da kaydedilmektedir. 16. yüzyılda Kastamonu bölgesinde bu kabileye mensup bir oymağın varlığına ulaşılmıştır (Yücel, 1991, s. 54).

Kastamonu başşehir olmak üzere en geniş şekli ile ve bugünkü haliyle Sinop, Samsun, Çankırı, Zonguldak vilayetlerinin tamamı ile Çorum vilayetinin Kızılırmak'ın batısında kalan parçasına yayılmış, hatta Bolu içlerine kadar girmiş olan Candaroğulları Beyliği; kuzeyi Karadeniz tarafından olmakla birlikte güney ve doğuda Eretna Devleti ile çevrilidir. Kuzeydoğu'da Sinop Beyliği varken sonradan bu beylik ilhak edildi. Doğu'da Tacüddinoğulları yer alıyordu. Bu arada Amasra ve Samsun'un Hristiyan kesimi, Cenevizlilerin elindeydi. Batı'da ise Osmanlılar, beyliği gittikçe sardılar. Eretna ve Kadı Burhanettin Devletleri son bulunca, 1308 yılında dilleri Türkçe ve mezhepleri Sünni Hanefî olan Candaroğulları beyliği doğudan ve çepeçevre Osmanlılarca sarıldı (Açıkgözoğlu, 1977, s. 184; Öztuna, 1991, s. 80).

İlhanlı hükümdarı Geyhatu tarafından Eflani ve çevresini Yaman Candar'a iktâ olarak verilmesinin Candaroğulları Beyliği'nin kuruluşunu

gerçekleştirdiğini yukarıda zikretmiştik. Öyle ki Candaroğulları ailesinin atası ve isim babası Taşköprü’deki 1328–1329 tarihli Muzaffereddin medresesi kitabesi ile İsfendiyaroğulları’ndan İsmail Bey’in Hülviyyat adlı kitabının giriş bölümündeki nesep cetvelinden anlaşıldığı üzere Şemseddin Candar’dır (Yücel, 1991, s. 55).

Şemseddin Yaman Candar, yaşadığı müddet içinde Eflani ve çevresini aşamamıştır. Oğlu Süleyman Paşa’ya ait 729/1328–1329 tarihli Muzaffereddin Medresesi kitabesine göre bu tarihten önce vefat etmiş ve beyliğin başına oğlu Süleyman Paşa geçmiştir (Uzunçarşılı, 1984, s. 121).

Babasının vefatından sonra Eflani’de beyliğin başına geçen Candaroğlu Süleyman Paşa, Çobanoğlu Emir Mahmud’u ortadan kaldırarak Çobanoğulları’na son vermiş (1309) ve Kastamonu’yu zapt ederek, burayı beyliğin merkezi haline getirmiştir. Daha sonra Safranbolu’yu da hâkimiyetine aldıktan başka, 1322 yılında Sinopta kurulu olan Pervaneoğulları Beyliği’ni ortadan kaldırmak suretiyle beyliğin topraklarını Sinop’a kadar genişletmiştir. 1335 yılında ise Moğol hükümdarı Ebu Said Bahadır Han vefat edince de bağımsızlığını ilan etmiştir (Yücel, 1991, s. 146).

Süleyman Paşa’nın oğlu Gıyaseddin İbrahim Bey, 1339 yılında kendisine isyan ederek Kastamonu’yu zapt ile beyliğin başına geçmiş ki bu olayın yaşanmasından kısa bir süre sonrada kendisi vefat etmiştir. İbrahim Bey’in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte kendisinden sonra beyliğin başına amcası Yakup Bey’in geçtiği düşünülmektedir. Onun beylik yıllarına ait bilgilerin yokluğundan, Yakup bey’in oğlu Adil’in 1346 senesinde bey olduğu kabul edilmektedir. İsmi gibi adaletle hükmeden Adil Bey devrinin

hadiseleri hakkında da bilgiler yetersizdir. Adil bey’in vefat tarihi bilinmemektedir (Yücel, 1991, s. 65; Uzunçarşılı, 1984, s. 125).

Adil Bey’i müteakip beyliğin başına oğlu Bayezid geçmiştir. Muhtemelen 1361 senesinde bey olan Celaleddin Kötürüm Bayezid zamanı, Karadeniz’de Venedik ve Cenevizliler ile nüfuz mücadelelerinin görüldüğü, Osmanlı Devleti ile dostça ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı ve Bayezid’in oğulları arasında taht kavgalarına sahne olarak beyliğin ikiye bölündüğü devirdir (Yücel, 1991, s. 70).

Yirmi seneye yakın bir zaman Kastamonu emirliğinde bulunan Bayezid hayatının mühim bir kısmını gerek Osmanlılarla ve gerekse diğer Anadolu Beylikleri ile mücadele içinde geçirmiştir.

Bayezid’den sonra beyliğin başına, kardeşi İskender’i öldürmek sureti ile büyük oğul II. Süleyman Paşa geçmiştir. Osmanlıların himayesinde bu makama oturan Süleyman, babası gibi Osmanoğulları ile akraba olmuş ve babasının eşi Efazed Hatunun kız kardeşi olan Sultan ile evlenmiştir (Uzunçarşılı, 1984, s. 126; Öztuna, 1991, s. 39).

Gayet faal bir politikacı olan Süleyman Paşa, kendi menfaatleri ve topraklarını koruma doğrultusunda komşuları ile münasebetler kurmaktan çekinmemiş I. Murat’ın Karamanoğulları seferi ile I. Kosova muharebesine diğer Anadolu beylikleri ile beraber yardımcı kuvvet göndermiştir. Yıldırım Bayezid’in ilk dönemlerinde de süren bu dostane ilişkiler Süleyman Paşa’nın çevre beylikleri ile kurduğu düşmanca ittifakların neticesinde Osmanlıya karşı düşmanca tavırlar takınmasına sebebiyet vermiş ki bu tavır neticesinde de 1392

yılında Yıldırım Bayezid Kastamonu'da Süleyman Paşa'nın üzerine yürüyüp, onu ortadan kaldırmış ve Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına ilhak etmiştir (Danişmend, 1971, s. 87).

Kardeşi Süleyman Paşa'nın Yıldırım Bayezid tarafından öldürülerek beyliğin Kastamonu şubesinin Osmanlı'ya katılmasından sonra, 1385 yılından beri sahibi olduğu Sinop'ta müstakil kalarak, tahtın yegâne varisi durumuna gelen İsfendiyar Bey (Sultanzade Ebu'l Feth İftiharüddin İsfendiyar Çelebi Bey b. Bayezid); Timur'un Anadolu'ya girmesi ve Ankara Savaşı'nda (1402) Yıldırım Bayezid'i mağlup etmesiyle birlikte, Kastamonu dahil beyliğin eski topraklarına tekrar sahip olmayı başarmıştır (Yücel, 1991, s. 84, 148). Öyle ki İsfendiyar Bey bu mücadelelerde Timur'un yanında yer almıştır. Diğer bir taraftan ise İsfendiyar Bey; Rumeli fatihi Süleyman Paşa'nın kızından doğmakla Sultanzade yani aynı zamanda Osmanlı Prensi'dir. Yaman Candar Bey'in torununun torunudur. Artık Candaroğulları yetmiş yıl ömre ve kır dokuz yıl saltanata nail olan İsfendiyar Bey'in sulbünden yürümüş, Candaroğulları adı yerine İsfendiyaroğulları denmeye başlanmıştır (Öztuna, 1991, s. 82).

1439 yılı Ramazanının 22. günü vefat eden İsfendiyar Bey'den sonra beyliğin başına, sağlığında veliaht tayin edilmiş oğulları arasından Damat Taceddin İbrahim Bey geçmiştir. II. Murat'ın eniştesi ve kayınpederi olan İbrahim Bey döneminde önemli bir hadise vuku bulmadığı gibi, 1443 yılında İbrahim Bey vefat etmiş ve yerini büyük oğlu Damat Kemaluddin İsmail Bey'e bırakmıştır (Yücel, 1991, s. 148).

İsfendiyaroğulları'ndan Osmanoğulları'nın altıncı damadı olan İsmail Bey, yüksek karakterli bir şahsiyettir. Fatih Sultan Mehmed'in eniştesi olmakla birlikte, saltanatının ilk yıllarında kardeşi Kızıl Ahmet ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kardeşinin Osmanlı desteğini alamaması üzerine, 1444 yılında II. Murad'a elçi ve hediyeler göndererek dostluğunu pekiştirmiş, Sinop'ta Fatih'in iltifatına mazhar olmuştur. Fatih Sultan Mehmet döneminde de Bursa civarındaki Yenişehir ve Yarhisar tımarları kendisine, Bolu sancağı da oğlu Hasan Bey'e verilmiştir (Yücel, 1991, s. 115).

Osmanlı Devleti beylikleri ilhak siyasetinde, Anadolu beyliklerinden herhangi birisinde mevcut olan hanedan mensupları arasındaki ihtilafta kendi siyasetine uygun olanı desteklemiş ve o şahsın beyliğin başına geçmesini temin etmiş daha sonra da uygun bir zamanda bu beyliği ilhak etmiştir. Candaroğulları Beyliği'ni sulh ile ele geçiren ve bu beyliğin beyi İsmail Bey'i Yenişehir ve İnegöl taraflarına gönderen Fatih, Candaroğulları Beyliği'ni hemen ilhak etmemiş ve İsmail Bey'in kardeşi olup, Osmanlılara sığınarak Bolu Sancakbeyliği yapan Kızıl Ahmet Bey'e vermiştir. Kısa süre sonra ise onu Mora Beyliği'ne atamıştır. Anadolu'da siyasi dengeleri de dikkate alarak Fatih Candaroğulları Beyliği'ni ilhak etmiştir. Kardeş Kızıl Ahmet ise Mora Sancakbeyliği'ne gitmemiş, Anadolu'da kalmayı tehlikeli bularak Uzun Hasan'a sığınmış ve İsmail Bey'in Filibeye nakledilmesine sebep olmuştur (Karadeniz, 2002, s. 486, 497).

İsmail Bey'den sonra 1461 yılında Osmanlı himayesinde beyliğin başına Cemalüddin Kızıl Ahmet Paşa geçmiştir. Yalnız Fatih Sultan

Mehmet, Kızıl Ahmet Paşa'nın beyliğine başına geçmesinden kısa bir süre sonra kendisine Mora Sancağını vererek Candaroğulları Beyliğini kesin olarak ilhak etmiştir (Uzunçarşılı, 1984, s. 137; Yücel, 1991, s. 117). Ancak Mora'ya gitmeyecek önce Karamanoğlu İbrahim Bey'e, sonra da Uzun Hasan'a sığınan Kızıl Ahmed Bey, Fatih – Uzun Hasan rekabetinin gelişmesinde önemli rol oynadığı gibi, Otlukbeli Savaşının çıkmasına da sebep olanlardandır. Savaşın Osmanlılar lehine sonuçlanması üzerine bir süre daha Uzun Hasan'ın yanında kalan Kızıl Ahmed, II. Bayezid zamanında Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir (Yücel, 1991, s. 139).

Ölüm tarihi belli olmayan Kızıl Ahmed Bey'in beyliği çok kısa sürmüştü ve sadece şeklen hükümdar derecesinde Candaroğulları tahtında oturmuştur. Gerçek anlamda ise Candaroğulları Beyliği tarihi İsmail Bey'in iktidardan uzaklaştırılması ile noktalanmıştır. Beyliğin ömrü 1291'den 1461'e kadar 170 yıl sürmüştür (Gürün, 1984, s. 476). Kızıl Ahmed'in oğulları Musa Paşa ve Mirza Mehmet Paşa Osmanlı vezirleri arasında bulunmuştur (Yaman, 1935, s. 169).

CANDAROĞULLARI DÖNEMİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Kastamonu ve çevresi ile Kuzey Anadolu sahillerinin büyük bir kısmına sahip olan, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra becerikli bir siyaset izleyerek XIV. Yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun en kuvvetli siyasal kuruluşlarından biri durumuna geçen Candaroğulları Beyliği'nin sosyal ve kültürel durumu, dönemin Anadolu'sunda mevcut durum ile doğrudan bağıntılıdır. Öyle ki Candaroğulları Beyliği döneminin sosyal ve kültürel hayatı

hakkında bir şeyler söyleyebilmek ve yazabilmek için dönemin köy ve şehir diye nitelenen yerleşim birimlerini öncelikle ele almak gerekmektedir. Zira Anadolu'nun kapıları Türklere açıldıktan sonra, yığınlar halinde Anadolu'ya gelen Türkmenler; bir yandan şehirlere yerleştirilirken bir yandan da daha önce buralara yerleşmiş vaziyette bulunan ve bu göçler ile yaşadıkları ve yerleştikleri toprakları terk etmek zorunda kalan Gayrimüslim halkın terk ettiği yerlere yerleşmelerine ilaveten yeni köyler kurmak suretiyle kendilerine yeni yeni yurtlar açmışlardır (Yakupoglu, 2001, s. 56). Diğer bir ifade ile tüm bunlar Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerini sağlamıştır.

Kastamonu, Sinop, Çankırı, Taşköprü, Boyabat, Koçhisar, Çerkeş, Araç, Tosya, Küre, Daday, Devrakani, Kurşunlu, Kargı ve Kalecik kazaları Türklerin adı geçen havalide yerleştikleri önemli kentlerdir (Yücel, 1991, s. 130). Candaroğulları Beyliğinin XIV. Yüzyılın birinci yarısı için kırk şehir ve bir o kadarda kalesi bulunuyordu (Yakupoglu, 2001, s. 56).

Candaroğulları ülkesinde şehir halkının önemli bir kısmını devlet hizmetinde bulunan veya devlet gelirleriyle geçinen kimseler teşkil ederdi. Başkentte, merkezi idarenin mensupları oldukça kalabalık bir sınıfa teşkil ettikleri gibi, büyük idare merkezinde de mahalli idareye mensup olanlar epeyce kalabalık bir zümre vücuda getirirlerdi. Devlet hazinesinden, önemli tahsilâtları olan bu kimseler, büyük arazilere ve diğer zenginlik kaynaklarına sahiptiler (Yücel, 1991, s. 138-139).

Memurlardan ve askerlerden başka; din âlimleri, müderrisler, vaizler, şeyhler, seyyidler ve benzeri görevliler devletten para alırlardı. Şehir halkının en yoğun kitlesini sanayi erbabı oluşturuyordu.

Şehir ticaret sermayesinin yoğunlaştığı bir merkez olduğundan şehirde görülen bir başka tabaka da sayıca çok olmakla birlikte tacir zümresiydi (Yücel, 1991, s. 139).

Büyük ticaretle uğraşan kimselerin zenginlikleri, devlete vergilerin toplanmasında ve çeşitli ihtiyaçlarının temininde gördükleri itibarın yanında, söz sahibi oldukları ve şehrin ileri gelenleri arasında yer aldıkları görülür.

İşte bu zengin, tüccar, tacir, memur ve ulemadan kişilerin oluşturduğu şehir hayatı, bol gelirli vakıfların inşa ettiği dinsel ve sosyal yapıların da katkılarıyla klasik İslam şehir tipinin Candaroğulları topraklarında vücut bulmasını sağlamıştır. Öyle ki o dönem insanının yerleşme hususunda göz önünde bulundurduğu ölçüler evlerin bahçe içinde, avluya sahip müstakil evler olarak inşa edilmesi zaruriyetini doğurmuştur.

Buraya kadar ele alınan ve anlatılanlar, Candaroğulları beyliği döneminde beylik topraklarında hâkim olan şehir hayatına dair ipuçları verirken; köy hayatının da nasıl oluştuğu konusunda araştırmacılara ilham kaynağı olmaktadır. Zira Orta Asya'dan gelen Türkmen köylüler derhal köy kurmaya ve tarımsal üretime başlıyorlardı. XIII. ve XIV. yüzyıllar Anadolu'sunda köyün toplumsal bünyesi tarım ile ya da hayvancılık ile uğraşan ve yaşayışları birbirinden farklı bulunmayan çiftçi ailelerinden oluşuyordu (Yakupoğlu, 2001, s. 57).

Diğer bir ifade ile şehirlerde oturanlar ile köylerde oturanlar zaten seçimlerini yapmışlar ve yaşamlarına bu seçimleri ile devam etmekteydiler. Kimin nerede ve ne şekilde yaşayacağına zaten karar vermişlerdir. Herkeste bu kararlar doğrul-

tusunda uğraş edinmiş, hayatlarını ve kültürlerini şekillendirmekteydi.

Devlet otoritesinin yoğun şekilde hissedildiği ve ticaret potansiyelinin olduğu yerler şehirlerin kurulmasında belirleyici faktör olurken, köyler için ise durum biraz farklılık arz etmekteydi. Bir cami, mezarlık veya merkeze en yakın sulak alanda toplanarak yerleşik hayata geçen köylüleri imam temsil ederken (Yücel, 1991, s. 131) şehirliler için ise durum farklılık göstermekteydi. Devlet hizmetindeki bir görevli, bir asker, bir tüccar veya bir ulema erbabının şehirliyi temsil ettiğini görürüz.

Yerleşik hayatın önemli bir birimi olan şehir, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri döneminde Anadolu'nun iç ve dış ticaretini sağlayan önemli merkezlerdi. Büyük ticaret yolları üzerinde kurulan şehirlerde büyük bir refah göze çarpıyordu. Candaroğulları'nın sahip olduğu Sinop büyük ticaret yollarının ulaştığı Karadeniz kıyısındaki önemli bir iskele idi. Cenevizliler buradaki antrepoları vasıtasıyla Anadolu'daki malları ihraç ve kendi mallarını ithal ediyorlardı. Sivas'ta yerleşen Ceneviz tüccarları Doğu ve Güney'den gelen emtiayı kervanlarla Karadeniz limanlarından olan Trabzon'a, özellikle Samsun ve Sinop'a gönderiyorlardı. Dolayısıyla Samsun ve Sinop'ta çok canlı bir ticaret yapıyordu. Nitekim Çelebi Mehmed zamanında Samsun üzerine sefer yapıldığında önce Ceneviz elindeki Kâfir Samsun sonra İsfendiyar Beyoğlu Hızır Bey idaresindeki Müslüman Samsun alındığında, Osmanlı padişahı Hızır Bey'e şehri niçin savunmadığını sormuştu. Bunun üzerine Hızır Bey "Bizim şehrimizin dirliği Kâfir Samsun sayesinde idi, o da sizin elinize geçti" diyerek Cenevizlilerle olan ticaret kapısının

kapandığını söylemek istemiştir. Beyliğin, Sinop limanı vasıtasıyla Venedik ve Ceneviz ile iktisadî-ticarî münasebetlerini geliştirdiği Venedik Devlet Arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. Kastamonu ise önemli bakir ve demir madeninin çıkartıldığı bir merkez idi. Bakir madeninin bulunduğu Küre, Beylimin idaresinde bulunuyordu. Önemli bir sanayi maddesi olan bakir çok eski dönemlerden beri kullanıldığı gibi bu dönemde ve Osmanlılar devrinde de önemini sürdürmüştür (Yakupoğlu, 2001, s. 56, 63, 72, Yücel, 1991, s. 141).

XIV. yüzyılın ilk yarısında Kastamonu'ya gelen ve Candaroğlu I. Süleyman Pasa ile görüşen İbn-i Battuta, yazmış olduğu seyahatnamesinde; şehrin o zamanki durumuna ilişkin gözlemleri ve çevresindeki yolculuğu sırasında verdiği bilgiler içerisinde bu şehirde kendisine yapılan iyi muameleyi zikretmiş ve ucuzluktan söz etmiştir (Yücel, 1991, s. 125).

Seyyah, Kastamonu'yu Anadolu'nun en büyük ve en güzel beldelerinden biri olarak tanımladığı eserinde beyin etrafında teşekkül eden sosyal tabakayı ise şu şekilde dile getirmektedir:

“Cuma günü ikametgâhından baîd olan mescide râkiben azîmet sultân'ın adetidir. Mescid-i mezkûr ahsabdan üç tabakayı havidir. Sultan ile ricâl-i devlet, kadi, fukahâ ve vücûh-i asâkir alt tabakada ve Efendi yani Sultan'ın biraderi ile ashâb u huddâmi ve ahâli-i beldeden bazilari orta tabakada ve Sultan'ın esgar evladi olan ve Cevad tesmiye kilinan veliahdi ile ashâb-i memâlîk ve huddâmi ve sâir halk üst tabakada edâ-i salât ederler. Huffâz ictimâ ile mihrabin önünde halka teskil edip hatib ve kadi dahi bunlarla beraber oturur” (İbn Battuta Seyhatnamesi, 1919, s. 462).

Sözü edilen dönemde Candaroğlu kentlerinin yanı sıra, beylik sınırlarında 1500'e yakın köy, Türkmenlerle meskûn halde bulunuyordu. Artık bu yüzyıllarda bölgenin etnik yapısı Türklerin lehine değişiklikler göstermekteydi (Yakupoğlu, 2001, s. 56).

Bu köyler, toplumsal bünyesi kademesiz olarak tarımla uğraşan ve birbirlerinden yaşayışları çok farklı olmayan çiftçi ailelerden oluşuyordu. Bütün iş hayatlarına hayvancılık ve tarım üretimi hâkimdi. Şehirlerde ise tarım dışı üretimin hâkimiyeti söz konusuydu.

Bu değişiklikler sırasın da ve sonrasında Candaroğulları Beyliği topraklarında Türkmenler tarafından kurulan köylere gelince ise; Kastamonu'da Esen Gazi, Debbağ İshak, Oğlancık-Sitti, Karasu, Saru Kavak, Bil Ovacuğu, Çal, Bulacık, Kavacık, Gelin Virani, İsmailler, Bayundurcuk, Hoca Hacip ve As köyleri; Sinop'ta Ahmet Bey, Bıçakçılar, Değirmenci, Demürçi, Oraklu, Dane-Pirinç, Saru Boğa ve Sazlı köyleri; Çankırı'da: Eymircik; Köyü; Taşköprü'de: Tay Boga, Tadurga, Tutaş, Oruç Beylü, Samanlı Viran, Akçakavak, Çat, Balatlar ve Kuşcular köyleri; Boyabad'da: Çoban Bey, Kaymaz, Adil Avlagucuk, Doğan Bayudurcuk köyleri; Koçhisar'da: Bazar Kayısı Köyü; Çerkeş'te: Şeyh Doğan, Basmul Köyleri; Araç'ta: Okçular, Kavacık ve Oğuna köyler; Tosya'da: Ahlatçık, Kayı, Çiftler, Gökçe, Öz, Çatak, Aspiros, Ağca Kavak Köyleri; Küre'de: Şeyh Çoban, Kuşcular, Ahi Mihal, Sazan, Depecik, Ağulu, Bozca Armut ve Elma Deresi köyler; Daday'da: Eymir Bey, Bakırluca, Mumcu, Sofçular, Tarakçılar, Budak, Başyalak ve Arslantaş köyleri; Kurşunlu'da: Kurt Gazi Köyü; Kalecik'te: Ak Viran Köyü; Devrekani'de: Mürseller, Bakırcısını, Kasaplar,

Öyük, Göynük Viranı köyleri; Haşalay'da: Emir Yusufu, Bezzaz, Düzen köyleri; Göl'de: Saru Ömer, Doğanç, Şihabüddin, Şarkın, Koğalveç köyleri karşımıza çıkmaktadır (Yakupoğlu, 2001, s. 56-63).

İşte orta Asya'dan Anadolu'ya uzun yıllar neticesinde yapılan göçler ile Anadolu'ya gelen ve Kastamonu ve çevresine yerleşen Türkmenler yukarıda adlarını saydığımız yerleşim birimlerini kurmuş ve bölgenin Türkmenleşmesine ve İslamlaşmasına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Tüm bunlar ile birlikte buralara gelen insanlar beraberlerinde göçebe ve yerleşik hayatlarına ait maddi ve manevi kültür miraslarını da getirmişlerdir.

XIV. yüzyıl coğrafyacılarından El-Ömeri, Mesâlikü'l-ebşâr adlı eserinde Candarogulları'nın sosyal ve ekonomik durumunu ilgilendiren bilgiler vermektedir. El-Ömeri, Karadeniz kıyısında bulunan Kastamonu'nun önemli bir mevki bulunduğunu, özellikle Sinop'un Karadeniz kıyıları ile olan irtibatını ve ehemmiyetini anlatır. Candarogulları Beyliği'nin yöneticileri ve halkın bunlara bağlılığı ile bölgenin ekonomik durumu hakkında bilgi verir.

Candarogulları Beyliği zamanında, Kastamonu, Anadolu'nun önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri oldu ve bu durumunu Osmanlılar zamanında şehzade sancağı olduğu zamanlarda da sürdürdü. Öyle ki, iki yüzyıla yaklaşan hükümdarlıkları zamanında Fethullah el Şirvani, Sinoplu hekim Mümin bin Mukbil, Hekim Hayreddin Amasyavi gibi ilim ve sanat adamlarını himaye ederek pek çok Türkçe eser yazılmasına ve Türkçenin ilim dili olmasına yardımcı olmuşlardır. Beyliğin asıl kurucusu olan ve sınırlarını genişleten I.

Süleyman Pasa, çevresinde oluşturduğu ilim meclisleri ile kültür faaliyetlerinin yaşatılmasına önayak olmuştur.

İşte bu ön ayak olmanın beraberinde İslâm toplumunun sosyal hayatında önemli bir yeri olan ve kamu hizmetlerinin aksatılmadan ve hızlı bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında en önemli görevi yapan vakıf müessesesinin de Candarogulları Beyliği sınırları içinde büyük ölçüde yaygınlaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yerleşik hayata geçmeyi, şehirleşmeyi sağlayan ve mezkûr bölgeler oluşturulmasında önemli bir yeri olan vakıf eserler arasında, cami, medrese, imaret, zaviye gibi dinî ve ictimâî maksatlarla kurulmuş pek çok müessese bulunuyordu (Yücel, 1991, s. 131). İlim ve kültür sahasında önemli gelişmelere sahne olan Candarogulları Beyliği'nin merkezi Kastamonu ve Sinop'ta pek çok cami, medrese, imaret, han, hamam, türbe ve çeşme inşa edildi.

Kültürün önemli göstergelerinden biri olan giyim kuşama baktığımızda ise, kadınların genellikle atlas, sof ve ipekli kumaşlardan yapılmış elbiseler giydiklerini, çarşaf giyerek yüzlerini peçeyle örtüklerini görüyoruz. Erkeklerin ise hırka, cübbe, şalvar, sarık, külâh ve çarık gibi giyim kuşam malzemeleri kullandıklarını görürüz. Zenginler kaftan, soğuktan rahatsız olanların kürk giyerken, ilim camiasının her zaman cübbe ve sarık ile dolaşmaktaydı (Yakupoğlu, 2001, s. 66-70).

Bu dönemde halk genellikle göçebe Türkmenler çadırlarında yasarken köy ve şehirlerde yaşayan halk, taş veya kerpiçten yapılan ve içine saman karıştırılmış çamur balçıkla sıvanan evlerde otururlardı (Yakupoğlu, 2001, s. 63).

Tandırlarda odun, saman ve tezek yakarak pişirilen yemekler arasında genelde yufka ekmeği ile buğday ve arpa ekmeği bası çekerken, Türklerin milli yemeği sayılan tutmaç ile et ve buğdaydan yapılan herise adı verilen bir çorbanın adına da sıkça kaynaklarda rastlanılmaktadır. Kışlık zahire ve yiyecekler zamanı gelince kullanılmak üzere kuyularda veya ambarlarda saklanmaktadır. Ancak bu kışlık zahireyi özellikle bit, fare gibi zararlı haşerelere karşı saklamak ve muhafaza etmenin bazı zorlukları vardır.

Cenaze törenlerinde, para karşılığı ağıtçı tutulmasının yanında, ölü sahibelerinin yas tutarken başlarına toprak saçmaları, saçlarını sakallarını yolarak, elbiselerini yırtmaları, elbiselerini ters giymeleri, külahlarını yere çalmaları gibi genellikle Orta Asya kökenli matem törenleri de yine adı geçen dönemde karşımıza çıkan bazı kültür öğelerindedir. Bu devir Anadolu'sunda da tıpkı Orta Asya yağ törenlerinde olduğu gibi ölünün ardından kurban kesilerek taziye için gelenlere ikram edilmektedir. Küçük ve büyük baş hayvanlardan yapılan kurban kesilmesi ismi kurban bayramı, adak ve nezir için de yapılmaktaydı (Yakupoğlu, 2001, s. 69).

SONUÇ

Sonuç olarak; 1243 Köseadağ felaketiyle, Moğolların şerrinden kaçan Türk ahali, kendileri için güvenli buldukları Ilgaz Dağları'nın kuzeyine Kastamonu ve çevresine göç etmiş, buradaki Türk nüfus büyük ölçüde artmıştır (Yakupoğlu, 2001, s. 449).

Faruk Sümer, Kastamonu ve çevresinde 6 Kayı, 2 Kara Evli, 5 Dodurga, 6 Avşar, 4 Çavundur, 6 Çepni, 8 Eymür, 6 Yüreğir, 8 İğdir, ve 1

Kınık Boyu tespit etmiştir. Sayıları azda olsa Kastamonu'ya başka Türk boyları da yerleşmiştir (Sümer, 1992, s. 214).

Böylece Kastamonu ve çevresi Türklerle meskûn bir duruma gelmiştir. Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra, Süleyman Şah'ın komutanlarından Kara Tekin, 1075 yılında Kastamonu'yu da fethederek, Türk idaresine katmıştır (Yücel 1991, s. 34). Gerçi Türklerin bu tarihten önce, Malazgirt'den hemen sonra bölgede yoğun askeri faaliyette buldukları görülmektedir. Daha sonra Danişmend'li hâkimiyetine giren Kastamonu bir yüzyıl kadar Danişmendli, Selçuklu ve Bizans mücadelelerine sahne olmuş. Nihayet Sultan I. İzzettin Keykavus zamanında kesin olarak Selçuklu idaresine geçmiştir. Bu hükümdar zamanında, Kastamonu'ya vali olarak atanan ve dönemin ünlü komutanlarından olan Hüsameddin Çoban, daha sonra burada adına bir Beylik kurmuştur. Bu beyliğin yüzyıl kadar süren hâkimiyetine Şemseddin Yaman Candar'ın oğlu Süleyman Paşa son vermiştir. Böylece Kastamonu Candaroğulları'nın eline geçmiştir. Fatih Sultan Mehmet 1461 de bu beyliğin varlığına son vererek Kastamonu'yu Osmanlı topraklarına katmıştır (Uzunçarşılı, 1984, s. 50).

Birçok beylik gibi Candaroğullarında dâhil olduğu Türkmen dünyası, her ne kadar idari bakımdan birbirlerinden ayrı oldukları bir siyasi yapı gösteriyorsa da öz itibari ile aynı kültür ve dini düşünceye dayalı birbirlerinden farklı bulunmayan örf ve geleneğe sahip büyük ve geniş bir cemiyet durumunda bulunuyordu. Devamında ise Anadolu'daki kültür hayatının Orta Asya ile bağlantısının göz ardı edilemeyeceği, Türk tarihinin, kültürünün bir bütünlük ve devamlılık arz ettiği

fikrinin yukarıda anlatılanlardan çıkartılabilecek en önemli sonuç olduğu göz ardı edilmemelidir.

XIII. yüzyılın başlarında kurulan Batı uçlarının “Sol Kol Beylerbeyliğinin” merkezi olup; 100.000 çadırlık bir Türkmen nüfusunun yerleşmesinden dolayı Türkmenlerin başkenti olarak tanımlanan Kastamonu’da kurulan Candaroğulları beyliği gerek kendine has üslubuyla meydana getirdikleri gerekse sahip olduğu değerler ile ve siyasi faaliyetleri ile Anadolu’nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkılar sağlamış, Kastamonu Yılanlı Darüşşifa, İsmail Bey Külliyesi, Duruçay Köyü Halil Bey Camii, Kasaba Köyü Mahmut Bey Camii, Taşköprü Şeyh Hüsamettin Külliyesi, Kornapa Köyü Camii, Bey Köyü Camii, Abdal Hasan Külliyesi ve Çankırı Taş Külliyesi gibi kurumları ile ilim ve kültür bakımından Türklüğe hizmet eden bir rol üstlenmiştir. Birçok ilmi eserin Türkçeye çevrilmesinde katkıda bulunmuş olan Candaroğulları, hâkim oldukları bölgeleri imar açısından Türk ve İslam gelenekleri dâhilinde şekillendirerek yine Anadolu’nun Türkleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZOĞLU, M., (1977).

İslam Devletleri Tarihi, İstanbul.

ÇAKMAK, M.A., (1990).

Kösedağ Savaşı (1243), Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

CANERİ, A., (1993).

Candar, *DİA*, VII, İstanbul.

DANIŞMAN, ZUHURI, (1964).

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. I., İstanbul, 1964.

GÜRÜN, K., (1984).

Türkler ve Türk Devletleri Tarihi, Ankara.

İBN BATUTA, (1919),

Seyehatname, II, Trc. Şerif Paşa, İstanbul.

KARADENİZ, H.B., (2002).

“Osmanlı Devletinin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliğinin İlhakı”, Türkler, C. IX, Ankara.

OCAK, A., (2000).

Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksinin Teşekkülü, Dergâh Yayınları, İstanbul, III. Baskı.

ÖZTUNA, Y., (1991).

Devletler ve Hanedanlar, C. II, Ankara.

SEVİM, A., & YÜCEL, Y., (1995).

Türkiye Tarihi: Fetihden Osmanlı’ya Kadar, C.I, Ankara.

SÜMER, F., (1992).

Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul, TDAV. Yay.

UZUNÇARŞILI, İ. H., (1984).

Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu – Karakoyunlu Devletleri, Ankara.

VARLIK, C., (1992).

“Candaroğulları Beyliği”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VIII, İstanbul.

YAKUPOĞLU, C., (2001).

“Candaroğulları Döneminde Kastamonu’da İktisadi ve İhtimai Hayat”, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.

YAMAN, T.M., (1935).

Kastamonu Tarihi, C. I, Kastamonu.

YÜCEL, Y., (1991),

Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar; Çobanoğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği Masalikü’l Ebsar’a Göre Anadolu Beylikleri, Ankara.

KÜ-POST DÖNÜŞÜMÜN YENİ VATANDAŞLIK BİÇİMİ OLARAK NEGATİF ÇOK-KÜLTÜRLÜLÜK BAĞLAMINDA İNDİRGEMECİ GETTOSAL VATANDAŞLIK

Ali ÖZTÜRK

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Özet: Küreselleşme ve post-modernizm evresi toplumları tanımlama biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda günümüz sosyo-siyasal algı ve yapılanma biçimi çok-kültürlülük ve kimlik farkındalıkları üzerinden tanım bulmaya başlamıştır. Bu çalışma kimlik farklarının tabii oluşumlarından çıkarılarak gettolaştırılan yeni yüzünü sorgulamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kavramlar: Çok-kültürcülük, Getto, Manipülasyon, Sanalite, Çatışma

MULTICULTURALISM AND GHETTO IN GLOBAL TERMS REDUCTONISTIC GHETTOIST CITIZENHIP IN THE CONTEXT OF NEGATIVE MULTICULTURALISM

Abstract: Global processes and Post-modernism reshape the ways of defining the societies. In this context, current socio-political perception and construction style has begun to be defined through multiculturalism and identity differences. This study will help us to examine the multiculturalism of ghettoize in this new processes.

Key Words: Multiculturalism, Ghetto, Manipulation, Fiction, Conflict

GİRİŞ

Küreselleşme ve Postmodernite süreç ve söylemlerinin Modern dünya görüşünü ve pratik sonuçlarını dönüştürdüğü tartışmaları uzun süredir yapılmaktadır. Bu bağlamda radikal bir dönüşümün yaşanıp yaşanmadığı çeşitli kuşku- lar içerse de ulus-devleti ve ona bağlı tüm olgu ve kavramlarda birtakım değişmelere yol açtığı açıktır. Bu değişim öncelikle ulus-devletini meş- rulaştırın ve formüle eden stabil/indirgemeci; matematiksel-vatandaşlığa dair radikal eleştirilere

neden olmuştur. Çünkü ulus-devleti bireyi oluş- turan geleneğe dayalı birçok birikimi ve bağlamı yok sayarak kendine özgü sabiteler üzerinden bireyi yeniden tanımladı. Ancak bireyin kültür ve kendine özgü mikro aidiyetleri bu resimde yer alamıyordu. Küreselleşme ve postmodern süreçlerle kültür ve aidiyetlerin yeniden önem kazanması bu tanımları yeni pratiklere doğru zorlamaktadır. Ancak patolojik bir biçimde geri dönen bu bağlamlar gerçekte tarihteki rollerine de uygun değildir ve kendine özgü indirgemeci yeni formlara sebep vermektedirler. Bu çalışma

temelde bu değişimi eleştirel olarak irdelemeyi hedeflemektedir.

Çok-Kültürlülük Sorunsalı

Çok-kültürlülük kavramı, her ne kadar da tanımsal gelişimini daha çok demokrasi, post-modernite ve küreselleşme gibi yeni süreçlere borçluysa da mahiyeti bakımından kadim bir sorunsaldır. Dar manada farklı etnik ve dini yapıların bir arada yaşayabilmesini örgütlemeyi amaçlamaktadır. Geniş anlamda ise, tüm toplumsal farklılıkların, siyasi, kurumsal ve kültürel olarak ayrışabilmesine rağmen genel toplumsal ve siyasal bir birlik içinde ayrışık bütünlükler olarak bir arada yaşama imkânını tartışmaktadır. Böyle bir tartışmanın ise birçok ahlaki ve pratik gerekçeleri olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bu belirlenimler özellikle Batı açısından sancılı ve uzun bir tarihsel tecrübenin sonucu olarak doğmuştur.

Esasen Kıta-Avrupa homojen bir tecrübeye sahiptir. Nitekim çok tartışılmakla birlikte Batı tarihsel olarak derin farklılıklar ile yaşama tecrübesi bakımından gerçekte sınırlı imkânlarla sahiptir. Bu manada Batı’da sınırlı farklılıkların dahi oldukça dramatik sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. “Kralın dini herkesin dinidir” yargısından da anlaşılacağı üzere, Batı tecrübesinde temelde siyasi ve sosyal yapı, örtüşük homojen karakteristiktir. Bu yüzden de çok-kültürlülük gerçeğinin Batı için küreselleşmeyle anlaşılır görülmesi bir tesadüf değildir (Öztürk, 2011 a).

Pre-modern dönemde Batı için, özellikle Kara-Avrupa söz konusu olduğunda, “çok kültürlülük” cevheri tamamen çatışma ya da dar manada “gettolaştırma”(Doğan, 2009) faaliyeti olarak tanımlanır ise çok yanlış yapılmış olmaz. Bunun

birçok tarihsel sebebi vardır. Öncelikle Batı “toplum olgusu” üzerinde düşünme ihtiyacı konusunda kendi çizgisel tarihi bakımından bir bütünlük arz eder. Antik tecrübe (Kynlicka, 1998: 26) Roma deneyimi, kilise siyaseti ve nihayetinde modernite gerçekte toplumu tanımlama konusunda benzer metodolojileri birbirlerine miras bırakmıştır.

Modern dönem ve post-modern süreçlerde ise, çok-kültürlülük Kara-Avrupası için gerek müstemleke göçleri ve gerekse birinci ve ikinci dünya savaşından sonra doğan insan iş-gücünün doğurduğu çok yeni bir sorundur. Bu yüzden de iki temel kavram üzerinden tartışılmıştır: Asimilasyon ve Entegrasyon. Uzun süre asimilasyon üzerinden yürüyen pratik daha sonra entegrasyon çalışmalarıyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Fakat çok-kültürlülük Amerika ve Kanada tecrübesinden sonra özel bir anlam kazanmıştır. Amerika kıtası için, bir tarafıyla önce tamamen katliam ve imha, sonra köleleştirme, sonra köle ticareti ve transferi, sonra düşük işler hizmeti, gettolaştırma ve izolasyon, nihayetinde asimilasyon. Daha sonra ise, kısmen de paralel olmak üzere entegrasyon ve çok-kültürlülük belirlenimiyle çıkış arayan bir süreçten bahsedebiliriz. Kanada için ise çok-kültürlülük özel bir önem taşır. Çünkü resmi bağlamda büyük blok birkaç gurubun -belki de- ayrışamadıkları için paralel bir siyasal-sosyal-kültürel ayrışmanın kurumsal tanımlarla birlikte yaşamayı denediği bir yapı söz konusudur. Fakat gerek tüm Batı için ve gerekse Kanada için (Kanada’nın kendisi de çok eski değildir) bu manada kısa denebilecek bir tecrübeden bahsedilebilir (Vatandaş, 2003). Bu açıdan bakıldığında bazı farklılıklarla birlikte Amerika Kıtası, oldukça kısa geçmişine rağmen Batı’nın evrimci tarih algısının tümünün hızlan-

dırılmış bir modelini de andırmaktadır (Öztürk, 2011 a).

Gettosal Çok-kültürlülüğün Manipülatif Temelleri

İnsan türü kendi zihninin ve kalbinin yanılsamalarıyla bir tarih meydana getirdi. Buna manipülasyon paradigması diyorum. Kaynağını temel iki motivasyondan alıyor. Biri niyet, diğeri ise bilgi kalıpları. Niyetliliğe dair manipülasyon geleneksel ve bedii bilgilerimizle bilinebiliyor. Yani kalbimizden kaynaklanan hastalıkların yanıltıcı yanları kadim bir bilgi olarak geleneğe sahip insanlarca çok yakından bilinen bir şey. Sadece modern dünyanın insanı bunu bilmekte güçlük çekiyor. Çünkü onlar niyete dair olan şeyi de kültürel ve sosyal determinizme ait süreçsel argümanlar olduğunu zannediyorlar. Ahlaki sorgulama geleneklerinden yoksun oldukları için olayı sadece bir sistematığın çıktısı olarak görüyorlar ve yanılıyorlar.

Geleneksel dünyanın insanlarıysa modern dünyanın veri tabanları haline getirmiş olduğu parametre cinsinden düşünce sistematığının ne türden bir manipülasyona yol açtığını anlamıyorlar. Onlar ise bunun bir ahlaksızlık olduğunu zannediyorlar. Yani modernler gelenekçilerin ilkel bir düşünceye sahip olduklarını sanıyorlar. Gelenekçiler ise modernlerin ahlaksız olduğunu düşünüyorlar. Her iki bakış veya algılamamanın da bir ölçüde doğru olduğunu söyleyebiliriz; ama bir ölçüde, çünkü bu bakış ve algılama düzenekleri oluşum süreçleri, sonuçları ve yarattığı yeni algı düzenekleriyle aslında bir yanılsamadan ibarettirler.

Değerler ile bir dünyaya bakıyorsak insanların hakkına girmek kalbimizin ve elimizin işidir. Kin,

nefret, kıskançlık gibi olumsuz motivasyonlar, bir başkasını veya kendimizi olduğundan farklı gösterme çabasını ortaya koymamıza sebebiyet verebilir. Bu çaba bilinçli ya da bilinçsizce de olabilir. Örneğin sevmediklerimiz için, her türden olumsuz girişim, kanaat, yaygara, propaganda eylemi mubah gören bir cinsiz.

Bunun çeşitli dereceleri vardır. Olumsuz sürece sessiz kalmaktan, sistematik saldırılar geliştirmeye varıncaya kadar; çok yönlü tutum ve davranışlar üretilebildiği gözlenebiliyor. Bu yaklaşım düzenekleri insanlarca bilinse bile, sınırsız maskelerimiz sayesinde âdemin tarihini baştan sona süsleyecek bir gücü elinde tutmayı sürdürmektedir. O yüzden hepimiz bir yanıyla bu maskeleri yedeğimizde bulundurma günahıyla soluk alıp vermeye devam ederiz. Bu bilinen bir şeydir ve er geç açığa çıkar. Fakat modern dünyanın insanlığa hediye ettiği şey; kaynakları itibariyle masum, süreçleri ve sonuçları itibariyle ise büyük günah hükmündeki paradigmasal manipülasyondur.

Bilimsel düşünce geleneği adı altında oluşturulmuş bazı kalıpların ve kavramların her şeyi açıklayacağı iddiası bir bilim adamı huşusu ile birleşince ortaya kendine özgü imgesel kodlar çıkar. Bu kodlarda bilimsel çatışma alanını beslemekten başka bir işe yaramaz. Ve çoğu kez de ahlaki yadsıyan mahiyetlere ilham verirler. Ancak dayandığı mitlerin “nötr” (Heidegger, 1998: 10) maskesi manipülasyonu peşinen gizler. Bu durumda neyin sanal neyin gerçek olduğu tartışması anlamsızdır (Burnett, 2007: 99).

Bir de bu sürece kitleler, sloganlar ve karmaşık kitlesel kavgalar eklenince düşünceler ve muhakemeler iyice mevzi kaybedecektir. Nihayetinde Batı’da gelişen iki büyük savaşın tüm acılı süreçleri

büyük ölçüde bu büyük sistematığın bir çıktısıdır. Ve bu süreç hala acımasızca devam etmektedir. Bugün bunun sonucu olarak, karesel düşünme ve komut sistemine dayalı yargıda bulunma refleksi, neredeyse yaygın bir moda tutumdur. “Köpük bilinç” (Öztürk, 2008: 235) olarak tanımladığım bu süreçte, pasaportu tanıdık göstergenin kime ve neye hizmet ettiği düşünülmeden tereddütsüz onama aldığını gözlemleyebiliyoruz. Böylece bilinç, yerini karanlık ve tanımsız referanslara bırakıyor. Bu yüzden soyut düşünce yeni bir yüz kazanmış oluyor, ahlaki ve metafiziği inşa eden soyutlama yeni bir mistifikasyon halini almaya başlıyor.

Her ne kadar da hakikat arayışlarının tamamı potansiyel olarak manipülasyona set çekmenin teknik araçlarını barındırıyor olsa da garip bir biçimde, yeni manipülasyonlar konusunda geçerli ve yeterli transferi gerçekleştiriyor olmamız, manipülatif travmaya daha çok hizmet eden refleksler geliştirmemize yardımcı oluyor. O, kuduz bir hayvan gibidir, biz ona dişlerimizi geçirdikçe o bize virüslerini daha çok bulaştırıyor. Onun için kavgaya başlamadan önce anlamaya başlamalıyız (Öztürk, 2011 b).

Çatışma, Modernite ve Modernizasyon

Batı, sistematik bir biçimde pejorativizasyonu üretebildiği için bu pejorativizasyonları rasyonel; fakat batı-dışı toplumlar, aklına geldikçe ve öfkelenedikçe bu yöntemi kullandıkları için bu tutumları romantik bulunmuştur. Modern toplum olmak, bir yanı sıra aynı güdültüye alışmış insanların toplamını mümkün kılmaktır. Ama aynı zamanda bu yapı her türden hastalığın hızlı bir biçimde transfer edildiği bir hastanedir. Buna karşılık farmakolojik defansın zirve yaptığı bir örgütlenmeyi de içerir.

Hatta o kadar ki, sanal forvetler yaratılarak mevzi alışların sürekli dinamik hale getirildiği bir örgü mevzubahistir. Fakat hastalıkların döngüsünden kurtulmak mümkün değildir. Mamafih toplumu bir mekanizma haline getiren neredeyse tam da bu kısır döngüdür.

Foucault’un; “büyük kapatılma”, “deliliğin tarihi”, “iktidar ve söylem” gibi başarılarıyla yukarıdaki acılara batının macerasında tanılar koymasına da bu yüzdendir. Onun umutsuzluğu öyle büyüktür ki, işgale uğramadan elden çıkmış bir kalenin ağrısını her satırında okuyabileceğiniz büyük bir umutsuzluktur (Öztürk, 2008: 191). Gerçekten de batının günahları saymakla bitmez. Onun insanlığa hediye ettiği tüm güzel şeyler büyük ölçüde acı bir tecrübenin ürünüdür. Yani bir günahın meyvesidir. Batı yasak elmayı yemeye devam ediyor. Nitekim temel inancı buna geçit verecek bir ironiyi barındırıyor. İnsan haklarından başlamak suretiyle batının dünyaya kazandırdığı evrensel diye tanımlanan tüm bulguları büyük ölçüde trajik bir tarihin hâsılatıdır.

Metaforik bir ifadeyle söylersek peki, Doğuya ne oluyor da yasak elmanın tadını bile duymusayamadan şu dünya cehennemine sürüldü?

Üstelik Doğu, sürgün olmuşluğunu da aşan bir hadiseyle karşı karşıyadır; başkalarının kavgası içinde gönüllü lejyoner olma handikabı. Ama bu peşinen kabul edilebilecek bir kumpas değildir. Bunun bir süreci, gerekçesi, makul bir açıklaması olması gerekmez mi? Nitekim Pareto “mantıksız olanın mantıklı açıklaması” diye bize güçlü metodolojik bir argüman vermiştir.

Anakronik Çatışmalar

Genç bedenlerde ihtiyar kavgaları vermek bize tarihin ve toplumun mirasıdır. Kimse tarihinden dolayı sorumlu tutulamaz, meğerki o aynı hataları savunmuyor ve en önemlisi sürdürmüyor olsun. Daha önemli olanıysa kodlar üzerinden kurulan tanımlamaların hiç de haklı bir gerekçeye sahip olmamasıdır. Onu haklı kılan o kodların taşıdığı tüm mahiyetleri peşinen kabul ya da reddeden kısır-kimlikçi yaklaşımlardır. Çünkü imgesel kategoriler imgesel duvarları meydana getirir. Bunu da yıkmak hiçbir top'a nasip olmamıştır. Böyle olunca örneğin bir Şia mensubu anlamsız bir biçimde Hz. Hüseyin'in intikamını alakasız bir Sünni'ye kin tutarak romantik bir düşmanlık üzerinden yürütebilir. Aynı durum tersi için de geçerlidir. Oysaki hiçbir akli başında Sünni Kербela'da İslam Peygamberinin biricik torununa kılıç sallamazdı. Hiçbir akli başında Şii ise O'nu çölde susuz bırakmazdı. Şimdi böyle büyük ortak acı ve onur üzerinden birbirlerinden hesap sormaları romantik sembolleştirmelerin doğurduğu çapraz karmaşadan kaynaklanmaktadır. Bugün komşumuz Irak'ta belirtileri alınmaya başlanan müstakbel mezhep savaşının hariçten manasız/absürt görülmesinin sebebi budur.

Modern manada devletleşme süreçlerini abartmak zorunda kalan toplumların birçok yeni krizle karşılaşacağını ileri sürebiliriz. Özellikle de “yenilmiş medeniyetin çocuklarının” ülkelerini yeniden forme etmek zorunda kalışları/bırakılışları beklenmedik çok yönlü yeni sorunlarla da yüzleşmelerini beraberinde getirdi. Açıkçası modernite, transfer edilmiş ve sarsıcı acılar üreten süreçlerine rağmen kendine özgü indirgemeci ve rafineci tarzıyla da masayı temizleyerek işe başladığı için paha biçilmez kolaylıklar sağlamıştır.

Fakat 21. Asra girdiğimizde işler istendiği gibi gitmedi. Bastırılmış bütün sorunlarımız yeniden ve yeni tanımlarla gün yüzüne çıktı. Bu yüzden ezberlerimizi bozan meselelerimiz gündemimizi sarsıyor. Daha önce acı faturalar ödememize rağmen çözemediğimiz kimi sorunlarımız, bu kez de entelektüel güdüklüklerimize kısa alanda dar paslaşmalar şeklinde vücut bulan imgeler hediye ediyor. İşi uzatmadan hemen bir şey söylemek istiyorum. Bizim oyun kurgumuz baştan beri yanlışştır. Oyun kurgumuz yanlış olduğu için de mevcut tüm durumlar sorgulanır sorgulanmaz sistemimiz iflas ediyor. Peki, ama neden?

Ortadoğu Postmodernizmi ve Çatışma

Ortadoğu'nun bir yanı benim *self-blokaj* diye tabir ettiğim bir fasit kahredilmişlikle tanımlanabilir. Çünkü ülkücü (idealleri olan) toplumlar ahlaki esas aldıklarında sosyal huzur bağlamında manayı yadırgayan toplumlara büyük fark atabilirler. Yalnız, ülkü tehlikelidir. Çünkü her an ahlaktan imaja oradan da putlara bir yolculuk yapmanız mümkündür. İşte bu toplumlar savrukluğun dibine indiği zamanlar; kendilerini ideallerle tanımlar başkalarını indirgemeci gerçeklerle yargırlar. Kendi toplumlarını tarihten seçilmiş bazı örneklerle göğe yüceltirken içinde yaşadıkları dibe vurmuşlukları hiç görmez ya da gördüklerinde de hemen başkalarını suçlarlar. Başkasını eleştirirken teorilerle, idealize edilmiş formlarla eleştirirler. Kendilerini eleştirirken insani olanla ve pratik mümkünlüklerle eleştirirler. Başkasını limit-altı etmek için kötü bir örnek kâfidir. Kendini yüceltmek içinse kendisine layık gördüğü gerçekte sahip olmadığı bir ideali yeterli görür.

Gelişmemiş ülkelerde(!) toplumsal kesitler, sistemleri tarafından uğradıkları mağduriyetlerinin

hesabını birbirlerine sormayı gerçekçi bir yöntem olarak benimsediler. Bunun yoluysa yine sistem üzerinden birbirlerini ufalamaktan geçiyordu. Yani bu ülkelerde çatışmanın meşru kaynağı sistem üzerinden yürümek olmuştur. Bu yüzden de kavgalar da çözümler de gerçekçi değildir. Çünkü banal birçok kavga, ülküler çatışmasına dönüştürülerek çok yönlü müphem alanlar meydana getirmektedir.

Netice böyle olunca, sınıfta herkese atılan sıra dayağının hikmetini öğrenen kitle bir şekilde simgesel bir refleksle yönünü belirlemektedir: Kitlenin bir kısmı dayak yemesine sebep gösterilen şeye karşı, dayak atana inat bir sahiplenme güdüsüne tutulmaktadır, velev ki dayak yemeye sebep gösterilen simge kendisiyle birebir ilgili olmayan bir şey olsun. İkinci kesim ise dayak yemeye sebep gösterilen simgeye karşı, yine kendisiyle ilgisi olmadığı halde, alerji duyabilmektedir. Buraya kadar bir yanıyla anlaşılabilir kompozisyondan bir adım sonrası daha vahimdir; dayak yemiş kitlelerin söz konusu bu mağdurluklarından ötürü mevzubahis alametle girdikleri ilişki biçimi. Onlar, tüm bu süreçlerin farkında olmadıkları gibi, suni kamplaşmalar yaratarak birbirlerinden bu dayağın hesabını, hem de söz konusu simge üzerinden sormaya kalkarlar. Onlar, beni neden dövüyorsun, diye sormuyor, bu dayağa hangi alçak sebep oldu diye dış biliyor. Söz konusu alçak sanal bir şey olunca sempati ve alerji merkezli bir cephe meydana geliyor. İnanılmaz olan başlıyor; aynı sebepten dayak yiyenler bu sebebi bahane bilerek birbirlerine dayak atmaya başlıyorlar. Türkiye’de bir zamanlar meydana gelen sağ-sol kavgası gibi.

Modern ceberut devletlerde muhalefet projersiz olmasına rağmen tehlike addedilir. Çünkü bu tür yerlerde muhalefetin kaynağı varlık sorununa dayanır. Yani bu ülkelerde muhalefet gerçekten şöyle yapsak daha iyi olura dayanmaz, onlar var olmak zorunda olduğu için muhalefet olurlar. Muhalifler garip bir şekilde de muhalif oldukları üstyapının metodolojisini benimserler. Çünkü onlar var olma imkânını dolaylı da olsa yok etme şansına bağlarlar. Nitekim mevcut sistemler de varlıklarını bir şekilde yok etme gücüne bağlı olduğunu bilirler.

Genelde muhalifler sistem sahibi değil, sistem sahibidirler. Sistem sahibi oldukları için de manipülasyonun bir aracı olma hakkını sürekli kullanmışlardır. Bu yüzden de sistemciler, sistemci yaratmayı severler. Sistem öyle bir romantizmdir ki hesaplaşma bitmez, ama hesap da bir türlü kesilemez. Mutsuz, kavgalı ve bitmeyen aşklara benzer. Fakat bunun iyi bir tarafı da vardır. Üst ve kabul edilebilir bir değer hakemliği bütün kavgaları anında sonlandırabilir. Nitekim Doğu-İslam dünyasındaki kısa süreli yıkıcı parçalanmışlıkların hemen arkasından gelen büyük birliktelikler bir tesadüf değildir. Açıkçası bu daha çok bir paradigma ve onu geliştirip yürütebilecek saygın bir birikimle desteklenmesi sorunudur.

Fakat modernleşen toplumlarda ise söylemin, sistem koruyuculuğu ile sistem karşıtlığı arasındaki sığ ideolojik çekişmelerin, aracı hüviyeti kazanarak içi doldurulamaz bir iletişim dili haline geldiğini üzülerek müşahade ediyoruz. Çünkü münazara ve mülâhaza edilen sorunsallar, konuları sahiplenen kurum ve grupların meşreplerinin yarattığı imajlara kurban gitmektedir. İşin en tuhaf yanıysa, semboller ve kurgular sistem üzerinden meşrulaşırken

onlar için ortaya konan çabaların ve kavgaların tamamen insani zeminden güç toplaması gibi bir asimetric garabetin olmasıdır. Metaforik bir ifadeyle makinaları yakıtlarla değil kanlarımızla beslemeye çalışıyoruz. Bu durumda ne makinalar çalışmakta ne de acılarımız dinmektedir.

Doğu’da Gettocu Muhalefet ve Çatışma

Doğu dünyasında muhalefetin başarısız olma sebeplerinden biri de homojenleştirici egemenliği statükodan daha fazla derinleştirici patolojilerle örölü pataşizofrenik metodolojilere sahip olma özelliğinden kaynaklanıyor. Nitekim kavgasını verdikleri çoğu dinamik nesnelere gerçekte kendilerinin bire bir sahip oldukları ya da sahip olabilecekleri bir gerçekliği yoktur.

Bugün Doğu ülkelerinin çoğunda üzülerek söylemeliyim ki, statüko, kendi özgürlükçü muhaliflerinden daha ileridir. Çünkü özgürlükçü muhalifler, kendi içindeki farklılıkları bile (ki gerçekte farklılıklar değil, akla zarar komediler) tolere edecek bir özgürlükçü pratiğe sahip değillerdir. Ne üzücüdür ki, kıyameti koparan bu muhaliflerle kıyaslandığında, çoğu zaman devlet daha iyi bir patron profili çizebiliyor. Doğu ülkelerindeki sorunların temelinde, kimi zaman da devletlerin ürettiği sorun alanlarının sivil toplum ve cemaatler tarafından daha da içinden çıkılmaz hale getirilmesi yatmaktadır. Yani sivil toplumlar çoğu konuda devletlerin verdiği kısır tepkinin çok daha daraltılmış versiyonlarıyla toplumun önüne çıkmaktadırlar. Doğal olarak aslında en ileri kesimin; tepkisiz diye nitelendirilen, “koyun halk” diye markalanan, kendince hayatı yaşamaya çalışan sıradan insanlar olduğunu düşünüyorum. Eğer “koyun halk” ifadesi yerindeyse, hale bakın

ki, koyunlar devletlerden, aydınlardan ve kanaat önderlerinden daha önde görünüyor.

Bunun da sosyolojik gerekçeleri vardır. Öncelikle gettolar -en iyi ihtimalle- başkaları için karar verirken üst-siyasal yapıyla empati geliştirmektedirler. Bu da onları ihtiyaçları çerçevesinde talep eden değil, herkes adına karar veren bir yaklaşıma götürmektedir. Bazen bu öylesine ileri bir aşamaya götürülür ki; uluslararası ilişkilerde başka devletlerin kendi aramızda anlaşılmadığımız meselelerde bile bizim gettomuz gibi düşünmesine referansla tepkiler geliştirilebilmektedir. Aynı şekilde talep edilen kimi şeyler ise öylesine bencilcedir ki, bu yapılar her tür pozisyonda sadece kendileri varmış ya da sadece kendi tezleri geçerli olmak zorundaymış gibi bir donanımla baştan aşağıya inanılmaz benzeşik ve çoğu kez de pratiği ve deneyimi olmayan (Robins, 1999: 59) mitsel bir dil geliştirebilmektedirler. Gerçekte hikâyeleri bile çok farklı olabilecek birçok mitik-öbekenmeye dayalı bu yapılar kendi hikâyesinin bile nereye sığıldığını düşünmeden mitolojik bir romantizmle karar-koduna kendini kaptırmaktadır.

Doğuda bir örgütlenme önce kendisini meşruluk arayışıyla sakatlamaktadır. Daha sonra yapılanmasıyla ilgili büyük enerji kayıplarıyla malul olmaktadır. Oluşum esnasındaki iç çatışmalar ise olayın bir başka boyutunu teşkil etmektedir. Hal böyle olunca niyet ve amaç ile süreç ve sonuçlar bir şekilde simetric olmaktan uzak bir hal alıyor. Yani doğudaki örgütsel oluşumlar toplumun önünü açmaktan çok toplumdaki ihtiraslı bireylerin salvo alanları olarak varlık kazanıyor. İkinci olarak, bir oluşumun yan üretim alanları ana üretim alanlarının işlevlerini fazlasıyla bastırıyor. Bütün bu sığınağına rağmen bu süreç yaşamsal gücünü

imgesel kodlarından almaktadır. Bu da bir nevi gizli paganizmi coşturuyor.

Çünkü doğuda bilinç bir gettoya ait olmak demektir. Düşman için bütün söylenen kötülükler mutlaka doğrudur. Hatta aklınıza gelecek ne kadar kötülük varsa onlara yaraşır, zaten yapıyorlardır. Devletin sadizm ve şiddetin dibine indiği zamanlarda bu savurganlığına güç veren gettocu birikmiş kinlerin rolleri büyüktür. Sapkın sadizm, iletişimi öznesizleştirilmiş sistematikten (tağut) meşruluğunu alırken gerçekte öznel ve tikel tecrübeye bağ atacak karmaşık bir örgüyü inşa etmeyi başarır. Yani sistem ile özne arasında sadist bir bağ kurulur ve bunlar birbirini besleyerek sorumluluğu muğlak kılar. Böylece iblis ve çocukları oyunlarını kara ütopyalar parkında ücretsiz matineye tabi tutar.

Düşmanı tanıtlamak ve tanımak için bir özene ve bir bilgiye ihtiyaç yoktur. Gerçekte gettolar çoğu kez kendi değerlerinin kaynağına ve bilgisine de ihtiyaç duymaz, bilinebilir referanslarına ihtiyaç duymadan onlarla içkin bir sinerjiyle yaygın bir “köpük-bilinç” yaratır. Geriye ne kalıyor? Devlet (her kimse-neyse?)! O da, kendi gettosunun özgürlüklerini kısıtlamış, ama düşman gettolara fazla pirim vermiştir. İşte o meçhul devlet kendi gettosunun isteklerine sert çıkınca zalim oluyor, diğer gettolara sert çıkınca; bunlar da ne istiyor yahu, yaşadıklarına şükretsiner, kanaati meşruluk buluyor. Hatta onları az dövmüştür, daha çok dövmesi gerekir. Son zamanlarda sıkça dillendirildiği gibi; Osmanlı azınlıkları yeterince dövseydi belki de yıkılmazdı! Gibi. Oysaki belki de sorulması gereken soru Osmanlı nasıl olmuş da bu kadar uzun bir süre ayakta durabilmiştir, olması gerekir.

Her gettonun, bu vites sebebiyle, haber paradigması farklıdır. O haber içeriği sorgulanmaz ama diğer haber paradigmaları kesinlikle çarpıtmadır. Kendi haber paradigmalarının aslında kendilerini manipüle edebileceğini düşünmezler. Aslında bizatihi gettolar kendilerini manipüle etmek üzere kurulmuş sanal sosyo-büyük kümeciklerdir. Hollywood filmlerini bile anlamaktan acizdirler. Aksülamel oldukça muhalefet karakterlerinin güçlendiğini zannediyorlar, ama şekillendirildiklerinin farkına bile varmıyorlar. Karşı çıktıkları sistem onlara hangi rolü biçmişse ona uyum sağlamak için büyük gayret sarf ediyorlar. Sistemin sövdüğü iyidir diye kalitesiz sistemin sövdüğü kalitesizlikleri, bir hedef olarak belirliyorlar.

Ortaya koydukları şeylerin genel sonucuna bakmaksızın iş tutuyorlar. Neye hizmet ettiklerini bilmiyorlar. İdealleri çoğu kez absürt, savruk, detay, uygulanamaz, sığ ve daraltıcı, irrasyonel ve çelişkilerle dolu olabiliyor. Derslerini çalışmıyorlar. Sorulsa; hadi ne istiyorsunuz, gelin söyleyin denilse; önce birbirlerini suçlarlar. Gerçekler karşısında kafaları karmakarışıktır. Ama hiçbir şey ifade etmeyen ezberleriyle hayatı yorumlarlar. Söylem ve getto sinerjisinde Mars'ta yaşar gibi hareket ederler. Hayata döndüklerinde en beğenmedikleri insanlardan daha kalitesiz, hazırlıksız ve cahil olduklarını fark ederler ve sansür başlar. Tıpkı maarif sistemindeki müfredata benzerler, hiçbir şey söylemeyen ezbere dayalı bilmece yığını gibi. Hatta onun kalitesine ulaşmaları bile mucizedir. Hamasetle varlıkta olmak, bedelsiz kahraman olmak, simgelerle dünya kurtarmak gibi.

Simgelerle moral bulup, sövgülerle deşarj oluyorlar. Eleştiriye tahammülleri yok ama tutarsız ve patavatsız eleştirmenin zirvesinde dolaşıyorlar.

İlkelerini sıralamayadursunlar; ilk ilkeyle ikincisi arasında mutlaka maddi, sistematik ve mantıksal tutarsızlıklar hemen sırtıyor. Çünkü ilkeler değerlere değil romantizme dayanıyor. Romantik olan en sıradan şeye büyük ilgi duyuyorlar, ama mantıksal olana bir duvar gibi bakıyorlar. Marş söylemeyi, komutla iş yapmayı, komutla sevmeyi ve komutla kin tutmayı başarıyorlar. Çoğu zaman da güçlerini dibe vurmuş lümpenizmden alıyorlar. Gerçekte bu yaşananların tüm kürede bir karşılığı olduğu dikkatli gözlerden kaçmayacaktır.

Küreselleşme ve Gettosal Çatışmanın Yeni Biçimleri

Erken dönem modernizminin kazandırdığı reflekslerin, küreselleşme sürecinde farklı şeyleri üretiyor olduğunu bilmemiz gerekiyor (Öztürk, 2011: 129). Yani dünün formülleri bugün için, dünden başka sonuçlar üretiyor. Sorun sadece modellerimizi hakkıyla uygulayabilme sorunu değildir. Eğer aynı formülleri ısrarla kullanmaya devam edersek aynı sonuçları almayacağımız neredeyse kesinleşmiş durumdadır. Bu çerçevede klasik modernleşmeyle küreselleşme arasındaki farkları kısaca tanımlamakta fayda vardır:

- 1- Pratik süreçlerden doğmasına rağmen homo-economicus (indirgemeci ekonomik insan) insan savı ağırlığını yitirmiştir. Bunun yerine daha çok, kimlik, kurum, lobi, değerler, çatışmalar ve uygarlıklara dayalı (indirgenmiş siyasallaşmış insan) tanım alanları önem kazanmaya başlamıştır.
- 2- Ulus-devlet kan kaybetmiştir, yeni birlikler ve yeni parçalanmışlıklar önem kazanmıştır.
- 3- Bilimsel düşünce miti sarsılmıştır. Bilgide mensubiyet temerküz etmiştir.

4- Göstergeler ve imajlar realiteyi iyice baskılar hale gelmiştir.

5- Her türden değer ve üretim ikinci dereceden (Mestrovic, 1999: 86) plastik ve seri üretim mamulü haline gelmiş ya da sirk unsuruna dönüştürülmüştür.

Tarihsel olarak merkez-periferi diyalektiğini yukarıdaki çerçevede temel 3 ana paradigmayla izah etmek mümkündür:

- a- Pre-modern Dönem: Makro uygarlık tasavvuru ve uygulaması,
- b- Modern Dönem: Katı merkezîyetçi makro yaklaşım,
- c- Kü-post Dönem: Parçalanmış, katılaşıp ve köpürülmüş ikinci dereceden kültür üretimi.

Uygarlıklar ve onların pratik tarihsel tecessümü olan imparatorluklar dikkatlice gözlemlendiğinde herhangi bir lokal değer ve unsur, merkezin tornasında derinlik kazanarak evrensel ve üstün bir kültür kimliği kazanmaktaydı. Bu süreç doğal olarak kompleksiz bir derinliğe ve birikime ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü merkez, lokalde karşılaştığı her yeni ürünü merkeze taşıyarak orada onu daha da nitelikli hale getirecek tezgâhlarda dokumayı başarıyordu. Böylece lokal olan üst bir kimlikte kendine yer buluyordu. Ayrıca zamanla oluşan sentezler sayesinde organik ve harmonik bütünlükler güçleniyordu. Böylece lokal yada çevre merkezi benimsiyordu.

Modernitede ise bu süreç homojenleştirici ve emredici bir karakter kazandı. Bu da tafisi mümkün olmayan sancılar üretmekle birlikte başlangıçta belli bir paradigma etrafında birleştirici bir rol oynadı. Fakat bu uzun sürmedi. Çünkü merkez

çevreyi yadsıdığı gibi çevre de merkeze entegre olmakta güçlük çekti.

Küreselleşme ve post modern süreçlerle birlikte ise, her türden lokal değer plastik ve seri üretim karakteristiği kazanarak pek çok merkezlerce kolayca üretilen ve aynı biçimde kolayca tüketilen bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Öztürk, 2011 c). Yani lokal ya da çevre değerler önem kazanmakla birlikte kendisi olmaktan uzaklaşarak spontane karakteristiğini kaybetti. Gerçekte mahiyet bakımından aynileşen ancak semboleler ve gettolar üzerinden ayrıışan ve dahi çatışan birere pazar mamulü haline geldiler.

Çözüm arayışları süreçlerin metodolojileri birbirine indirgenerek süreçlere müdahale etmek durumunda kalınır ise çok büyük enerjiler sarf edilmesine rağmen sonuç istendik yönde olmaktan uzak olacaktır. Bu durumda küreselle yerel arasındaki etkileşim her yerde aynı olmayacaktır. Bu ilişki bir ülkenin gelişmişliği, tecrübeleri, birikimleri ve ürettiği çözümlerle paralel bir durumla ilgilidir. Yani küreselleşme şayet büyük bir etkileşim cereyanı içinde bir dönüşüm meydana getiriyor ise mevcut birikim ve çözüm yetkinliğinin önemi büyüktür.

Gerçekte Türkiye, küreselleşmenin sancılarını toplumsal dinamikler bakımından en kolay tolere edebilecek tarihi birikime sahip ender ülkelerden biridir. Şayet bazı sancılar varsa, bunlarda, bizatihi kendisinin rolü küreselleşmenin doğurduğu süreçten daha fazladır. Aslında küreselleşme sayesinde üretilen bu sorunları daha rasyonel kritize etme şansı bulduk. Yani küreselleşme sayesinde zaten bizim yaşamamamız gereken tecrübeleri daha kolay aşma imkânımız doğmuştur. Bu çerçevede geniş bir birikime sahip olan Türkiye'nin küreselleşme

ve yerelleşme diyalektiği bağlamında 3 temel sorunla karşı karşıya olduğu gözlenmektedir. Küreselleşme süreciyle yerelleşmenin doğurduğu çatışmayı besleyen temel 3 faktör özellikle öne çıkmaktadır. Bunları; simgesel, sembolik dil faktörü, sosyo-psikolojik blokaj faktörü ve teknik sorunlar faktörü olarak tasnif edebiliriz (Öztürk, 2008).

a- Simgesel ve sembolik dil faktörü:

Küreselleşmede çatışmayı doğuran en önemli faktör; gettolar, cemaatler, siyasi yapılar, legal ve illegal örgütler ile üst-yapı siyasi oluşumların hepsinin simgesel bir dil üzerinden konumlanması sorunudur. Sanal bir dil üzerinden yer tutan bu yaklaşım biçimi küreselleşme dönemi travmalarının en çok beslendiği alanlardan birisidir. Çünkü hiçbir içeriği olmayan ve hiçbir pratiği ve pragması olmayan ancak çatışmayı kışkırtan bir nitelik barındırmaktadır. Bu da hiç gereği yokken ve gerçekte karşılığı ve anlamı yokken istenmeyen bir gerginliğin üretilmesine sebep vermektedir. Özellikle ortak semboller yerine sanal ve sosyal hayatta karşılığı olmayan veya ayrıştırıcı sembol ve simgelerin sorunu daha da derinleştirdiği gözlenmektedir. Ayrıca çatışmaya kaynaklık edecek operasyonel simgelerin manipülatif gücü fazladır ve bunların derhal tasfiye edilmesi gerekmektedir.

b- Sosyo-psikolojik blokajlar faktörü:

Parçalanmışlığı biriktiren küreselleşme figürlerinin en önemli faktörlerinden biri de grup ve yapıların birbirine sosyo-psikolojik blokaj argümanları aracılığıyla iletişime ve etkileşime girmeleridir. En basit, sıradan olay ve sorunların bile arkasına sarkıtılmış ve biriktirilmiş sosyo-

psikolojik refleksler sayesinde mevcut sorunlar büyütülmekte ve yenilerinin de doğmasına sebebiyet verilmektedir. Sorunları ve insanları homojenleştirici sosyo-psikolojik gelişmelerin yıpratıcılığı kadar, bir kesime sürekli şüphe ile yaklaşmak ve her an yargılanacak pozisyonda görmek en basit insani sorunlarda bile gündeme geliyorsa sosyal bütünlüğün korunması zordur. Ayrıca tek başına aidiyetlerin avantaj ve dezavantaj alameti kabul edilmesi hiç de doğru bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte sırf aidiyetlerinden dolayı sürekli savunma konumunda bırakılmışlıklar söz konusu soruna işaret edilen nesnenin gereğinden fazla değer kazanmasına yardımcı olur. Buna karşılık sahiplenilmemesi gereken gelişmelere daha sağduyulu ve kararlı tepkilerin gelişmesine bir manipülasyon ve abartı katmaksızın yardımcı olunmaması sorunları derinleştirmektedir. Ya hep ya hiç yaklaşımına dayalı iletişim ve etkileşim sıradan bir sorunu kendi mecrasından çıkartmaktadır. Bununla birlikte merkez ve çevrenin figürleri arasında insani zemine dayalı iletişimin cılız olması sorunları derinleştirirken yakınlık ve samimiyetin aşılması sanılan birçok sorunu azalttığı gözlenmektedir.

c- Teknik sorunlar faktörü:

Hiçbir sosyo-ekonomik dinamiğin teknik çözümlü birtakım gelişmelere ihtiyaç duyduğu yadsınamaz. Bu durumda yeni gelişmelerin ihtiyaç duyduğu teknik ve maddi gelişmeleri kendi doğal seyrinde değerlendirmek bir zaruret kesbetmektedir. Küreselleşme kendi yerel ihtiyaçlarına cevap bulmamış tüm yapıların dinamikleri için sınırsız ve yönlendirici araçları kurabilecek güçlü dinamiklere sahiptir. Bu yüzden çeşitli nedenlerle üretilmek istenmeyen araçlar zaten küresel pazarda

yeterince yer bulmaktadır. Araçlar engellenemediği gibi gerginlik de sürmektedir. Ayrıca sosyal hayatın tarihsel kökleri olan ve ortak değerleri içeren mahiyet ve araçların kullanımlarının yok edilmemesi aksine çoğaltılması gerekmektedir.

İndirgemeci Simgesel Çatışmacılık

İmajoloji’de ayrıntısıyla belirtilmişti; çatışmasının sebepleri çoktur. Ancak hedefi bire düşürmek insanın en büyük yanılsamalarından biridir (Öztürk, 2008: 106). Hedef azalır ancak sorunlar artar: Sembolik değere dönüştürerek hayatı kolay kılma çabası insan için geniş bir alanı teşmil eder. Hayatta üzerimize saldıran birçok argümanla baş etmek yerine baş edebileceğimiz bir argümanı kendimiz için psikolojik bir kavga simgesi olarak belirleyebiliriz ve böylece çoğul sorunlarımızı ve mutluluklarımızı o tekil sembolle çatışarak ya da kutsayarak üretebiliriz. Ben bu psikolojik sapmaya, “indirgemeci simgesel patoloji” adını veriyorum.

Aynı şey tersi için de geçerlidir. Bir sorunu çözmek için uzak hedeflerde karmaşayı aramak bir başka yanılsamadır. Ancak belki de en acısı simgesel tanımlar hiç farkında olmadan bizi büyük bir haksızlığa iter. Bu her şeyden evvel ahlaki bir sorundur. Bir de ahlak merkezli davrandıklarına inanlar vardır. Onların yanında birilerine haksızlık yapıldığında bile bu yaklaşımı kendi değer süzgecinden geçirmeden böyle bir cürüme ortak oldukları gözlenmektedir. Kimi zaman kendisi dışındakilerine kendi yargılarıyla değil de kendilerine yöneltildiğinde karşı çıktıkları yargı biçimiyle savurganca saldırabilmektedirler. Bu ortaklık, bir cürüme güç katmaktadır. Daha sonra dolaylı da olsa bu yaklaşımların kendilerine fatura olarak döndüğü vakidir. Çünkü çoğu kez

hedef aldığımız simgelerin bir şekilde gerçekle-
rine karşılık gelen ve her an birlikte yaşadığımız
ve düşündüğümüzün aksine çok iyi göstergelere
sahip durumlar olabilir. Bazı semboller ve algılar
ekseninde mahkum edilen birçok unsur düşünül-
düğünün aksine bir içerik ve pratikle mündemiç
olabilir, bu durumda karşı çıktığımız şeye daha
çok hizmet edebiliriz. Ayrıca negatif simgeleş-
tirmeyi de gerekli gereksiz her yerde kullanmak
söz konusu mücadele ettiğimiz durumun lehine
bir gelişmedir. Çünkü gücü ve etkisini daha çok
artırmış oluruz.

Sonuç olarak Doğu-İslam dünyası tarihsel olarak
dikkatlice irdelendiğinde İbn-i Haldun'un da
tespitiyle gerçekte devletler çöplüğüdür. Şayet bir
devlet asabiyet kurgusundan meşruiyet ve enerjisini
alıyorsa bir devletin 3 kuşaktan fazla yaşama şansı
yoktur. Belki bugün için doğrudan sık sık sınırları
değişmezse de bir devletin 70 yıl sonra açığı aynı
devlet olduğunu söylemek zordur. Ama
uygarlığı sembolize eden organizasyonlar bunun
dışındadır. Örneğin Emevi, Abbasi, Selçuklu ve
Osmanlı bu kurgunun dışındadır. Çünkü asabiyet
ve gettosal devlet örgütleri gibi sınırlı değildirler.
Kapsayıcı uygarlık tasavvurunun birer tecessü-
mü gibi oldukları için esasen sıradan bir siyasal
organizasyon veya dar manada bir devlet olarak
bile tanımlanmaları güçtür. O yüzden gettosal
siyasal organizasyonlar çatışmayı körükledikleri
gibi gerçekte uzun süreli stabil siyasi yapılar kur-
maları da mümkün değildir. Çünkü Doğu-İslam
dünyasının dinamik ve çoklu sosyolojik yapısı
buna imkan tanımamaktadır. Ayrıca Doğu-İslam
dünyası sosyolojiler üzerinden değil değerler
üzerinden organize olmayı tercih etmişlerdir. An-
cak bu sosyolojileri baskılamayı meşrulaştırmaz.
Nitekim uygarlık tasavvuru içinde gelişen kapsa-

yıcı organizmalar farklılıkları tabii oluşumlarını
destekleyerek merkezde bir sentez yaratmayı
başarmışlardır. Böylece uygarlık uygulaması,
kesret-vahdet dengesi üzerine kurulmuş felsefi
paradigmayı pratikte de yaşatarak, farklılıkların
doğasını bozmadan spontane süreçlerine imkan
tanıyan ama aynı zamanda merkeze taşıyarak
tüm farklılıkları daha da üstünleştiren ve diğer
unsurlarla sentezlemeyi başarabilmiştir.

Sonuç

İmajoloji yaklaşımı bir yönüyle de bize kavramsal
ve ampirik yönetime dayalı epistemolojik kalkışmaya
yardımcı olacak bir ek katmaktadır. O da olguların
süreçleri ve ilişkilerinden doğan sistemin dışında
toplumlar, gruplar ve bireyler için oluşmakta olan
imgesel kodlamaların yaşamsallığını nasıl analiz
etmemiz gerektiğine yöneliktir. Bu bağlamda da
çatışma kavramının özellikle 21. yüzyılda bu
imgesel mobilizasyondan fazlasıyla beslendiğine
dair bir süreci irdeleme imkânı tanıyor. Bugünkü
kavgaların elbette bilebildiğimiz olgusal kökenleri
yadsınamaz ancak bu çatışmalar kendine özgü
statik birtakım sistematik imgelere dönüşmüş
canavarlardan güç aldığı da yadsınamaz.

Gettocu çatışmalar, kodlar üzerinden kurulan
sosyo-eylemsel modlar halini almış durumda.
Yani çatışmanın kodları sahte ama muhatapları
gerçektir. Kısacası “tüm tavşanların kulakları
uzundur”. Nitekim bugünkü çatışma formu tek
başına birtakım ilişkilerin sonucu değil de ken-
dine özgü imgesel bir işlev ürettiğine dair bir
kanıya ilham vermektedir. Kuşkusuz bu süreci
tetikleyen ve bu sürecin tetiklediği anlaşılabilir
ilişkiler vardır. Ancak süreç derinlemesine incelen-
diğinde çatışma olgusu adeta bağlamsız bir olgu
olarak kendine özgü bir kısır döngü yaratamaya

başlamıştır. Yukarıdaki bu tespitten hareketle ifade edilebilir ki; bu çatışma konseptini sahte kodlarından haklı bir zemine taşıyabilirsek -şayet gerekiyorsa- belki de kısırdöngü kırılacaktır. Çalışmayı metaforik ve kurgusal bir anlatıyla tamamlamak mümkündür: Bir büyük bilgeye sormuşlar; Tanrıya niçin inanıyorsunuz, diye. O da cevap vermiş: Taklitlerinden sakınmak için... Çünkü Tanrı özgürlüğü yaratmak için putlara yol vermiştir. Fakat insanlar özgürlükten kaçmak için putlara gönül vermiştir. Belki geriye temenni kalıyor: İmge güçlüdür ve putlar dünyayı kana doyurmuşlardır. Elbette karanlık, ışık hızıyla geri çekilir.

Sözlükçe / Terim Önerileri:

Katolik Modernite: Klasik Modern Paradigma.

Protestan Modernite: Parçalanmış Modern Paradigma

Plastik Modernite: Klasik modern paradigmayı hazmetmek için spontane gelişmesine köklü müdahalede bulunmasına karşılık parçalanmış modern paradigmanın gelişmesiyle birlikte ikinci bir kez yabancılaşma yaşayan toplumlar. Geleneğini plastikleştirilen, sosyal kesitleriyle de çatışmacı olan ve üçüncü aşamada sosyal kesitleri arasında çatışmayı üreten yapılar.

Kü-Post Dünya: Küresel ve post-durumlar; Merkezi öznelere olan ancak mahalli teorileri olan paradoksal tarihi süreç. Gettoların meşruluklarını kendi mahalli özelliklerinden aldığı ancak hesabını global merkeze yazdırdığı garip süreç.

Karşıtlık Tepkimesi: Tüm tanım, eylem, varoluş vs. süreçlerinde kendi kısmi ve belirgin olmayan ontolojisini karşıdakine göre netleştirerek işlev-

selleştiren sosyal örgütlenme biçimi. Zorunlu sonuçsuz tanım alanı.

Kodlanmış Öfkeler: Tam anlamıyla gerçekte karşılığı olmayan simgesel şifreli öfkeler. Mevcut durumun bir çok dinamik sorunsalını gizleyen yanıltıcı hafızalama biçimi.

Pet Efsaneler: Gerçekte başka getto için ifade edildiğinde dalga geçilen ancak kendi gettosu söz konusu olduğunda tereddütsüz inanılan tutarsız fabrikasyon kötü-paradigmasal haberler.

Çıkar Sıtması: Açık bir takım çözüm yolları görüldüğünde bile kendisi menşei olmayan gelişmelere şiddetle ve tutarsızca karşı çıkma hali.

Self-blokaj: Her hangi bir gelişmenin ötekine olan nefretten ötürü kendisine getireceği faydadan feragat etme hali.

İndirgemeci-ihтираs: Projesiz ve ahlaki bir gerekçeye dayanmadan nefrete dayalı imkan talebi. Sadece ötekini dövebilme imkanına sahip olma arzusu

Makro-sabotaj: Şişirilmiş indirgemeci sembollerin sıradan masum pratiği boğması.

Nostaljik-patolojiler: Değer merkezli üretim yerine değerlere atfen konumlanarak olgun tecrübeleri uygulama dışı bırakmak.

Kulüp-batakhaneleri: Değer ve deneyimlerin kulüp tasarrufunda itici hale getirerek kulüp dışı ve kulüp içi mücadele aracı haline dönüştürmek.

Sinerjik-salvolar: Bilimsel çalışmalar adı altında sine-vizyonlaştırılmış sıradanlık.

Hap-düzenekler: Spekülasyon, irfan, derinlik, hikmet gibi unsurların hiyerarşik komedi yargılarının köpüğünde yer bulamaması.

Köpük-bilinç: Kodları tanıdık olan bilgiyi makbul kabul etmek, an'a özgü sanal-sağduyuyu yaşamsallaştırmak.

Patolojik Gettoculuk; Genel ahlaki olgunluğumuzu cemaat ve kabile ilişkilerinde dönüştürmemesi; gettolarımızda çoğunlukla iyi insanlar olmasına rağmen bizi yönlendirenlerin ihtiraslı, kalitesiz, bencil ve manipülatif olmaları ve bilerin de gettomuzun ancak böyle korunacağına olan inancımız. Buna bağlı olarak da kendimiz için bir şey istemektense karşıdakini engellemeyi daha önemli görme eğilimi.

Öfke hafızalama eğitimi: Tüm resmi kurumlarımız farkında olarak ya da olmayarak sistemi korumak için gerçek figürleri olduğundan fazla abartarak tehlike unsuru belirlediler ve eğitimin işlevini böyle yazdılar. Bu gerçek figürler çok olunca taraftarları da aynı şekilde koparak irrasyonel öfkeler biriktirdi. Çünkü çoğu suçlamalar gerçekçi değildi. Resmi kurumlarımız hiç özür dilemediler. İnsanileşmeyi bir zaaf olarak gördüler. Garip bir biçimde bu saçmalıkların kısmi ve marjinal sosyolojik bir tabanının olması, bu da resmi kurumların ne kadar hesap hata yaptığına da delalet etmektedir. Gizlenmiş öfkeler patolojik bir biçimde açığa çıkınca ne geçmişle hesaplaşılabilir ne de öfkeli haklı görülebilir. Öfkeler haksız bir formda ortaya çıkınca bu sefer geçmişin saçmalıkları da görelilik olarak haklılık kazandı. Buna bağlı olarak da kimse hakkın tecelli etmesini istemiyor, herkes kan davası peşinde bunu da bir şekilde herkes gizli-açık yapıyor.

Simgesel ve mitolojik konumlanmışlık: Bir şekilde ahlaki olan değil simgesel olan daha önemli oluyor. Aynı mahiyetler farklı semboller adı altında çatışıyor bu yüzden de olumlu sonuç alınmıyor.

Patolojik modernleşme / sekülerleşme: Moderniteden, özgürlükten anlaşılan şey bütün bir sayasal yapının insan id'ine hizmet etmesi. Üniversite gençliği sadece negatif sembollerle muhalefete çekilerek, derinlikten yoksun karşı çıkışlarla zemini buluyor. Bu da onları farkında olmadan tetikçi yapıyor. Yani bilimle ilimle değil ergenlik kompleksiyle siyasal yorumluyorlar. İşin tuhaf tarafı yönlendirenleri de öyle.

Yatay muhalefet ve Dikey siyasallaşma: Modernitenin en büyük saçmalığı sıradan kendi halinde bir olayı mutlaka dışlaştırma ve mümkünse kamusal bir karakter kazandırma ihtirası yaratmaktır. Bu da gereksiz ve sonuçsuz bir çatışma alanı üretmektedir. Yani devlet dikey bir mekanizma oldu. Gereksiz bir biçimde her şeye karışır oldu. Buna karşılık muhalefetin alternatiflerle değil mevkilerle sorunlarını çözeceğine inanması. Bütün bunlara rağmen alternatif yapıların, sığ, manipülatif ve sınırlayıcı olmaları sosyal hareketlerin bir çözümsüzlük süreci yarattıklarını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

ÖZTÜRK, A., (2008).

İmajoloji (Yeni Bir Disiplin Denemesi), Edim Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, A., (2011).

Kriz Sosyolojisi, Doğu kitabevi, İstanbul.

ÖZTÜRK, A., (2011 b).

- Kaos ve Manipülasyon, Sosyoloca 2, Doğu kitabevi, İstanbul.
- ÖZTÜRK, A., (2008).**
Küreselleşme ve Batman Kenti: Küreselleşme Tartışmaları Bağlamında Rafine Bir Modelleme Olarak Batman Kenti, Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Batman.
- ÖZTÜRK, A., (2011 c).**
Postmodernite ve Geleneğin Meta-Metalaşması, Sosyoloji Yıllığı Kitabı, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, A., (2011 a).**
Batı-dışı Çok-kültürlülük Modeli Olarak Midyat Örneği, Uluslararası Midyat Sempozyumu, Midyat.
- BAUDRILLARD, J., (2000).**
Bin Yılın Sonu Ya da Geri Sayım, Doğu-Batı, Yıl: 3 Sayı: 10, Ankara.
- HEIDEGGER, M., (1998).**
Teknik ve Dönüş, (Çev: Necati AÇA), Bilim Sanat Yayınları, İstanbul.
- BURNETT, R., (2007).**
İmgeler Nasıl Düşünür, Çev: Güçsal Pusar, Metis Yayınları, İstanbul.
- ROBINS, K., (1999).**
İmaj, (Görmenin Kültür ve Politikası), (Çev. Nurçay TÜRKÖĞLU), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- MESTROVIC, S., G., (1999).**
Duyguötesi Toplum, (Çev. Abdullah YILMAZ), Ayrıntı
- KYNLICKA, W., (1998).**
Çokkültürlü Yurttaşlık, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- VATANDAŞ, C., (2003).**
Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler (Kanada Örneği), Sosyal Bilimler Dergisi.
- DOĞAN, M., (2009).**
The Other Mahalle, http://www.imajoloji.com/index.php?option=com_content&view=article&id=135:the-other-mahalle-mehmet-doan&catid=5:bilimsanat&Itemid=5

SÂMIHA AYVERDİ’NİN YAŞAYAN ÖLÜ ROMANINDA İNSANIN DOĞUŞU

Gülsemin HAZER

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet: Sâmiha Ayverdi’nin, Yaşayan Ölü adlı romanında, anlatı başkışısının, insanın maddi duygularını ifade eden beşer basamağından, insan basamağına çıkış süreci ve bu sürecin sonunda yaşadığı büyük dönüşüm anlatılmaktadır. Bir varoluş meselesi olarak da değerlendirilen kendileşme süreci, insanın özündeki gerçeği keşfetmesiyle ortaya çıkar. Bu süreçte birey, Jung’un arketip, İbn Arabi’nin â’yân-ı sâbite olarak tanımladığı, özde gizli olan ilk örneklerden yardım alır. Ruhsal büyüme yolculuğu olarak da adlandırılabilir olan bu serüveni, hem tasavvufun engin düşünce dünyasından hem de psikolojinin insana dair evrensel çözümlerinden yararlanarak tahlil edebilmek mümkündür. Ayverdi, derin tasavvufi bilgisinin ışığında, kuvvetli kalemiyle kahramanın içsel yolculuğunu kurmaca dünyaya yansıtır. Leylâ’yı büyük bir huzursuzluğa ve mutsuzluğa düşüren kötü huylarından arındırabilmek için karşısına bir rehber çıkarır. Bu rehber, Gerçek Çelebi’nin şahsında temsil edilen yüce birey arketipidir. Yüce birey, kahramanın özünde zaten var olan güzelliği, erdemi ve iyiliği görmesini sağlar. Yükseliş yolculuğunda kahramanın yaşadığı ruh sancıları eserin içerik düzlemini oluşturmaktadır. Yazar, derin psikolojik tahlillere yer vererek beşerin ölümünü insanın doğuşunu, kurmaca evrende bütün aşamalarıyla gözler önüne serer. Aradığı devanın içinde olduğunu, bunun için “ölmeden önce ölmek” gerektiğini idrak eden kahraman, sonunda yaşayan ölülerden olma güzelliğine kavuşarak kendini bilir ve Rabbini bulur.

Anahtar Kelimeler: Â’yân-ı Sâbite, Arketip, Yüce Birey, İç/Tüm Benlik, Tasavvuf ve Aşk, İnsan

THE BIRTH OF THE HUMAN IN YAŞAYAN ÖLÜ BY SÂMIHA AYVERDİ

Abstrac: The death of mankind, the birth of the human in Sâmiha Ayverdi’s novel of the Yaşayan Ölü this novel describes the pressure of the narrator output process from five digits to human digits and great transformation which she lives at the end of this process. Process of individuation is considered as a matter of existence and this is the essence of man’s discovery of the truth emerges. In this process the individual gets help from the first examples of hidden in essence that Jung defines it as the archetypal if İbn Arabi defines it as â’yân-ı sâbite. This adventure is also referred to as a journey of spiritual growth. It is possible to analyze both sufism in the vast world of thought and the psychology of people taking advantage of the universal solutions. Ayverdi reflects the hero’s inner journey to fictional world with her deep mystical knowledge and strong pen. She brings a guide across Leylâ for save her from bad habits which these drop her in a big unhappiness and unrest. This guide is represented in the person of Gerçek Çelebi and is the great individual archetyp. The great individual allows the hero to see in essence that already exists, the beauty of a fixed, virtue and goodness. The hero’s journey of ascension where mental pains creates the content of the work plane. The author gives a deep psychological analysis and in this way she reveals all the stage of the death of mankind the birth of the human in fictional universe. The hero perceives that the remedy is in her heart and need to die before you die. In the end she meets the beauty of living to the dead, knows herself and finds her god.

Keywords : Â’yân-ı Sabite, Archetypes, Great Individual , Inner self-esteem, Sufism and Love, Human

GİRİŞ

Sâmiha Ayverdi'nin *Yaşayan Ölü* romanında anlatı dizgesi, anlatı başkışısının iç dünyasına ve ruhsal büyüme sürecine göre şekillenmektedir. Bir edebî metnin çözümlenmesinde farklı yaklaşımlar söz konusudur ve çözümlenme metotlarının amacı, metnin zengin iç yapısını gözler önüne serebilmektir. Bu açıdan bakıldığında, *Yaşayan Ölü* romanında da kurmaca dünyada yer alan kişileri ruhsal yapılarına göre değerlendirebilmek için, psikoloji biliminden yararlanmaya ihtiyaç vardır.

Jung'un sistemleştirdiği arketipsel çözümlenme yöntemi edebiyat ile psikoloji arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. *İnsanlığın en eski mirasını oluşturan ve tüm insanlığa has ortak davranış özelliklerini taşıyan* arketiplerin (Stevens 1999: 49) bir edebî metnin içerisindeki yerini ve rolünü incelemek, farklı ve zengin bir dünyanın kapısını aralamaya yardımcı olabilir. Jung'un *kendilik olarak adlandırdığı kişilik bütünlüğünü sağlayan* kolektif bilinçdışı, arketipik donanımdan oluşmaktadır. (Stevens 1999: 49).

Bilinçdışının içeriklerini harekete geçirmek ise, Jung'un bireyleşim olarak adlandırdığı sürecin yaşanmasıyla mümkün olabilmektedir. İçsel bir yolculuk olarak da değerlendirilebilecek olan bu süreçte kişi, belli aşamalardan geçer ve bu aşamaların karakteristik sembol ve imgeleriyle tanışmaya zorlanır (bk. Stevens 1999). Jung, bu sembolik figürleri; gölge, persona, anima-animus, iç/tüm benlik/özben arketipi, yüce birey arketipi gibi isimlerle tanımlamaktadır (bk. Namlı 2007: 1211-1213).

Her milletin kendi değerlerine, özelliklerine ve tarihine uygun olarak şekillenen *arketipler; sınıf,*

din, ırk, coğrafi konum yahut tarihsel devir farkı gözetmeksizin benzer düşüncelere, imgelere, duygulara yol açarlar (Stevens 1999 : 49).

Ruhsal büyüme olarak da ifade edilebilecek olan *bireyleşim*¹ sürecinde kahramanın yolculuğunu, mitler ve arketipler arasında kurduğu bağlantıyla açıklayan Joseph Campbell, evrenin “Monomit”² olarak ifade ettiği Tanrısal mit üzerine kurulu olduğunu, bu sebeple kahramanın, yolculuğun sonunda bir tanrı bulacağını, dışarı gitmeyi düşünürken kendi varoluşunun merkezine geleceğini ve yalnız olmayı beklediği yerde, tüm dünyayla birlikte olacağını belirtir (Joseph Campbell, *The Power of Myth*, Aktaran Pearson 2003: 25). “Tanrısal varlığın hepimizin içinde yaşayan, her şeye kadir *Benliğin* bir açılımı olduğuna işaret eden Campbell, yaşamın takdir edilmesinin, kişinin kendi içkin tanrısalılığı üzerine meditasyonu olarak görülmesine ve bu durumun, “*bunu bil ve Tanrı ol*” manasında algılanması gerektiğine değinir (2010: 349). Campbell'ın ifade ettiği bu ruhsal gelişim sürecini tasavvuf, “Kendini bilen Rabbini bilir” kutsi hadisiyle karşılar. Bu özlü ifadeyle kastedilen, insanın kendini bütün yönleriyle bilmesi, tanıması, kısaca *kendilik değerine* kavuşmuş olmasıdır. Chittick, yukarıda dile getirilen hikmeti, *İnsanlar Hakk'ın suretidir. Başka bir ifadeyle vücudun tüm niteliklerinin*

- 1 Jung, ruhsal gelişim aşamasını *bireyleşim* olarak tanımlamaktadır. İnsan, ruhen olgunlaşabilmek ve ruhsal bütünlüğe ulaşabilmek için kendi karanlık gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır. Bkz. (Stevens 1999: 39; Jacobi 2002:145)
- 2 Campbell, yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türediğini ve bunlar arasında birçok ortaklık olduğunu dile getirir. Bu noktadan hareketle, evrenin *monomit* olarak ifade ettiği bir tek tanrısal mit üzerine kurulduğunu belirtir. Bkz. (Campbell 2010:13-14)

bulunduğu Hakk'ı temsil ederler. (2003:84) şeklinde izah eder.

Jung'dan asırlar önce İbn Arabî'de arketip kavramına karşılık olarak *â'yân-ı sâbite* kavramının kullanıldığı görülmektedir. Mustafa Merter, Jung'un arketipleri ile İbn Arabî'nin *â'yân-ı sâbite* kavramı arasında benzer yönler olduğunu ifade eder:

Bireysel bilinç ve bilinçdışının ötesinde, tüm insanlığa özgü, zaman mekân ötesi, "kollektif/toplumsal" bir gerçekliğin olabileceği fikri, iki öğretinin bulunduğu temel noktadır. Bu potansiyelin "ara âlemde beklemede oluşu" da belli açılardan benzerlik taşır. Öte yandan Jung, bu "ara âlemin" her an tecelli ettiğinin (her an yeniden yaratılış/ halk-ı cedîd) ayırđına varamamış, münferit bir takım dışavurumlar olarak algıladığı arketip güncelleşmesinin aslında hayatın asli dinamiğı olduğunu fark edememiştir. Arketipleri "kelimeler" olarak tasavvur edersek, bu kelimeleri oluşturan harfler, yani esma-i hüsnâ, esas itibariyle İbn Arabî'nin (ks) kavramsal çatısının dayanak noktasıdır. Zira asli sabit değerlerin dünyada somut nesnelere haline dönüşmesi, bizi yaratan Rabbimizin güzel isimleri vasıtasıyla olur. Jung ile İbn Arabî düşüncesini birbirinden ayıran bir diğer özellik, arketiplere atfedilen "kötülük" potansiyelidir. Â'yân-ı sâbite alanında kötülüğe yer yoktur. Kötülük dediğimiz şey, insanın cüzi iradesiyle yaptığı seçimlerle, aslında kusursuz olan esma karışımının, deyim yerindeyse 'kıvamını' bozmasıdır (2011:157).

diyen Merter, iki kavram arasındaki benzer ve farklı yönleri bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Bu noktadan hareketle *Yaşayan Ölü* romanına bakıldığında, hem benliği temsil eden kahramanın hem de türlü görünüşlerde ortaya çıkan arketiplerin var olduğu görülür. İnsanın içine doğduğu dünyayla mutlu ve uyumlu bir bütünlük kurmasını sağlayan *arketip/ â'yân-ı sâbite*, yaşanan ruhsal değişimlerin etkisiyle ortaya çıkabilir ve bireyleşme sürecini şekillendirir.

Tüm insanlığa mal olmaları sebebiyle evrensel olanı kişiselle; geneli özelle kaynaştırıp kişiye has bir görünümde ortaya çıkan (Stevens 1999: 50) arketipler de, İbn Arabî 'nin Rahman'ın nefesinden vücut bulmuş kelimeler olarak gösterdiği â'yân-ı sâbite de (Merter 20011: 237) insanı içsel huzura ve mutluluğa götüren bir yoldur. Kurmaca evrende bu yolculuğa çıkan kahramanın, sonunda ulaştığı noktayı anlayabilmek de ancak bu kavramlardan yararlanmakla mümkün olabilir.

1. Yaşayan Ölü

Tasavvuf kültürüyle yoğrulmuş bir mütefekkir olan Samiha Ayverdi, *Yaşayan Ölü* romanında diğer eserlerinde de olduğu gibi, tasavvufun ışığında evrenin, insanın ve eşyanın hakikatini keşfe çıkar.³

İlk baskısı 1942'de yapılmış olan roman, çocukluktan itibaren birlikte büyüyen Leylâ ile Seniha arasındaki mektuplaşmalarla başlar ve anlatı başkişisi Leylâ'nın bir tasavvuf ehli olan Gerçek Çelebi'nin yardımıyla olgunlaşması, kendilik değerine kavuşmasını konu alır.⁴

³ Ayverdi'nin eserleriyle okuyucuya sunduğı bilgi ve irfan yolu için bkz. (Yetiş 1993; Sargut 2012)

⁴ Gülşah Şişman, Samiha Ayverdi'nin eserleri üz - rine yaptığı yüksek lisans tezinde, romanı aşk mefhumu açısından değerlendirirken, Leyla'nın aşk aracılığıyla yaşadığı dönüşüme değinmektedir. Bkz. (Şişman 2009:175-202)

Anlatı dizgesinde yer alan olaylar, aristokrat bir ailede yetişmiş olan Leylâ'nın hayatı etrafında şekillenir. Anlatıda, kişi, mekân, kavram ve simge düzeyinde insanın, tasavvufun ışığında nasıl yolunu bulacağı gösterilmektedir. Bu bağlamda, Leylâ'nın *ben*'ini boğan gurur ve kibirden arınması, kendi gerçeğini görmesiyle mümkün olur. Esere bir takdim yazısı yazmış olan Kara'nın da ifade ettiği gibi, roman, insanın tekâmülünü anlatan “ölmeden önce ölmek” hikmetini esas almaktadır (bk. Ayverdi 2009:7) .

Yapısal olarak iki bölüme ayrılarak incelenebilecek olan romanın birinci bölümünde, Leylâ ile Seniye arasındaki mektuplaşmalara yer verilir. Eğitimlerini tamamladıktan sonra Seniye evliliği tercih ederek İstanbul'da kalmış, Leylâ ise, öğretmen olarak Konya'ya gelmiştir. Leylâ mektuplarında, ruhunda büyük bir değişime neden olan Çelebi ailesinden söz eder. Bir tasavvuf ehli olan Gerçek Çelebi ve torunu Ayşe'nin varlığıyla, yeni ve bambaşka bir dünyaya giren Leylâ, hem Seniye'ye yazdığı mektuplarda hem de romanın ikinci bölümünü oluşturan ve bir tür iç monolog olarak değerlendirilebilecek olan yazılarda, yaşadığı içsel yolculuğu nakleder.

Leylâ, *beşer*⁵ olmaktan, *insan* olmaya doğru ilerlerken, acı dolu, sancılı bir süreç yaşar. Yolculukta, “kendini bilen Rabbin bilir” kutsi hadisinde işaret edildiği gibi, içindeki öze ulaşabilmek için, “ölmeden önce ölmeyi” öğrenir.

5 Ayverdi, beşer kavramıyla, *insanın ihtiraslardan; gurur, benlik ve şehvet gibi maddi duygularından* oluşan tarafına değinmektedir. Birey, bunların esiri olmaktan kurtulabilirse insan olabilir. Bkz. (Yetiş 1993:15)

Bu bağlamda, *ben*'in değerler dünyasından çıkıp yaşayış tarzını ve bakış açısını tamamen değiştiren, büyüğü bir mana ikliminde özünü bulan ve sonunda yaşayan bir ölü olmayı başarabilen Leylâ'nın değişimi, romanın içerik düzlemini oluşturmaktadır.

Anlatı dizgesinde yer alan gelişim yolculuğunu iki izlek çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

A. Leylâ'nın Yolculuğu /Yüce Bireyle Karşılaşma

B. Beşerin Ölümü İnsanın Doğuşu

A. Leylâ'nın Yolculuğu /Yüce Bireyle Karşılaşma

Yaşayan Ölü romanına arketipik unsurlar açısından bakıldığında; kişiliğin ve ruhsal bütünlüğün merkezi olan “iç/tüm benlik/ özben” (bk. Namlı 2007; Fordham 2011; Stevens 1999; Jacobı 2002) ve *özün* ortaya çıkmasına yardımcı olan “yüce birey” (bk. Namlı 2007:1213) arketiplerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

İç benlik/ özben, -bilinçlilik ve bilinçsizlik – her ikisine de uygun düşen bir orta nokta kanalıyla birleşmesine yol açan arketipsel bir imgedir ve kişiliğin merkez noktası olarak bireyleşme yolundaki son duraktır. Özbenin doğuşu kişinin yaşam algısını bütünüyle değiştirir ve tam bir dönüşüm sağlar (Jacobı 2002:170).

Ruhsal bütünlüğü ve tamlığı sağlayan öze ulaşma, Leylâ'nın serüveninde de yüce birey aracılığıyla ortaya çıkar. Romanda, yüce birey arketipini kişisel düzlemde temsil eden bir tasavvuf ehli olan Gerçek Çelebi'dir.

Jung'un *kendilik* kavramlarıyla ifade ettiği öze ulaşmak sancılı bir süreçtir ve ona kavuşmak için, kişinin doğasındaki akılcı olmayan karmaşık olduğu kadar aşağılık olan yönleri de kabul etmesi gerekmektedir (Fordham 2011:80). Merkezde Tanrı yer almaktadır ve değişim/dönüşüm sürecinde dıştan içe yönelen kahraman, bütünlüğünü tamamlamayı da başarabilir (Fordham 2011:87). Jung'un içe yönelmek ve merkezdeki özü keşfetmek olarak gösterdiği gelişim, tasavvufta, kendini bilmek dolayısıyla orada var olan Rabbini bilmektir. Bunun için fena sürecinde kişinin "ölmeden önce ölmesi" gerekmektedir. *Nihai amaç, "fena" haline yani Yaratıcı ile birlik içinde yok olmaya erişmektir. Erişilen nefsin (kendiliğin) bir bütünlük halidir; bu bütünlükte nefis sınırlandırılmıştır ve geçici bir hal almıştır. Bu sıklıkla ikiliklerin ve çelişkilerin merkezi bir nefis tarafından kuşatıldığı bir bütünlük durumu, bir başka deyişle bir bireyleşme sürecidir (Shaalan 2003:146).*

Kendilik değerine, önce kendisini ve sonra çevresindeki herkesi çözerek ulaşan kahraman, hem kendinde hem de çevresindeki insanlarda yaratıcının varlığını görür. Bu görüş ve bilme hali kendiliğinden ve rastgele oluşmaz. Aksine değişen ve farklılaşan değerler dünyasında bir yol göstericinin varlığıyla/yardımla ve acı çekerek ortaya çıkar. Bir diğer ifadeyle *kahraman, hepimizin içinde saklı duran, yalnızca bilinmeyi ve yaşama katılmayı bekleyen tanrısal yaratıcı ve kurtarıcı(nın)* (Campbell 2010: 51) varlığını zor ve zahmetli bir yoldan geçerek keşfeder.

Anlatı başkışisi Leylâ, başlangıçta büyük bir iç huzursuzluğuyla, *ben*'in merkezinde dönmektedir. Sıkışmış, hapsolmuş benliği, dıştaki çağrılardan

habersizdir ve *ferdi bilinçdışının bodrum katını oluşturan gölgesinin* (Fordham 1994: 61) karanlığına gömülmüştür. Bu dönemde *özün* sahip olduğu güzelliği göremeyen kahraman, kendisini hayattan ve gerçek dünyadan soyutlayan itibar, soyluluk ve zenginliği reddetme çabasındadır.

Hazin bir aşk hikâyesinin, mutsuz ve yaralı bir kahramanı olan Leylâ, "aşk"ın varlığını bütün benliğiyle inkâr eder. Ona göre; "Aşk beşeriyetin başına musallat olan en sahte histir. Bir başkasına çıkarıp verecek bir gönlü olmadığını belirterek aşkı daima baştan defedilmesi gereken bir hastalığa, mikroba benzetir." (s.11) Bu dönemde Leylâ'yı esir alan duygu gururdur. Çocukluk arkadaşı Seniye'nin amcasının oğlu olan Macit'in neden olduğu travma, genç kızın aşka olan inancını yok etmiş ve aldatılmış olması da gururunu derinden yaralamıştır:

"Sevmek iptidai bir hülya... Evet ben de sevdim. Binaenaleyh o zamandan beri aynı, çürük ve temelsiz iptilaya tekrar yakalanmamak için aşılı ve muafim. Her sevgi, karşısında bir insan değil bir sanem buluyor."(s.11)

Bu sözler, Leylâ'nın içinde bulunduğu duygu dünyası hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Leylâ, henüz benliğinde saklı duran hazinenin farkında değildir.

Yazar, inkâra gömülmüş kahramanın iç dünyasını, mektuplar yoluyla gözler önüne sermektedir. Romanda kullanılan mektuplar, *şahısların hayatlarındaki önemli kesitleri aydınlatan ve onların bu durumdaki hislerini, duygularını an be an, inceden inceye işleyen, tahlil eden belgeler (olarak) bir nevi 'iç monolog'lardır.* (Kefeli 2002:32). Eserde mektup tekniğinin kullanılmış olması, Leylâ'nın

işsel yolculuğunun bütün detaylarıyla görülüp okunmasına imkân tanımaktadır.

Leylâ, “muhitini kasıp kavuran müstebit, mütehakim bir büyük annenin nüfuzundan kurtulmak için İstanbul’dan kaçmış, Konya’ya gelmiştir. Çünkü her ne kadar küçük yaştan beri onu ve muhitini tenkit etse de farkında olmadan, onun karakterinin mühim bir kısmına varis olmaktan yahut benimsemekten kendini kurtaramamıştır.”(s.28)

Gerçek Çelebi’nin hanesi, tam bir içtenlik mekânıdır ve Leylâ’ya bu dünyada bir *kendilik köşesi* sunar (Bachelard 1996: 57). Bu hakikat diyarında kendisiyle yüzleşen kahraman, sonunda aradığı öze ulaşır. “Sadrazam Halil Paşa’nın torunu, Âyan Reîsi Reşit Bey’in kızı kibirli, gururlu biraz da müstehzi Leylâ, bu basit ailenin sâfiyet ve sadeliği yanında bir anda küçülür ve söner.” (s.34-35) Kahraman, bu haneye girdiğinde bir farklılık hisseder, ancak büyük *dönüşüm* için seçilmiş ve buraya çağrılmış olduğunu daha sonra anlayacaktır.

Gerçek Çelebi, Leylâ’nın gözlerini gerçeğe çeviren Campbell’ın ifadesiyle:

Birden bire ortaya çıkıp korkunç canavarı öldürecek olan büyüü parlak kılıcı gösteren, (kahramanı) bekleyen kısmeti ve hazinelerle dolu kaleyi haber veren, en öldürücü yaralara iyileştirici merhemi süren ve sonunda büyüü geceye uzanan büyük maceranın ardından muzaffer kişiyi normal yaşama döndüren Yaşlı Bilge Adam’dır (2010: 20).

Yukarıda da dile getirildiği gibi, yüce birey olarak da ifade edilebilecek olan Gerçek Çelebi, nasihat yerine davranışlarını ve hayat biçimini rehber kılan, baştan ayağa tevazu kesilmiş, feragat ma-

kamına ermiş bir bilgedir. “Menfaatten, ihtirastan arınmış bu büyük insan, insanları kendi için değil, kendileri için hazırlayan bitaraf dosttur.” (s.76) Gerçek Çelebi’ye hayran olan Leylâ, onun kendi üzerindeki tesirini hemen fark eder. Beşer makamından çıkışını onun rehberliğiyle yapacaktır: “Sana hayranım, ... ben o dediğin sonsuzluklara uçup gitsem bile, rehberim gene sen olacaksın; gene seninle uçacağım.”(s.76)

Kendi ekseninde dönen Leylâ, gölgesinin karanlığında kaybolmuşken, Ayşe ile karşılaşır. Ayşe, huzur veren sakin halleriyle bambaşka bir dünyanın insanıdır. Bütün varlığı, hayatı dedesi Gerçek Çelebi gibi gören, duyan ve düşünen Ayşe, Leylâ’nın karşısında yer alarak ona ayna olur. Biri zindanlar kadar karanlık, diğeri güneş gibi parlak ve aydınlıktır. Bu durum Leylâ’nın işsel bir sıkıntıya, bunalıma düşmesine, dolayısıyla kendini aramasına yol açar. Ayşe, Leylâ’da olmayanı temsil eder.

Leylâ’nın bu eşikten aşması, gerçeği ve kendini bilmesi kolay olmayacaktır. Çelebi ailesinde görüp de takdir ettiği vasıfları kendisinde gerçekleştirememenin endişesi içindedir. Dünyayı beşer gözüyle değil de, onlar gibi insan gözüyle görebilmeyi, beşer gibi değil de insan gibi yaşayabilmeyi arzular. Ancak çengelini can damarına takmış olan ihtirastardan yakasını kolayca kurtarabilecek midir? Çelebi gibi, müsterih, arızasız ve huzurlu bir hayata kavuşabilecek midir? (s.36-37)

Ayverdi, anlatı başkışısının ruhsal olgunluğa ve tamlığa erme yolculuğunda, birbirine zıt olan kavramları, kişiler düzleminde tanımlayarak hayatta aslında her şeyin zıddıyla var olduğunu gösterme arzusundadır. Leylâ’nın içinde yer aldığı dünyada menfaat, ihtiras, yalan, kıskanç-

lık, kibir ve bütün bunların neden olduğu büyük bir bunalım varken; Çelebi'nin dünyasında aşk, sadakat, teslimiyet, rıza ve feragatin bahşettiği huzur egemendir.

Leylâ, kabul etmese de, bir aile mirası olarak kibir ve gururun hâkimiyeti altındadır. İçine girdiği bu yeni mekânda, kendisi ile ötekiler arasındaki temel farkın, zenginlik ile yoksulluk durumuna göre belirlendiğini dillendirmesi bu bakımdan anlamlıdır. Leylâ, zenginliği ve asaleti üzerinden atmaya çalışırken, hayatı yalnızca inkâr noktasından görüp değerlendirmek gibi kolaycı bir çözüme başvurur. Sonra içini dökmek, yolunu bulmak için kalemine sarılır. Seniye'ye yazdığı mektuplarda, en yüce duygu olan aşkı inkâr eder. İçindeki öfkenin tesiriyle reddettiği aşk, istemese de karşısına çıkacak ve onu insan makamına taşıyacaktır.

Gerçek Çelebi'nin varlığı, kendisiyle bir hesaplaşmaya girmesine yol açar. Romanda yer yer iç monolog şeklinde verilen bu hesaplaşma, aslında kahramanın iç dünyasına, kendi gerçeğine doğru yaptığı bir yolculuktur. Çelebi'nin huzur hanesinde hayatın keşmekeşlerinin ve ihtiraslarının olmadığını (s.48) hayretle idrak eden kahraman, uyanmaya, öze dönmeye başlar. Bütünüyle içgüdülerine göre giden hayatı durduran/duraksatan Gerçek, herkesin insan, fakat her görülen insanın insan olmadığını (s.37) söyleyerek bu acemi yolcunun farkındalığının oluşumuna yardımcı olur.

B.Beşerin Ölümü İnsanın Doğuşu

Gerçek Çelebi'nin, üç odalı yoksul hanesi, anlatı başkişisi için yeniden doğuş mekânıdır. Campbell'ın "balının karnı" (2010: 107) olarak ifade ettiği bu uzamsal zemin; Leylâ'nın içsel huzuru

tadıp keşfettiği bir mekân olarak yeni Leylâ'nın kendini bulduğu yer olacaktır. Leylâ, başlangıçta Çelebi'nin yüksek sözlerini anlayamaz. Onun, kime ve neye bu derece büyük bir aşkla bağlı olduğunu, bu aşkı büyük bir tevazuuyla nasıl örttüğünü bilemez. Fakat bu iklimde yaşadıkça, Çelebi'nin, "feragat neşteriyle içinin lüzumsuz ve bozucu kısımlarını kesip atarak safılaşmış bir sermaye ile seçkin hale gelmiş büyük bir insan olduğunu görür." (s.56) Uykusuz ve sancılı gecelerin ardından, Çelebi'nin hat, tezhip çalıştığı, ney üflediği, feragat ve kemal, tarih ve an'ane, ibda ve icat, bilgi ve irfan, vecit ve duygu dolu odasına sığır. (s.57) *Leylâ, Gerçek Çelebi'nin dostluk halkasında pişer. Ölmeden önce ölme sırrına ulaşır. Çünkü ölmeden; benliğinden, gururundan, maddî zevk ve ihtiraslarından sıyrılmadan yaşamak can çekişmekten başka bir şey değildir (Yetiş 1993: 24).* Başkişi, bu aydınlanma mekânı olan yoksul ve sessiz haneden, kendi gölgesini aşarak çıkar. Karanlık yüzünü, ihtiraslarını, gurur ve öfkesini temsil eden beşer Leylâ'yı öldürüp insan Leylâ'yı uyandırarak ayrılır.

Yol gösterici, rehber, yüce birey Çelebi'nin ve onun torunu Ayşe'nin dünya, varlık ve hayat karşısındaki tavırlarıyla uyanmaya başlayan Leylâ, önce inkâr ettiği benliğini, ailesini ve onlardan tevarüs eden her şeyi kabullenir. Bu bir bakıma kibirli, gururlu ve inkârcı mizacıyla yüzleşmesi demektir.

Anlatı başkişisinin, ruhsal yolculuğu; inkâr, kabul ve rıza aşamalarından geçerek feragat makamına ulaşır. Yolculuk eşiğinde, benliğini kaplayan kötülüklerden habersiz yaşarken; hakikatin kapıları açıldıkça bu kötülüklerden bir bir kurtulur. Leylâ, böyle yapmak yerine onları baskılamayı tercih

etseydi, feragat gibi bir iyiliğin varlığıyla asla karşılaşamayacaktı. İçindeki karanlığı görerek bunu ıslah yoluna gitmesi, içsel bir aşamanın önemli bir merhalesi olarak değerlendirilebilir.

Çelebi'nin hanesi, Leylâ'nın gerçek aşkıyla da karşılaştığı yerdir. Seniye'nin taparcasına sevdiği, her şeyden kıskandığı yazar eşi Ekmel, bu hanenin misafirlerinden biridir. Leylâ'nın Ekmel'i tanınması, yitik yarısını bulması ve onunla bütünleşmesi olarak değerlendirilmemelidir. Jung, bu bütünleşmeyi anima ve animus arketipleriyle izah eder. Anima ve animus, kadımla erkeğin bilinçdışını bütünleyen dişi ve eril öğeler olarak erkeğin kadının, kadının da erkeğin doğasını kavramasına yardımcı olan arketiplerdir (Fordham, 1994: 65).

Leylâ'nın aşkın büyük ve sonsuz varlığını idrak etmesine vesile olan Ekmel, onu bütünleyerek eksikliğin tamamlanmasına yardımcı olamaz. Çünkü Ekmel, gerçek bir aşkla yalnızca Ayşe'yi sevmektedir. Leylâ'nın kendisiyle sınırlı dünyasını aşmasına imkân tanımayan bu aşk, her şeyden vazgeçmesini sağlayarak kahramana kendilik değerini bahşeder.

Leylâ, yalnızlık kuyusunda çilesini tamamlarken, bir gerçeğin farkına varır ki, Çelebi ailesiyle tanıştıktan sonra artık eski bencil, asi, gayesiz, hedefsiz Leylâ değildir. (s.97) Bu aşamada onun uyanışına yardımcı olan hadiselerden biri de, Ayşe'nin Ekmel'e duyduğu aşktır. Bu aşk, "yüksek ve görünmeyen varlığın, irfana, hikmete ve sonsuzluğa doğru uzanmış olan bir köprüsüdür. Beşeri ve cismani aşka hiç benzemez. Bu nedenle, böylesi yüce bir makama çıkmış olan Ayşe'nin aşkına hürmet eder." (s.99)

Sâmiha Ayverdi romanda, aşk bağlamında üç farklı portreden ve duygudan söz eder. Biri yukarıda ifade edilmeye çalışılan Ayşe'nin aşkıdır ki, Ayşe, yazarın ifadesiyle bir aşk ölüsüdür. Buna karşılık aynı adama âşık olan Seniye bir aşk hastasıdır ve aşkta ölmeyi başaramadığı için çaresizce kıskanmaktadır. Öte yandan aşkına asla karşılık bulamayacak olan Leylâ için aşk, bir geçiş makamı olacaktır. Leylâ, Ekmel için beslediği duyguların hiçbir zaman karşılık bulamayacağını bilir. Sonunda Seniye'nin vasiyetiyle, âşık olduğu bu adamla evlenme şansı yakalamışken, ondan feragat eder. Leylâ, maceranın sonunda kendinde bulunan beşeriyet kirlerini yağmak ilmini öğrenmiş, hilkat zincirinin tabii gidişini, itiraz, isyan veya herhangi bir sebeple kırmamak gerektiğinin farkına varmıştır. (s.108) "Sonunda Çelebi'leri, Ayşe'leri, Ekmel'leri birbirine bağlayan, körlerin bile gözlerine nur olan menfaatsiz aşk makamına yükselmiştir." (s114)

Bu mertebeye yükselmeden önce, kendi varlığında saklı olan bilinmezlikler agâh oldukça, hayret ve dehşetten sığınacak köşe bulamaz. (s.111) Ayşe ile Ekmel arasındaki konuşmaya gizlice tanıklık eden Leylâ, Ayşe'ye karşı içinde doğan kıskançlıktan utanarak Çelebi'nin ahlâk anlayışına ihanet ettiğini düşünür. Bu, kahraman için yeni bir eşik anı ve aydınlama aşamasıdır. "Mademki dünyanın menfaat cehenneminden kaçmış ve Çelebi'nin garezsizlik cennetinde hayat bulmuştur. O halde değil en sevdiği insana, kâinat zerrelereinden en basit bir varlığa dahi içinde tek kötü ilişik kalmaması gerekmektedir." (s.121)

Leylâ, Çelebi'ye teslim olup ona sığındığı bir anda karşısında hiç bilmediği bir dünyanın kapıları açılır. Bedeni, içindeki ateşe dayanamayarak yanar,

mecazen çırılçıplak olduğunu hisseder. Artık evvelki Leylâ değildir. (s.150) “Kendini bilme ve böylece Rabbini bilme” yolunda ölmekten önce ölmeye başlamıştır.

“Hayâtının son aylarında geçirdiği hayrete değer inkılâba ve hiç beklemediği buhranlı hâdiselere, iç savaşımlara, kendini Çelebi’nin varlığına ayarlamadan evvel yakalanmış olsaydı, şüphe yok ki kanlı bir ihtilâl içinde, yere cansız serilecekti.” (s.174) Bu sayısız deneyimlerden yalnızca biridir. Nihayet, özü görmüş ve nasıl yaşaması gerektiğini anlamıştır.

“İrfan, bilgi, aşk cahili olan Leylâ’yı, Çelebi’nin elleri, omuzlarından tutup öyle bir sarsmış ve fırlatmıştır ki, gözünü açtığı zaman kendini bir aşk mihrakına düşmüş bulur. Artık şimdi kalıp değiştiren peri gibi, yeni hüviyetinin âlemi içinde tek ve تنها yaşamaktadır.”(s.126)

Beşeriyet kirlerinin, beşeriyet icaplarının üstüne çıkmış olan Ayşe, ayağı esaretten çözülmüş bir insan olarak hayatta ölüm sükûnetini, ölümden hayat kaynağını bulmuş saadet sahibi *yaşayan ölümler*dendir. (s.130) Leylâ da sancılı, buhranlı bir gecenin sabahında yeniden doğmak üzere ölmüş ve insan olmak için defalarca ölmek gerektiğini idrak etmiştir. Çünkü imdada yetişen Tanrı, “Ey insan kendine gel, aradığın sendedir” demiştir. (s.132)

Seniye’nin vasiyetine uymayarak Ekmel’le Ayşe’nin kavuşmasını sağlayan Leylâ’nın bu davranışı, Çelebi’nin yanında ulaştığı insanlık makamına uygundur. Onlar gibi menfaate sırtını çevirmiş, kimseden lütuf beklemeyen, karşılık istemeyen yaşayan ölümlerden olmuştur.(s.197)

Kendi karanlığından, *varlığında tüm isimleri cem etmiş olan insanın hakikatini* (Merter, 2011:239) idrak ederek çıkan kahraman, bu başarısının karşılığında feragat makamına erişir ve içindeki huzuru kucaklar. O artık bir kahraman olarak *sonsuz yolculuğunu*, kendini iyiliğe adanmış, kendinden geçmiş ama kendini bulmuş bir Leylâ olarak devam ettirecektir. Leylâ, Çelebi’nin hanesinde yeniden doğmuştur.

İbn Arabî’i varlığın ilk zuhurunu, Rahman’ın nefesi kavramı ile açıklar (Aktaran, Merter 2001: 237). *Nefes kelimesinden türeyen nefes, kendi kendisinin farkında olan varlığın, yani insanın aslı, zatı anlamına gelmektedir.* (Merter 2001:237) Bu noktadan hareketle, *nefsin alt katlarında yaşayan Leylâ’nın iç sıkıntısının, Rabbin insana bahşettiği sayısız ismi olduğu halde, bazı isimlere takılıp onları tekrarlamaktan kaynaklandığını* (Merter 2001:237) söyleyebiliriz.

Kahraman, beşer noktasından insana doğru ilerlerken, onun elinden tutan yol gösteren *yüce bireyin* yardımıyla, *her an yeniden yaratılışı müşahade etmenin, doğal bir rahatlamaya neden olduğunu*, içinde tuttuğu nefesin sıkıntısından, ancak onu tekrar vererek kurtulabileceğini keşfeder. (Merter 2001:237) Yüce bireyin harekete geçirdiği *iç benlik arketipi* önce kendi karanlık gölgesiyle yüzleşmesini sağlar ve bu keşifle, *ben* çukurundan çıkan Leylâ, menfaat çemberini de kırar. Kibri, kıskançlığı yenen kahraman, *ben*’i aşırıp öze ulaşır, maddi değerlerin yerine manevî değerleri koymasına gerektiğini anlar.

Yazar, nefsin karanlığına gömülmüş olan Leylâ’nın karşısına koyduğu aynada –Çelebi ailesi- *Rabbin insana bahşettiği sayısız ismi olduğunu görmesini sağlar. O halde, bazı isimlere takılıp onları*

tekrarlamaktan kaynaklanan (Merter 2001:237) acidan kurtulmak da mümkündür.

SONUÇ

Samih Ayverdi, derin tasavvufî bilgisini bir romanın kurmaca dünyasında şekillendirir. Bu kurmaca dünya; kişi, kavram ve simge düzeyinde çözümlendiğinde ise, insana geniş bir mana ikliminin kapılarını aralar. Yazar, *Yaşayan Ölü* romanıyla, sıkışan ruhlara, madde dünyasında kalan *ben'e* çıkış yolları göstermektedir.

Tamlığa ermeyi ve olgunlaşmayı sağlayan *iç benliği* harekete geçiren, ona yol gösteren *yüce birey*'in varlığı, romanı arketipsel açıdan çözümlenmeye imkân vermektedir. Anlatıda yüce birey arketipi kişisel düzlemde Gerçek Çelebi ile temsil edilmektedir. O, anlatı başkişisinin - kendini bilme/Rabbini bilme – tamlığa erme sürecinde ayna olur, yol gösterir.

Kavramsal düzeyde birbirine zıtlık oluşturan kibir/tevazu, menfaat/feragat karşı karşıya getirilirken, kişisel düzlemde önceki ben ile sonraki ben arasındaki temel zıtlık, olanla olması gerekeni gözler önüne serer. Kahraman, Çelebi'nin yoksul ama büyüleyici bir çekim gücüne sahip olan hanesinde, önce acılar çekerek ölür, sonra ışıklar içinde yeniden doğar. Bu yeniden doğuşta kendini bilmeyi öğrenir.

Ayverdi, roman konusunu ve anlatı kişilerini seçerken hakkında geniş ve derin bir bilgiye sahip olduğu tasavvuf kültüründen yararlanır. Tasavvufa ait değerleri, evrensel insan tecrübesiyle bütünleyen yazar, *kahramanın sonsuz yolculuğuna* hakikat penceresinden bakar ve okuyucuya da bu pencerenin varlığını haber verir.

Yazar, edebî metnin imkân ve sınırları dâhilinde, sanatkârane bir dil ve üslup kullanarak dışta kalan ve geçici olana değil, kendinde saklı olana dönmek gerektiğini gösterme arzusundadır.

KAYNAKLAR

AYVERDİ, S., (2009).

Yaşayan Ölü, Haz.: Aysel Yüksel, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

BACHELARD, G., (1996).

Mekânın Poetikası, Çev.:Aykut Derman, İstanbul: Kesit Yayınları

CAMPBELL, J., (2010).

Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

CEBECİOĞLU, E., (2009).

Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, İstanbul: Ağaç Yayınları.

CHITTICK, W., (2003).

Hayal Âlemleri, Çev.: Mehmet Demirkaya, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

CHITTICK, W., (2008).

Tasavvuf, Çev.: Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık.

FORDHAM, F., (2011).

Jung Psikolojisinin Ana Hatları, Çev.: Aslan Yalçın, İstanbul: Say Yayınları.

JACOBI, J., (2002).

C.G. Jung Psikolojisi, Çev.: Mehmet Arap, İstanbul: İlhan Yayınevi.

JUNG, C. G., (2009).

Dört Arketip, Çev.: Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.

JUNG, C.G., (2010). İnsan Ruhuna Yöneliş, Çev.:

Engin Büyükin, İstanbul: Say Yayınları

KEFELİ, E., (2002), Anlatım Tekniği Olarak Mektup, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

MERTER, M., (2011).

Dokuz Yüz Katlı İnsan, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

NAMLI, T., (2007),

“Arketipsel Sembolizm Açısından Elif Şafak’ın “Pinhan” Romanının İncelenmesi”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall, ss.1210-1230.

PEARSON, C. S., (2003).

İçimizdeki Kahraman, Çev.: Semra Ayanbaşı, İstanbul: Akaşa Yayınları.

SARGUT, C., (2012).

Sâmiha Ayverdi ile Sırta Yolculuk, Der.: Sadık Yalsızuçanlar, İstanbul: Nefes Yayınları.

SHAALAN, M., (2003).

“Sufi Uygulamaları ve Bireyleşme Yolu Arasındaki Bazı Paralellikler”, Sufi Psiko-

lojisi, Haz.: Kemal Sayar, İstanbul: İnsan Yayınları.

STEVENS, A., (1999).

Jung, Çev.: Ayda Çayır, İstanbul:Kaknüs Yayınları.

STORR, A., (2006).

Jung’dan Seçme Yazılar, Çev.: Levent Özşar, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ŞİŞMAN, G.,(2009).

Sâmiha Ayverdi’nin Eserlerinde Ask Mefhûmu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

YETİŞ, K., (1993).

Sâmiha Ayverdi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Said Halim Paşa'dan Bugüne “Buhranlarımız”

Mehmet DOĞAN

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü

*aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabib
kılma derman kim helâkım zehri dermanındadır
Fuzulî (1483-1556)*

Özet: Said Halim Paşa İslam dünyasının mühim fikir adamlarındandır. O Osmanlı İmparatorluğunun içine düştüğü buhranı ilk elde analiz etmiştir. Ona göre İslam dünyasının batıyı körü körüne taklit etmesi buhranlarımızın en büyüğüdür. Çünkü batının kendisi gerçekte hakikati bulmuş değildir ve sürekli bir arayış içerisindedir. Oysaki biz hakikatin bilgisine sahibiz. Yapmamız gereken değerlerimizden sorunlarımıza çözüm bulmaktır. Bu çalışmanın amacı modern dönemle beraber İslam dünyasının yaşadığı krizi Said Halim Paşa'nın bakışıyla analiz etmektir. Gerçekte Said Halim Paşa'nın buhranı, hepimizin buhranıdır. O, Garb'ın kötü niyetli ve düşmanca tavrının bu buhranın esas âmili olduğu fikrindedir. Bu sebeple Said Halim Paşa'nın aslında Garb'ın buhranını da deşifre ettiğini varsaymak mümkündür. Paşa'nın esas kuramının Garb tenkidi olduğunu da söylemek imkân dâhilindedir. Garb'ın içtimai düzenine yapmış olduğu tenkitler, onun Garb'ın tarihini ve içtimai müesseselerini hususiyetleriyle müdrük olduğunu gösterir. Prens Said Halim Paşa, Batı toplumlarının sürekli 'değişim' içinde olmasını, onun 'dengesiz doğa'sından kaynaklandığını söyler. Bu dengesiz doğanın kaynağı, sınıf çatışmasıdır. Esasen Garb'ın tarihin hiçbir döneminde içtimai tekâmülüne ilham verecek ve ona rehberlik edecek sabit ve değişmez bir cemiyet tasavvuruna, İslam âleminin aksine, sahip olmadığını söyler. Batı cemiyeti, ahlakî ve içtimai ilkelerin nihai ve kalıcı şekillerini aldıkları o ideal aşamaya henüz varamamıştır. Bu çalışma, Said Halim Paşa'nın, Osmanlı'nın ve Garb'ın buhranlarıyla beraber kendi buhranlarını da tetkik ettiği umumi bir analize dairdir.

Anahtar Kavramlar: Said Halim Paşa, Buhran, Osmanlı, Uygarlık

From Said Halim Paşa to Today Our Crisis

Abstract: Said Halim Paşa is an important philosopher. He analyzed crisis of Ottoman Empire. According to him big crisis of Islamic World is that admire to West World. On the other hand West world is in real crisis because West World has sought truth every time. But we have epistemology of truth. Then we must turn back to our values. In reality, Said Halim Pasha's storming of the crisis in all of us. He has hostile and malicious attitude towards Garb crisis. Thus, Said Halim Pasha, in fact points out that it is possible to assume that the Garb crisis can be deciphered. According to Said Halim Pasha, the constant 'change' in Western societies stems from the unbalanced nature of them. Western societies conceive permanent ideal stages for ethic and social policies which eventually end in nowhere. In this work, Said Halim Pasha and Ottoman Empire has been focused on along with crisis 's Garb. This study will help us to examine the solutions to our crisis via of Said Halim Paşa's approaches.

Key Words: Said Halim Paşa, Crisis, Ottoman, Civilization

GİRİŞ

Varoluşun kendisi, bir buhran olarak tecelli ederek fenâdan sâdır olur. İfnâ olmak, nasıl varlıktan kritik/kriz bir ayrılığı ifade ederse; varoluş da, yokluktan âli olmanın buhran hâli olarak görülebilir. Ontolojik buhran, felsefî veya dinî münakaşanın çok ötesinde, rasyonel bir acının/acımanın eseri olarak tebarüz etmektedir. İslam ve bütün nakisalarıyla bugüne gelebilmiş diğer dinlerin yüce yaratıcının isminden evvel “rahman/rahim” hususiyetine vurgu yaparak hayatı başlatması, bu acının/acımanın teşekkül ettirdiği eserin sebab-i telifini izaha müstenittir.

“Varlık sancısı” başlı başına bir buhran şeklinde hayatımıza dâhil olmaktadır. Esasen insan türünün epistemik kudreti veya mahkûmiyetleri sayesinde tebarüz eden bu buhrandan sirayet eden trajedinin verdiği eza, ancak dünya hayatının bir oyun ve eğlence olmasından ötürü biraz olsun hafifleyebilmektedir. Bu oyun; insan neslinin mekân ve zamanla beraber, içinden çıktığı tabiatın, cemiyetin, kültürün, medeniyetin vb. bağlayıcı sosyal/tabii şartların birbirinden farklar arz etmesiyle çeşni hâlini almakta ve böyle insanoğlu bile isteye oyuncu olmaktan imtina etmemektedir. Belki de bütün tarih bu “oyun”dan ibaret olarak telakki edilebilir. Demek ki bütün tarih, hatta var oluşa mânâ zerk etme davası, sözü edilen oyuncuların kural ve kaideler üzerinde yaptıkları münakaşalardan ibarettir. Bu sebeptendir ki, süregelen bu oyunun mahiyeti ve kuşatıcılığının farkında olan büyük kafalar; yaşanan ve yaşanacak tüm hadiselerin sırrına vâkıf olaraktan “kıyl-u kâl” deyiş geçmeyi yeğlemişlerdir: Onlar da, böylece oyunun bir parçası olurlar yahut durumun bundan ibaret olduğunun acısını belki de bilerekten...

Ontik ve epistemik buhran (Tanrı’dan), tabiatın ve sosyal şartların belirleyici çizgileri sayesinde her coğrafya veya kültür havzasında değişik şekiller (Öztürk, 2011a) olarak; hayat tarzı ve düşünce farklılıklarının meydana gelmesini temin eder. Bundan sonra bu farklılıkların zamâne görünüşleri de şekil ve mahiyet nüanslarına sebebiyet vererek insanın oyundaki sırrı görmesine mâni perdeler olurlar. Tarih, bu perdeleri çekiştirmenin ötesinde bir mânâdan fazla bir şey değildir.

İnsan yattığı yerden doğrulan varlıktır. İnsan, karşılaştığı ferdî, müteal, tarihî, içtimaî... ilh. her meselesini; yaşadığı toprakları, o toprakları kuşatan tarihî ve kültürel fikri esas olarak halletmeye çalışırsa yerinde bir tutum takınmış olur. Herkes babasını oğlu, her yaprak köküne... bu cümleden olarak; bu çalışma “buhranlarımız”ın şekil ve muhtevalarının ancak mazideki serimleriyle anlaşılabilirliğini öngörerek, bir buhran devrinin fikir ve devlet adamının –Said Halim Paşa’nın– meselelere yaklaşımlarını analiz etmektedir.

21. Asrın ilk çeyreğinde mavi gezegenin içinde bulunduğu buhran, bütün maziinkinden daha derin ve daha kapsamlıdır (Öztürk, 2011b). Zira dünya üzerinde düşünen hiçbir kafa, meseleleri artık sadece kendi coğrafi sınırları ve kültür havzasıyla algılama ve tetkik etme lüksüne sahip değildir. Bugün dünya sathındaki herhangi bir ülkenin para banknotları üzerindeki sıfır veya sıfırlar, yine aynı dünya sathındaki herhangi bir ülkenin iktisat teorisyeninden bağımsız olarak ele alınamaz hâle gelmiştir. Reklamların ötesinde ve berisinde bir hayat yaşıyoruz; ya ötesinde ya berisinde. İnsan, Tanrılaşmaya en yakın yerededir; yani en uzak yerde.

'Buülke', sözü edilen "oyun"un, hâsılı tarihin en mühim oyuncularından biri olarak zorlu bir mukadderata maliktir (Doğan, 2011b). Bunun ilk ve en önemli sebebi, ileri sürülen bu önermenin saçma olmasında ileri gelmektedir: Esasen hiçbir ülke (arazi), yukarıda felsefî mazmunları tekellüm edilen "varlık sancısı"nın, oyunun etken bir oyuncusu olmamalı. Öyle olsaydı, her memleketten ayrı ve özgün eserlerin, hayat elemanlarının fişkirmaması îcab ederdi. Gerçi Mezopotamya için (peygamberler kasrı) ayrı ve özel etütler yapılmaktadır, fakat İskandinav memleketlerinin hayat için meydana getirdiği eserleri, yaşama biçimini yahut güney Amerika yerlilerinin, çöldeki bedevinin hayat ve öte tasavvurlarını göz ardı edemiyoruz. Dolayısıyla bir ülkenin (buülke) yukarıda tavsif edilen mühim bir tarih oyuncusu olmasını, onun, insan-mekân biresiminden meydana getirdiği vahdette görme-lidir. Dünyanın bütün memleketlerini, üzerinde yaşadıkları insan faktörüyle izah edebiliriz; ama buülke, kendisi olmaksızın üzerinde yaşayan insanlarla izah edilemeyecek, üzerinde yaşayan insanlar olmaksızın kendisinin bir mânâ ifade etmeyeceği belki de dünyadaki yegâne memleketlerdir (Doğan, 2012). Hadiseyi şöyle formüle etmek imkân dâhilindedir: buülke neden var? Çünkü "onlar" orda. Onlar neden orda? Çünkü "buülke" var.

Buülke'nin temel buhranı, yaklaşık iki yüz senedir devam etmektedir ve bunun, müflis tüccar sendromu olduğunu söylüyoruz. Buülke, 19. ve 20. Asır paradigmatlarıyla şekillendirilen bir "geri kalmışlık/az gelişmişlik" buhranı içinde değildir; o manzara, hakiki esbabı perdeleyen bir algı meselesi olarak görülmelidir. Esas mesele; evrene vazetme, nüfûz etme kabiliyetini haiz ve bin yılda imar edilmiş

insan tipolojisinin "sahnenin dışındakiler"den sayılmış olmasıdır, yitirilmesidir. Buülke, yitiğinin buhranı içindedir. Kaybettiği tahtını, şanını tekrar ele geçirmek basit bir gayedir; politik, iktidarî bir analizdir. Onun buhranı, buülke'yi var eden insan tipolojisini yeniden yaratabilmenin lüzum ettiği (Öztürk, 2011b) fedakârlığın rakamlara sığmayacak kudrette olmasıdır.

Özel, kafası karışık bir ülkenin paradan sıfır atamayacağını, söyledir. Buülke, parasından sıfır atabilmiş bir ülkedir. Kafası karışık, buülke için evveli tehdittir, fakat bu amel buhranın olmadığı anlamına gelmez. Buülke'nin buhranına bir derman bulabilmesi için düştüğü yeri iyi analiz etmesi elzemdir. İşte Said Halim Paşa'ya bakmak, politik şahsiyetinin ötesinde, "buhran"ımızın dünü ve bugünü için de mühim bir fikrî berraklık sağlayabilir. Bunun sebebi, dünyadaki her fikrî ve moral buhranda olduğundan daha fazla olarak; bizim buhranımızın tevarüs edebilme meziyetidir. Buülke, 18. Asır'dan 20. Asrın sonuna dek tevarüs ederek katlanmış bir buhran denizinde yaşadı. Buna rağmen Hatay ve Kıbrıs'ı bünyesine katabilecek kudretini, Garb'la konuşabilme cesaretini/itimadını muhafaza edebildi. Bugün için Garb ile konuşmak, buülke için sıradan bir iş haline gelmiştir. Fakat tevarüs etmiş buhran, zamane tesirlerle mahiyet düzleminde intikaller geçirmekte ve hariçten dâhile bir seyir izlemektedir. Said Halim Paşa'ya, onun buhranlarına bakarak; çökmek üzere olan bir cihan devleti ile dirilmekte olan buülke'nin buhranları hususunda sahici fikirler edinebiliriz. Buülke, tekâmül etmiş mevcudiyetle nakısa hâlindeki bekânın a'rafında olarak bir "gelecek" buhranı yaşamaktadır. Bu buhranı, "kaosmanlı" şeklinde terkip ettirmek mümkündür.

Çünkü mavi gezegenin içinde bulunduğu buhranın buülke'nin buhranıyla doğrudan bir illiyet intisabı vardır. Muhteşem Süleyman'ın bıraktığı haritadan günümüze kadar görmüş geçirmiş olduğumuz buhranların ana karakterine ve evrelerine baktığımızda; hadiseyi “kaosmanlı” şeklinde izah etmek mümkün görünmektedir. Çünkü bizim; insan, eşya ve âlemle alakalı olarak karşılaştığımız her meselenin sebebi oradadır, derdi ve devası da oradadır. Bugün burada zuhur eden bütün meselelerin halli için, sevimli ve küçük bir adım atmak isteyen herkes; silik ayak izlerini takib ederek o mezarlılara, hamûşana, Osmanlı'nın na'sına varmak mecburiyetindedir (Doğan, 2011a). Dostoyevski, ruhunun derinlerine baktıkça korkusunun çoğaldığını, söyler; bizler cesaretimizi kazanmak için oraya bakmalıyız. Said Halim Paşa, Garb tecrübesini haiz, “batılılaşmanın ve batıya benzemenin” karşısında olarak köklerine bağlanmayı ümid eden bir mütefekkir ve Osmanlı'nın son döneminde ön plana çıkmış ve buhranı yaşamış, yazmış mühim bir kafa olarak tetkik edilmeyi hak etmektedir.

Prens Said Halim Paşa, kendi şahsî hayatı bakımından bile, görmüş geçirdiğimiz buhranın bir mümessili olarak telakki edilmelidir. Dedesi Kavalalı, Makyavel'in Prens'ini ermeni bir mütercime tercüme ettirdiği zaman, torununun nasıl bir buhrandan söz edeceğinin de tohumlarını ektiğinin farkındaydı: Kara'nın dediğine göre Kavalalı, birkaç kısım tercümeden sonra mütercime; tamam, bu kadar yeter, biz bunları biliyoruz, demiştir.

Prens Said Halim Paşa'nın buhranlarımızı değerlendirişi, aynı zamanda meşrutiyet münevverinin sosyolojik bakış açısını anlamak bakımından

da mühim bir mevki tutmaktadır. Kendi özgün karakteri de dâhil olduğunda, onun sosyolojik analizlerinin tarih felsefesi mesabesinde olduğu görülebilir. Müslüman toplumların varlık ve bekâ endişesinin izalesi için fikhî esas ve merkezi bir yere intikal ettirmesi, onun Garb'da tahsil gören bir münevver olmasına rağmen orijinaliteye bağlılığının ispatı gibidir.

Güzide-i Vüzera Zamanesi

Prens Said Halim Paşa'nın şahsiyeti ve fikirlerini tetkik etmek, aynı zamanda Osmanlı'nın çöküş çağını da idrak etmek mânâsına gelmektedir. Prens, bir imparatorluk atlasının bütün nimetleri ve şahsî kaderinin bir cilvesi olarak iyi bahtının da lütfuyla Kahire'de dünyayı teşrif etmiş, Pâyitaht'ta başbakanlık yapmış ve Roma'da şehid olmuştur. Bu bile, Prens'in hayatıyla imparatorluğun çöküşü arasındaki buhranî izdivacı kâfi derecede izaha yeterdir.

1863-4-5'te Prens Said Halim Paşa dünyaya geldi. Fermana rağmen Garb'ın öfkesi dindirilememişti ve 1876'da Berlin Notasıyla Garb, Osmanlı'nın Avrupa'da kalan topraklarını fiilen isteme cür'etini gösterdi. Aynı yıl II. Abdülhamid tahta (1876-1909) oturdu. Padişah, ilk iş olarak rejim değişikliğine gitti ve I. Meşrutiyet idaresine geçildiğini ilan etti. Garb'ın İstanbul Konferansı ve Londra Protokolleriyle Osmanlı'nın Rumeli topraklarına muhtariyet isteği reddedilince Rusya Osmanlı'ya savaş açtı ve Ayastefanos imzalandı. Bu antlaşmayla Osmanlı, Garb'ın merhametine terkedilen bir hasta adam hüviyetine büründü. Jön Türk hareketi vuku buldu. Bunlar, esas olarak Meşrutiyet'i geri getirmeye matuf faaliyetler yürütüyorlardı. Padişah cemiyeti dağıtınca, 1895'te İttihat ve Terakki Cemiyeti teşekkül etti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Prens Sebahaddin, Ahmed Rıza, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Mizancı Murad Bey gibi şahsiyetlerin yanında, kurucularından birisi de Prens Said Halim Paşa idi. Cemiyetin faaliyetleri kısa sürede netice verdi ve 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildi, İttihat ve Terakki iktidara geldi. Nisan 1909'da bir darbe sonucu (31 Mart Vak'ası) II. Abdülhamid devrildi ve İttihat ve Terakki diktası başladı. Suriye ve Yemen'de isyanlar çıktı. İtalya, önce Trablusgarb'ı, sonrasında da 12 Ada'yı işgal etti. I. Balkan Harbi patlak verdi. Osmanlı, Rumeli'yi Edirne de dâhil kaybetti. Edirne ancak II. Balkan Harbi sırasında ve Prens Said Halim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde geri alınabildi (Bostan, 1992).

19. Asrın başından beri süregelen Osmanlı'nın çöküşüyle Prens Said Halim Paşa'nın 1921'de Roma'da vuku bulan şehadetine kadar meydana gelen hadisatın basit bir kronolojisi bile, Paşa'nın yaşadığı çağın vahametini göstermeye kâfidir. Said Halim Paşa, Osmanlı'nın en buhranlı döneminde doğmuş, tahsil görmüş, başbakanlık ve dışişleri bakanlığı yapmış, tehcir hadisesinde müessir ve çöküşün son noktasında bir Ermeni tarafından hayatına kastedilmiş; bütün bu buhranı, yüksek fikirleri sayesinde analiz etmiş, hâl çareleri önermiş mühim bir devlet adamı ve mütefekkindir.

Bir İnziva Faslı

Savaş cepheye bitmişti ancak masada devam etmekteydi. Osmanlı, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzaladı. Bunun üzerine Talat, Enver ve Cemal Paşalar İstanbul'dan firar ettiler. Bu firar olayı ile zor durumda kalan Ahmed İzzet Paşa kabinesi Sultan VI. Mehmed'in tazyiki ile istifa etmek zorunda kaldı.

Said Halim Paşa ve Talat Paşa kabinesi tenkidlerin hedefiydi. Talat Paşa bu tartışmalar başlamak üzereyken İstanbul'dan firar etmişti. 1918'in son aylarında â'yan Meclisinde devleti savaşa sürükleyenler için bir "Encümeni Mahsus" kurulmasını ve gerekli görülen kişilerin Divan-ı Âliye sevk edilmesine karar verildi. Bu görüş ortaya atıldığında Said Halim Paşa yürekli bir çıkış yaparak kendisi için Divan-ı Âlî kurulmasını istedi. Bu arada Padişah VI. Mehmed, İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin yurt dışına çıkmasını istiyordu. Said Halim Paşa bunu kabul etmedi.

Said Halim Paşa Osmanlı Devleti'nin vakitsiz harbe girildiğini kabul etmekle birlikte, bunun, harb-i umûmide ta'kib etmiş olduğu istikâmetin yanlışlığını göstermediğini ancak bu konuda ta'kib ettiği siyasetin lâyıkiyle tatbîk edilemediğini, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalamayacağını çünkü devletin istiklâl ve istikbâlini te'min edemeyeceği hakikatini anladığını ve tehlikenin büyüklüğünü hissettiği için harbe girdiğini ileri sürmüştür. Devletin tarafsız kalması halinde alçakça bir ölümü tercih etmek durumunda kalacağını söylemiştir. O dönemlerde savaşa girip girilmemesi konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Siyaset olarak Said Halim Paşa sonuna kadar savaşta tarafsız kalmaya çalışsa da meydana gelen olaylar Osmanlı'yı savaşın içerisine çekmiş, nihayetinde de Osmanlı savaşa Almanya saflarından katılmak durumunda kalmıştır. Mustafa Kemal, bu konudaki görüşünü Heyet-i Temsiliye adına 10 Ekim 1919'da Sivas'tan Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya yazdığı bir mektupta, Osmanlı'nın Cihan Harbi'nde tarafsız kalmasının mümkün olmayacağı, şeklinde beyan etmiştir.

12 Şubat'ta İstanbul'daki Fransız Yüksek komiseri General Franchet d'Esperey, Sadrazam Tevfik Paşa'dan, birçok üst düzey bürokrat ve devlet adamıyla beraber Said Halim Paşa'nın da tevkifini istedi. Bunların arasında Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve İsmet Paşalar da bulunuyordu. 10 Mart 1919'da Damad Ferid Paşa Kabinesi harb sorumlusu ve "tehcir" olayına karışanlardan oluşmak üzere eski nazırları, subayları ve İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden 66 kişiyi tevkif ettirdi. Tevkif edilenler arasında sabık Sadrazam Said Halim Paşa da vardı.

Said Halim Paşa'nın sürgün hayatı, hükümetin talimatlara uymadığı gerekçesi ile İngilizlerin Bekirağa bölüğünü basmaları ile başlamıştır. Tutuklular arasında Said Halim Paşa ile beraber kardeşi Abbas Halim Paşa, Ziya Gökalp, Fethi (Okyar), sabık şeyhülislam Hayri Efendi gibi isimler de yer almaktaydı. Böylece Said Halim Paşa'nın sürgün hayatının ilk durağı Mondros oldu. Mondros'ta ilk sürgün günlerini geçiren Said Halim Paşa daha sonra Malta'ya sürüldü. Paşa'nın sürgün hayatındaki mühim olay, sabık Osmanlı Sadrazamı olarak, büyük devletlerin başkanlarına yazmış olduğu mektuplardır.

Paşa'nın yazdığı en önemli mektuplardan birisi, Sevr Görüşmeleri sırasında Hilal-i Ahmer arması ve köşesinde Türk Bayrağı olan kâğıtlara yazmış olduğu 38 sayfalık mektubudur. Paşa bu mektubu İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak kaleme almıştır. Paşa bu mektubu Amerika başkanı Wilson'a, İngiliz Başbakanı Lloyd George'e ve Fransız Başbakanı Monsiev Clemencea'ya göndermiştir. Paşa, mektubunda Osmanlı Devleti'nin yerini alabilecek tek bir devletin olduğunu, onun da yine Osmanlı Devleti olduğunu yazmıştır. Paşa bu

mektubunda, dünyanın Osmanlı İmparatorluğu'nu çok arayacağını, onun elinden alınmış yerlerde kurulacak kifayetsiz, su'ni devletlerin, ne idarelerine tevdi ve emanet edilmiş halka, ne de devletler manzumesine faydalı olabileceğini ve şerefli bir hizmet ifa edemeyecekleri için bu topraklar üzerinde hâkimiyet kavgasının asla son bulmayacağını dile getirmiştir. Günahın mes'ulleri, bu hakikatleri bilmeden veya unutmuş olarak hatayı irtikâb edenlerdir, diyordu. Millî Mücadele'nin muvaffakiyetle neticelenmesinden ümidini hiç kesmemiş olan Paşa, tutukluluk sürecinde arkadaşlarına yüreklendirici konuşmalar yapıyor ve onlara sabır telkin ediyordu.

Said Halim Paşa, yazdığı bir mektupta sürgündeki iki yılını; Azizim... İki senedir çektiğimiz hakaretli muameleleri bir gün gelir sana anlatırım. Fakat şimdi sana söyleyebileceğim bir şey varsa, o da, böyle bir muameleye maruz kaldığımdan dolayı duyduğum iftihadır. Çünkü ben bu hakaretlere, her Müslüman için mukaddes olan maksada elimden gelebildiği kadar hizmet ettiğimden dolayı maruz kaldım, şeklinde değerlendiriyordu (Düzdağ, 2009).

Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinin kazanılması ertesinde 29 Nisan 1921'de Said Halim Paşa, Malta'dan İtalya'ya gönderilerek tahliye olduktan sonra önce Sicilya'ya ardından da Roma'ya gitti. Said Halim Paşa 57 yaşında iken 6 Aralık 1921'de Salı akşamı evinin önünde Arşavir Çıracıyan isimli bir Ermeni komiteci tarafından alınından vurularak şehid edilmiştir. 29 Ocak 1922'de Yeniköy'deki yalısından alınarak büyük bir merasimle Sultan II. Mahmud Türbesi bahçesinde yatan babasının yanında toprağa verildi (Bostan, 1992).

Devr-i Eser

Eşref Edib Bey, Paşa'nın şehid edilmesinin akabinde, 16 Ocak 1922'de, Onun bütün eserlerinde, devletin Müslümanlıktan nasıl uzaklaştığı, uzaklaştıkça da nasıl felaketten felakete düştüğü, gözle görülecek kadar açık bir şekilde ortaya konmuştur, diye yazıyor ve ekliyordu; cemiyet buhranımızı onun kadar yüksek ve derin gören, onun kadar ciddi ve esaslı olarak ortaya koyup teşhir eden hiçbir fikir adamımız görülmedi. Bütün hayatı tahsil ve devlet idaresiyle meşguliyetten ibaret olan Said Halim Paşa, değişik yer ve zamanlarda kaleme aldığı (umumiyetle Fransızca) risalelerle (8 adet), kendi çağının buhranına nazar etmiş ve bugünün meselelerine eğilmek isteyenlerin de göz ardı edemeyeceği gerçek bir entelektüel ve gerçek bir mütefekkindir. Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca lisanlarında konuşup yazabilen Prens, hacim olarak küçük olan bu risalelerde, buülke'nin içinde bulunduğu buhranı büyük bir tefekkürle analiz etmiştir. Eşref Edib'e göre onun mütefekkir şahsiyeti, siyasi şahsiyetine nisbetle daha mühimdir ve onun en büyük vasfı "düşünen kafa" olmasıdır.

Said Halim Paşa, hayatının büyük kısmını Avrupa'da geçirmiş, Garb medeniyetini içinden tanımış, onunla yakın temasta bulunmuş olmak dolayısıyla, Şark müesseselerini Garb müesseseleri ile mukayese edebilme kudretini gösterebilen bu sebeple de, Garb medeniyeti yüzünden İslâm âleminin uğradığı zararları, açılan rahneleri gereği gibi keşfedip anlamış biriydi. Bu risalelerden; "Taklidçiliğimiz" (1910), "Meşrutiyet" (1911), "Cemiyet Buhranımız" (1916), "Fikri Buhranımız" (1917), "Taassup" (1917), "İslâm Dünyası Neden Geri kaldı" (1917), "İslâmlaşmak" (1918), "İslâm Devletinin Siyasi Yapısı" (1918)'de neşredilmiştir.

Aristokrat bir hanedandan gelen, hatırı sayılır bir entelektüel olarak haklı bir şöhrete malik ve Jön Türk davasının yılmaz bir müdafii olan Prens, aynı zamanda Garb'ın Osmanlı Devleti'ni parçalayıp yok etme siyaseti karşısında fikren ve zikren mukavemet etmiş usta bir diplomat idi.

Kendi ismini ve unvanını (Le Prince Said Halim Pacha; ancien Grand-Vézir/Şehzade Said Halim Paşa; eski sadrazam) kullanarak kaleme aldığı ve neşrettiği en kapsamlı eseri ise üçüncü çalışmasıdır: "Müslüman toplumlarda siyasi kurumlar". Prens'in içtimai ve siyasi fikirlerinin en derli toplu ve gelişmiş hâli olan bu eser, 1921'de Roma'da neşredildi (Şeyhun, 2010).

Merhum Mehmed Âkif, Prens Said Halim Paşa'nın Fransızca kaleme aldığı "İslâmlaşmak" eserini Türkçeye tercüme ederek Sebilürreşad'da neşretmiştir. Esasen Prens'in tüm eserleri Osmanlı Türkçesine tercüme edilerek sözü edilen gazetede neşredilmiştir. Âkif'in büyük bir itinayla söz konusu eseri tercüme ettiği söylenir. Makalenin neşredilmesi büyük tesirler uyandırmış ve hakkında yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan birinde şöyle denmektedir: "Yüzlerce sahifeyi bihakkın işgal edecek kadar vâsî bir mevzuun kemâl-i maharetle otuz sahifeye sığdırılmış olduğu bu telif-i muazzamda mevki tutan mebâhîs-i azimeyi telhis kabil olamayacağı teslim olunur... Son senelerde bir nazîrini göremediğimiz bu eserleriyle Said Halim Paşa İslâm mütefekkirlerinin enzar-ı tedkik ve tetebbuuna gayet mühim birçok hakâik arz etmiş oluyorlar" (Güven, 2009).

Sadece dâhilde değil, hâriçte de tesirler uyandıran Paşa'nın eserleri, yabancı ilim adamlarınca da değerlendirmelere konu olmuştur. Gustav Le Bon, İslâm'a büyük kıymet veren bir âlim olarak

bir gün Paris'te Paşa ile muhasebelerinde şöyle demişti: “Bana öyle geliyor ki Müslümanlara iki sene Şeyhülislâmlık yapsam bütün İslâm âlemini uyandırır, bütün İslâm prensiplerini canlandırırım. Elinizdeki nimet büyüktür. Fakat kadrini bilmek lâzım.” Said Halim Paşa, Gustav Le Bon'un bu sözünü kendisine hikâye ettiği zaman Mehmed Âkif hüzünlü olmuştur. Âkif, Paşa'nın Malta'da telif ettiği “İslâm'da Teşkilât-ı Siyâsiye” eserini de tercüme etmek suretiyle, Paşa'nın ‘buülke’de tanınmasında mühim bir rol oynamıştır.

İslamcı ekolün en prestijli mütefekkirlerinden biri olarak öne çıkan Said Halim Paşa, aynı Âkif gibi, Garb'ın sadece ilim ve tekniğinin alınması gerektiğini ileri sürüyordu. Diğer İslamcı düşünürler gibi Paşa'nın da ilim ve tekniğin düşünüş ve yaşayıştan bağımsız/steril aktarılamayacağı hususunu işlemediği görülmektedir. Garb'ın İslam âlemine hayat enstrümanları bakımından kapanmaz bir fark atması hadisesinin “fizik ve kimya sahasındaki kesif ve icatlar sayesinde” olduğunu ileri süren Paşa, sömürgeciliğin sosyal temellerini izah etmiş olmaktadır; fakat bunun Garb'ın varoluş, inanç ve düşüncesinin bir eseri olduğu hususunu işlememiştir.

Buhranlarımız

Buülke'nin 20. Asır tarihinin ilk çeyreği (1910-21) itibariyle içinde bulunduğu mücerred ve müşahhas buhranı Eşref Edib'in deyişiyle “doğuştan büyük bir zekâya sahip” Prens Said Halim Paşa'nın (Bostan, 1992:107) kaleminden okumak, bu buhranın derinliği hakkında sarih fikirler ilham edebilir. Çünkü vazifesi sırasında kapitülasyonların kaldırılması için çalışmalar yapmış ve millî bir iktisat fikrini haiz Said Halim Paşa, Falih Rıfki veya Bernard Lewis'in iddia ettikleri gibi, İttihat

ve Terakki'nin bir kuklası ve esiri değildi (Bostan, 1992:109). Tam aksine, taşıdığı dinî hassasiyetler sebebiyle cemiyetin seküler uçlarını sürekli törpüleyen, ondaki aşırılıkları daima frenleyen ve cemiyetin önde gelen insanların ihtirasları neticesinde oluşan düşmanlıkları izale eden bir itidal emsaliydi. Re's-i mütefekkir (düşünen kafa), İslamcılık düşüncesinin en önde gelen entelektüel olarak, “Pan İslamist” ideolojinin de müessisi idi. İkameti için babasından kendisine tevarüs etmiş büyük servetle imar ettiği ve bugün bile buülke'nin gurur kaynağı olan Yalı'sı, en güzel ve değerli eserlerle donatılmış bir müze gibidir. Yine tamirat ve teşekkülünü üzerine alarak buülke'de o zamanlar bir eşi daha bulunmayan Zeyneb Kamil Hastanesi'ni hizmete açmış olan Paşa, aynı zamanda musikîşinastı. Ud ve piyano eserleri icra edebilen, tenis ve satranç oynayan, hüsn-i hat düşkünü, Avrupa bediiyatını müdrük olduğu halde Şark kıyafetlerinden vaz geçmeyen ve maşlahını üzerinden eksik etmeyen Paşa; buhranlarımızın hem tam ortasında hem de onlara tepeden bakmaya muktedir olmak vasfını iyi değerlendirmiştir.

Paşa'nın (Osmanlı'nın) Buhranı

Osmanlı'nın düşman nazarlarca yıkılışı, tabii kanunların onun eskiterek yıkılmasından öncedir. Bu sebeple Prens, devasa ülkesinin yıkılmakta olduğunu gördüğünde dönüp baktığı ve gördüğü ilk şey, tarihî ve içtimaî sebepleri de olan bir “düşman”dır. Son on yıldır Özel'in de ısrarla üzerinde durduğu gibi, modern tarihin temel amillerinden en mühimi, Said Halim Paşaların kurup büyüttüğü nizamı ve bu nizam, Garb antitezinden başka bir şey değildi. Bu sebeple Paşa, cihanşümûl bir nizam ideali taşıdığından olsa

gerek ilk ve evvela Şark ile Garb düşmanlığının sebepleri ve neticeleri üzerinde kafa yormuştur.

Ona göre, Garb'ın bize isnat ettiği taassub, aslında onların Şark'a düşmanlığının bir eseridir. Müslüman âleme yapılan haksızlıklar ve zulümler, haklı bir kinin bilinçaltında mayalanmasına sebebiyet vermiştir. Bugün daha ziyade olarak Garb'ın İslam ile terörizm arasında mesafe koymaksızın tanımlamalar ve mahkûmiyetler ihdas etmesi, Paşa'yı anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Peşin olarak kabul edilmiş bir mağlubiyet psikolojisinin neticesi olarak, Osmanlı başta olmak üzere İslam âleminin duçar olduğu değişim ve reform nöbeti, Garb müesseselerinin taklid edilmesi fikrini kuvvetlendirmekte ve bu gaflet buhranın temelini teşkil etmektedir. Ancak böyle bir gaflet, tercüme yoluyla ithal bir anayasayı cemiyetimize giydirme faaliyetlerini izah edebilir. Osmanlı'nın içinde bulunduğu yok oluş buhranının sebeplerini irdeleyen Paşa, evvela Osmanlı toplumunun inançla bağlantılı epistemik zeminini etüt etmektedir. Ona göre, bu cemiyet ve buülke, ilimden daha ziyade ahlâkî mezriyetlere, bilgiden evvel fazilete dayalı bir ontolojiye ve epistemolojiye göre hayatta kalma şansına sahiptir.

Buhranın sebep ve neticeleri, mahiyet ve doğası hakkında kâfi derecede donanımlı olmayan Türk aydını, marazi bir Garb hayranlığına duçar olmuştur; bu gaflet ise Türk'ün istiklaline hâlel getirecek kadar ölümcüldür. Meriç'in de her zaman söylediği gibi, düşman bir cepheye karşı ilk vazifesi milletini ve ülkesini müdafaa etmekten başka gayesi olmaması îcab eden aydınımız, Felâton Bey sendromuna duçar olmuştur. Said Halim Paşa, buülke olarak İslam dininin ve hakikatlerinin tehir edildiği bir geleceğin ve kurtuluşun imkânsız

olduğunu ve bunun düşmanın esaretine girmekten başka bir netice vermeyeceğini söylemektedir. İslam'ın hayatın her sahasını ihata eden kuşatıcı bir hayat ve âlem görüşü olması hasebiyle, onun hayatın herhangi bir sahasından, mesela Hıristiyanlık gibi, tecrit edilmesinin cemiyetimiz için felaket olacağını ileri sürmüştür. Bir sistem olarak cihanşümûl ve insani vasıfları sebebiyle İslam, hayatımıza yön verdiği takdirde düşmanı analiz etmek kolaylaşacak, ayrıca ondaki hakikati kavramak sayesinde mahrum kaldığımız ilmî, iktisadî ve teknik atılımı da gerçekleştirebilmiş olacağız. Bu fikirlerin Muhammed İkbal tarafından da dikkatle takib edildiği ve tasvib edildiği bilinmektedir (Bostan, 1992:115).

Paşa'nın Malta'da sürgündeyken kaleme aldığı İslâm'da Teşkilât-ı Siyâsiyye isimli eseri, onun buhranı ve çözümleri hususunda en çaplı eseri olarak da görülebilir. O, bu eserde yanlış giden ne varsa ifade etmiş ve olması icab eden ne varsa onu ifade etmiştir. Bu manada, müessese teşkil etmeye matuf üst düzey fikirleri de barındıran bu eser, Said Halim Paşa buhranının merkezini işaret etmektedir. Burada Şark ve Garb, müesseseleriyle beraber mukayese edilmekte; dolayısıyla ferd ve cemiyet planında bu iki âlem arasındaki farklar tebartüz ettirilmektedir. Ona göre Şark'ın ve Garb'ın insan, eşya ve hayat tasavvurları/epistemolojisi birbirinden farklıdır, zıttır. Dolayısıyla hayatın idamesini sağlayacak müesseseler itibariyle de aynı olamazlar. Buna rağmen, bizim nizamımızda da Başkan'ın millet tarafından seçilmesini ve parlamentonun Başkan'ı denetlemesi gerektiğini ileri sürer. Başkan, İslam kanunlarına ve millete karşı mesul olacak, parlamento da Başkan'a karşı mesul olacaktır.

Bütün hayatını ve düşüncesinin buülke'nin ebediyen yaşamasına hasreden Paşa'nın, büyük devletlerin başkanlarına yazdığı mektuplarda, Osmanlı'nın yeni dünya düzeni için neden çok mühim olduğunu; Osmanlı olmadığı takdirde dünyada düzenin neden kalamayacağını ifade ettiği görülmektedir. Amerikan Başkanı Wilson, İngiliz Başbakan Loyd George ve Fransız Başbakanı Monsieu Clemencea'ya yazdığı mektuplarda Paşa, teşekkül aşamasındaki Cemiyet-i Akvam vesilesiyle, Osmanlı'nın yeryüzü düzeni için ifade ettiği mana/misyonu ve bu nizam için lüzumunu izah etmeye çalışmıştır. 20. Asrın baştanbaşa bir felaket yüzyılı olması, Said Halim Paşa'nın sözlerine düşmanın kulak asmadığını gösteriyor.

Fundamentalist düşünce temelleriyle konuşmasına rağmen Said Halim Paşa, modern Garblı üslubuyla bir bakıma modernistti. Garb orijinli kavram ve müesseselerden söz eden Paşa, bütün bunları bir çeşit "islamization" ideolojisiyle ifade ettiği için de reformcuydu aslında. Köklere dönüş sağlayan bir reform ve zamana müteallik bir modernlik; bunlar, Paşa'nın kendi çağdaşları arasında ve İslamcılık ekolü içindeki özgün durumunu ifade etmektedir. Arabların Osmanlı'dan firar etmesiyle Ermeni tehcirinin Said Halim Paşa'nın sadrazamlığında ve ona rağmen vuku bulması, Paşa'nın şahsî, büyük buhranları arasında sayılmalıdır. Said Halim Paşa, taşıdığı üstün fikirlere ve samimiyete rağmen, içinde bulunduğu cemiyetin ve insan kalitesinin keyfiyetiyle duçar olunan felaketlerin mümessili olmaktan kurtulamamıştır, öyle ki, bunu daha erken bir yaşta hayatıyla da ödemek zorunda kalacaktır.

Şeyhun'a göre, İslamcı bir vatanperver olan Paşa, Osmanlı'nın İslam'ın son kalesi olduğu

fikrindeydi. Bu kale, ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin güçlü liderliği sayesinde muhafaza edilebilirdi. O, agresif Avrupa emperyalizmini, Haçlıların modern mutasyonu olarak telakki etmekteydi ve bu emperyalist sömürgeci düşman, ancak böylesi ihtilalci bir güçle durdurulabilirdi. Paşa, iktidarda kaldığı süre boyunca, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü kanadının laik reformları önünde engel olsa da, inandığı buydu (Şeyhun, 2010:9).

Yüksek fikirleriyle Avrupalı aydınlanma devri düşünürleri gibi kurucu öğeler belirleyen Said Halim Paşa, o düşünürlerden de haberdardır. Gerek Montesquieu ve gerekse Rousseau, onun kavram haritasına tesir etmişlerdir. Paşa, "kuvvetler ayrılığı" ilkesini Montesquieu'den almıştır. Buradan hareketle, her milletin his, düşünce ve hareket tarzının farklı olduğunu ileri süren Paşa, yarattığı Şark Garb ikiliğini bu teoriye dayandırıyor. Esasen Montesquieu da sosyoloji teorisini bu fikre dayandırmaktadır. Dolayısıyla bizim Garb'ın müesseselerini veya kanunlarını tercüme yoluyla almamız tabiatımıza aykırı bir durum olmaktadır (Şeyhun, 2010:164).

İslam'ın Garb'ın antitezi olduğu fikri, 19. Asır oryantalistleri tarafından, Garb'ın Şark'a her bakımdan üstün olduğunu ifade etmek için işleniyordu. Bu fikri ve psikolojik kalpazanlığın en belirgin mümessillerinden biri Fransız düşünür ve oryantalist Ernest Renan idi. Renan (1823-1892), İslam'ı, "insanlığın taşıdığı en ağır pranga" olarak tavsif etmekteydi. Namık Kemal'in Renan Müdafaaası, bu kaba bakışa verilen bir cevaptı. Prens'e göre Renan'da müşahhas bir hâl alan bu kaba ve tecrid edici söylem, sömürgeci ve saldırgan bir işgalle beraber düşünüldüğünde, iki

dünya arasında diyalogu imkânsız kılmaktaydı (buradaki ‘diyalog’ kavramı üzerinde düşünmelidir). Osmanlı’nın en buhranlı zamanında bile tefekkür eden bir kafa olarak Said Halim Paşa’nın ‘diyalog’tan söz edebilmesi ve sözünü ettiği şeylerin bir asır sonra insanların gündemini meşgul ediyor olması, onun dehasının bir ispatı olarak da değerlendirilebilir.

Şark ve Garb arasında 18. Asrın sonuna dek bir güç dengesi, kadim bir tezada rağmen, mevcut idi. Bu dengenin 1774 Küçük Kaynarca (Ruslarla) Antlaşması’yla bozulduğu söylenebilir. O güne dek, Müslüman âlemin hâkimiyetindeki topraklar gâvur bir gücün doğrudan tehdit ya da istilasına pek maruz kalmamıştı. Bu antlaşmayla beraber Ruslar, Osmanlı’nın iktisadî havzasında bulunan Karadeniz’e inme imtiyazını elde etmiş oldular. Kırım, bu gelişmeler sebebiyle kaybedilecektir. Napolyon, Mısır’ı işgal etti ve Filistin’e ilerledi. Arabistan ve Hindistan’da kargaşalar çıkmaya başladı. Yaklaşık yüz yıldan fazla sürecek bu Garb saldırısı neticesinde Osmanlı tarihten silinmek durumunda kalacaktır. İşte Osmanlı’nın son demlerinde peyda olan fikir akımları; İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık... bu felaketin son damlasına mani olmaya matuf, reaksiyoner hareketler olarak belirdiler. Said Halim Paşa, bu mefkûrelerden İslamcı kanada mensubdu ve akımın doktrineri sayılabılırdi. İslamcılık düşüncesi, buhranın kökeninde ahlakî çöküş ve İslamî değerlerden sapmanın yattığını ileri sürüyordu.

Buhranın görünür kılmasını sağlayan ana gelişme ise Balkan şovenizminin hortlaması oldu. Hümanist doktrinler, Garb’da terakkiye yol açarken, Osmanlı’da yıkıma sebebiyet verdiler. Bu sebeple uyanık Osmanlı mütefekkirleri, mil-

liyetçiliğe karşı özel bir hassasiyet geliştirdiler (burada Meriç’in, ‘liberte’ kavramının tercümesine gösterilen hassasiyet üzerine söylediklerini hatırlamalı). II. Abdülhamid’in düşündüğü gibi, İslamcılar, milliyetçilik fikrinin Osmanlı ülkesinin sonu olacağını görebilmişlerdi. Doğan’ın da belirttiği gibi, İslam’da Dava-yi Kavmiyet eserinin müellifi ve bir Kürd entelektüel olan İslamcı Babanzâde Ahmed Naim, milliyetçiliğin Garb’dan Osmanlı’ya bulaştırılmak istenen ölümcül bir hastalık olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre Türklük, Kürdlük, Arablık gibi kavmi vasıflara binaen hak iddia etmek, üstelik düşman tüm gaddarlığıyla üzerimize saldırmışken, Müslümanlar için (Osmanlılar için) bir intihar demektir (Doğan, 2011a).

Evvela Osmanlı’da ortaya çıkan bu fikir akımlarının ve hareketlerin Garb’da olduğu gibi sınıf temelli olmadığını bilmek icab eder. Dolayısıyla bu fikir akımları temelde aynı gayeye matuf faaliyetlerin semboller ve simgeler üzerinden ayrışması olarak telakki edilmelidir. Said Halim Paşa nasıl bir idare rüyası gördüyse Gazi Mustafa Kemal onun tersini yapmıştır, ama Gazi, 14 Mayıs 1919’da, İzmir’in işgalinden bir gün evvel, tehcir meselesinden ötürü tevkif edilen Said Halim Paşa’yı Bekir Ağa Bölüğü hapishanesinde ziyaret edip görüşmüştür.

İslamcılık düşüncesinin doktrineri olan Paşa; şeriatı, temel hakikatın en çarpıcı kabulü ve onun doğa kanunlarıyla en mükemmel bir uyum içerisinde olduğunu söylüyordu. Zira şeriat esasen peygamber tarafından tebliğ edilen doğa kanunlarından başka bir şey değildi. Çünkü insan doğa kanunlarını fen ilimleri sayesinde nesnel anlama becerisi gösterebilir; lakin ahlaki ve içtimai ka-

nunları bulmada bu beceriden mahrum olmuştur (Şeyhun, 2010:166).

Said Halim Paşa, Garb'da tekâmül eden içtimai kanunların son raddeye varan tipolojilerini tenkit etmekteydi. Ona göre, Garb'daki İçtimai müesseselerin bizim bünyemiz için aynı şeyi ifade etmemesi bir yana; bizzat onlar için de bu müesseseler ve teorik zeminler dayanaktan mahrumdu. Mesela "ulusal egemenlik" kavramının bir mitostan öte bir anlam ifade edemeyeceğini ileri süren Paşa, bunun Garb'ın kadim müesseseleri olan kilise ve krallık gibi bir formun mutasyonu olduğunu iddia etti. O da Rousseau gibi, doğal haklar teorisini/özgür doğmak idesini, kabul etmiyordu. Ona göre gerçek ve tartışmasız bir hak, ancak bir vazifenin başarılmasından doğabilirdi, gerisi haksızlık ve gasb olacaktı. Haliyle ulusal egemenlik demokrasiyle ilişkilendirilmesi doğru olmayan bir teori görünümündeydi. Said Halim Paşa, bugün laik, seküler Türk aydınının "gerici" yaftası yapıştırmaktan imtina etmeyeceği bir şahsiyet olarak, onların en çok ihtiyaç duyduğu ve fakat temellendirmekten mahrum oldukları kavramları münkeşif şaşırtıcı bir kişilik olarak benzersizdir. Bugünün Türk politik hayatında sağlam niyetlerden yoksun olarak telaffuz edilen "çoğunluğun diktatörlüğü" kavramını politik literatürümüze nakşeden odur. Ona göre, ulusal egemenlik denen garabet, tüm oyların yüzde ellisinden sadece bir fazla oy alanın despotik rejimine yol açabilirdi ve bu rejim demokratik olarak tavsif edilemezdi (Şeyhun, 2010:168).

Müslüman dünyanın kendini hapsettiği "kronik depresyon", evveleminde, siyasal elitlerin ve idarecilerin bu meselelere duyarlı olmasını sağlamıştır. İdareci elitler, yanlış teşhislerden

hareket etmek sebebiyle, cemiyette birbirine zıt iki kutbun ortaya çıkmasına da sebebiyet vermişlerdir. Bu iki zıt kutuptan birincisi, dindarlardan teşekkül etmektedir ve onlar, maddi ilerlemenin şeriat prensiplerine çelişik olduğu şeklindeki bir saplantıyla hareket etmektedirler. İkinci ve daha tehlikeli olan kutup ise, Batıcılık yanlılarından teşekkül eden ve ilerlemeyi şeriata tercih eden gruptur. Batıcılar, daha talihsizdirler zira onlar, "kötülüğün ne niteliğini ne de doğasını yeterince anlayabilmiştir" (Şeyhun, 2010:172).

Bu aydın bölünmesi bir senteze varamamak buhranı şeklinde tebarüz etmiş; böylece yanlış teşhisler yanlış tedavilerle travmatik bir buhrana sebebiyet vermiştir. O halde buhranın asıl müsebbipleri esasen peygamber mesajını doğru anlama becerisini göstermemiş olan ulema tabakasına aittir. Paşa, ulemaya hürmetlerini arz eder ve onların sadece İslam içinde değil, bütün insanlık ve sosyal bilimler için en kayda değer ilim olan "fıkhi" inkişaf ettirdikleri için onlara minnettar olduğunu ifade eder; buna rağmen Garb'ın saldırganlığını anlamlandıramamış olmaları hasebiyle onları mes'ul tutmaktan kendini alıkoymaz.

Netice

Gerçekte Said Halim Paşa'nın buhranı, hepimizin buhranıdır. O, Garb'ın kötü niyetli ve düşmanca tavrının bu buhranın esas amili olduğu fikrinde. Bu sebeple Said Halim Paşa'nın aslında Garb'ın buhranını da deşifre ettiğini varsaymak mümkündür. Paşa'nın esas kuramının Garb tenkidi olduğunu da söylemek imkân dâhilindedir. Garb'ın içtimai düzeninin tenkidini yapan Paşa, Şeyhun'un da belirttiği gibi, onun Garb'ın tarihini ve içtimai müesseselerini hususiyetleriyle müdrik olduğunu gösterir.

Prens Said Halim Paşa, Batı toplumlarının sürekli ‘değişim’ içinde olmasını, onun ‘dengesiz doğa’sından kaynaklandığını söyler. Bu dengesiz doğanın kaynağı, sınıf çatışmasıdır. Esasen Garb’ın tarihin hiçbir döneminde içtimai tekâmülüne ilham verecek ve ona rehberlik edecek sabit ve değişmez bir cemiyet tasavvuruna, İslam âleminin aksine, sahip olmadığını söyler. Batı cemiyeti, ahlakî ve içtimai ilkelerin nihai ve kalıcı şekillerini aldıkları o ideal aşamaya henüz varamamıştır (Şeyhun, 2010:174).

Marksist kurama vakıf olduğu anlaşılan Said Halim Paşa, içtimai değişim ve tarih fikri itibariyle ona benzer değerlendirmelerde de bulunmaktadır. Garb cemiyetindeki değişimde burjuvazinin rolüne dikkat çeken Paşa, işçi sınıfının bu tabakaya bir rakip olarak belirmediğini ifade etmiştir. Bütün bu değişimlerin salt özgürlük kavramıyla izah edilemeyeceğini değerlendiren Paşa, bir cemiyette insan özgürlüğünün ve eşitliğinin kıstası olarak, o cemiyetteki içtimai adalet düzeyine bağlamaktadır ve bunun göstergesinin de cemiyetteki dayanışma ve istikrar olduğunu belirtmektedir. Garb’ın bu değerden mahrum olduğunu, hatta hep mahrum olacağını îmâ etmektedir (Şeyhun, 2010: 176). Zira bu sınıf çatışmaları ancak ‘toplumsal sözleşme’ler yoluyla Garb’da sadece normatif bir sosyal adalet ve eşitlik sağlayabilmiştir. Hâsılı Garb’ın içtimai nizamı ne düzeyde olursa olsun daima surette sadece sınıfların uyuşmasına, uzlaşmasına bağlı arızî bir mahiyet arz edecektir. Bu da sınıfların bütün hayat ve erk enstrümanlarını kendilerine yonttuğu ve bunun neticesinde ‘vahşi kapitalizm’ dediğimiz nesne egemenliğinin yarattığı buhranı doğurmuştur. Garb’ın bu çıkmazdan kurtulması ve bu buhranı ihraçtan vaz geçmesi için iyi bir terbiyeye ihtiyacı olduğunu belirten Paşa, insan-

ların kökenleri ve sosyal sınıflarından bağımsız olarak eşit olduklarını, kendilerini diğerlerinden ayıran hususun şahsî marifet olduğunun onlara belletilmesi gerektiğini söyler. (Şeyhun, 2010:177). Burada, Batı fikrinden daha derin bir ferdiyetçilik fikrinin olduğu görülmektedir.

Bütün bu saiklerden ötürü, İslam âleminin, Osmanlı’nın; Garb’ın müesseselerini ithal etmemesi gerektiğini, bunu yapsa da bir faydasını göremeyeceğini söyleyen Paşa, Batı demokrasisinin kökeninde aristokratik sosyal yapısının olduğunu ama ancak Şark’ta böyle bir içtimai sınıfın hiçbir zaman mevcut olmadığını ileri sürer. Bu fikirler, sol entelektüel tabakanın mühim şahsiyeti Kemal Tahir’in ‘Devlet Ana’ kuramının da temelleri olduğunu söylemek elbette zaid. Tahir’de cemiyetimizin bir arada olmasını sağlayan müesseseler bakımından Batı’daki gibi bir kilisesi, sınıfı olmadığını; sadece bir devlet fikri etrafında bütünlüğünü muhafaza edebileceğini düşünüyordu.

Garb ve oryantalizm, bu farklı içtimai bünye sebebiyle İslam’ı anlamaktan mahrum kalmıştır: “Ne yazık ki, Batılılar eski atalarına yönelik bir düşmanlığa yakalanmış haldedirler ve Müslümanlara ve özellikle de Müslümanların dinine karşı bir nevi şüursuzlardır.” (Şeyhun, 2010: 178). Çünkü onlar, hallisünatif bir ilerlemecilik fikrine sahip olarak, Müslümanların geri! kalmışlığının sebebi olarak İslam’ı görmüşlerdir. Az gelişmişlik! dinle alakalı bir mevzu değil, sosyolojik ve tarihi bir hadiseydi, Paşa’ya göre. Oysaki yanlış bir sualden hareket ettikleri için bu duruma düşmüşlerdi. Doğru soru şuydu: Müslüman toplumlar kendi dinlerinin muazzam imkânlarından neden yeterince istifade etmiyorlar?

Garb'ın İslam âlemi için yönelttiği bu alçaltıcı haksız itham doğru olsaydı, Hıristiyan dünyadaki farklılıkları izah etmek daha da güçleşecekti. Katolik dünyanın Protestan havzadan daha geri olduğu bir gerçektir. İklimiyya kuramı, daha Batı Ortaçağında İslam âlimlerince üzerinde düşünülmüş bir fikirdi. Aynı sosyolojik sebepler İslam dünyasında da Sünnilik ve Şiiliği doğurmuştu. Dahası, Sünni dünya bile birbirine hiç benzemeyen karakterler arz etmekteydi. Türkiye Sünniliği ile Arab Sünniliği aynı değildi. Aynı şekilde İran ve Hindistan Şiiliği de birbirinden epey farklı karakterler taşımaktaydı. Fakat İslam âlemi, şeriatın kapsayıcı ve adil prensipleri sayesinde uzun asırlar boyunca aynı potada kalabildi, bir 'the odher' de yaratmadı. Fakat Garb; kilise ile aristokrasi, aristokrasi ile burjuvazi ve kapitalist burjuva ile emekçi sınıfı arasında daima surette bir çatışma içinde olmuştur.

Said Halim Paşa, Müslüman toplumların içinde bulunduğu buhranı atlatabilmek için orijine dönmeleri gerektiğini ileri sürer. Bu da, onların İslamlaşmadan evvelki pagan miraslarını tümüyle bırakmaları demektir. Türklerin geçmişte köklü bir uygarlık kuramadığı için şanslı olduğunu ve İslam'dan Arablar ve Acemlerden daha ziyade istifade ettiğini düşünen Paşa, Arablar ve Acemlerin pagan miraslarını tümüyle terk etmedikleri için Türkler kadar ve yeterince İslam'dan istifade edemediklerini söyler. Bu, Paşa'nın Ziya Gökalp ile girdiği münakaşanın temel sebeplerinden biridir. Bilindiği üzere Gökalp, 'hars' kuramıyla, Türklerin geçmişten bugüne kadar gelen serüvenini izaha çalışıyordu ve onların başarısını bu millî karaktere bağlıyordu. Dolayısıyla bugün buhrandan çıkışın yolu bu millî karakteri hatırlamaktan geçiyordu.

Esasen Garb mütefekkirlerinin ve egemen sınıflarının İslam âlemine yönelttikleri geri kalmışlık! ithamının ufkî (doğrusal-çizgisel) bir tarih fikrine dayanması da tartışılır bir konuydu. Mesela 16. Asır'dan beri kendini belli eden Garb uyanışının Osmanlı gerilemesiyle paralel olduğunu söylemek iddialı bir sav olur. Linda Darling, Batı'nın yükselişinin Osmanlı'nın gerilemesine paralel olarak geliştiği düşünülürse de, 16. Ve 17. Asır ile alakalı araştırmalar arttıkça, gerileme nosyonunun bir açıklama olarak yetersiz kalacağını belirtir. Daha evvel Osmanlı gerilemesinin işaretleri olarak görülen unsurlar, Darling'e göre, şimdilerde dünya çapındaki bir değişimin alametleri olarak görülmelidir (Şeyhun, 2010:187).

Said Halim Paşa, bu tarih kuramından ve sosyolojik analizlerinden hareket ederek İslam âlemindeki din aleyhtarlığının Hristiyanlıktakine benzeyemeyeceğini; Müslüman bir toplumda din aleyhtarlığı yapmanın ahlakî değerleri ve mevcut toplumun inkârı olacağını belirterek, bunun ahlak ve toplum karşıtlığı olduğunu söyler. Ona göre burada yapılacak bir din aleyhtarlığı, Müslüman ferdin ve cemiyetinin önündeki en ölümcül tehdittir. Dolayısıyla yükselen milliyetçilik dalgası da bu minvalde değerlendirilmeli, Garb'ın işine, ilerlemesine yarayan bir devrimin bizim için de iyi olacağını sanmanın büyük bir gaflet olacağını söylemiştir. Neticede insanlığın ilerlemesiyle alakalı olarak nikbin bir görüş içinde olan Paşa, bu buhrandan sonra insanlığın enternasyonalizmi benimseyeceğini vazedir. Batı, bunu sosyalizm sayesinde başaracak; Müslüman topraklar ise İslamî bir enternasyonalizm ile birleşecektir (Şeyhun, 2010:189). Bu fikirler oldukça ileri görüşlü ve sağlam analizler olarak tarihe kaydedilebilir. Zira Garb'ın sosyal devlet ve refah devleti ku-

ramlarıyla Avrupa Birliği müessesesini teşekkül ettirmesi, Paşa'nın hipotezinde yüzde elli isabet ettirdiğini gösterir. Bugünlerde buülke için de 'neo Osmanlı' unvanları kullanılır haldedir. Belki de bir gün buülke öncülüğünde Müslüman dünyanın enternasyonalizmi de hayata geçebilecektir.

Said Halim Paşa, meseleleri kökünden düşünen bir mütefekkindi. İttihat ve Terakki'nin başkanlığını ve genel sekreterliğini yapmış olmasına rağmen, II. Abdülhamid'e karşı yapılan darbeden sonra şöyle demiştir: "Halk, özgürlüğünü bir tirana karşı başarılı bir darbe yaparak kazanamaz. Böyle bir despotluğun önüne geçebilecek bir içtimai ortam yaratarak kazanır" (Şeyhun, 2010:199). Bu mevzuda Prens Sabahaddin ve Abdullah Cevdet de Said Halim Paşa'yla aynı fikirdediler. Bu biçimdeki içtimai bir temelden yoksun olarak vuku bulan 1908 Devrimi, Paşa'ya göre, getirdiği parlamenter rejimle Osmanlı realitesine uyumsuzluktan başka bir şey getirmemiştir. Bu devrimin faydalı olmak bir yana tesis ettiği hükümet şekliyle içtimai huzura zarar verdiğini ve imparatorluğun siyasi mevcudiyetini tehdit ettiğini ileri sürmüştür (Şeyhun, 2010:202). "Söyledim, yine söyleyeceğim, anlattım yine anlatacağım. Düşünmüyorlar mıydı ki, Osmanlı ülkesi birçok milletlerin bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Böyle bir ülkede Meşrutiyet, ülkenin unsur-ı asliyesi için bir ölümdür. İngiliz parlamentosunda bir Hintli, Afrikalı, Mısırlı, Fransız parlamentosunda bir Cezayirli mebus var mıdır ki, Osmanlı parlamentosunda Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp, Arap mebus bulunmasını istemeye kalkıyorlar... Bunca okumuş vatan evladının soysuz çıkacağını kabul edemem. Aldandılar derim. Aldandılar ama cezalarını kendilerinden çok, aldanmayan milyonların masum evladı çek-

ti; hem öldüler hem de vatanlarından oldular." (Abdülhamid, 1975:104).

Paşa'ya göre tarih ve din farkı, Garb ve Müslüman toplumlarının içtimai ve siyasi yapısının, dinamiklerinin farklı olmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bir gelişme modeli olsa da, Müslümanların Batı'yı taklid etmeleri tabiata aykırılıktı. Ona göre İslam cemiyetlerinde ne aristokrasi ne de bunun bir sonucu olarak var olacak demokrasi müesseseleri mevcuttu. Haliyle tarihi sınıf kavgalarından ibaret olan Garb cemiyetlerinde yaşanan dramatik değişimlerin bir benzerini İslamî memleketlerde göremeyiz (Şeyhun, 2010:207). Başkanlık sisteminin tartışıldığı şu zamanda, Prens'in fikirleri oldukça aktüel bir karaktere bürünmektedir.

Prens Said Halim Paşa'nın hayatı, eserleri ve fikirleri; asırlardır süregelen buhranımızın hülasa edilmiş sayfaları gibidir. O buhranın günümüze izdüşümlerinin yeni sayfalarını, yine büyük bir mütefekkir olmaya bugünden namzed bir ilim adamının, Ali Öztürk'ün, İmajoloji isimli eserinden, felsefî temelleriyle ve daha kapsamlı analizlerle okuma imkânı mevcuttur.¹ Buhranlarımız, Muhteşem Süleyman haritasında birkaç asırdır yüzü görülmemiş huzur ve sükûnetin Said Halim Paşaca icra edilmiş acıklı bir ud bestesidir.

Mehmed Akif, onu, ümmetin en büyük mütefekkirlerinden biri olarak tavsif etti. Celal Nuri Bey, onun hakkında şunları kaleme aldı: "Eski Alaturka

¹ Garb'ın ve Şark'ın epistemik kaynakları ve bu - ların farklı kültür ve coğrafyalarda veya her insan ferdiinde bile nasıl özgün algılama farkları yarattığı ve bunun tek tek insan fertleri ve medeniyet havzalarında nasıl bir tabii çatışma nosyonu taşıdığıyla ilgili mühim bir felsefî eser. Daha şümulü tetkikler için (bkz. Öztürk, İmajoloji:2008).

Müslüman terbiye ve âdâb-ı muaşeretinin inceliğinin, güzel şeyleri sevme tutkunluğunun belki son temsilcilerinden biri idi... Avrupa bediiyatını iyice anladığı hâlde mesela Şark kıyafetini sever, maşlahını giyer, Şam usulü minder üzerinde ud çalardı.” (Özalp, 2003:8-9).

Dermân arardım derdime derdim bana derman imiş

Bürhân sorardım aslıma aslım bana bürhân imiş

Mısırî(ö.1693)

KAYNAKLAR

ATAY, O., (2007).

Günlük, 12. Baskı, İletişim, İstanbul.

BOSTAN, M. H., (1992).

Bir İslamcı Düşünür SAİD HALİM PAŞA, İrfan Yayınları, İstanbul.

DAVUTOĞLU, A., (2010).

Stratejik Derinlik / Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul.

DOĞAN, M., (2011a).

Babanzâde Ahmed Naim Bey, Değirmen, Sayı: 24, Sakarya.

DOĞAN, M., (2011b).

KaOsmanlı ve Buhranlarımız, Sosyologca, Yıl: 1, Sayı: 2, Doğu Kitapevi, İstanbul.

DOĞAN, M., (2012).

Said Halim Paşa Osmanlı'sının ve Osmanlı Said Halim Paşa'sının Buhranları, Sosyologca, Yıl: 2, Sayı: 3, Doğu Kitapevi, İstanbul.

DÜZDAĞ, M. E., (2009).

Said Halim Paşa- Buhranlarımız ve Son Eserleri, 6. baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.

GELİNCİK, R., (1973). Said Halim Paşa, İstanbul.

GÜVEN, F., (2009). Said Halim Paşa'nın Hayatı ve Eserleri 2, <http://www.milligazete.com.tr/makale/said-halim-pasanin-hayati-ve-eserleri-2--142962.htm> 1.5.2012.

KARA, İ., (2003). Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi, c.1, Risale Yayınları, İstanbul.

ÖZALP, N. A., (2003). Said Halim Paşa Bütün Eserleri, Anka Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, A., (2008). İmajoloji, Edim Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, A., (2011a). Kriz Sosyolojisi/Batı Merkezçiliğinin Yapısal Sorunları ve Kriz, Doğu Kitabevi, İstanbul.

ÖZTÜRK, A., (2011b). Post-Modernite ve Geleniğin Meta-Metalaşması, Sosyoloji Yıllığı, Kitapevi, İstanbul.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD, (1975). Siyasi Hatıralarım, Haz: Hareket Yayınları, İstanbul.

ŞEYHUN, A., (2010). Said Halim Paşa Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür (1865-1921), Everest Yayınları, Türkçe I. Basım, İstanbul.

TANPINAR, A. H., (1997). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

VARDAR, D., (2012). İstanbul'un 1918-1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Yeri ve Öneminin Sosyolojik Açıdan Analizi, Doğu Kitabevi, İstanbul.

ORTADOĞU'DA KÜLTÜR VE MEKÂNIN KAYBI: KÜLTÜREL BELLEĞİN YİTİMİ⁽¹⁾

Ahmet TAŞĞIN

*Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve
Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü Konya Türkiye*

Özet: Bildiride Selçuklu ve Osmanlı kültürel sınırları üzerinden Ortadoğu'ya bakılması zorunluluğuna işaret edildi. Günümüzde bu coğrafyanın belirsiz hale getirildiğine işaret eden bildiri belleğin kültür ve mekânının yitirildiğini anlatıldı.

Anahtar kelimeler: Selçuklu, Osmanlı, Kültürel ve Mekansal Bellek

LOSS OF CULTURE AND SPACE IN THE MIDDLE EAST: LOSSES OF CULTURAL MEMORY

Abstract : The statement from the Seljuk and Ottoman cultural boundaries was pointed out the necessity to look at the Middle East. Today, this region is preceded with obscure statement that points to the memory space of culture and were told it degraded.

Key Words: Seljuk, Ottman, Culture, Middle East

Giriş

Bildiri, modern dönem doğu'nun mekânını yeniden inşasının kurduğu epistemini kendi ontolojik alanı üzerine kurdu. Bundan dolayı da doğu'nun bütün mekân ve kültür tanımı ve uzantıları modern işaretler üzerinden yürütüldüğünün hatırlanması gerekliliğine dikkat çekti. Doğrusu buna ilişkin mekân ve kültürün üretildiği ve üzerinden konuşulan bilginin de bunun üzerine inşa edilmektedir. Epistemin inşa edildiği mekan, Ortadoğu olmadığına göre bu bilginin dolayımında

bulunan bütün her şey veya herkes varlık alanını başka bir coğrafyaya gitmektedir. Tam da burada epistem üzerinden yürütülen varlık alanı, sonuç olarak kendi ontolojisinden başka bir yerde kurulurken veya başka bir yerde kurulmuşken bu bilgi Ortadoğu'ya ait kılınmaktadır. Hatta öylesine gerçekçi bir hale dönüşmektedir ki kendisinin işaret ettiği hakikati dahi yeniden düşünülemez kılınmaktadır. Oluşturulan belirsiz ve müphem alan mekân ve kültürün aynı yerlerde inşa edilmesine rağmen kurguları başka bir ontolojiye refere edilirken, doğu'nun bizatihi kendisini konuştuğunu

1 Bu çalışma Prof.Dr.Ahmet TAŞĞIN Kendi kaleminden hazırlanmıştır. Makale Formatında değerlendirilmemiş değerli hocamızın Orta Doğu Kültür ve Mekan kaybına ilişkin düşüncelerine ilişkin bilgiler içermektedir. Kendisine bu yönde bir katkı sağladığı için teşekkürlerimizi dergimiz adına arz ediyoruz. Ayrıca bu güzel eserle bizleri desteklemesi ve katkı sağlaması onure etmiştir.

ve kurduğunu düşündürmesi de doğu mekânının yitimini ikili katmana çekmektedir.

Bu durum Horasan'dan göç ederek Rum'a yerleşen Müslüman ve Türk dünyasının kısa tarihi üzerinden değerlendirmek mümkündür. Rum'u Müslüman Türk kılan Çağrı, Tuğrul ve Alpaslan gibi büyük komutanlara işaret edilip bu isimler üzerine kurulan varoluş çerçevesine yoktan varlığa işaret eder. Böylesine ehemmiyetli bir konu olmasına rağmen adı geçen bu şahısların türbeleri neredir, bilinmez ve öğretilmez. Okullarda öğretilen tarih, müstemlekenin kültür ve mekan belleğinin unutturulması üzerine kurulu olduğu ve bunun neticesinde de bir imparatorluk bakiyesi olmanın yitirilmesinin kurulduğu mühendishaneler olarak büyük abideler arasında yerini almaktadır. Horasan ile Rum arasında mekan olarak oluşan boşluk, kültürel belleğin de belirsizliğine işaret etmektedir. Çünkü mekânı anlamlı kılan üzerine anlam katılan kültürel faaliyetlerdir. Bu faaliyet bir sürekliliği kültürel hafızayı işaret eder.

Manevi boşluk veya kendisine dönüş anlamına gelmeyen git gellerde travmatik sarsılmalar meydana gelir veya gelirse o zaman bu yenedünyanın sihirbazları tarafından "geçmiş ve şanlı bir tarihlerinin olduğu" vurgusuyla sekinet ve güven zerkedilir.

Bu kuşatma alanı öylesine derinlemesine işlenir ki muhatapların hiçbir alanı boş bırakılmaz. İhmal ve ihtimal alanına bırakılmadan devam ettirilen ve sürekli yenilenen bir program devam ettirilir. Sosyal hayatın bütün parçalarına müdahaleye dönüşen bu hareket alanı, her türlü riski önceden haber eder ve bilecek kıvama getirilmektedir. Bunun en güzel örnekleri arasında Ortadoğu araştırması yapacak akademik personel üzerinde oluşturulan baskıdır.

Her türlü idari ve akademik baskı yapılmaktadır. Hatta kendi gayret ve çabalarıyla Ortadoğu'da araştırmaya gidenlerin akademik geleceklerinin kısıtlanacağına dair tehditler havada uçuşmakta veya uçurulmaktadır. Böylesine kuşatma altında kalan çevrelerin bir yüzyıl dahi geçmeden bin yıldır var olduğu coğrafyayı düşünecek ve takip edecek bütün alanlarından kovulmuş ve kuşatma altında bırakılmıştır.

Sonuç olarak nostalji hastalığı ve turizm üzerinden oluşturulan yeni keşifler toplumsal dini ve etnik bir müzeleştirmeyle iç içe birden fazla oluşan katmanın şifreleri marifetiyle kendisini inkara yönelmektedir. Bu durum doğu'nun kendisi için üretilen batılı epistemi aracılığıyla varlığı an be an kurulu ve sürekli kılmaktadır. Batının Ortadoğu'nun mekân ve kültürel belleğinin ayan beyan ortaya konulan programı, batı mekânında yani batılı ontoloji içinde ve ortamında üretilmiştir. Bu durum doğal olarak kendi belleğini yitirenlerin sürekli kılınan halleriyle batıya hizmet etmeye devam etmektedir.

Bir imkân olarak doğu mekânının kültürel yitimini konuşmak mümkün müdür?

Sonuç

Ortadoğu yakın tarihinin mekân ve kültür kurgusunu takip edemeyecek, konuşamayacak ve izleyemeyecek hale geldi. Yeni kurulan devletlerin isimleri, sınırları, etnik ve dini tedavül alanları dahi kendilerinin takip edemeyeceği bir belirsizliğe ve müphemliğe sahiptir.

Batı tarafından üretilen bilgi ve bilginin üzerine yerleştirilip belirgin kılınan varlık alanı kendisini muhkem kıldığı yerini doğulu araçları tarafından makul, meşru kılmaktadır. Olabilecek bütün

riskleri birden fazla katmanlı alanla sağlama yaparak sürekli kontrol altında tutmakta ve düzenli kılmaktadır.

Batılı epistem kendi ontolojik alanı üzerine kuruludur. Doğu için ürettiği epistemi de yine kendi ontolojisi üzerine nakşetmektedir. Batının doğu için ürettiği epistem tek başına tedavülde tutulup tartışılmaya devam ettiği sürece onun ontolojik alanına raci olan bir dönüşümü ve dönüşü yaşaya-

caktır. Buna göre doğu kendisini kendi ontolojik kurgusu üzerinden sürdürme gayretinde olduğunda tedavülde tutulan her türlü bilgiyi ve bu bilginin işaret ettiği gerçek ve hakikat alanını ayırt edebilecek bir hareket alanı kazanabilir. Başka bir dünyanın ontolojisinde kendi epistemini kurmak bir hayal ve saflıktır. Hele bu bilgi ontolojik bir karşılığa sahipse bu bir hezimetdir.

ÜN VAN	ADI SOYASI	KURUMU
DR.	Tuğçe TUNA	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Abdulkadir YUVALI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adalet KANDIR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adülkadir OĞRAK	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ACAR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ÜSTÜN	AMASYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Akartürk KARAHAN	YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali GÜREŞ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali KIZILET	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Serdar YÜCEL	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Volkan ERDEMİR	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali ÖZARBOY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alper ASLAN	NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ani AGOPYAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Arslan TOPAKKAYA	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Arzu ÖZYÜREK	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Atabey KILIÇ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayfer ONAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aygül ALAN ERNEK	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan HELVACI	ULUDAĞ UNIVERSITY
DR.	Aylin ZEKİOĞLU	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aysel PEHLİVAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aytekin ALPULLU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe ATALAY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe KARADUMAN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe N. YARELİ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe TÜRKSOY	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen CANDAŞ	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bahar GÜDEK	ON DOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bahri ÖZTÜRK	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Banu AYÇA	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belkız Ayhan TARHAN	LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Berna YAVUZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Birsan KOLDEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burak KARTAL	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burçak KAYA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Canan ALBAYRAK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Celil ARSLAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

DR.	Cem ÖZEN	KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cemal YILMAZ	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cevdet Alptekin KAYALI	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çiğdem GÜLER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Derya AYDIN OKUR	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Durmuş TEZCAN	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dursun ARIKBOĞA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Duygu SÖKEZOĞLU	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ekrem ALBAYRAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elnur Hasan MİKAİL	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emel Funda TÜRKMEN	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdinç ALTAY	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ergun YOLCU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erol SOLMAZ	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esin KUMLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma ÇELİK KARAPINAR	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma TEZEL ŞAHİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Feryal ÇUBUKÇU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Filiz ERBAY	MEVLANA UNIVERSITY
DR.	Filiz GÖLPEK	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülden ERTUĞRUL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökhan BOLAT	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökhan DELİCEOĞLU	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Habib YILDIZ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hacı Ömer KARPUZ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan CAVLAK	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan KOLAYIŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil KALABALIK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil TEKİN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim BAHAR	POLİS AKADEMİSİ GÜVENLİK BİLİMLERİ FA- KÜLTESİ
DR.	Haluk ÖZSARI	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hanifi ASLAN	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Harun ÖĞMÜŞ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan ABDİOĞLU	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan BAKTIR	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hatice ANIL DEĞERMEN	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Havva YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hülya GÜLAY	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüseyin AKTAŞ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Işık BAYRAKTAR	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

DR.	Kadim ÖZTÜRK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kerim TÜRKMEN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kurtuluş Yılmaz GENÇ	GİRESUN UNIVERSITY
DR.	Kürşad SERTBAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Levent BAYRAKTAR	ATAKENT VETERINARY MEDICINE
DR.	Lütfiye OKTAR	İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Macide ŞOĞUR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahmut HIZIROĞLU	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ANIK	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet BULUT	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet GÜNAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Hayrullah AKYILDIZ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Metin HÜLAGÜ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet İNBAŞI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet YORULMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖZDEMİR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Melike Lale GÜLER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mesut İDRİZ	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin AYCIL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin AYCIL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin SAYIN	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin YILMAZ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa ARGUNŞAH	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa ÇOLAK	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KESKİN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa UĞURLU	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa ÖNER UZUN	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa ŞANAL	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mutlu TÜRKMEN	TÜRKİYE HERKEZ İÇİN SPOR FEDERASYONU
DR.	Mümtaz SARIÇİÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Naim DENİZ	ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nalan TÜRKMEN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Natık RZAZADE	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Necdet AYSAL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nejla GÜNAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Neylan ZİYALAR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilah YETKİN	İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilay KARAKAYA	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nur DİLBAZ ALACAĞAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuray EKŞİ	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurgül ÖZDEMİR	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

DR.	Nurhan TEKEREK	ULUDAĞ UNIVERSITY
DR.	Nusret RAMAZANOĞLU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Okan TUNA	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Osman KABAKÇILI	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR.	Osman YILDIZ	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Osman İMAMOĞLU	ON DOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan ERDEM	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan GÖKBUNAR	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
ÖĞR.GÖRV.	Ranamarella ÖZENÇ	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recai COŞKUN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep KAYMAKCAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep TARI	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sacit ADALI	TURGUT ÖZEL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Salih Zeki İMAMOĞLU	GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR.	Salih ÖZTÜRK	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sami MENGÜTAY	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selahattin KARABINAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selami GÜNEY	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semih YILMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semih YILMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap MUNGAN AY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar AYAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar ERDURMAZ	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar TOK	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Servet YAŞAR	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Seviç KÖSE	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç GÜNEL	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel ARSLAN	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel KARGIN	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sinan BOZKURT	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sinem TUNA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner ESMER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat CANOĞLU	MARMARA UNIVERSITY
DR.	Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR.	Suzan Suzi TOKATLI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman DEMİRCİ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman ÖZDEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süphan NASIR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süreyya SAKINÇ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

DR.	Tarkan KAÇMAZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tunç ÖZBEN	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
DR.	Turgay BİÇER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Türkay BULUT	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Uğur TÜRKMEN	AYFON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ufuk ALPKAYA	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vahit CELAL	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vedat BAL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veysel KÜÇÜK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yalçın TAŞMEKTEPLİGİL	ON DOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yavuz YILDIZ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yaşar TATAR	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim ÇAM	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim EROL	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yener ÖZEN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yeşim Bektaş ÇETİNKAYA	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlhami YÜCEL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İrfan GÜLMEZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İrfan GÜNSEL	YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmail AYDOĞAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmail GÜLEÇ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmet EMRE	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf MİRİŞLİ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yılmaz KARADENİZ	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zahit SERARSLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeynep Çiğdem UYSAL ÜREY	ÇANKAYA UNIVERSTY
DR.	Özay ÖZPENÇE	PAMUKKALE UNIVERSITY
DR.	Özbay GÜVEN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özgür AY	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özgür Kasım AYDEMİR	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özlem GÖRÜMLÜ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şaban KAYIHAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şahika KARACA	ERCİYES UNİVERSİTESİ
DR.	Şakir BATMAZ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem ARIKBOĞA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şerif Ali BOZKAPLAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şükran Güzin ILICAK AYDIN- NALP	KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	A. Gamze Yücel İŞILDAR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	A.Evren ERGİNAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adem ÇABUK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

DR.	Ahmet AKIN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet AKŞİT	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ERGÜLEN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet İMANÇER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet İNAM	ODTÜ
DR.	Ahmet Burçin YERELİ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Ercan GEGEZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Faruk AYSAN	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Faruk DOĞAN	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet GÜNAY	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alev FATOŞ FARSA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alev Fatoş PARSA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali HALICI	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Osman UYSAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali PULAT	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alptekin YAVAŞ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Arif TUNÇEZ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı ERİM ÖZDOĞAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Atik KULAKLI	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayda ÇELEBİOĞLU	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayfer BUDAK	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayfer TANRIVERDİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan AYTAÇ	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan ÖZŞAHİN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aykut LENGER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aykut GÜL	OSMANİYE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayla ALTINTEN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aylin NAZLI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe Sezen BAYOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aytekin ALBUZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayten AKATAY	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe ÇAYLAK TÜRKER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe OKANLI	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe Meral TÖREYİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe MURATHAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen HİÇ GENÇER	BOSTON ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen KORUKOĞLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen TEMEL EĞİNLİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen TOKOL	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen Altun ADA	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Banu KEMALOĞLU	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ

DR.	Barış KARAELEMA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Barış KAYA	ZONGULDAK KARAELEMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belgin AYDINTAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belgin GÖKYÜREK	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belma FIRLAR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Besim AKIN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Beyhan ÖZTÜRK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bilgehan GÜVEN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Birol DOĞAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burcu ARACIOĞLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burhanettin FARİZOĞLU	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bülent GÜLÇUBUK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cahit AYDEMİR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cahit GÜNGÖR	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cemal ZEHİR	GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR.	Cengiz AKBULAK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cengiz ÖZMETİN	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cevat BİLGİN	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cumhur ASLAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çağlan Karasu BENLİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çetin BEKTAŞ	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çetin YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çiler HATİPOĞLU	ODTÜ
DR.	Dilek DEMİRHAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dizar ERCİVAN ZENCİRCİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Doğan BIÇKI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Durmuş Ali BAL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ebru Özgül ÇETİN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ebru Özgül GÜREL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Eda PURUTÇUOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Efsun Ezel ESATOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ela Ayşe KÖKSAL	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elçin MACAR	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elif ÇEKİCİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elif ÖZMETİN	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emine ÖZMETE	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdal EKİCİ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdal ZORBA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdemir GÜNDOĞMUŞ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdinç KARADENİZ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdoğan GÜNEŞ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DR.	Erhan IŞIKLAR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ertuğrul GELEN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esin ÖZKAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esmâ Görkem KAYAALP ER-SOY	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Eva ŞARLAK	IŞIK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Faruk KARACA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatih KILIÇ	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma ALİSİNANOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma PAKDİL	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatoş GERMİRLİ BABUNA	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fehmi TUNCEL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Feriha YILDIRIM	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Figen GÜRSOY	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fikret GÜLAÇTI	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Filiz GİRAY	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fusun TOPSÜMER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gaye ÖZDEMİR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Göççe UYSAL	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Görkem MERGEN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülcan ERAKTAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Güldeniz EKMEK	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülşen KIRLA	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülten BULDUKER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülten HERGÜNER	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülşen ERYILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Güran YAHYAOĞLU	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gürbüz GÖKÇEN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hacer ÖZGEN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hadiye ÖZER	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan SARIBAŞ	ZONGULDAK KARALMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan YILDIRIM	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil TANIL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil FİDAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim SAĞLAM	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim TANÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hamdi GÜLEÇ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hanifi KURT	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Harun ÜRER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan TATLI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan İlhan TUTALAR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ

DR.	Havva ÖZKAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hidaye Aydan SİLKÜ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hilmi SÜNGÜ	BOZOK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hülya İz BÖLÜKOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüseyin AĞIR	KAHRAMAN MARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüsnü ERKAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Işıl AKGÜL	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim BUDAK	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlyas KARABIYIK	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlyas SÖZEN	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	İnci KAYHAN KUZGUN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	İnci Kuyulu ERSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsa ÇELİK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kağan ÖĞÜT	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kazım GÜNER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kerime ÜSTÜNOVA	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kürşat YILMAZ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lale GÜREMEN	AMASYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lale ORTA	OKAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lokman Hakan TECER	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahir GÜMÜŞ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahmut AKBOLAT	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet KAYA	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet METE	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖZBAŞ	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet TANYAŞ	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet YÜCE	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Ali HAMATOĞLU	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Barış HORZUM	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Devrim TOPSES	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet TOP	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem GÜRÜNLÜ	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem DOĞAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem Kutlu GÜRSEL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem YILMAZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meneviş Uzbay PİRİLİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Merih Tekin BENDER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mesut TEKSAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet GÜÇLÜ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ

DR.	Metin KAYA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin SABAN	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin UYAR	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin YAMAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mevhibe ALBAYRAK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mine SARAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mirza TOKPUNAR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Muhammet Fatih KESLER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Muhammet Hanefi PALABIYIK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat AYDOĞDU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat ERCAN	BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat KUL	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat NIŞANCI	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat ÜNAL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Musa BİLGİZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa AKSOY	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa BAYRAKÇI	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KAYA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KOÇ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mutlu TÜRKMEN	TÜRKİYE BOCCCE BOWLING FEDERASYONU
DR.	Muzaffer ERCAN YILMAZ	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Müjde KER DİNÇER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mümin KARABULUT	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münevver YALÇINKAYA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münir ÖZTÜRK	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münir ŞAKRAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	N.Öğuzhan ALTAY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nalan AKDOĞAN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nazan GÜNAY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nergiz ÖZKURAL	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nesrin ADA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nesrin BAYRAKTAR ERTEN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nevin YILDIRIM KOYUNCU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nezhat GÜÇLÜ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nezihe ŞENTÜRK	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Neşet AYDIN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nihal ARIOĞLU	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün AÇIK ÖNKAŞ	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün TOKER KILINÇ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün TUTAL CHEVİRON	GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilüfer DALKILIÇ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

DR.	Nimet ÖNÜR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Niyazi KURNAZ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuray ALTUĞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurdan KALAYCI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurdan SARAÇOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurettin ARSLAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurettin BİROL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurhayat ÇELEBİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuri BİLGİN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Oğuz BAL	GEBZE MESLEK YÜKSEK OKULU İKTİSAT BÖLÜMÜ
DR.	Oğuz ÇETİN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer TURAN	ODTÜ
DR.	Ömer İSKENDEROĞLU	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer Faruk ÇETİN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer Rıfki ÖNDER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özcan SEZER	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özlem CANKURTARAN ÖN-TAŞ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Paşa YALÇIN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Pınar TINAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rahmi YAĞBASAN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan ABACI	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan AKSOY	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özcan GÜNGÖR	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rasim KALE	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep BOZTEMUR	ODTÜ
DR.	Recep ÖZKAN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Remzi ALTUNIŞIK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rezzan TATLIDİL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ruhettin YAZOĞLU	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ruher GENÇ	BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sabiha SEVİNÇ ALTAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sadık KILIÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Safiye AKDENİZ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sahavet GURDAL	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sayın DALKIRAN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sebahat ERDOĞAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Seda ŞENGÜL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selahattin GÜRİŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ

DR.	Selçuk BİLGİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk KENDİRLİ	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk YALÇIN	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk ÖZTEK	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selman CAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selver YILDIZ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sema BUZ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sema Altun YALÇIN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semiyha DOLAŞIR TUNCER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semra DAŞCI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap ALTUNTAŞ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap ÇABUK	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap SÖKMEN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar PİRTİNİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serkan BENK	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serkan EKİZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevim BUDAK	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç ÖZER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç ÜRETEN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel SÖNMEZ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Siret HÜRSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Solmaz ZELYUT	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner AKKOÇ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner YAĞLI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat UĞUR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sudi APAK	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman ÖVEZ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ş.Emet GÜREL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şafak Ertan ÇOMAKLI	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şahamet BÜLBÜL	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem BURNAZ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem TOPLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şehnaz ERTEM	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şengül HABLEMİTOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şeref ULUOCAK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şinasi SÖNMEZ	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şule YÜKSEL YİĞİTER	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tamer BUDAK	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tevhit AYENGİN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Timur Han GÜR	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

DR.	Tuncay AYAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Turhan KORKMAZ	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tülin SÖYLEMEZOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Uğur BATI	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ülkü GÜNEY	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ümit GÜNER	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ünal BİLİR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Valide PAŞEYEV	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vasif NABİYEV	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veli DUYAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veli Özer ÖZBEK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Volkan ÖNGEL	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yakup HACI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin KÖSE	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin YAVUZER	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin İNCEOĞLU	GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yavuz SOYKAN	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yaşar ÖZBAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yener ATASEVEN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf ÇELİK	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf GÜMÜŞ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yücel BAŞEĞİT	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zafer AKBAŞ	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zafer ÖNLER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeki PARLAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zekiye UYSAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeliha KAYAALTI	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeynep ZAFER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ

KISA TANITIM

IIB dergisinin 7 nci sayısı da bitmiştir. Ekte 7 nci sayıya ait bilgiler ve cilt bulunmaktadır. Bu sayımızda da değerli çalışmaları, emek ve bilgileri ile bizleri yalnız bırakmayan dostlarımıza teşekkür ediyoruz. Bu sayımızın oluşturulmasında yine değerli emek katkı ve bilgileri ile bizleri yalnız bırakmayan Yrd.Doç.Dr.Selami GÜNEY hocamıza yüreктen saygı ve şükranlarımızı sunuyoruz. Ayrıca bu sayımızda yine bilgi ve tecrübeleri ile desteklerini esirgemeyen değerli hocalarımıza hakemlerimize ve yayın kurulundaki değerli bilim dostlarına sonsuz saygılarımızı arz ediyoruz. Dergimizin yayın hayatı boyunca her sayımızda dergimiz bünyesinde değerli katkı ve bilgileri ile destekleyen editörler kurulu ile bilim kurulu içerisinde yer alan hocalarımıza yer vereceğiz. Kendilerine dergimizin her sayısında sayıya ait editör köşe yazısının yazılması yönünde katkı sağlaması talep edilecektir. Bu sayımızda Erzincan Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Muhasebe Finansman A.D. öğretim üyesi olarak görevini sürdüren Dr.Selami GÜNEY hocamıza yer vermiş bulunmaktayız.

Yrd.Doç.Dr. Selami GÜNEY

Muhasebe finansman alanında değerli eserlere imza atmış, dergimizin ilk sayısından bu yana katkı ve desteklerini esirgmeden bizlerin hep yanında olmuş değerli bir bilim adamıdır. Kendisi 2012 yılı sonunda Üniversiteler Arası Kurula Doç.Dr. için başvuru hazırlığında olup bilimsel ve akademik çalışmalarına devam etmektedir. Şuana kadar ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış 15 in üzerinde çalışması, yayına gönderilmiş 10 un üzerinde bilimsel araştırması bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda bildirisi ve bilimsel araştırması vardır. Pegem Yayınevinden çıkarılmak üzere hazırlıkları devam eden ve ilk çalışması 2013 ocak ayında yayın evi raflarında olacak “İşletme Ekonomisi ve Kurumsallaşma Sürecindeki Üretici Aile İşletmelerinin Muhasebe Uygulamalarına Genel Bakış”, Pegem Kitapevi Ankara. ISBN978-605-364-292-3 kitabı ve bunu takiben; “Türkiye’de Özelleştirme ve Kitlerin Dünü Bugünü”, Pegem Kitapevi, Ankara. ISBN978-605-364-294-7; “Türk Bankacılık Sektöründe Basel I Basel II Basel III Uzlaşısının Gelişimi ve Etkileri”, Pegem Kitapevi, Ankara. ISBN978-605-364-293-0; “Türkiye’de Bankacılık Sektör Yapısının Dünü ve Bugünü”, Pegem Kitapevi, Ankara. ISBN978-605-364-295-4; “Kurumsallaşma Sürecinde Aile İşletmelerinin İnsan Kaynakları Uygulamaları ve Stratejik Yönetimin Önemi”, Pegem Kitapevi, Ankara. Kitap çalışmaları da devam etmektedir. Kendisine bilim dünyasına yaptığı katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyoruz. Bilim ve akademi yolunda kendisine başarıların devamını ve bizlere olan desteklerinin sürmesini canı yüreктen temenni ediyor ve kendisine sağlık ve sıhhat diliyoruz. İyi ki bizimlesiniz iyi ki varsınız değerli hocam...

IIB INTERNATIONAL REFEREED ACADEMIC SOCIAL SCIENCES JOURNAL
Adres Abidei Hürriyet Cad. Mermer Apt. No:41 Kat:5 D:9 Şişli İstanbul
Tel +90(532) 378 18 20

<http://www.iibdergisi.com>
<http://www.iibdergisi.net>
<http://www.iibdergisi.org>
<http://www.iibdergisi.info>
<http://www.iibdergisi.biz>
E-mail info@iibdergisi.com